

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN
MAHKUMLARIN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(İZMİR ÖRNEĞİ)

Gazi PEHLİVAN

Danışman
Doktor Öğretim Üyesi Veli ÖZTÜRK

İZMİR-2019

TEZ ONAY SAYFASI

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Cezaevlerinde Verilen Din ve Ahlak Eğitiminin Mahkumların Davranışları Üzerindeki Etkileri (İzmir Örneği)” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../.....

Gazi PEHLİVAN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**“Cezaevlerinde Verilen Din ve Ahlak Eğitiminin Mahkûmların Davranışları
Üzerindeki Etkileri (İzmir Örneği)”**

Gazi PEHLİVAN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı

Felsefe Ve Din Bilimleri Programı

Dünyadaki kötülüğün artarak yaygınlaştığı ve insanların kolaylıkla suça karıştıkları bir çağda yaşıyoruz. Yıllar geçtikçe suç oranlarındaki artış ve suç çeşitliliğinin çoğalması, sosyal bir olgu olan suçun önlenmesi için toplumsal bir mücadeleyi de zorunlu kılmaktadır. Suçluların hapsedilerek cezalandırılmasının yanı sıra ıslah edilerek yeniden topluma kazandırılması gerekmektedir. Hükümlülerin suçun pişmanlığını yaşayarak arınmaları, eğitim ve iyileştirme çalışmaları ile ıslah edilerek mahkûmiyet sonrası hayata sorumluluk bilinci kazanmış olarak dönmelerinde din ve ahlak eğitiminin sağlayacağı katkı önemlidir.

Mahkûmların dini bilgi düzeylerini yükseltmek, manevi gelişimlerini sağlamalarına yardımcı olmak ve işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık duymaları için din ve ahlak eğitiminin kendilerine sunulması gerekmektedir. Ceza İnfaz Kurumlarında yürütülen din ve ahlak eğitimi bir yandan mahkûmların cezaevlerine uyum sağlamasına destek olurken diğer taraftan hükümlülerin rehabilitasyonuna ve tahliyeden sonra toplumsal yaşama yeniden adaptasyonuna katkı sunmaktadır.

Hükümlülerin ıslah edilerek iyileştirilmeleri, dini ve ahlaki konularda bilgilendirilmeleri, hüküm giydikleri suçlardan pişmanlık duymaları, cezaevi sonrasında topluma yararlı ve uyumlu birer kişi olarak dönmelerinde ceza infaz kurumlarında yürütülen din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik çalışmaları son derece önemlidir. Dolayısıyla cezaevlerindeki din ve ahlak eğitiminin suçluların yaşama umutla tutunmalarına yaptığı katkının, farklı suç grupları

üzerindeki suçu engellemeye yönelik etkilerinin ve cezaevi öncesindeki dini yeterliliklerinin suçu engelleyebilme durumunun tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitiminin mahkûm davranışları üzerindeki etkilerini görmek için cezaevlerinde bu eğitimi almış hükümlüler içerisinde seçtiğimiz bir örneklem grubu ile cezaevindeyken ve çıktıktan sonra yaptığımız görüşmelerde din ve ahlak eğitiminin mahkûmun hayatına katkısını anlamak için böyle bir araştırma yapmaya karar verdik. Araştırmamız cezaevinden çıkmış hükümlülerle yaptığımız görüşmelerin sonucuna göre şekillenmiştir.

Araştırma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın problemi, amacı, önemi, varsayımları, kapsam ve sınırlılıkları, alanla ilgili yapılan çalışmalar, araştırmanın metod ve tekniği üzerinde durulmuştur. Birinci bölümde Din ve Ahlak eğitimi ile ilgili bazı kavramlar açıklanmıştır. Ayrıca dini ve ahlaki değerler eğitiminin insan hayatına katkısı, bireysel ve toplumsal gelişmeye etkisi, dezavantajlı gruplar üzerindeki etkileri ile cezaevlerindeki din eğitimin tarihçesi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde cezaevlerinde yürütülen dini ve ahlaki içerikli eğitimler, din ve ahlak eğitimine duyulan ihtiyaç, mahkûmlardaki din algısı, din ve ahlak eğitiminin yeniden suçu önlemedeki etkisi, cezaevlerinde görev yapan din görevlilerinin nitelikleri incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise cezaevine girip çıkmış katılımcılarla yapılan çalışmalar ve görüşme sonuçları değerlendirilmiştir. Yine yarı yapılandırılmış nitel bir araştırma özelliği taşıyan bu çalışmamızla, örneklem grubu üzerindeki gözlemlerimiz ve görüşmelerimiz neticesinde cezaevinde verilen din ve ahlak eğitiminin mahkûmların davranışları üzerindeki etkileri anlaşılmasına çalışılmıştır.

Netice itibariyle cezaevlerinde verilen din ve ahlak eğitimi mahkûmların davranışlarını olumlu olarak etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Din, Ahlak, Cezaevi, Mahkûm, Hükümlü, Değer.

ABSTRACT
Master's Thesis
The Impacts of Religious and Moral Education in Prisons on Prisoner
Behaviors (İzmir Case)
Gazi PEHLİVAN

Dokuz Eylül University
Social Sciences Institute
Department of Philosophy and Religious Sciences
Philosophy And Religious Sciences Program

We live in an age in which the evil in the world is becoming increasingly widespread and people are easily involved in crime. Over the years, the increase in crime rates and the increase in the diversity of crime necessitates a social struggle to prevent crime, which is a social phenomenon. Criminals must be imprisoned and punished, and rehabilitated and reintegrated into society. Religion and Ethics education is important for the convicts to be purified by experiencing the regret of the crime they committed and to return to life after the conviction by being reformed with education and awareness of responsibility.

Religious and moral education should be provided to prisoners in order to raise their religious knowledge, to help them improve their spiritual development and to regret the crimes they have committed. Religious and moral education in penal institutions contributes to prisoners' adaptation to prisons, while at the same time contributing to the rehabilitation of prisoners and their adaptation to social life after release.

Religious and Moral Education and Spiritual Guidance studies are very important for the improvement of the convicts by improving them, informing them about religious and moral issues, regretting the crimes they are convicted, and returning them as a useful and harmonious person after the prison. Therefore, the contribution of the Religious and Moral Education in prisons to the hopeful attachment of perpetrators to life, their effects on preventing crime

on different criminal groups and their religious qualifications before entering prison need to be determined to prevent crime.

In this context, in order to see the effects of Religious and Moral education on prisoners' behavior in prisons, we decided to undertake such research in order to understand the contribution of Religion and Morality education to life after prison in our interviews with a sample group of convicts who have received this education in prisons. Our research was shaped according to the results of our interviews with jailer.

The research consists of an introduction and three parts. In the introduction, the problem, aim, importance, assumptions, scope and limitations of the research, studies on the field, method and technique of the research are discussed. In the first chapter, some concepts related to religious and moral education are explained. In addition, the contribution of religious and moral values education to human life, its impact on individual and social development, its effects on disadvantaged groups and the history of religious education in prisons are emphasized. In the second part, religious and moral trainings carried out in prisons, the need for religious and moral education, the perception of religion in prisoners, the effect of religious and moral education in preventing crime again, the qualifications of religious officials working in prisons are examined. In the third part, the studies conducted with the participants in and out of the prison and the results of the interviews were evaluated. In this semi-structured qualitative study, we tried to understand the effects of religious and moral education in prison on prisoner behaviors as a result of our observations and interviews on sample group.

Cosequently, religious and moral education in prisons positively affects the behaviour of prisoners.

Keywords: Religion, Morality, Ethics, Prison, Prisoner, Convict, Value.

**CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN
MAHKÛMLARIN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(İZMİR ÖRNEĞİ)**

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
YEMİN METNİ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR	xii
EKLER LİSTESİ	xiii

GİRİŞ	1
-------	---

**BİRİNCİ BÖLÜM
DİN VE AHLAK EĞİTİMİ**

1.1.DİN	17
1.1.1.Dinin Tanımı	17
1.1.2.Dinin Önemi	19
1.1.3.Din Eğitiminin İnsan Hayatına Katkısı	20
1.2. AHLAK	21
1.2.1. Ahlakın Tarifi	21
1.2.2. Ahlakın Mahiyeti	23
1.2.3. Ahlaka Duyulan Gerekliklik	24
1.2.4. Ahlakî Değerlerin Önemi	25
1.2.5. Bireysel ve Toplumsal Gelişime	
Dini ve Ahlaki Değerlerin Katkısı	26
1.3. EĞİTİM	27
1.3.1. Eğitimin Tarifi	27

1.3.2. Eğitimin Amaçları	30
1.3.3. Yetişkin Din Eğitiminin Hedefleri	31
1.4. DİN, AHLAK VE EĞİTİM İLİŞKİSİ	34
1.5. DEZAVANTAJLI GRUPLARDA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ	36
1.6. CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ	39
1.6.1.İslam’ın İlk Yıllarında Hapis Cezasına Bakış.	39
1.6.2.Cezaevlerinde Din ve Ahlak Eğitiminin Tarihsel Gelişimi	41
1.6.3.Cumhuriyetle Birlikte Cezaevlerinde Din ve Ahlak Eğitimindeki Durum	45

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

2.1. CEZAEVİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNE DUYULAN İHTİYAÇ	50
2.2.MAHKÛMLARDA DİN ALGISI	51
2.2.1.Mahkûmların Dine Yönelme Nedenleri	54
2.2.2.Din Eğitiminde Empatik Yaklaşımın Mahkumlara Etkisi	55
2.2.3.Suçlu - Manevi Yardım İlişkisi	58
2.2.4.Yeniden Suç İşlemenin Önlenmesinde Din Ve Ahlak Eğitiminin Etkisi	59
2.3.MAHKUMLARDA TEVBE, DUA VE UMUT İLİŞKİSİ	74
2.4. CEZAEVLERİNDE MAHKUMLARA VERİLEN DİNİ VE AHLAKİ İÇERİKLİ EĞİTİMLER	87
2.4.1.Din ve Ahlak Bilgisi Eğitimi	88
2.4.2. Kur’an-ı Kerim Eğitimi	91
2.4.3.Değerler Eğitimi	93
2.4.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik	96
2.4.5.Konferans	102
2.5. CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ VEREN VAİZLERİN NİTELİKLERİ VE YETERLİLİK DURUMLARI	103

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLERİN FARKLI
ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLER ÜZERİNDE GÖRÜLEBİLEN ETKİLERİ	109
3.2.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN MAHKUMUN ÇEVRESİNE YANSIMASI	111
3.3.CEZAEVİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN FARKLI SUÇ GRUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	114
3.3.1.Cinayet Suçu İşleyenler Üzerindeki Etkisi	115
3.3.2.Uyuşturucu Suçluları Üzerindeki Etkisi	118
3.3.3.Hırsızlık, Gasp ve Yağma Suçu İşleyenlerdeki Etkisi	123
3.3.4.Cinsel Suçlular Üzerindeki Etkisi	127
3.3.5.Dolandırıcılık Suçu İşleyenlerdeki Etkisi	132
3.3.6.Namus Cinayeti Suçu İşleyenlerdeki Etkisi	135
3.3.7.Çıkar Amaçlı Organize Suç İşleyenler Üzerindeki Etkisi	138
3.4.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE HÜKÜMLÜ DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ	141
3.4.1.Din ve Ahlak Eğitiminin Yaş Faktörüne Göre Hükümlülerin Davranışlarına Etkisi	141
3.4.2.Din ve Ahlak Eğitiminin Cezaevinde Kalış Süresine Göre Hükümlü Davranışlarına Etkisi	145
3.5. KATILIMCILARIN CEZAEVLERİNDE YÜRÜTÜLEN DİN EĞİTİMİ, AHLAKİ GELİŞİM VE MANEVİ REHBERLİK ÇALIŞMALARI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ	148
3.6. HÜKÜMLÜLERİN DİNİ BİLGİ DÜZEYLERİ	150
3.7. HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE ALDIKLARI DİNİ BİLGİLER EĞİTİMİNİN HAYATLARINA KATKISI	153
3.8.HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE DİNLE İLİŞKİSİ VE DİNDEN BEKLENTİLERİ	156
3.9. HÜKÜMLÜLERİN ÖĞRENMEK İSTEDİKLERİ DİNİ KONULAR	159

3.10. HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE ALDIKLARI DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HAYATA TUTUNMALARINA ETKİSİ	161
3.11. CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN VERİMLİLİĞİNİN ARTIRILMASI İÇİN YAPILABİLECEKLER	165
3.12. CEZAEVLERİNDE GÖREV YAPAN DİN GÖREVLİLERİNE BAKIŞ VE BEKLENTİ	167
3.13. CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLERİN DİNİ YAŞANTISINA KATKISI	170
3.14. CEZAEVLERİNDEKİ MANEVİ DESTEK ÇALIŞMALARI İLE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLER İÇİN ANLAMI, DİN EĞİTİMİ UMUT İLİŞKİSİ	173
3.15. CEZAEVLERİNDE SÜRDÜRÜLEN MANEVİ DESTEK ÇALIŞMALARI İLE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN SUÇ TEVBE İLİŞKİSİNDE HÜKÜMLÜLERİN MANEVİ OLARAK ARINMALARINA KATKISI	176
3.16. HÜKÜMLÜLERİN PİŞMANLIKLARI VE YAPTIĞI EYLEMİ VİCDANEN MEŞRULAŞTIRMASI	179
SONUÇ	182
KAYNAKÇA	190
EKLER	

KISALTMALAR

AB	Adalet Bakanlığı
bkz	Bakınız
CİK	Ceza İnfaz Kurumları
çev.	Çeviren
Der.	Derleyen
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
Ens.	Enstitü
H/T	Hükümlü ve Tutuklu
Haz.	Hazırlayan/lar
s.	Sayfa
SB	Sosyal Bilimler
ss.	Sıralı sayfalar
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
Ter.	Tercüme eden
Ünv.	Üniversite
Yay.	Yayınevi
Yy	Yüzyıl

EKLER LİSTESİ

Ek 1: Hükümlülerden Görüşme Yapılan Katılımcıların Listesi	ek s. 1
Ek 2: Mülakat Soruları	ek s. 6
Ek 3: Etik Kurulu Raporu	ek s. 7
Ek 4: Araştırma İzin Belgesi	ek s. 8

GİRİŞ

A-PROBLEM DURUMU:

Modern zamanlarda insanların sorunları da hızla değişmekte ve çoğalmaktadır. Teknolojideki baş döndürücü değişim birçok sıkıntıyı da beraberinde getirmektedir. Gelişimin ve değişimin bu kadar hızlı olduğu bir durumda farklı fikirler pek çok problemi doğurmuştur. İnsanlar her geçen gün daha kolay suça karışmaktadır. Aynı zamanda gerek bireysel, gerek örgütsel ve gerekse sanal suçları işleme oranları ve suç çeşitliliği de hızla artmaktadır¹. Modern toplumların karmaşık bir yapıya sahip olması², insanların kolaylıkla suça karışması, zaman zaman suçun kitlesel bir harekete dönüşmesi³, her devirde ve her kültürde var olan bir olgudur. Dolayısıyla işlenen suçlar, bir cezalandırma sistemi olarak hapishaneyi ortaya çıkarmıştır. Hapishane, ceza yasalarındaki sistematik kullanımdan daha önce var olmuştur⁴.

Suçta bulaşmanın ve suç çeşitliliğinin her geçen gün artmasında kuşkusuz pek çok faktör etkili olmaktadır. Günümüzde insanlar ve toplumlar ciddi anlamda bir değer bunalımı yaşamaktadır. Toplumsal hayatta karşılaşılan sıkıntılar ile baş edebilecek bir yeterliliğe sahip olmayan bireyler, değer bunalımı yaşamaktadır. Hiçbir kural tanımayan, hazlarının peşinde koşan nesilleri, işledikleri suçlardan dolayı cezalandırmak yeterli değildir. Suçta bulaşan sevgi ve ilgi yetimlerini⁵, ahlaki değerler ile tanıştırmak kazanmak gerekir. Eğer onları kazanmaya yönelik çabalar olmaz ise muhtemelen suç işlemede bir azalma olmayacağı gibi, yeni suç türlerinin önüne geçilmesi de mümkün olmayacaktır.

İnsan biyo-kültürel ve sosyal bir varlık olarak,⁶ toplumla birlikte yaşar, kendini kontrol eder ve davranışlarını sınırlandırır. İnsan içinde yaşadığı toplumda

¹Şükrü Bilgiç, **Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme**, Vadi Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2012, s.17.

²Rene König, **Günümüz Sosyolojisi**, çev. Battal İnaldı, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994, s.80.

³Rene König, s.76

⁴Michel Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 1992, s.335.

⁵Bilal Erdoğan, **Duvarların Ardında Koşulsuz Aşk**, Düşün Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, 2015, s.17.

⁶Selahattin Ertürk, **Eğitimde “Program” Geliştirme**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1994, s.4.

kültürün ve uygarlıkların ortaya çıkmasını sağlarken, bir yandan da toplumun benimsemediği yanlış davranışların açığa çıkmasına neden olur. Bütün toplumlarda var olan sosyal kurallara ve kanunlara karşı olan davranışlar, asırlar boyunca idarecileri, hukukçuları, bilim adamlarını yakından ilgilendirmiştir. Bu yanlış davranışlar eski zamanlarda tedavi edilmesi gereken bir hastalık olarak görülmüştür⁷. Orta çağlarda ise şeytanca bir davranış tarzı ve kötü ruhların etkisi ile ortaya çıkan bir eylem olarak kabul edilmiştir.⁸ Bazı düşünürler de yanlış davranışlarda bulunmanın sebeplerini sosyal çevrede, yoksullukta, ekonomik sıkıntılarda, sosyal değişimler gibi toplumsal şartlarda aramışlardır.⁹

Doğuştan birtakım güçlerle donatılmış olan insan,¹⁰ doğmuş olduğu toplumdaki çevrenin olumsuzluklarıyla etkileşime girer ve bu etkileşim sonucunda olumsuz kültürel nitelikler kazanır.¹¹ Olumsuz davranışları oranında da toplumdaki suçların artmasına etki eder.

Suçta bulaşmış birçok kişinin iyileştirilip yeniden topluma kazandırılmasında öncelikli olarak suça bulaşmış kimselerin özelliklerini her yönü ile tanımanın¹² yanında, suçun boyutlarını ve suça neden olan etkenlerin yok edilmesini de göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü suça bulaşan kişilerin ve suçun boyutlarının tam olarak ortaya konulmadan kişileri cezalandırmak, suçu ve suça bulaşmayı engellemeyeceği gibi, birçok sıkıntıyı da beraberinde getirecektir. Bu da problemlerin daha da karmaşık hale gelmesine sebep olacaktır.

Gelenen noktada ülkemizdeki cezaevleri birçok suç çeşidine bulaşmış, çok farklı özellikleri olan büyük bir toplumsal kitleyi içerisinde barındırmaktadır. Bu da CİK'leri patlamaya müsait büyük bir sorun yumağı haline getirmiştir. Zaman zaman CİK'lerde yaşanan sıkıntılar, CİK idaresini ve personelini sıkıntıya sokabilmektedir.

⁷ Harun Işık, Abdullah Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, DİB yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2012, s.74.

⁸ Harun Işık, Abdullah Demir, **CİK Din Hizmetleri Rehberi**, s.74.

⁹Anthony Giddens, **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım**, çev. M. Ruhi Esengül, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul, 1994, s.49.

¹⁰Ramazan Arı ve diğerleri, **Gelişim ve Öğrenme Psikoloji (Eğitimin Psikolojik Temelleri)**, Mikro Yayınları, 2.Baskı, Konya, 1999, s.3.

¹¹Arı ve diğerleri, s.3.

¹²Şuayip Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, Arı Sanat yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2006, s.19.

Gün geçtikçe artan suç çeşitliliği ve suça bulaşma oranlarındaki yükseliş,¹³ CİK'lerin doluluk oranlarını yükselterek yetersiz hale getirmekte, hükümlü ve tutukluların yaşam alanlarının daralması nedeniyle devlete de, yeni CİK'leri inşa etmek zorunda bırakmaktadır. Bunun yanında birçok yeni personel istihdamını, yeni personelin yetiştirilerek sisteme uyumlu duruma getirilmesini, eğitim ve iyileştirme çalışmalarında çok fazla niteliklere sahip çeşitli personelin bulundurulmasını da beraberinde getirdiğinden devletin ekonomik anlamda fazla oranda kaynak aktarımı yapmasına sebebiyet vermektedir. Tutuklu ve hükümlülerin rehabilite edilerek toplumla yeniden bütünleştirilmesinde, manevi rehberlik anlamında desteklenerek ıslah edilip topluma kazandırılması da, CİK'lerdeki başlıca problemlerden bir kısmıdır.

CİK'lerde güvenlik ve emniyet sıkıntısının yanında en önemli problemlerden birisi de, eğitim, öğretim ve iyileştirme çalışmalarında tutuklu ve hükümlülerin bulaştıkları suçun farkına vararak, pişmanlık yaşayıp yeniden suça bulaşmama noktasındaki ıslahları ve topluma yeniden kazandırılmasıdır. Tutuklu ve Hükümlülerin yeniden topluma kazandırılmasında her ne kadar her toplum, kendi ihtiyaçlarına göre bazı sosyal kurumlar oluştursa da¹⁴ bu süreçte hapsederek cezalandırma yeterli değildir. Her ihtiyaç ve görev bir sosyal kurum meydana getirir.¹⁵ CİK'lerde de tutuklu ve hükümlülerin, hapsedilmeleri yanında bir takım eğitim ve iyileştirme faaliyetleri gibi etkinliklere katılıp sosyalleşmeleri de önemlidir. Çünkü insanın toplum içinde yaşaması, tabiatı itibarıyla sosyal bir varlık olduğundan kuvvetli bir içgüdü ve eğilim olarak bulunur.¹⁶ Dolayısıyla insanın topluluk halinde yaşaması biyolojik ve psikolojik bir zorunluluktur. Aynı zamanda insanda doğal bir korunma ihtiyaç ve eğilimi ile birlikte kendi neslini üretme güdüsü vardır.¹⁷ İnsandaki bu fitri durumlar ancak bir takım manevi rehberlik faaliyetleri ile bilinçlendirilerek, vicdani duygularının geliştirilip sorumluluk duygusuna sahip hale

¹³1970 yılında CİK'lere giren hükümlü ve tutuklu sayısı toplamda 56.392 iken, 1980'de 70.102, 2007'de 90.837, 2010'da 120.814, 2012'de 136.020, 2014'de 158.837, 2015'de 178.089, 2016'da 197.297, 2017'de 228.993, 2018 20 Kasım itibarıyla 260.144 sayısına ulaşmıştır. (Bkz. www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/istatistikler). Ayrıca 2018 yılı Meclis Plan ve Bütçe Komisyonu'nda, bakanlığın bütçe görüşmelerinde Adalet Bakanı'nın Beyanı.

¹⁴Mustafa Ergun, **Eğitim Sosyolojisine Giriş, Eğitim ve Toplum**, Ocak Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 1994, s.7.

¹⁵Ergun, s.7.

¹⁶Ergun, s.23.

¹⁷Ergun, s.23.

getirilmesiyle geliştirilerek düzeltilebilir. Suça bulaşan bireylerin vicdanlarını harekete geçirmek ancak manevi bir eğitimle çok daha verimli olabilir.

Cezalandırma işlemi işlenen suçun bir karşılığı olması açısından önemli ve gerekli olduğu kadar, topluma yeniden kazandırma noktasında eğitmek gerçekten çok daha olumlu neticeler verecektir. Yasal ceza bir eyleme yöneliktir. Cezalandırma tekniği ise hayata yöneliktir.¹⁸ Bu nedenle hükümlü ve tutukluların eğitimine ve topluma kazandırılmasına yönelik yapılacak çalışmalarda hayat hikâyelerinin bilinmesi, yanlış giden hayat akışının düzeltilerek doğru bir bakış açısı kazandırılması, suça bulaşma koşulları ile birlikte suça bulaşmanın nedenlerinin iyi araştırılması önemlidir. Cezaevlerinde yürütülen manevi rehberlik faaliyetleri ile verilen din ve ahlak eğitimleri tutuklu ve hükümlülerin ıslahında çok önemli bir etken olmaktadır. Din ve Ahlak Eğitimleri sayesinde hükümlü ve tutukluların ahlaki gelişimlerinin sağlanması, doğru davranış, tutum ve alışkanlıkları kazanarak yeniden suça bulaşmalarını engelleyecek vicdani ve ahlaki değerler kazanmalarını sağlayabilmek, cezaevlerinde geçirdikleri süreden sonra, gerek denetimli serbestlik¹⁹ dönemlerinde ve gerekse sonrasındaki süreçte topluma uyumlarını temin edebilmek, din ve ahlak eğitiminin de içinde bulunduğu uyum sürecinin genel amaçları arasında sayılmaktadır.²⁰

Hükümlü ve tutuklularla istenen düzeyde bir eğitim ve iyileştirme çalışmalarını yürütebilmek adına hedef kitlenin çok iyi tanınması gerekmektedir. Belirli kurallar dâhilinde hükümlü ve tutuklunun karakterine uygun yapılacak din ve ahlak eğitimleri, hedef kitlenin iyileştirilmesinde, mahkûmlar üzerinde farkındalık oluşturulmasında, hükümlülerin pişman olup yeniden toplumla uyumlu hale gelmelerinde çok büyük katkı sağlayacaktır.

Yaptığımız bu çalışma eğitim unsurları dikkate alındığında hâlihazırdaki var olan durum itibarıyla CİK'lerde hükümlü ve tutuklular için yürütülen manevi

¹⁸Foucault, s.365.

¹⁹Yasa tarafından belirlenen deneme süresinde, kişinin cezasının sosyal hayat içerisinde infazına olanak sağlayan bir ceza hukuku kurumudur. Denetimli Serbestlik Yasası, kişinin ailesiyle bağlarını sürdürebilmesi ve dış dünyayla uyum sağlayabilmesi gerekçesi ile cezanın infazını ertelenmesi için çıkartılmış bir yasadır. (Bkz.5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, madde 104, 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, Tertip 5, sayı.25881, Kabul Tarihi. 03.07.2005, Resmi Gazete Tarihi, 20.07.2005.

²⁰Adalet Bakanlığı, 46/1 No'lu Genç ve Yetişkin Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümlere Dair Genelge.

rehberlik hizmetleri, din ve ahlak eğitiminin hükümlünün cezaevi ve sonrasındaki yaşamında davranışlarına etkisi ne düzeydedir? Ana sorusuna cevap aramak olarak düşünülmüş ve araştırmamızın temel problemi olarak kabul edilmiştir.

Çalışmamızın çerçevesi yukardaki temel problem olmasına rağmen, bu temel problemin yanında aşağıdaki alt araştırma sorularına da cevap aranacaktır:

- 1 Hükümlülerin cezaevi öncesi dini bilgi birikimleri var mıdır?
- 2 Dini bilgileri nereden ve nasıl almışlardır?
- 3 Ceza İnfaz Kurumuna geldikten sonra yaşamında din ile ilgili bir değişme olmuş mudur?
- 4 Aldıkları din ve ahlak eğitimi kendilerini nasıl etkilemektedir?
- 5 Mahkûmlar, cezaevinde kaldıkları süreçte dinin hangi konularına ilgi duymaktadırlar?
- 6 Uzun süre CİK'lerde kalan hüküm giymiş kişiler üzerinde din ve ahlak eğitimi ne düzeyde etkili olmaktadır?
- 7 Mahkûmların hayata tutunmalarında din ve ahlak eğitiminin önemi ve etkisi ne düzeydedir?
- 8 CİK'lerde aldığı din ve ahlak eğitiminin mahkûmun mutluluğuna katkısı olmuş mudur?
- 9 Mahkûmun hayatında dini inançların, duanın, tövbenin hayata tutunmada ve mahkûmiyet sonrasındaki hayatıyla ilgili geleceğe umutla bakmada etkisi ne düzeydedir?
- 10 Saldırganlığı engellemede din ve ahlak eğitiminin rolü nedir? Din ve ahlak eğitimi saldırganlık davranışlarınızı engelleyebiliyor mu?
- 11 CİK'lerde bulunduğunuz süre içerisinde mahkûmlara sunulan din ve ahlak eğitimi, mahkûmun ihtiyaç ve beklentilerini karşılamada yeterli midir?
- 12 İşlediğiniz suçun sonucunun nereye varacağını ve bundan kimlerin mağdur olup etkileneceğini bilseydiniz yine de bu suçu işler miydiniz?
- 13 İnsanlar niçin saldırganlaşıyor ve şiddeti tercih ediyor?
- 14 Hüküm giydiğiniz suçtan dolayı vicdanınızı rahatlatmak için yaptığınız eylemi meşru gösterdiğiniz oldu mu?
- 15 Cezaevinde neden dine ihtiyaç duyulur?

- 16 Din ve ahlak eğitiminin hükümlünün cezasını çekip cezaevinden çıktıktan sonraki süreçte hayatına katkısı nedir?
- 17 Cezaevlerinde din ve ahlak eğitimini olumsuz yönde etkileyen faktörler var mıdır?

B-ARAŞTIRMANIN AMACI

Tarih boyunca bütün toplumlar da pek çok insan suça karışmıştır. Suça karışan bu insanların cezaevlerine girdikten sonra hayata tutunmaları için farklı eğitici ve iyileştirici çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalarda manevi alandaki din ve ahlak eğitimlerinin suçu önlemedeki etkisinin araştırılması ile ilgili yeterli sayıda ve düzeyde çalışmalar tam anlamıyla yapılmış değildir.

Araştırmanın amacı, Türkiye’de CİK’lerde yürütülen din ve ahlak eğitimi ile ilgili çalışmaların suçu engellemede yeterli olup olmadığının tespiti, düzenli ve yeterli düzeyde din ve ahlak eğitimi faaliyetlerine katılmış olan hükümlülerin suça bulaşmalarının mümkün olup olmadığı, verilen din ve ahlak eğitiminin mahkûmun ihtiyaç ve beklentilerini karşılayıp karşılayamadığı, görevlendirilen personelin mahkûm üzerinde etkisinin ne düzeyde olduğunu tespit etmektir. Ayrıca bu alanda yapılmış olan çalışmaları zenginleştirmek, yapılacak olan yeni çalışmalara da katkı sağlayarak ülkemizde bu alanda ihtiyaç hissedilen eksikliklerle ilgili öneriler sunmaktır.

C-ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bugün modern zamanlarda cezalandırmanın en yaygın şekli, kuşkusuz hapis cezasıdır. Yani suça bulaşmış kimseleri toplumdan soyutlanmış olarak CİK’lerde tutmaktır. Günlük hayattan ve toplumdan uzak tutmayı ve bireyin özgürlüklerinin kısıtlanmasını ifade eden bu tip bir cezalandırma şeklinin birden fazla amacı vardır. Bunların en başında suça karışan kişilerin yaptığı fiilin karşılığı olarak cezalandırılması, ikinci olarak toplumun risk potansiyeli yüksek bu gibi kişilerden

korunması, üçüncü olarak ise suçluların ıslah edilmesi ve böylece topluma karşı taşıdıkları riskin azaltılmasıdır.²¹

CİK'lerde bulunan değişik yaş gruplarında ve farklı kişilik özelliklerinde hükümlüler bulunduğundan, insanın gelişimini farklı evrelere ayırarak inceleyip her çağda görülen temel özellikleri ile gelişim çağlarını kıstas olarak kullanmak gereklidir.²² Çünkü insan hayatı, birbirini takip eden fakat birbiriyle bağlantılı olarak farklı kişisel özellikleri de bünyesinde barındıran gelişim evrelerinden oluşan bir süreçtir. Eğitim çalışmalarının etkili bir şekilde ve amacına uygun olarak sürdürülebilmesi için kişinin gelişim süreçleri belirli dönemlere ayrılmıştır. Genel anlamıyla çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri olarak adlandırılan bu gelişim dönemlerinin bilinmesi önemlidir.²³ Çünkü küçük yaşlardan itibaren suça karışmış bireylerin sonraki gelişim dönemlerinde de suç makinasına dönüşmemesi için tedbirler almak gerekmektedir. Gelişim süreçlerinin özelliklerinin iyi bilinmesi, suça karışan kişileri daha iyi bir şekilde eğitebilmek için şarttır.

CİK'lerde uygulanan din ve ahlak eğitimleriyle, hükümlü ve tutukluların iç dünyalarına girerek manevi yönden onları yükseltmek, pişmanlık duygularını geliştirerek tekrar suça karışmalarının önüne geçmek, hükümlü ve tutukluları ıslah ederek topluma faydalı bir birey olarak cezaevlerinden çıkmalarını sağlamak hedeflenmektedir.²⁴

Hükümlü ve Tutukluların (H/T) yeniden kazanılması nitelikli, planlı, programlı ve çok yönlü bir eğitim çalışmasıyla mümkündür. Islah çalışmalarını mahkûmlarla iletişimi güçlü, donanımlı, alanında yeterli birikime sahip, bilgi ve becerileri yüksek kişiler ile yürütmek kaçınılmazdır.

CİK'lerde yürütülen manevi rehberlik, din ve ahlak eğitimlerinin daha verimli ve etkili olabilmesi için yeni araştırmalar yapılması son derece önemlidir. Verilecek din eğitiminin mahkûmların seviyesine, içinde bulundukları ruh hallerine uygun olması, mahkûmun ilgisini çekerek beklentilerine cevap verecek bir düzeye ulaşması,

²¹Antony Giddens, **Sosyoloji**, çev. Cemal Güzel, Ayraç yayınevi, Ankara, 2000, s.197.

²²Bkz. Arı ve diğerleri, ss.14-15.

²³Bekir Onur, **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1974, s.74.

²⁴Adalet Bakanlığı, 50.yıl, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara, 1973, s.161. Ayrıca 2001 Tarihli Adalet Bakanlığı(AB)- Diyanet İşleri Başkanlığı(DİB) İşbirliği Protokolü; AB, Din ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı; AB, 46/1 Nolu Genç ve Yetişkin Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve iyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümlere Dair Genelge.

eğitimleri veren, görüşmeleri yapan cezaevi vaizlerinin eğitimleri ve kendilerini yenilemeleri, eğitimin verimliliği açısından gereklidir. Mahkûmların iyileştirilerek topluma yeniden kazandırılması noktasında yeterli sayıda araştırmamanın olmayışı yapılacak bu çalışmayı daha da önemli ve değerli kılacaktır.

Literatür taramasında CİK'lerle ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda nitel araştırmalar henüz yok denecek kadar azdır. CİK'lerde yürütülen ders ve faaliyetler ile ilgili eğitim unsurları düşünüldüğünde mevcut durumun ihtiyaç ve beklentileri ne düzeyde karşıladığının tespiti, cezaevlerindeki dezavantajlı gruplarla yapılan manevi içerikli çalışmaların nasıl daha verimli olabileceğinin belirlenmesi, cezaevlerindeki manevi rehberlik hizmetleri ile ilgili yapılacak yeni çalışmalara kaynak oluşturması, yapılacak yeni çalışmalara örneklik teşkil etmesi, daha etkin ve daha verimli bir din hizmeti verilmesine katkı sunması için önem arz ettiği düşünülmektedir. Çalışma neticesinde ortaya çıkacak sonuçların yapılacak öneriler ile cezaevlerindeki din ve ahlak eğitimi manevi rehberlik hizmetlerine olumlu katkılar sunacak olması son derece önemlidir.

D- VARSAYIMLAR

CİK'lerdeki hükümlü ve tutukluların ıslah edilmesine yönelik uygulanan manevi rehberlik hizmetleri, din ve ahlak eğitiminin cezaevi sonrasındaki yaşamlarında mahkûm davranışlarına etkisine yönelik yaptığımız bu araştırmanın varsayımları şunlardır:

- Hükümlü ve tutuklular dezavantajlı bir gruptur.
- Hükümlülerin öğrenim düzeyleri düşük olduğu varsayılmaktadır.
- Hükümlülerin ekonomik anlamda düşük gelir seviyesine sahip oldukları varsayılmaktadır.
- Hükümlülerin CİK'lere girmeden önce dini konular ile ilgili yeterli düzeyde bir bilgiye sahip olmadıkları düşünülmektedir.
- .Hükümlülerin CİK'lere girdikten sonra dini inanç ve ibadetlere yöneldikleri düşünülmektedir.
- Mahkûmların suça bulaşmış olmalarında din ve ahlak eğitimi konusunda yeterli düzeyde bilgi birikimine sahip olmamalarının etkili olduğu düşünülmektedir.

-Hükümlülerin din ve ahlak bilgisine karşı istekli ve arzulu olmalarının ıslahlarında çok etkili olacağı düşünülmektedir.

-Hükümlülerin yeterli düzeyde manevi rehberlik, din ve ahlak derslerinden istifade etmelerinin tekrar suça karışmamalarında etkili olduğu varsayılmaktadır.

- Hükümlülere uygulanan müfredat programının yeterli derecede güncel olmadığı düşünülmektedir.

-Hükümlülere yönelik olarak uygulanan manevi rehberlik din ve ahlak bilgisi derslerinin yeterli düzeyde mahkûm davranışlarını ıslah etmeye yönelik işlenmediği düşünülmektedir.

E-ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE SINIRLILIKLARI

Yaptığımız bu araştırma İzmir ilinde bulunan cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimleri, İzmir 2 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumunda uzun süre kalan ve cezaevi sonrasındaki yaşamını İzmir ilinde sürdüren mahkûmlarla sınırlı tutulmuştur. Terör ve siyasi suçlular araştırmamızın kapsamına dâhil edilmemiştir. Araştırma siyasi ve terör suçları dışında ceza kanunlarının suç olarak kabul ettiği fiilleri işleyen, hüküm giymiş yetişkin mahkûmları kapsamaktadır.²⁵

Araştırmamızda Açık, Yarı Açık, Kadın ve Çocuk H/T ile siyasi ve terör suçluların olmaması önemli bir sınırlılık getirmiştir. Manevi rehberlik din ve ahlak eğitiminin kadın, çocuk, terör ve siyasi suçlular üzerindeki etkileri bu çalışmamızda görülemeyecektir.

Özellikle uzun süreli olarak cezaevlerinde bulunan mahkûmların daha fazla dikkate alınarak araştırmamızın yapılması, uzun süreden beri cezaevlerinde kalan mahkûmların çok hassaslaşmış oldukları dikkate alındığında zorluk düzeyi daha iyi anlaşılacaktır.

²⁵Ceza Hukukunda suç olarak kabul edilen fiiller, amaç, etken ve ihlal edilen yarar yönlerinden iki kısma ayrılmaktadır. 1.Siyasi Suçlar. 2.Adli suçlar. Siyasi Suçlar, Devletin iç ve dış siyasal düzenine, varlığına ve bekasına yönelik olarak işlenen suçlardır. Bu tanımın dışında kalan suçlar ise, Adli suçlardır. (Güngör Yavuzcan, Turgut Demirsan, **Hukuka Açılan Pencere** (Hukuk El Kitabı), Fon Matbaası, Ankara, 1974, ss.192-193'den aktaran Şuayip Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s.24.

İzmir ilindeki CİK'ler²⁶ bünyesinde kalan adli mahkûmlar esas alınarak yapılan bir araştırmadır. Hüküm giymiş mahkûmların kaldıkları cezaevleri kendi içinde başlı başına incelenmesi gereken, kendine ait özel şartları nedeniyle diğer açık, yarı açık ya da kaza cezaevleriyle aynı seviyede sıradan bir hapisane olarak algılanmaması gereken cezaevi türleridir. Hüküm giymiş, müebbet yada ağırlaştırılmış müebbet cezası alan ve uzun süre cezaevlerinde kalan mahkumlara yönelik sürdürülen manevi rehberlik çalışmaları ile din ve ahlak eğitimine ilgi ve alaka yüksek derecede motivasyon gerektirmektedir. Hükümlülerle çalışmak -tabir yerindeyse- iğne ile kuyu kazmak gibi bir durumdur.

Cezaevlerinde verilen din ve ahlak eğitiminin mahkûmların davranışları üzerindeki etkisi araştırılırken, örneklem grubu, uzun süre cezaevinde kalan mahkûmlar ile cezasını tamamlayan hükümlüleri kapsamaktadır. Cezaevinde bu eğitimlere katılan hükümlüler ile yapılan görüşmelerin verileri araştırmamızın sonucunu oluşturacaktır.

F-ALANLA İLGİLİ YAPILAN ARAŞTIRMALAR

Cezaevlerindeki hükümlü ve tutukluların dini inanç ve davranışları, mahkûmlara yönelik yürütülen manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri, din ve

²⁶ Ceza İnfaz Kurumlarının yapıları farklılık arz etmektedir. Kapalı, Açık ve Çocuk Eğitim evleri olarak ayrılmıştır. Bunlarda kendi içinde farklılık göstermektedir. Kapalı ceza İnfaz Kurumları Özel Tip Kapalı CİK, Yüksek Güvenlikli CİK, Kadın Kapalı CİK, Çocuk ve Gençlik Kapalı CİK olarak kendi içerisinde ayrıştırılmıştır. Açık Ceza İnfaz Kurumları da Bağımsız Açık CİK, Bağlı Açık CİK ve Kadın Açık CİK olarak ayrılmıştır. Bunlar içerisinde en fazla dikkat çekenler Yüksek Güvenlikli CİK'ler ile Kapalı CİK'lerdir, Bunlar iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fiziki engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin suç gruplarına göre farklı odalarda barındırıldıkları cezaevleridir. Bu kurumlarda bireysel, gruplar halinde ya da toplu bir şekilde eğitim iyileştirme çalışmaları uygulanmaktadır.

Yüksek Güvenlikli cezaevlerinde ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına mahkûm olanlar ile süresine bakılmaksızın, suç işlemek amacıyla örgüt kurmak, yönetmek veya bu örgütün faaliyeti çerçevesinde Türk Ceza kanununda yer alan; a)İnsanlığa karşı suçlardan, b)Kasten adam öldürme suçlarından, c)Uyuşturucu veya uyarıcı madde imal ve ticareti suçundan, d)Devletin güvenliğine karşı suçlardan, e)Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlardan mahkûm olanların cezaları, bu kurumlarda infaz edilir.

Ayrıca, eylem ve tutumları nedeniyle tehlikeli halde bulunan ve özel gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekli olduğu saptananlar ile bulundukları kurumlarda düzen ve disiplini bozanlar da bu kurumlara gönderilirler. (Bkz. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Madde 9.)

ahlak eğitimlerine yönelik yapılan çalışmalar eskiye oranla biraz daha çoğalmış olsa da istenen düzeyde değildir. Genel anlamda çok yüksek oranda suça karışmış mahkûm profilinin bulunduğu CİK’lerde yürütülen eğitim, iyileştirme ve ıslaha yönelik yapılan araştırmaların çok daha fazla olması beklenir. Fakat ülkemizde yapılan araştırmalar daha çok cezaevlerinde yürütülen din eğitimi üzerine yapılmış aynı türdeki anketlerle aynı hususların araştırıldığı birkaç nicel çalışma etrafında dönmektedir. Oysaki bu kadar çeşitli suç profilinin olduğu ülkemiz cezaevlerindeki suça karışmış hükümlü ve tutuklulara yönelik çok daha fazla çalışmalar ile nitel araştırmaların da olması gerekirdi. Dine bağlılık derecesi ile suçluluk üzerindeki ilişkinin iyi analiz edilmesine yönelik çalışmalar, alanla ilgili sıkıntıları daha sağlıklı bir şekilde aşmaya yardımcı olacaktır.

Ülkemizde CİK’lerle ilgili manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri din ve ahlak eğitimine yönelik yapılan araştırmalardan öne çıkanlar şunlardır:

-Hüseyin PEKER (1987), “Suçlularda Dini Davranışlar” adlı çalışmasında suçluların dini davranışlarını incelemeye çalışmıştır. Suça bulaşmış hükümlü ve tutukluların dini inanç ve ibadet ile ilgili tutumlarının belirlenmeye çalışıldığı bu inceleme, 407 kişi üzerinde gerçekleştirmiştir. Dini inanç - dini davranış ilişkisinin sosyolojik olarak ele alındığı bu araştırmada, özellikle yüz kızartıcı suça karışanların inanç ve ibadet konularına ilgi ve alakalarının düşük olduğu, dinin yasaklayarak kişilerin uzak durmasını istediği yanlış davranışları işleme durumlarının oldukça yüksek oluşu dikkate değer sonuçlardandır.²⁷

-Kemal KARADEMİR (1997), “Suçluların Topluma Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü” isimli araştırmayı 450 hükümlü ve tutuklu üzerinde yapmıştır. Suça karışmış olan kişilerin dini inançlarını ve davranışlarını araştırmıştır. Hükümlü ve tutukluların yeniden toplumla uyumlu hale gelmelerinde din ve ahlak eğitiminin katkısının ne düzeyde olduğunu anlamaya çalışmıştır.²⁸

-Ahmet PEHLİVAN (1997), “Suçu Engellemede Din Eğitiminin Rolü” isimli araştırmasını, Van Kapalı Cezaevinde bulunan hükümlü ve tutuklulardan 174 kişi ile

²⁷ Hüseyin Peker, **Suçlularda Dini Davranışlar**, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Samsun, 1987.

²⁸ Kemal Karademir, **Suçluların Topluma Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

yapmıştır. Suçu engellemede Din ve Ahlak eğitiminin rolünün ne olduğu incelenmiştir²⁹

-Şuayip ÖZDEMİR (2006), “Cezaevlerinde Din Eğitimi” isimli çalışması ile CİK’lerde 450 hükümlü ve tutuklu, 12 CİK’de 50 yönetici ve CİK’lerde derse girmiş/giren 50 DİB personeline yönelik bir anket çalışması düzenlemiştir. Bu çalışması ile alanında ilk olabilecek mevcut durumun tespit edilmesi, CİK’lerde din eğitiminde karşılaşılan sıkıntıların neler olduğu, hükümlü ve tutukluların, CİK personelinin ve DİB personelinin CİK’lerde yürütülen din ve ahlak eğitimlerine nasıl baktıklarını ortaya koymaya çalışmıştır. Özdemir’in araştırmasında CİK’lere dair bir değerlendirme yapılmış, cezaevlerinde yürütülen din eğitimi faaliyetlerinin mahkûmların ıslahına sağladığı katkıya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.³⁰

-Öznur ÖZDOĞAN (2005) tarafından Ankara Ulucanlar CİK’de bulunan hükümlü ve tutuklulara yönelik yapılmış bir incelemedir. Bu incelemede manevi ve psikolojik yaklaşımla “Tema odaklı grup toplantıları” ve “ikili danışmanlık seansları” yöntemiyle hükümlü ve tutukluların yeniden suça bulaşmasını engelleme ve işledikleri suçlardan arınarak bambaşka bir hayat şeklini kabullenmelerini sağlamak hedeflenmiştir. Özdoğan’ın bu çalışması 2005 yılında “İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş” ismiyle yayımlanmıştır.³¹

-Harun IŞIK (2009) “Cezaevlerinde Din” isimli araştırmasında, İngiltere’de bulunan cezaevlerinde yürütülen din hizmetleri çalışmalarını ele almaktadır. Hem teori, hem de pratik olarak “Birmingham Hapishanesi” örneği üzerinde bütün yönleri ile cezaevi vaizliğinin işleyiş ve yapısını gözler önüne sermektedir.³²

Ayrıca Işık’ın Cezaevleri ile ilgili bazı çalışmaları da vardır.³³ Işık’ın bu çalışmalarının tamamını buraya taşımak istemiyorum.

²⁹Ahmet Pehlivan, **Suç Engellemede Din Eğitiminin Rolü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniv. S.B.Ens., Van, 1997.

³⁰Şuayip Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2006.

³¹Öznur Özdoğan, **İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş**, Lotus Yay. 2.Baskı, Ankara, 2007.

³²Harun Işık, **Cezaevlerinde Din**, Laçın Yayınları, Kayseri, 2009.

³³Harun Işık, “**Cezaevlerinde Sunulan Din Hizmeti Faaliyetleri**: İngiltere ve Galler Örneğinden Hareketle Ülkemizdeki Cezaevi Vaizliğine İlişkin Bazı Tespit ve Değerlendirmeler.”, IV. Din Şurası, Ankara. Yine Harun Işık’ın “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri” isimli çalışması vardır. Işık bu araştırmasında seminerlere katılan cezaevi personelinden 262 kişinin katılımıyla ilk olarak DİB personelinin CİK’lerde karşılaştıkları sorunları tespit etmek, ikinci olarak CİK’lerde din hizmetleri faaliyetlerinin daha verimli ve etkili olması için çözüm önerilerini içermektedir. Bkz. Harun Işık, “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri” Uluslararası Sosyal Hizmetler Dergisi, vol.3, pp.250-263.

- İsrail İĞDE (2009) , “Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma” isimli çalışmada insanların suç işlemelerine etki eden nedenleri, cezaevlerinde yeniden suç işlemelerine sebep olan ortam ve durumlar üzerinde durulmuş sosyolojik bir çalışmadır.³⁴

-Abdullah DEMİR (2009), “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi”, isimli çalışması, CİK’lerde sunulan din hizmetleri ve temel uygulama İlkelerinden bahseden ilmi bir makaledir.³⁵

-Muammer BAYRAKTUTAR (2011), “Suçu Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü” isimli derleme mahiyetinde bir çalışmadır. 7-8 Ekim 2011 tarihlerinde Bursa ilinde yapılan “Suç Önleme Sempozyumu” bildirilerinden birisidir. Suçu önlemede ahlaki değerlerin rolü üzerinde durulmuştur.³⁶

-Harun IŞIK, Abdullah DEMİR (2012), ”Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi”, Ülkemizde bulunan CİK’lerin yapı ve işleyişini tanımlayan, ilgili kanun ve protokoller ile cezaevi vaizlerinin görev ve sorumluluklarını içeren bir çalışmadır.³⁷

-Cuma KARAN (2013), “Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Mahkûmlarla İletişim Dili” isimli araştırması ile din hizmetlerinde verilen eğitim kadar, hizmetin kapsamını belirleyen programdan tutun da din hizmetini sunan personele, verilen ortama, kullanılan dile varıncaya kadar hassas olunması gerektiğini ortaya koymuş olduğu çalışmadır.³⁸

-Mualla YILDIZ (2014), “Suça Karışan Çocuklara Değerlerle Yaklaşım” projesi kapsamında, “Suça Sürüklenen Ergenlerin Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerine Katılımları ile İlgili Faktörler” isimli araştırmaya suça sürüklenen 72 gönüllü ergen katılmıştır. Yaşça büyük, eğitim seviyesi düşük ve okuma yazma becerisi sorunlu olan, annesi okuryazar olmayan, bir mesleği olup çalışan ergenlerin

³⁴İsrail İğde, **Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi SB Enstitüsü, 2009.

³⁵Abdullah Demir, “**Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi**”, Diyanet İlmi Dergi, c.45, sayı:4, Ankara, 2009, ss.60-67.

³⁶Muammer Bayraktutar, **Suçu Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü**, 7-8 Ekim 2011, Suç Önleme Sempozyumu bildirisi, Bursa.

³⁷Harun Işık, Abdullah Demir, **Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi**, s.1.

³⁸Cuma Karan, **Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Mahkûmlarla İletişim Dili**, Diyanet İlmi Dergi, c.49, sayı:1, 2013, ss.107-122.

dinle ilgili faaliyetlere katılım düzeyinin düşük olduğunun ortaya konulduğu bir çalışmadır.³⁹

-Fatih ÇINAR (2015), “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi” isimli çalışmasında, CİK’lerde mahkûmların ıslahına yönelik yapılan din ve ahlak bilgisi derslerinde karşılaşılan sorunları tespit etmiştir. Cezaevlerinde din ve ahlak bilgisi derslerinde karşılaşılan sorunlar araştırmanın konusudur. Nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış ve verilerin analizinde içerik analizlerinden yararlanılmış bir çalışmadır.⁴⁰

CİK’lerle ilgili yapılan bu araştırmaların genelinde sorunlara yüzeysel olarak değinilmiş, mevcut durum üzerinde nicel değerlendirmeler yapılmıştır. Bizim araştırmamızda ise cezaevi vaizi olarak görev yaptığım CİK’lerde derslerimize katılan mahkûmların durumları ile ilgili uzun süre devam eden gözlemlerimiz, derse devam eden adli mahkûmlarla yaptığımız derslerdeki intibalarımız ışığında oluşan tecrübelerimiz ile daha çok sorunlar üzerinde derinlemesine yaptığımız görüşmelerimize dayanmaktadır. Sorunları derinlemesine araştırdığımız nitel bir araştırma olması, bizim çalışmamızı diğer araştırmaların büyük çoğunluğundan farklı kılmaktadır.

F-ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE TEKNİĞİ

Araştırmamızda genel olarak literatür incelemesi kullanılmış, alanda yapılan anketler üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmaya başlamadan önce görüşmede kullanılacak soruların hazırlanmasında odak grup görüşmesi yapılmıştır. Görüşmede akademisyenler, cezaevi vaizleri, cezaevinde görev yapan psikolog, sosyal çalışmacı ve öğretmenlerin alanla ilgili bilgi ve tecrübelerinden faydalanılmıştır. Araştırma verileri, açık uçlu sorular ile bu açık uçlu soruların çoktan seçmeli olarak yapılandırılmasını ihtiva eden, yarı yapılandırılmış görüşmenin gönüllü katılımcılara uygulanması sonucunda elde edilmiştir. Görüşmeler esnasında

³⁹Mualla Yıldız, **Suçta Sürüklenen Ergenlerin Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerine Katılımları ile İlgili Faktörler**, Jasss2422, No:29, ss.201-216, Ankara, 2014.

⁴⁰Fatih Çınar, **Ceza İnfaz Kurumlarında Din**, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, c.15, sayı:29, ss.131-149.

yazılı olarak kayıt altına alınan bilgiler konular bağlamında sınıflandırılmıştır. Üst ve alt başlıklar belirlenerek betimsel analiz tekniği ile çözümlenerek değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çalışmada Tarama modeli benimsenmiş, verilerin elde edilmesi için de nitel⁴¹ araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizinde ise içerik analizinden yararlanılmıştır. Farklı suça bulaşmış uzun süreden beri cezaevlerinde kalan hükümlüler ile yapılan çalışmalarda gözlemlerimize dayanarak kayıt altına almış olduğumuz ve bu kayıtlardan oluşturduğumuz vakalar üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır.

Literatür araştırmasında cezaevleri ile ilgili yazılan kaynaklar araştırılıp incelenmiştir. Ardından cezaevlerindeki din ve ahlak eğitimi, değerlerle ilgili yazılan eserler, tezler ile akademik ve ilmi makaleler incelenmiştir.

Araştırmada verilerin oluşturulması için çalışma alanlarını kapsayan ön gözlem ve görüşmeler yapılmıştır. Elde edilen verilere göre bir çalışma grubu belirlenmiştir. Din ve ahlak derslerine katılan, tamamen istekli olan adli hükümlülerden bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Görüşme tekniğinin yapısıyla bağlantılı olarak çalışma grubu sınırlı sayıda tutulmuştur. Nitel yöntem ve tekniklerin kullanıldığı araştırmalarda çok sayıda örneklem ile çalışılması değil, belirlenen örneklem grubunun araştırma için ihtiyaç duyulan bilginin yeterli olup olmadığını karşılayıp karşılamamasıyla ilişkilidir. Örneklem grubunun niceliği değil araştırmanın amacına yönelik bilgi elde edilmesinde en geniş çeşitliliğe sahip olması, problemin pek çok boyutuyla ortaya konması ve daha fazla bilgiye ulaşmada çok daha önemli olduğu düşünülmüştür. Verilerin tekrarlanmaya başlaması, örneklem grubunun sayıca yeterliliğini gösteren bir ölçü olarak kabul edilmiştir.

Araştırmada nitel veri toplama tekniği belirlenerek veri elde etmek için en uygun yöntemin görüşme tekniği olduğu düşünülmüştür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniği, katılımcının kendisini daha geniş bir perspektifte ifade etmesine ve esnekliğe imkân verdiği için tercih edilmiştir.

⁴¹ Nitel araştırmalar, sayısal olmayan veri toplamak için kullanılan bilimsel bir gözlem yöntemidir. Genelde görüşme, gözlem ve yazılı dokümanların incelenmesiyle farklı tekniklerde gerçekleştirilir. Gerçekçi ve bütüncül bir şekilde algı ve olayları doğal ortamlarında incelemeye imkân tanıdığından sosyal bilimlerde kullanılan bir tekniktir. Daha geniş bilgi için bakınız: Yahşi Yazıcıoğlu, Samiye Erdoğan, Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014, ss.33-37.

Araştırma sürecinde bütün görüşmeler yazılı olarak kayıt altına alınmıştır. Katılımcıların uygun oldukları zamanda hükümlülerle cezaevinde ve sınıf ortamında, cezaevine girip çıkmış olanlarla da katılımcıların uygun gördüğü zaman ve mekânlarda mümkün olan en uygun şartlarda görüşmeler yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcılara, yapılan görüşmenin amacı, gizliliği, araştırmanın önemi ile ilgili gerekli bilgilendirmelerde bulunulmuştur. Katılımcıların istekli olarak katılmaları sağlanmıştır. Katılımcıların isimleri gizli tutulmuştur. Katılımcılara sorulan sorular birbirini tamamlayan bir şekilde sırayla sorulmuş, hükümlünün içtenlikle ve sağlıklı bir şekilde cevap vermesi için belirsizliklerin ve yanlış anlaşılmanın önüne geçebilmek için azami gayret gösterilmiştir. Görüşmenin esnekliğine dikkat edilmiştir. Katılımcılar uzun süre derslere devam eden adli mahkûmlardan seçilmiş ve ders ortamında gözlemlenmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak 1 saat ile 3 saat arasında değişen sürelerde gerçekleştirilmiştir.

Veriler analiz edilirken görüşmelerde elde edilen bilgiler bilgisayara aktarılarak metin haline getirilmiştir. Metinler araştırma soruları dikkate alınarak bölümlere ayrılmış ve kodlanarak belirli konular etrafında kategorilere ayrılmıştır. Kategori dışında kalan fakat analiz aşamasında önemli olarak kabul edilen verilerin çalışmaya eklenmesine dikkat edilmiştir. Katılımcıların kodlanmasında her bir hükümlü için (1), (2), (3) şeklinde sıra numaraları verilerek arşivleme usulü kullanılmıştır. Görüşme yapılan katılımcılara ilişkin diğer bilgiler Ek 1’de tablo şeklinde verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

1.1.DİN

1.1.1.Dinin Tanımı

Değişik branşlarda ki pek çok bilim insanı tarafından, farklı görüş açlarına göre dinin çok çeşitli tanımları üzerinde durulmuştur. Dinin tanımıyla ilgili yapılan bu farklı görüş ve anlayışa sahip pek çok bilim insanı tarafından ortaya konulan ve üzerinde ortak bir görüş birliğine varılamamış olan tarifler, din olgusunun çok değişik boyutlu ve karmaşık bir yapıda olmasından kaynaklanmaktadır.⁴²

Din kişinin Allah ile hemcinsleriyle ve bütün varlıklarla olan ilişkilerini bir düzene koyan, kişinin yaşantısına yön veren ve davranışlarını belirlemede ölçü kabul edilen kıstasların tamamına verilen isimdir. İlk insandan itibaren varlığını devam ettiren din kelimesine tarihin bütün dönemlerinde farklı dillerde çok çeşitli anlamlar yüklenmiştir. Kök itibariyle aslı Arapça olan din, “d-y-n” kökünden türemiştir.⁴³ Sözlük anlamıyla dine “cezâ/mükâfat, âdet/durum, itaat/isyân, hesap, zül, inkıyad, hüküm/kaza, galebe, kahr, isti’lâ, mülk, ferman, tevhit, İbadet, millet, şeriat, vera’, takva, hizmet, ihsan, ikrah” gibi manalar verilmiştir.⁴⁴ Farklı dillerde din terimini anlatmak için genellikle “yol, âdet, bağ, inanç” manaları kullanılmıştır.⁴⁵ Yaygın olarak kullanılan şekliyle terim anlamı olarak din, akıl sahibi bireyleri kendi istek ve arzularıyla hayır ve iyiliğe yönlendiren ilahi bir sistemdir.⁴⁶

Tanımlaması herkes tarafından çok kolay yapılamayan bir terim olan dinin, bütün inanç sistemlerini içine alacak şekilde, cihanşümul bir tarifini yapmak da oldukça zordur. Geniş çaplı bir tanımlama için, kişisel tecrübelerle oluşturulmuş olan dindarlığı, dini gerçekliğin süzgecinde değerlendirmek gerekir. Dinin çok farklı tanımlarının üzerinde durulmuş olması tamamen kişilerin kendi tecrübeleri ve bakış

⁴²Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 13.Baskı, Ankara,2017, s.69.

⁴³İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2007, s.121.

⁴⁴İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.122

⁴⁵Mustafa Çağrı, “Din” **İslam’da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, (Ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İFAV yayınları, İstanbul, 2006, s.407.

⁴⁶İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.122.

açılarına göre şekillenmiş olmasından kaynaklanır. Değişik bilim dallarına ve farklı bilim adamlarına göre din ile ilgili olarak pek çok tanımlamalar yapılmıştır. İşte yapılan tariflerden bazıları şunlardır:

*“Din, Allah tarafından vazolunmuş, insanlara saadet yollarını gösteren, varoluşsal hedefi Allah’a ibadet ve kulluğun ne şekilde yapılacağını bildiren, insanları hayırlı işlere sevk eden ilahi kanunlardır”*⁴⁷

*“Din, Ferdi ve içtimai yönü bulunan, fikir ver tatbikat açısından sistemleşmiş olan, inananlara bir yaşama tarzı sunan, onları belli bir dünya görüşü etrafında toplayan bir kurumdur”*⁴⁸

*“Din, hem etimolojik hem de epistemolojik olarak çeşitli ve birbirinden farklı açıklamaları bulunan bir kavramdır”*⁴⁹

Batılı birçok bilim adamı da din ile ilgili farklı tanımlamalar yapmışlardır. Dini en açık şekliyle ferdi bir tecrübe olarak gören R.Otto, “kutsalın tecrübesi”⁵⁰ olarak tanımlamış, H. Spencer ise dini, “her şeyi insanın bilgisinin üstündeki bir kudretin tezahürü”⁵¹ şeklinde ifade etmiştir. M. Müller ise dini, “insanın sonsuzu kavramasını sağlayan bir meleke”⁵² olarak tanımlamıştır. M. Mayer dini, “Allah’a, insanlara ve kendimize karşı yapmamız gerekenlere dair tavsiyelerle inançların bütünüdür”⁵³ diye adlandırmıştır. Durkheim ise, dini “bir cemaatin oluşmasını sağlayan ayin ve inançlar sistemi”⁵⁴ olarak tanımlamıştır.

Ayetlerin inmeye başlamasıyla birlikte gerek Mekke’de, gerekse Medine’de inen mesajlara bakıldığında, din kavramına çok farklı anlamlar yüklenerek zenginleştirildiği görülecektir. Yüce kitabımız Kur’an-ı Kerim’de de, din kavramına hesap, ahiret, sorumluluk, tevhit ve teslimiyetin karşılığı anlamlarına gelecek şekilde de anlamlar yüklenmiştir.⁵⁵ İslam dinini anlatmak için, Allah’a götüren yol manasında “sırat-ı müstakim”⁵⁶ istikamet üzere yaşamayı anlatan, Hanif din olan

⁴⁷Ahmet Hamdi Akseki, **İslam Dini**, Nur yayınları, Ankara, 1993, s.3.

⁴⁸ Mehmet S. Aydın, **Din Felsefesi**, Selçuk Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1994, s.6.

⁴⁹Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem Akademi yay., 5.baskı, Ankara, 2011, s.7.

⁵⁰ Çağrı, “Din”, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.409.

⁵¹ Çağrı, “Din”, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.409.

⁵² Çağrı, “Din”, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.409.

⁵³ Çağrı, “Din”, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.409.

⁵⁴ Çağrı, “Din”, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.409.

⁵⁵ Süleyman Uludağ, “Din, İnsan ve Toplum”, **İslam’a Giriş, Temel Esaslar**, (Ed. Süleyman Uludağ), DİB Yayınları, Ankara, 2008, s.13.

⁵⁶ **Fatiha Suresi** 1/6.

İbrahim (as)’ın dini üzere yaşamayı ifade eden “*millete İbrahim*”⁵⁷ kavramlarına değinilmiştir. İlk inen Mekke dönemi ayetlerine bakıldığında da din kavramı, tarihe ve kâinata yön veren, zamana ve âleme hükmeden, dini ortaya koyan ve hesap gününün sahibi olan Yüce Allah’ın hâkimiyeti manasına gelirken, Medine döneminde inen ayetlerde ise kişinin Allah’ın arzuladığı gibi bir hayat sürdürmesi, Müslüman toplumuna karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi, Allah’ın mutlak hâkimiyet ve tasarruf sahibi olduğunun özümsemesi gibi anlamlar da ilave edilerek kullanılmaya başlanmış olduğu anlaşılmaktadır.

Din kavramı İslam’ın Kur’an-ı Kerim’den sonra gelen ikinci kaynağı olan Hadis-i Şeriflerde ise genel olarak “İslam” manasında zikredildiği görülür. Tirmizî, Menâkıb, 32’de geçen bir hadis-i şerifte “*Allah indinde dinin aslı hanîflik ve İslam’dır*” şeklinde ifade edildiği görülmektedir.

1.1.2.Dinin Önemi

Tarihin bütün dönemlerinde insanoğlu din ile irtibatlı olmuştur. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de akıl sahibi hiçbir toplum ve hiçbir birey kendi başına dinsiz yaşamamıştır ve yaşayamaz. Kişiye neyi nasıl yapmasıyla ilgili rehberlik yapacak olan en etkili tek şey yalnızca dindir.⁵⁸ İnsanın huzurlu bir hayat ortamında sağlıklı, mutlu ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi için dinin ortaya koyduğu esaslara, dinin yardımına ihtiyacı vardır. Dünya ve ahiret hayatında manevi mutluluğu yakalayabilmenin yolu ise dine ve duaya sarılmaktan geçer. Çünkü insanın yemeye, içmeye, havaya, suya ihtiyacı olduğu gibi dine de duaya da ihtiyacı vardır.⁵⁹

Din, her bireyin iç âlemindeki yalnızlık duygusunu, içine düştüğü karamsarlık hissini, olaylar karşısındaki çaresizliğini ve baş edememe tedirginliğini ve gönül dünyasındaki sıkıntılarını gidermesinde sığınabileceği gerçek limandır. Kişinin üzüntülerinden kurtulmasına yardım eden, yakalandığı amansız hastalıklar ile acizliğin zirveye ulaştığı ölüm gibi en zor durumlarda bile, dayanma kolaylığı

⁵⁷ Ali İmran Suresi 3/95.

⁵⁸Leo Nikolayeviç Tolstoy, **Din Nedir**, çev. Murat Çiftkaya, Kaknüs yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1998, s.12.

⁵⁹Alexis Carrel, **Dua**, çev. M. Alper Yücetürk, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2001, s.24.

sağlayan en büyük destekçisi de yine din duygusudur.⁶⁰ Dini yaşantının güçlü olması da kişiyi yanlış davranışlardan, kötü alışkanlıklardan, zararlı fikir ve akımlardan, ruhsal bunalımlardan koruyacaktır. Din duygusunun güçlü olması bireyi değerlerine karşı daha bağlı hale getirecektir. Yaşadığımız zamanların aşırı dünyevi hazlarıyla katılaştan kalplerin, yeniden fitrata uygun bir yapıya kavuşup merhametli ve şefkatli bir bireye dönüşmesinde, dini duygu ve yaşantının çok büyük etkisi olacaktır.

Din, kişiye dünya hayatında karşılaştığı sıkıntılar ve başına gelen musibetlerden kurtularak ebedi hayatta huzura kavuşacağını telkin ederek umut sağlar. Böylece kişinin yaşama azminin güçlenmesine ve mutluluğuna katkı sağlar.

Zaman içerisinde, her dönemde insanın kişisel zaafı, istek ve arzularının ardından sürüklenerek bir yaşam tarzı geliştirdiği durumlarda, gönderilmiş olan hak dinden kopuşlar da beraberinde gelmiştir. Dini düşüncelerin toplumlarda gün geçtikçe zayıflamaya başlaması, ahlaki anlamda insanoğlunun davranışlarını olumsuz yönde etkilemiştir. Günden güne değerini yitiren dini düşünce, aynı zamanda ahlakın birey ve toplum üzerindeki yaptırım gücünün de zayıflamasına sebebiyet vermiştir.

1.1.3.Din Eğitiminin İnsan Hayatına Katkısı

İnsanoğlunun bir takım görev ve sorumlulukları vardır. İnsanın yaratıcının kendisine verdiği değer farkında olduğu bir yaşam tarzına sahip olması gerekir. Bunu da sağlayacak olan bilinçli bir din eğitimidir. İyi bir din eğitimi alan kişi, kendini ve zaaflarını tanıyıp kötülüklerden korunmaya çalışacaktır. Kötülüğe bulaşmamak için kişinin güçlü bir irade sahibi olması kaçınılmazdır. İradeyi geliştirecek olan da dini duygu ve düşünceler ile dini yaşantılardır. Kişi kendini bilirse, nefsinin kendisini heder edebileceğini de aklından çıkarmaz.

İnsan ilk olarak kendisini tanımaya ve anlamaya gayret etmelidir. Kim olduğunu, nereden ve ne şekilde geldiğini, yaratanının kendisini niçin yarattığını ve kendisinden ne beklediğini düşünerek yaşamalıdır. İnsan kendi güçlü ve zayıf yönlerini bilmeli, bu gibi taraflarını görüp eksikliklerini giderme yoluna gitmelidir.

⁶⁰Uludağ, “Din, İnsan ve Toplum”, **İslam’a Giriş-Temel Esaslar**, s.15.

Diğer taraftan da güçlü yönlerini görüp yeteneklerini geliştirerek daha donanımlı hale gelmek için çaba sarf etmelidir.

Din eğitiminin insan hayatına bir başka katkısı da kişinin iradesini eğitmesidir. İnsan aklı, neyin doğru neyin yanlış olduğunu, neyin faydalı neyin zararlı olduğunu fark edebilir. Ancak kişiyi kurtuluşa taşıyabilmesi için sadece bilmesi yetmez. Güzel olan davranışlarını çoğaltmak, hatalı olan davranışlarından sakınmak da gerekir. İşte bu noktaya ulaşabilmek için kişinin kuvvetli ve iyi eğitilmiş iradeye ihtiyacı vardır. İrade, güzel ile çirkin, yanlış ile doğru arasında bir tercihte bulunabilmek için eğitime muhtaçtır. İrade eğitimi ile kişi aynı zamanda nefsinin de terbiye etmektedir.⁶¹ İradesini eğiterek onu kuvvetlendiren birey, nefsanî olan aşırı arzu ve isteklerini kontrol altına alır, bilinçli bir şekilde davranır.

İrade eğitimindeki hedef, nefsin aşırı isteklerini kontrol altında tutmaktır. Nefsi haramlardan kurtarıp güzel davranışlara yönlendirmektir. İrade eğitilerek ne kadar kuvvetli olursa, nefsinin o oranda ıslah etmiş kabul edilir. İradenin yanlış işlerde kullanılması, bireyi de toplumu da sıkıntıya götürür.

İnsan yetenekleri ve kabiliyetleri olan bir varlıktır. Her insanda potansiyel olarak bulunan bu yetenek ve kabiliyetler kişinin kendini eğiterek geliştirmesi ile birey ve toplum için faydalı bir hale dönüşür. İnsanın her daim kendini yenileyerek geliştirmesi son derece önemlidir. İnsanda doğuştan fitri olarak bulunan yetenekleri geliştirmek gerektiği unutulmamalıdır.

1.2. AHLAK

1.2.1. Ahlakın Tanımı

Ahlak, sözlük anlamı olarak “huy, seciye, tabiat, mizaç, karakter” gibi manalarda kullanılan “hulk” veya “huluk” kelimelerinin çoğulu olan bir kavramdır.⁶² Terim anlamı olarak da ahlak, “insanın iyi veya kötü olarak nitelendirilmesine sebep olan manevî vasıfları, huyları ve bunların etkisiyle ortaya koyduğu iradeli davranışların bütününe”⁶³ denir. Ahlak, kişide fitrat ile birlikte doğuştan gelen,

⁶¹Süleyman Uludağ, “Din, İnsan ve Toplum”, **İslam’a Giriş-Temel Esaslar**, s.19.

⁶²Heyet, **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, s.59.

⁶³İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, s.14.

eğitim ile düzeltilerek değiştirilip geliştirilebilmeye elverişli olan bazı ruhsal, kalbi durum ve nitelikler olarak da tanımlanabilir.⁶⁴

İnsanın özü ile bağlantılı olan davranışlarıyla ilgili olarak kullanılan Ahlak kavramı, İslam literatüründe meleke veya hâl şeklinde anlaşılmıştır.⁶⁵ Gazali, ahlakı bir meleke olarak kabul etmiş ve insanda doğuştan yerleşmiş olarak bulunan bir meleke durumu tanımlamıştır. Davranışların ortaya çıkması için zihni bir zorlamaya yani düşünme, anlama ve kavramaya yönelik bir zorlamaya gerek yoktur⁶⁶ şeklinde anlamıştır. İbn Miskeveyh de ahlakı bir hâl olarak düşünmüş ve bu hâli, insanın kolay bir şekilde davranışlarını ortaya koymasını sağlayan durum olarak tanımlamıştır.⁶⁷ Ahlak üzerine görüş beyan eden İslam âlimleri, bu kavramı birbiri ile ilintili olarak iki cihette anlamışlardır. Bunlara göre ahlak, insanda doğal olarak bulunan bir meleke veya hâldir. Kişinin davranışları bu meleke ya da hâlden bir zorlamaya gerek kalmadan kolayca meydana çıkar. Ahlakla ilgili bir meleke olarak ortaya çıkan bu faziletler, insan için birer varoluş durumudur. Olumlu faziletleri kazanan bireyin davranışlarında süreklilik meydana gelir. Ahlaklı bir insan zaman içerisinde yanlış bir davranışta bulunsa tamamen ahlaklı birey olma özelliğini yitirmez. Ahlaki davranışlar dışardan bir baskı ile istem dışı olarak zoraki gerçekleştiriliyorsa, orada bir ahlaktan bahsedilemez. Ahlakın herhangi bir baskı olmadan kendiliğinden ortaya çıkması, kişinin iradesi ile alakalıdır. İrade olmadan dışardan zorlama ile ortaya çıkan davranışlar ahlaki değildir. Menfaati için kişinin içinden gelmeden ahlaki tavırlar sergilemesi, karakterin olgunlaşmamış olmasından kaynaklanır. Ahlaklı olmak tamamen kişinin iradesi ile isteyerek güzel davranışlar geliştirmesiyle mümkündür. Bir davranışın ahlaka uygun davranış diye değerlendirilebilmesi için tamamen isteyerek yapılması esastır. Her toplumdaki güzel ya da çirkin olarak kabul edilen davranış tarzları olan ahlak kelimesi, İslam kültüründe edep, etik ve moral kavramlarıyla da ifade edilmiştir.⁶⁸

⁶⁴Uludağ, “Din, İnsan ve Toplum”, **İslam’a Giriş-Temel Esaslar**, s.319.

⁶⁵Recep Kılıç, “İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı”, **İslam Ahlakı-Temel Konular Güncel Yorumlar**, (Ed. Muhammet Şevki Aydın, Ahmet Hadi Adanalı), DİB Yay., 2.baskı, Ankara, 2015, s.17.

⁶⁶Gazâlî, **İhyâ-u Ulumi'd- Din**, Ter. Ahmed Serdaroğlu, Bedir yayınevi, İstanbul, c.3, s.125.

⁶⁷Kılıç, “İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı”, **İslam Ahlakı-Temel Konular Güncel Yorumlar**, s.18

⁶⁸Kılıç, “İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı”, **İslam Ahlakı-Temel Konular Güncel Yorumlar**, s.19

1.2.2. Ahlakın Mahiyeti

İnsanın fitri olarak doğumla birlikte getirdiği bir takım huylar zaman içerisinde iyi ya da kötü istikamette değişmeye uygundur. Ahlakın zaman içerisinde düzelebilme ya da bozulabilme özelliği vardır. Düşünme özelliğine sahip bir varlık olan insan, bu yeteneğiyle iyi olanı kötü olandan, faydalı olanı zararlı olandan, çirkin olanı güzel olandan, doğru olanı yanlış olandan ayırt eder. Ahlaki olarak düzgün ve iyi kabul edilen bir davranış, aklında mantığında düzgün ve iyi bulduğu bir davranıştır. Genel olarak herhangi bir kişinin iyi ve güzel davranışlar sergilemesi, toplumda akıllı bir kişi olarak tanınması, aklın iyi kullanılması ile ilgilidir. Çünkü insan sahip olduğu akıl ve düşünme yeteneği ile yaratılmış olan bütün varlıklardan ayrılır. Yeryüzündeki diğer canlılar içgüdüsel olarak davranışlar sergilerken, insan düşünerek bilinçli bir şekilde davranışlarını gerçekleştirir. İyi ile kötü, güzel ile çirkin, faydalı ile zararlı olanı ayırt ederek farkındalık oluşturur. Bütün yaptığı işlerde ve davranışlarda bir hikmet ve sebep arar. Bundan dolayı herhangi bir durumun veya davranışın ahlaki olup olmadığının belirlenmesinde akıl çok önemlidir. Allah'ın en büyük nimetlerinden birisi olan akıl, insan için çok kıymetli bir değerdir. Kur'an-ı Kerim'de akıl ve düşünce ile ilgili birçok ayette insanoğlunun dikkatleri çekilmiştir.⁶⁹

Her insanın dini, akli kadardır. Kişi, aklını ne kadar fazla kullanabilirse dini anlama ve kavrama düzeyi de o ölçüde yüksek olur. Peygamberimiz de bununla ilgili olarak *“İnsan, kendisini doğru yola ileten ve musibetlerden koruyan akıl kadar değerli bir şey elde edemez. Bir kulun akli olgunluğa ulaşmadan imanı kemâle ermez ve dini doğru istikamette olmaz.”*⁷⁰ buyurmuştur.

İslam ahlakçılarına göre akıl, kişiye başlangıçta güç ve sıkıntılı gelse de sonuç itibarıyla kişiyi daima en mükemmele ve en güzel işlere yönlendiren bir yeti olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle akıl yeteneğinin bütün inançlarda ve yaşayış tarzlarında öncü ve rehber olarak kabul edilmesinin gerekli olduğunu öne sürmüşlerdir. Akli iyiliğin öncüsü olarak görürken, hevâyı kötü isteklerin ve tutkuların ortak ifadesi olarak algılamışlardır. Akıl ile hevâ arasında sürekli olarak

⁶⁹Bkz. Âl-i İmrân Suresi 3/190-191, Zümer Suresi, 39/9, Bakara Suresi, 2/219 ve 242.

⁷⁰Suyutî, *Câmiu's-Sağîr*, Ocak yayıncılık, İstanbul, 2013, Cilt.3, s.1.

bir çatışma durumunun varlığından bahsetmişlerdir. İnsandaki akıl ile heva arasındaki bu sürekli çatışma hali, kişinin melekî ve rahmanî yanı ile şeytanî ve hayvanî yanı arasındaki kesin bir savaş durumudur. İnsan akide, his ve tutumlarında aklı öncü haline getirebilirse meleklerin seviyesine çıkar, arzu ve ihtiraslarının peşinden giderse ve içgüdüleri ile kötü istek ve arzularına yenik düşerse, hayvanlar seviyesine iner ve özgürlüğünü yitirir.⁷¹

1.2.3. Ahlaka Duyulan Gereklilik

İnsanoğlu, belirli ölçülerde doğal gereksinimlerini giderebilmek için doğuştan yaratıcı tarafından programlandırılmıştır. Fakat insan bunun yanı sıra yalnızca insana has olan ruhsal, kültürel veya ictimai hususiyetlere maliktir. İnsan hür olarak kararlar alabilme kabiliyetine, iradesine, düşünme melekese ve beslendiği kültürle ilgili bir çevreye sahiptir.

İnsanın karar almasında etkili ve belirleyici olan unsur iradesidir. İradesine bağlı olarak ortaya koyduğu hareket ve tutumları, doğal hareketlerinden ayırt edilir. İnsan iradesiyle ortaya koyduğu hareketleri, tutumları istekli olarak ve bilerek gerçekleştirdiğinde, bunlar bağımsız bir şekilde gerçekleştirilen tutum ve davranışlar olarak algılanır.

Gelişimleri doğal ve sağlam ilerleyen insanlar, hareket ve tutumlarını mantıklı, ölçülü ve ahlakî bir şekilde ortaya koyar. İnsan aklını ve iradesini güzel bir şekilde değerlendirerek dosdoğru hareket ve tutumları ortaya koyabilme hürriyetine sahiptir. Özgürlük kişinin her aklına geleni, her istediğini sorumsuz bir şekilde yerine getirmesi değildir. İçinde yaşadığımız kültürel yapı ve çevremizdekiler her istediğimizi yapmamıza müsaade etmezler. Özgür bir şekilde sergilediğimiz davranışlar kişiye bir takım mesuliyetler de yükler. İnsan bizzat insan olduğundan dolayı her şeyden önce kendisinden, yaşamın ve varlığın tamamına şamil hareket ve tutumlarından mesuldür. İnsanın bağımsız olabilmesi, mesuliyetli bir şekilde davranabilmesi, neyin iyi neyin kötü, neyin güzel neyin çirkin, neyin faydalı neyin zararlı olduğunu bilmesiyle alakalıdır. Bir davranış ortaya konduğunda ahlaki anlamda iyi ve güzel denilebilmesi, yapılmaması anlamında kötü ve çirkin

⁷¹Heyet, *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, s.91.

denilebilmesi için ahlakî ölçülere ihtiyaç vardır.⁷² Ahlak insan ve toplum için varoluşsal bir gerekliliktir.

1.2.4. Ahlakî Değerlerin Önemi

İnsanın yeryüzünde birçok varlıkla, birlikte hayatı paylaştığı kişilerle, tabii ve tarihi çevresiyle münasebetleri vardır. İnsanlarla olan ilişkilerimizdeki davranış ve tutumlarımıza göre ahlakımız şekillenmekte ve değer kazanmaktadır. İnsanın tutum ve davranışları kendisine tesir ettiği gibi etrafımızdaki diğer kişiler ile varlıkları da etkiler. Ahlaki değerler, insanın kendisi ve çevresi ile olan ilişkilerinin sağlıklı bir şekilde ve sağlam bir zeminde ilerlemesi için önemlidir. Birlikte yaşamak, ahlaki değerlere bağlı kalmak ile mümkündür. Dolayısıyla ahlaki değerler hayatın içinde sürekli bir şekilde gerekli olan sosyal bir olgudur. Yaşamın hiçbir alanı ahlâki değerlerden yoksun olarak tasarlanamaz ve düşünülemez.

İnsanın, tutum, tavır ve davranışlarına yön veren esaslar ahlaki değerleridir. Çünkü ahlaki değerler iyi ile kötünün, çirkin ile güzelin, faydalı ile zararlının ne olduğu hususunda bir değerlendirme yapabilmek için rehberlik eder. İnsanın nasıl, ne şekilde ve neye göre yaşaması gerektiğini sadece ahlaki değerler tayin eder. İnsanın insan olma şuuruna ulaşabilmesi ancak ahlaki değerler ile mümkün olabilir. İnsanın ahlaki değerler olmadan yaşaması düşünülemez. İnsan istese de istemese de ahlaki değerler hayatında belirleyici bir ölçüdür. Ahlaki değerler insan hayatını etkilediğinden çok kıymetlidir.

Ahlakın bir eğitim olarak ortaya çıkması, Topçu'nun ifadesiyle “*Ahlak terbiyesi*” son dönemlerde gündeme girmiş ve o günlerden sonra yaşamın her alanında varlığını sürdüren bir mesele olmuştur.⁷³

⁷²Celal Türer, “İslam’da Ahlak”, **Ahlakım-Temel İslam Bilgileri**, (Ed. Mehmet Emin Özafşar, Recai Doğan), DİB Yayınları, 10.baskı, Ankara, 2013, ss.7-9.

⁷³Nurettin Topçu, **Türkiye’nin Maarif Davası**, (Haz. Ezel Erverdi- İsmail Kara), Dergâh Yay. 3.baskı, İstanbul, 1997, s.168.

1.2.5. Bireysel ve Toplumsal Gelişime Dini ve Ahlaki Değerlerin Katkısı

İnsanoğlunun bu hayattaki en önemli ve öncelikli sorumluluğu, yaşamın amacını anlama, hayatın gayesini ve asıl değerini fark ederek, hayatı bütün insanlarla birlikte yaşamaktır. Dini ve ahlaki değerler kişiyi üstün vasıfları olan bir bireye dönüştürdüğü için gereklidir ve vazgeçilmezdir. İnsan bu değerlere göre davranışlarını gerçekleştirir. Olaylar karşısındaki değerlendirmelerinde de ölçü yine benimsediği değerlerdir. Kişinin karakterini belirleyen en önemli şey, yaşantısıdır. Ahlaklı bir hayat, kişinin karakterini oluşturan ve hayatı boyunca da gelişimini sağlayan ölçülere uygun yaşamakla mümkündür. İnsanın davranışlarında tutarlı bir yol izlemesi ve ömrü boyunca tutarlı davranması ahlaklı bir şahsiyete sahip olduğunun göstergesidir. Kişinin davranışları sürekli olarak güzel ve herkese faydalı ise yaşantısı ahlaki ölçülere göre şekillenmiştir. Ahlaklı bir yaşantı bireyin karakterini geliştirerek oluşturulur.⁷⁴

Karakterin gelişimi üzerinde içinde yaşanılan ortamın da etkisi vardır. Çevremizdeki kişiler, cereyan eden olaylar ve hadiseler bizim kişiliğimizi etkiler. Her olaydan ve kişiden etkilenmemek için sağlam bir karaktere sahip olmak gerekir. İnsan karakteri, kişinin irade ve kudretine göre şekillenir. Her birey kendi iradesi ve kudretine göre şekillenen tabiatındaki bu sınırlamaya göre davranışlarını ortaya koyar ve bunun sorumluluğunu taşır. Bu yüzden insanın da kendisini ve davranışlarını sorgulaması gerekir.⁷⁵ Karakter, iyi bir çevrede, güzel bir ortamda şekillenirse gelişir. İnsanın gelişiminde, bulunduğu ortamlardaki iyi ve güzel olan şeylerle bağlantısı varsa, olumlu bir kişilik gelişimine katkısı olur. İnsanın şahsiyetinin gelişmesine etki yapmayan ve engel olan şeyler ise insan için iyi bir durum değildir. Her birey sağlam ve karakterli bir kişilik sahibi olmak için güzel ve hayırlı olan ne varsa onlara doğru teveccüh etmelidir. Çirkin ve kötü olan ne varsa da ondan uzaklaşmak için gayret sarf etmelidir.

Toplumsal fertleri arasındaki ilişkiler ahlaka göre şekillenir. Bu anlamda ahlaki ölçüler, toplumdaki sosyal bağların oluşmasında ve ilişkilerin

⁷⁴Türer, “İslam’da Ahlak”, **Ahlakım-Temel İslam Bilgileri**, s.11.

⁷⁵Gülbüz Deniz, **Varlık ve Anlam Boyutuyla İnsan**, DİB yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2017, s.78.

kuvvetlenmesinde vazgeçilmezdir. Sosyal bir varlık olan insanın⁷⁶toplumdan ayrı yaşayarak yalnız başına hayatını devam ettirmesi imkânsızdır. Ahlaki ölçüler, toplumun bireyleri tarafından kabullenilerek yerleşir ve toplumu şekillendirirse, böyle toplumlarda şahsiyetli ve erdemli bireyler çoğalır. Toplumun fertleri birbirlerinin davranışlarını etkiler. Erdemli ve şahsiyetli bireylerin fazla olduğu toplumlarda güzel ahlak örnekleri sergilemek, toplumdaki diğer bireylerin ve toplumun gelişimi üzerinde etkilidir. Doğru ahlak ölçülerini benimseyip yaşantıya dönüştürmeden, güzel davranışlar geliştirmeden güzel bir toplum ortaya çıkmaz. Ahlaki ölçülerin şekillendirmediği toplumlarda sıkıntı, tedirginlik, düzensizlik, karışıklık ve keşmekeşlik hâkim olur. Ulvi değerlerin etkili olmadığı toplumlarda, yasalar da bir yere kadar etki eder.⁷⁷ Ahlaki ölçülerin olmadığı yerlerde, huzurlu ve kurallı bir toplumsal yaşam imkânsızdır. Ahlaki kuralların yok sayılıp ortadan kaldırılması, bireyin de toplumun da ayakta kalamaması demektir.⁷⁸

1.3. EĞİTİM

1.3.1. Eğitimin Tanımı

Her insanı ilgilendiren bir yönü olmasından dolayı eğitim, bütün insanların üzerinde kolaylıkla anlaşılabilen bir terim olduğu üzerinde fikir beyan ettiği basit bir konu olarak algılanabilir. Fakat eğitim hiç de o kadar basit bir konu değildir. Her insanı ilgilendiren yönü olmakla birlikte eğitim, bilimsel yönü itibariyle başlı başına bir bilimin sahasıdır. Bu nedenle herkesi ve her alanı ilgilendiren bir kavram olduğundan dolayı eğitimle ilgili çok farklı bakış açılarına göre değişik tanımlamalar yapılmıştır.

Eğitimle ilgili olarak ortaya çıkan yaklaşımlara baktığımızda, eğitimin bir *“kültür aktarımı, kişinin şekillenmesi, davranış kazanması, iyi ve ahlaklı bir bireye dönüşme”* gibi farklı anlamlar yükleme süreçleri olarak algılandığı görülmektedir.⁷⁹Yapılan eğitim tanımlamalarından bir kaçışunlardır:

⁷⁶Ergun, **Eğitim Sosyolojisine Giriş**, s.26.

⁷⁷Türer, “İslam’da Ahlak”, **Ahlakım-Temel İslam Bilgileri**, ss.11-12.

⁷⁸Kılıç, “İslam Ahlakının Tanımı ve Kapsamı”, **İslam Ahlakı-Temel Konular Güncel Yorumlar**, ss.28-29.

⁷⁹Nurullah Altaş, İsmail Arıcı, **Din Eğitimi**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, (Ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş), 2.baskı, Ankara, 2012, s.42.

Eğitim, “Daha evvelden belirlenen gayeler doğrultusunda kuşaklara yön verme ve yetiştirme gayretidir. Eğitimi veren ile eğitimi alan arasındaki etkileşme durumudur”.⁸⁰

Eğitim, “Bir gelişim ve öğrenme sürecidir”.⁸¹

Eğitim, İnsanda “İstenen yönde davranışları geliştirme sürecidir”.⁸²

Eğitim, “Çocuğun gelişim düzeyine uygun, ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verecek düzeyde yapılan bir süreçtir”.⁸³

Eğitim, “Sevgi ile verilen bilgidir”.⁸⁴

Eğitim, “Öğretim-öğrenim sürecidir.”⁸⁵

Eğitim,” İnsanları belli amaçlara göre yetiştirme sürecidir.”⁸⁶

Eğitim, ”Ferdin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla kasıtlı olarak, bilinçli bir şekilde istenen düzeyde değişmelerin ortaya çıkmasını sağlama sürecidir”.⁸⁷

Eğitim, “Öğrenme ve öğretme olaylarını da içerisine alan çok geniş kapsamlı bir mefhum ve etkinliktir.”⁸⁸

Yapılan eğitim ile ilgili tanımlamalara baktığımızda aslında eğitim, bir yönlendirme ve istenen davranışları yerleştirme işidir. Bireylerin davranışlarında istenen düzeyde ve iyi yönde gelişmelerin olması hedeflenir. İnsanın, hayatı paylaştığı insanlarla güzel bir şekilde yaşamı paylaşması ve toplumla uyumlu hale gelmesi eğitimle kazanılacak bir durumdur. İnsan içinde bulunduğu toplumun tüm fertleriyle ilişki halindedir. Bu ilişkinin uyumlu bir şekilde yürümesi için toplumdaki bütün bireylerin içinde yaşadıkları toplumun inançlarını, yaşama şekillerini, örf, adet ve geleneklerini, sosyal tutum ve davranışlarını dikkate almak zorundadırlar. Çünkü içinde yaşadığımız toplumdaki bütün sosyal süreçler eğitimle bağlantılıdır.

Eğitimle amaçlanan şey, eğitilen bireye yeni davranışlar edindirerek olumlu davranışlara sahip olmasını sağlamak olmalıdır. Eğitmek sadece bir bilgiyi hafızaya alma işi değildir. Aynı zamanda öğrenilen bilginin davranışa dönüşerek uygulanması

⁸⁰Hasan Çelikkaya, **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**, Nobel yayınları, 7.baskı, Ankara, 2014, s.14.

⁸¹Hasan Bacanlı, **Eğitim Psikolojisi**, Pegem Asal yayıncılık, Ankara, 2007, s.17.

⁸²Beyza Bilgin, Mualla Selçuk, **Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri**, Gün yayıncılık, 2.baskı, İstanbul, 1999, s.29.

⁸³Mualla Selçuk, **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, TDV yayınları, Ankara, 2009, s.173.

⁸⁴Bertrand Russell, **Eğitim Üzerine**, çev. Şebnem Duran, İlyaz İzmir yayınevi, İzmir, 2005, s.23.

⁸⁵Rıfat Okçabol, **Halk Eğitimi**, Ütopya yayınevi, 3.baskı, Ankara, 2006, s.13.

⁸⁶Nurettin Fidan, Münire Erden, **Eğitime Giriş**, Meteksan, Ankara, 1994, s.7.

⁸⁷Selahattin Ertürk, **Eğitimde Program Geliştirme**, Seçkin yayıncılık, Ankara, 2013, s.79.

⁸⁸Hasan Çelikkaya, **Eğitim Bilimlerine Giriş - Eğitimcilik ve Öğretmenlik**, Nobel yayınları, 7.baskı, Ankara, 2014, s.38.

hadisesidir. Çağımızda insanla ilgilenen bilim adamları eğitimi, bir “*davranım ilmi*” şeklinde görmektedirler.⁸⁹

Eğitimde hedef insanın gelişimini sağlamaktır. Bu gelişim bilinçli olarak yapılan bir yönlendirme ile gerçekleştirilir. Bu bilerek ve bilinçli bir şekilde yapılan yönlendirme çalışmaları insanı mutlu eden bir özelliğe sahiptir. Çünkü alınan eğitimler insanı daha da eğitilmiş duruma getirerek iyi bir yaşam sürmesini sağlar ve hayatta karşılaştığı problemlerle bahsedebilecek bilgi ve birikime sahip bir bireye dönüştürür. Eğitimlerle insanın bilinçli bir şekilde, kasıtlı olarak eğitilmesiyle kişiliğinin ve karakterinin oluşması sağlanır.

Eğitim etkinlikleri bazen planlı ve programlı, bazen de plansız ve programsız olarak yürütülen bir çalışmadır. Her zaman planlı ve programlı olarak yürütülen bir faaliyet olarak görülmemelidir. Okul dışında da yapılabilen bir eğitim etkinliğidir. İhtiyaç hissedilen durumlarda lüzumlu ikaz ve nasihatler ile izahlardan oluşan birer eğitim çalışmasıdır. Özellikle din eğitimi çalışmalarında bu tür öğütler oldukça etkili olmakta ve fazlaca yer tutmaktadır. İnançla ilgili alanlarda bireyin imanlı oluşunun en güzel ve açık göstergesi, inancının gereği olan davranışları ve ahlakıdır.

Eğitim örgün ve yaygın olmak üzere ikiye ayrılır. Hem öğrenenin hem de öğretmenin belirlenen hedeflere göre, kasıtlı bir şekilde bilinçli ve istekli olarak devam ettikleri eğitim-öğretim durumu, örgün eğitim olarak tanımlanmaktadır. Eğitimin yaş gruplarına göre, amaçlı bir şekilde, evvelce oluşturulan bir plan ve program dâhilinde, belirli bir ortamda, düzenli bir şekilde yapılan eğitim-öğretim faaliyeti, örgün eğitim olarak kabul edilmektedir. Okul dışında gerçekleştirilen eğitimsel aktivitelere ise yaygın eğitim denilmektedir.⁹⁰ Örgün eğitim belirlenen hedeflere ulaşmak için uğraşırken, yaygın eğitim doğal ortamlar içerisinde kendiliğinden gelişebilmektedir. Örgün eğitim belli bir plan ve programa göre şekillenirken, yaygın eğitimde plan ve program aranmayabilir. Örgün eğitimde olumlu davranışlar kazandırmak hedeflenirken, yaygın eğitimde davranışlar olumlu ya da olumsuz yönde şekillenebilmektedir. Örgün eğitim belirli bir mekânda gerçekleşirken, yaygın eğitim için belirli bir mekân şart değildir.⁹¹

⁸⁹Çelikkaya, **Eğitim Bilimlerine Giriş - Eğitimcilik ve Öğretmenlik**, s.53

⁹⁰Okçabol, **Halk Eğitimi**, ss.14-15.

⁹¹Altaş, Arıcı, **Din Eğitimi**, (Ed. Mustafa Köylü), s.45.

Bunun dışında bir de yetişkin eğitiminden de bahsetmek gerekir. Çünkü yaygın din eğitimi, genelde yetişkinlere yönelik olarak sürdürülen bir eğitim-öğretim etkinliğidir. Yetişkin eğitimi, umumiyetle belirli bir olgunluğa erişmiş kimselere yönelik sürdürülen eğitimidir. Adı üzerinde yetişkinlerle ilgili eğitim-öğretim uygulamalarını kapsar. Yetişkin eğitimi, yetişkinlerle ilgili eğitimsel faaliyetleri, bu faaliyetleri organize eden birey, kurum veya kuruluşları ve akademik çalışma sahasını kapsayacak şekilde ifade edilmektedir. Yetişkinlik özelliğini belirleyen üç temel unsur vardır. Bunlar “*biyolojik yaş, sosyal fonksiyon, ruhi olgunluktur*”.⁹² Yetişkin eğitimi ile ilgili farklı bir bakış açısı da bütün eğitim faaliyetlerinde siyasal bir yönünün bulunduğundan hareketle “*dönüştürücü bir yetişkin eğitimi*” nin de varlığından bahseden kuramdır.⁹³

1.3.2. Eğitimin Amaçları

Kuşkusuz kültürel, dini ve sosyal değerler cemiyetlere göre değişiklikler gösterse de milletler arası ortak evrensel değerler de mevcuttur. Bunlardan bazıları, sevgi, güven, vefa, vatanseverlik, dürüstlük, doğruluk, helal kazanç, sağlıklı yaşam ve benzerleridir. Eğitimle kazandırılmak istenen şey, bu güzel düşünce ve olumlu davranışları elde etmiş, bilgili, kültürlü ve görgülü nesillerin yetiştirilmesi olmalıdır. Yapılabilecek en iyi ve en doğru muamele, nesillere bilimsel ve ahlaki ölçülerin hedef gösterilmesidir.⁹⁴

Eğitimde amaç, eğitim sonucunda ortaya koyulmak istenen sonuçların ne olacağı olmalıdır. İnsan yetiştirme çalışması olan eğitimle, öncelikle ne tür bir insan yetiştirmek istenildiğine karar verilmelidir. İnsan aldığı eğitimle alçak gönüllü, merhametli, duyarlı ve güzel ahlaklı bir kişiliğe sahip olmalı ve ruhsal açıdan en güzel davranışları sergileyebilecek bir bireye dönüşmelidir. Ancak bazen eğitimle amaçlanan hedeflere ulaşılamayabilir. Amaçlanan sonuçları görmek yerine, hiç de istenmeyen bir durumla da karşılaşma olasılığı vardır.

⁹²Okçabol, **Halk Eğitimi**, s.19.

⁹³Peter Mayo, **Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi**, çev. Ahmet Duman, Ütopya yayınları, Ankara, 2011, s.39.

⁹⁴Çelikkaya, **Eğitim Bilimlerine Giriş - Eğitimcilik ve Öğretmenlik**, ss.96-97.

Eğitimde bilgiyi elde etmek zordur fakat imkânsız olarak görülmemelidir. Eğitim süreçlerinde sorgulama ve şüphecilik önemlidir. Ancak eğitim ne tamamen şüpheler üzerinde kuşkuculuğu ve ne de sorgulamadan dogmalara dayalı bir anlayışı esas almalıdır. Eğitimin üzerinde durması gereken görüş, bilginin zorluklarla da olsa bir şekilde kazanılabileceği olmalıdır. Farklı dönemlerde bilgi olarak algıladığımız bazı meselelerin sonraki dönemlerde yanlış olarak görülebileceği, fakat azim ve gayretle bu yanlışların zamanla düzeltilip daha doğru bilgilerin elde edilebileceği unutulmamalıdır. Eğitim iyi yetişmiş insanı hedeflemelidir. Çünkü iyi yetişmiş bir birey çevresinde güzel izler bırakarak olumlu yönde etkiler yaparken, kötü yetişmiş bir birey ise çevresinde kötü izler bırakarak olumsuz yönde etki bırakır. İyi ve ahlaklı bireylerden oluşan insanlar, cahil ve kötü ahlak sahibi kişilere göre sosyal hayatta çok daha iyi etkiler bırakacağı unutulmamalıdır.

Eğitimin en önemli amacı, bütün bireylere evrensel değerleri kazandırabilmek olmalıdır. Bu açıdan ideal düzeyde istenen bir kişiliğin oluşumunda dört temel nitelik aranmalıdır. Bunlar canlılık, cesaret, duyarlılık ve zekâdır. Bireylere fiziksel, duygusal ve düşünsel anlamda verilecek eğitimlerle bu nitelikler daha işlevsel hale getirilebilecektir. Eğitimle elde edilebilecek en üst düzeyde bir canlılığa, cesarete, duyarlılığa ve zekâyâ sahip kişilerden oluşacak bir toplum, istenen düzeyde ideal bir topluluğun oluşumunu sağlayabilir. Çekilen bütün sıkıntıların ortadan kalkmasında ve olumsuz niteliklerin olumluya dönmesinde etkili olacak yegâne unsur, eğitimin bizzat kendisi olacaktır. Buda genellemeleri bir tarafa bırakıp insanlara gerçeklikleri kazandıracak olan somut ayrıntılar üzerinde gerçekçi hedefler belirlemekle elde edilecek bir şeydir.⁹⁵

1.3.3. Yetişkin Din Eğitiminin Hedefleri

İhtiyaç hisseden insanlara yaşamları süresince, gönüllülük esasına dayalı olarak dini olan alanla ilgili olarak ortaya çıkan problemleri ile başa çıkabilmeleri için donanımlı hale getirmek, ilgi ve ihtiyaç hissettikleri konularda onlara yardımcı olabilecek bir bilgi birikimine sahip olmalarını sağlamaktır. Yetişkinlere yönelik olarak yürütülen yaygın bir din eğitimi faaliyeti olan yetişkin din eğitimi, özgün

⁹⁵Russell, *Eğitim Üzerine*, ss.35-60.

eğitim dışında kalan kişilere, örgün eğitimle ya da örgün eğitimin dışında, din eğitimi almaya istekli olan ya da din eğitimi almaya ihtiyaç hisseden bireylere, resmi veya özel kurum ya da kuruluşlar tarafından, dinle ilgili temel bilgileri ve donanımları elde ettirmek, din ile ilgili anlayış ve kavrayışları ile bilgi düzeylerini artırmak ve yaşamın dini kapsamını açıklamalarına destek olmak üzere sürdürülen, programlı, planlı ve örgütlü dini etkinliklerdir.⁹⁶ Yetişkinlere yönelik sürdürülen din eğitimi etkinlikleri, örgün eğitime oranla çok daha geniş bir kitleyi içine almaktadır. Tarihi süreç içerisinde bütün toplumlarda eğitim, din, dini kuruluşlar ya da din adamları ile ortaya çıkmış ve onlarla bağlantılı olarak faaliyete geçmiştir. Sonraki yıllarda ise genel anlamda bir eğitim, dinle bağlantılı olmaktan kopmuş ve din eğitimi de umumi eğitimin bir alt eğitim dalı olmuştur.⁹⁷

Yetişkin din eğitiminde hedef, örgün eğitimin dışında kalan kişi veya gruplara imkânlar ölçüsünde bütün iletişim olanaklarından ve araçlarından faydalanarak erişip o kişi ya da gruplara ahlaki ve dini açıdan katkı sunmaktır.⁹⁸

Yetişkinlere yönelik yaygın din eğitiminin kapsamı çok geniş olup, yaşamın din ile irtibatlı olan ve yetişkin bireyleri ilgilendiren bütün konularıyla alakalıdır. Yetişkin din eğitiminin tatbikat alanı olarak genel itibariyle aile, camiler, Kur'an Kursları, cezaevleri, hasta haneler, yurtlar, sevgi evleri, gençlik merkezleri, sivil toplum kuruluşları, her türden sözlü ya da yazılı basılı veya görsel yayın kuruluşları, fabrikalar, alış-veriş merkezleri, kıraathaneler ve okuma salonlarını sayabiliriz. Yetişkin Din Eğitiminin en önemli hedefleri, yetişkin din eğitiminin ilgi alanına giren bütün mekân ve alanlarda, dini ve ahlaki bilgileri ve davranışları bireylere ya da gruplara aktarmak olarak düşünülmelidir.

Yetişkinlere yönelik verilecek olan bir din eğitimi ile dinin, bir kültür olarak aktarılması ve kişilere dini bir kimlik ve kişilik kazandırılması amaçlanmıştır.⁹⁹ Bu açıdan düşünüldüğünde yaygın eğitimin içerisinde din eğitiminin yer alması kaçınılmaz bir zorunluluktur. Zira her insanın hayatının bir dini yanı bir de hayatının dini bir yorumu mevcuttur. İnsanların farklı ihtiyaçlarının varlığı bir zorunluluktur.

⁹⁶Cemal Tosun, **Din ve Kimlik**, TDV yayınları, Ankara, 2006, s.30.

⁹⁷Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem Akademi yay. 5.baskı, Ankara, 2011, s.192.

⁹⁸Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, s.195.

⁹⁹Beyza Bilgin, **Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 24, Sayı 1, Ankara, 1981, s.474.

İnsanların dini gereksinimleri, talepleri ve sorunları vardır. Bireylerin yaşama tamamen uyum sağlamaları, bu gereksinimlerinin karşılanması ancak taleplerinin giderilmesi ve sorunlarının çözüme kavuşturulmasıyla olabilir.¹⁰⁰

Yaygın Eğitim alanlarından biri olan ceza infaz kurumlarında, yetişkinlere yönelik sürdürülen din ve ahlak eğitimlerinin hedef kitlesinde her yaştan kadın, erkek, çocuk hükümlü ve tutuklular vardır. Bu kişilerin eğitim durumları, içinden geldikleri sosyal ve kültürel ortamları, örf ve adetleri, hayata bakışları tamamen birbirlerinden farklıdır. Bu insanlara yetişkin din ve ahlak eğitimi verilmektedir. Bu kişi ve gruplara din ve ahlak eğitimleri verilirken, hedef kitlenin dine ve hayata bakış açıları, psikolojik durumları, ilgileri ve beklentileri dikkate alınarak yaklaşılmalıdır. Dezavantajlı bir kitle olan hükümlü ve tutuklulara yaklaşırken, eğitim etkinlikleri düzenlenirken, ceza infaz kurumlarındaki eğitimin bütün bileşenlerinin ortak hareket etmeleri önemlidir.

Yetişkin din eğitiminde hedeflere ulaşabilmek için öncelikle din eğitiminin kalple alakalı bir eğitim olduğu unutulmamalıdır. Çünkü insan için din, ruhsal bir tecrübedir. Dini bir yaşam, insan için ruhun bir ihtiyacıdır.¹⁰¹Bu nedenle verilecek eğitimlerde kişinin hem bu hayatta, hem de ölümden sonraki hayatta mutlu ve huzurlu yaşaması hedeflenmek zorundadır. CİK'lerde hükümlü ve tutuklu olarak bulunan kimselere yönelik devam ettirilen din ve ahlak eğitimleriyle, bireyin kendisi ile sıkıntı yaşamayan, içinde bulunduğu grupla ve topluluk ile uyumlu bir kişilik geliştiren, özgürlüğü kısıtlanmış bir insanın hayata tutunmasına yardımcı olan, her iki dünyada da mutlu olacağı bir yaşam tarzı geliştirmesinde gerekli ve yeterli bilgi, birikim, moral gücü ve motivasyon sağlayan hedefler belirlenmesi önemlidir.

CİK'lerde yürütülmekte olan din ve ahlak eğitimi ve bununla ilgili uygulamalar da yetişkin eğitimi içinde değerlendirilir. CİK'lerdeki H/T'ların farklı yaş özellikleri, suç durumlarındaki farklılık, eğitim düzeylerindeki seviyelerin aynı olmayışı, psiko-sosyal durumları ile ruh hallerindeki değişkenlik ve hazır bulunuşluluk durumları da dikkate alınarak, yetişkin din eğitiminin hedeflerinin belirlenmesi son derece önemli ve gereklidir.

¹⁰⁰Tosun, **Din ve Kimlik**, s.59.

¹⁰¹Topçu, **Türkiye'nin Maarif Davası**, ss.156-163.

Yetişkin Eğitimi, örgün eğitim sistemi gibi belirli mekânlarda belirli bir süre devam ettirilen bir eğitim değildir. Her zaman ve her yerde ömür boyu devam eden bir eğitimidir. İslam dininde de okumaya, ilme, düşünmeye, tefekküre teşvik vardır. CİK’lerde verilen din ve ahlak eğitimleri de bir yetişkin eğitimi olarak yaşamın her anında devam eder ve bu da dinimizin kesin olarak istediği bir durumdur.

1.4. DİN, AHLAK VE EĞİTİM İLİŞKİSİ

Din, insanın yaşamını şekillendiren etkenlerin en önde gelenlerinden birisidir. Din, insanı dünya ve ahirette mutlu kılmak için gönderilmiştir. Kişiler dinle alakalı olan doğru bilgileri, yine o dine ait olan kaynaklardan öğrenirler. İnsanlar, dinin en önemli kaynağı olan kutsal metinlerin oluşturduğu kitapları, dinlerini kendilerine tebliğ eden peygamberlerin sözleri ve davranışları, dini alanda kendilerini yetiştirmiş din bilginleri ve âlimlerin ortaya koydukları eserler sayesinde öğrenirler. İnsanoğluna peygamberlerin gönderiliş gayelerinden biri de güzel ahlakı insanlara kazandırmak ve tamamlamaktır. Ahlakı besleyen ve destekleyen ana kaynakların başında din gelir. Fakat bu duruma göre ahlaklı birisi olmak için dindar birisi olmayı, olmazsa olmazdır diyerek koşulsuz bir şart olarak anlamak doğru bir düşünce ve bakış açısı değildir.¹⁰² Dinin evrensel olarak ortaya koyduğu ahlak ilkeleri ile dinin ahlaktan beklediği faydaları birbirinden ayırmamız gerekir. Din ve ahlak aslında birbirini tamamlayan süreçlerdir. İkisi de insanı yaratılış ve varoluş gayesine uygun bir hayat sürdürmeye davet eder. Her ne kadar dini ve ahlakı birbirinden ayrı süreç ve olgu olarak tanımlayıp inançtan soyutlamaya çalışanlar olsa da pek tutarlı bulunmadıkları unutulmamalıdır. Dinin doğru bilgisi ile ahlaki meziyetler tutarlılık kazanır. Daha doğrusu ahlaki değerlerin temelini, dini bilgi oluşturunca süreklilik arz eder. Bilgi ve değer, inanç ile devamlılık kazanır. Hedef güzel ahlaklı insan yetiştirmek ve insanı mutlu kılmak ise bilgi ve değeri inanç üzerine bina etmek gerekir.

19. yy ’da Batı’da başlayıp bütün dünyayı etkisi altına almayı başaran seküler anlayış, insanlığa ve özellikle coğrafyamıza kan ve gözyaşı bırakmıştır. İnanç ve değeri öteleyen, işine yaradığı zaman kullanan, dinden soyutlanmış bir hayatı model

¹⁰² Ali Bardakoğlu, **İslam’ın Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme**, Kuramer yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2017, s.281.

olarak sunan bir anlayış, insanın kalbine ve zihin dünyasına değil, midesine odaklanmasına sebep olmuştur. Değerlerden uzak yaşayan insanların oluşturduğu toplumu, bağırsak toplumuna dönüştürmüştür. Bu durum da insanı felaketin eşiğine getirmiştir. Oysa ahlaklı bir hayat için ahlakın temeline sorumluluk duygusunu ve bilincini yerleştirmek gerekir. Sorumluluk şuuru ancak ruhi yaşantımızı oluşturan inançlı bir yaşantı içerisinde oluşur ve gelişir.¹⁰³ Batı medeniyetinin oluşturmaya çalıştığı seküler yaşam, insanın mutlu olmasını sağlamak yerine, insanı güdülerinin emrinde kontrolsüz bir varlık haline getirmiştir. Böylece insan, kendini değersizleştirmiş ve anlamsızlaştırmıştır. Kendi tecrübesinden yola çıkarak dini ve dini tecrübenin ortaya koyduğu değerleri akıl ve bilgi kurnazlığı ile anlamsızlaştırma gayreti içinde olmuştur. Dini ve ahlaki değerlerden uzak, pozitif düşüncenin ve seküler yaşamın egemen olduğu dünyada mutluluk ve huzur yerine, sabıkalı insan ve topluluklar oluşturulmuştur. Buradan yola çıkarak dinden ve ahlaktan soyutlanan insanın sabıkalı olmasına ve suç makinesine dönüşmesine engel kalmamıştır. Tamamen güdülerine ve özellikle midesine ve bağırsağına odaklanan insanoğlunun, dünyevi olarak yüksek ve ideal olan gaye ve o hedeflere ulaşmak için ahlak ve dinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Bunun sonucunda inanç ve değer erozyonu devam etmektedir. Bu anlayış ve işleyen düzen içerisinde dezavantajlı grupların çoğalması kaçınılmaz olmuştur. Bu grupların eğitimi ve yeniden topluma kazandırılması devletlerin sorunu haline gelmiş ve çareler aranmaya başlanmıştır.

Gün geçtikçe bütün dünyada küreselleşmenin etkisi ile değişim kaçınılmaz hale gelmiştir. Değişime ayak uyduramayan, eğitimden yoksun kalan birey ve topluluklar dezavantajlı duruma düşmüştür. Eğitimden yoksunluk, din ve ahlaktan uzaklaşmanın birinci sebebidir. Eğitim, insan davranışlarında olumlu sonuçlar elde etmek için yapılan faaliyetlerdir. *“Eğitim, fertlerin zihinlerini yeryüzünde ahlâka dayalı sosyal düzen kurmalarını sağlayacak tarzda şekillendirme sürecidir.”*¹⁰⁴

Din, ahlak ve eğitimin ortak amacının insanı mutlu kılmak ve davranışlarından olumlu sonuçlar elde etmek olduğunu kabul edersek, aralarında, sıkı bir ilişkinin

¹⁰³ Nurettin Topçu, **İsyan Ahlakı**, Dergâh yay. Türkçesi: Mustafa Kök, Musa Doğan, 22.baskı, İstanbul,2017, s.35.

¹⁰⁴ Bkz. Doğanhan Murat Yücel, <Eğitim psikolojisi, 25 Şubat 2014, <http://www.dmy.info/egitim-psikolojisi/ogrenme-nedir/>

varlığından söz edebiliriz. Hatta birbirlerinden ayrılmamaları gerektiğini ifade edebiliriz. Her üçü de madde ve mana ilişkisi kurmamıza, eşyayı anlamlandırmamıza ve her şeyi amacına uygun işlememize yardımcı olacaktır. Zincirin halkaları gibi birbirinden kopması halinde istenilen ve arzu edilen sonucu görmek mümkün olmaz. Çünkü gerek din, gerek ahlak ve gerekse eğitim her üçü de insanı olumlu yönde kanalize etmektedir. Nurettin TOPÇU, dini ahlaktan, ahlakı dinden ayırmanın insanın iç dünyasını kendisinden ayırmakla aynı anlama geleceğini savunmaktadır. Ona göre ahlak, dini olgunluktan başka bir şey olmadığı gibi, hayvansal yaşamdan insani hayata yükseliştir. Ahlak ve din içte derinleşme yoluyla sonsuzluğa yönelme ve ruhun kurtuluş ve huzurunu arama yöntemidir.¹⁰⁵

Bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra şimdi de tezimizin konusunu teşkil eden dezavantajlı gruplarda din eğitiminin etkileri üzerinde durmaya devam edilecektir.

1.5. DEZAVANTAJLI GRUPLARDA DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

Hayat boyu öğrenme ilkesinden yola çıkarak insanın her yaşta eğitim ve öğretime muhtaç olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır. Çeşitli nedenlerle eğitimden uzak kalmış veya uzaklaştırılmış, yaşadığı toplumdaki gelişmelere ayak uyduramamış, toplumun inanç ahlak ve değerlerinden kopmuş bireyleri dezavantajlı duruma düşmüş birey diye tanımlıyoruz. Genelde dezavantajlı gruplar denilince akla gelenler; yaşlılar, kimsesizler, yoksullar, engelliler, evsiz kimseler, savaş mağdurları, hükümlü ve tutuklular, sığınmacılar, mülteciler ve bunlara benzer gruplardır. Günümüzde bu bireylerin oluşturduğu gruplar dezavantajlı gruplar olarak ifade ediliyor. Bu gruplar bazen bir mahallede bazen bir sokakta, bazen bir kampta veya cezaevlerinde karşımıza çıkabiliyor. Özellikle son senelerde gerek komşumuz olan ülkelerdeki savaşların bir sonucu olarak, gerekse ekonomik ve sosyal anlamda zorda olup bir çıkış yolu arayan Afrika kıtası ve diğer ülkelerden gelen göç dalgaları ile ülkemize gelen sığınmacıları ve mültecileri dezavantajlı gruplara yeni ilaveler olarak sayabiliriz. Manevi açıdan bu kişilerle ilgilenecek, problemlerine derman olacak donanımlı kimlerin üreteceği çözümler ve üstleneceği sorumluluklar son derece önemlidir. Unutulmamalıdır ki her dezavantajlı grup, kendine has özellikler gösterir.

¹⁰⁵Topçu, **İsyan Ahlakı**, s.158.

Bu özelliklere göre onlarla ilgilenecek yeni yöntem ve teknikler yanında onlarla ilgilenecek yetişmiş insan gücünün de geliştirilmesi bir zorunluluktur.

Bu grupların kontrol edilebilmesi oldukça güç ve yeniden topluma kazandırılmaları çok meşakkatli bir uğraştır. Bunun için dezavantajlı gruplar büyük bir sorumluluk isteyen, oldukça emek ve gayret gösterilmesi gereken bir alandır. Fakat küreselleşme ile birlikte, tüm dünyanın adeta küçük bir köye dönüştüğü bir zamanda hayatı beraber paylaştığımız bu tip insanların yeniden hayata tutunmaları için bir yerden başlamak gerekiyor. Bunun da en güzel başlanacağı saha genel anlamda eğitim ise de, özelde din ve ahlak eğitimidir. İşe eğitimden başlanacağı için Eğitimin nasıl olması gerektiği konusu geniş yer tutacağından o alana girmeden doğrudan, din eğitimi bağlamında ele alalım. Dinin insan üzerinde sağladığı otoriteyi hiçbir otoritenin sağlayamayacağı kabul edilebilir bir gerçekliktir. Dr. Henry Link, bu konuda önemli çalışmalar yapmıştır. İsteyen Osman Pazarlı'nın "*Din Psikolojisi*" adlı kitabında genişçe yer verilmiş olan bu konudaki açıklamalardan faydalanabilir.¹⁰⁶ Dezavantajlı gruplara Din Eğitiminin verilmesi halinde, kişinin kendini sorgulamaya veya arayışa gireceği gözlemlenebilir. Din eğitimi insanda değer oluşturur ve kişinin olumlu yönde kültürlenmesine ve ahlaklanmasına katkıda bulunur. Din Eğitimi alan kişi, yaratılışı ve varoluşu anlamlandırma gayreti içerisine girer. Buda güdülerini kontrol etmesine ve geçmişe dönük yaptıklarını sorgulamasına yardımcı olur. Bulunduğu dezavantajlı durumdan kurtulmasına ve kendini yeniden konumlandırmasına sebep olur. Din eğitimi, kişinin çaresiz durumlarına manevi yönde reçeteler oluşturur. Oysa 21.yy'da modern zamanların insanı ve hayatı anlayış ve algılayış tarzı, bütünüyle seküler bir dünya görüşünün ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerizm'in insana dair bakışında tamamen maddi ve dünyevi olan şeyler ön plandadır. Sekülerleşmeyle birlikte dünyevileşmenin, çok hızlı bir şekilde toplumda yaygınlık kazandığı görülmektedir. Din ve Ahlak Eğitimi, özellikle anlık zevkler ve geçici hazlarla mutlu olmaya çalışan, heva ve hevese dayalı bir yaşam tarzı ile olayları ve hayatı değerlendiren, istek ve arzularında sınır tanımayan bir tavır sergileyen kişiler üzerinde etkisini göstermektedir. İnsanın hedonist arzuları ve isteklerini gerçekleştirme üzerine şekillenmiş bir bakış açısına sahip bireylerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bu durum kişileri de daha bencilce istekleri olan,

¹⁰⁶Osman Pazarlı, *Din Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, 3.baskı, İstanbul, 1982, ss.37-41.

ama bu isteklerini gidermede sorumluluk almayan bir yaşam anlayışına sahip bireylere dönüştürür. Seküler yaşam anlayışı, insandaki fitri özellikleri yok sayan bir yaşam tarzını günümüz insanına dayatmaktadır. Tek kutuplu bir dünyayı hayal eden seküler bakış, üreten değil tüketen bir nesil ortaya çıkararak da dezavantajlı grupların artmasına ve çeşitlenmesine yol açmaktadır. Teknolojik devrim insan unsurunu bir kenara atıp tamamen endüstriyel bir dünya oluşturarak insanı da değersizleştirmiş, hatta işe yaramaz bir konuma itmiştir.¹⁰⁷ Bu da toplumun her kesiminde birçok sıkıntılı, problemleri olan ve bunalımlara giren nesillerin türemesini hızlandırmıştır. Teknolojik ve endüstriyel dönüşümle birlikte, iş sahası daralan, tüketmeye alıştırılmış, üretme zevkini tatmayan ya da kaybeden her yaştan insanın dezavantajlı konuma düşmesine yol açmakta ve pek çok dezavantajlı gruplarında türemesine sebebiyet vermektedir.

Şunu da unutmamak gerekir, dezavantajlı grupların dini bilgisi yoktur veya dindar değillerdir gibi yanlış bir algıya düşmemek gerekir. Aksine dini öğrenim görmüş, eğitimden nasibini almamış veya dindar ailede büyümüş bireylerin dezavantajlı gruplar içerisinde olduğu görülmektedir. Demek ki din, ahlak ve eğitim düzenli ve devamlı bir şekilde verilmediği takdirde, uç-aşırı durumlarla ve gruplarla karşılaşmak kaçınılmaz olabilmektedir.

Dezavantajlı grupların diğer gruplara ve kişilere göre suça daha fazla meyilli oldukları ve cezaevine girdikleri görülmektedir. Bu nedenle cezaevlerinde mahkûmlara eğitim verilerek iyileştirilme yönelik pek çok çalışma yürütülmektedir. Böylece hükümlülerin tekrar topluma kazandırılmalarına yönelik faaliyetler yapılmaktadır. Mahkûmlar bu eğitim faaliyetlerine teşvik edilmektedir. Eğitimin bu ayağında din eğitimi önemli bir yer tutmaktadır. Bu sebeple cezaevlerinde din eğitimi verilmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında protokol yapılarak ceza evlerine vaizler görevlendirilmiştir.¹⁰⁸

Din eğitiminin mahkûmlar üzerinde etkisini değerlendirecek olursak; cezaevlerinde bulundukları süre içerisinde kurallara uyma, iç sorgulama yapma, işlediği suçtan pişmanlık duyma, tövbe sürecini yaşadıklarında tövbe edip arınmaya

¹⁰⁷Yuval Noah Harari, **21.Yüzyıl için 21 Ders**, Türkçesi: Selin Siral, Kolektif Kitap, 2.Baskı, İstanbul, 2018, ss.16-17.

¹⁰⁸10.02.2011 tarihli Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında tutuklu ve hükümlülerin dini ve ahlaki gelişimini sağlamaya yönelik protokol Ek:1.

çalıştıkları, cezaevi personeli ile idareci konumda olan yetkililer ve din eğitimi veren din görevlileri tarafından sıklıkla dile getirilmektedir. Cezaevlerinin çalışıldığı alanla ilgili yapılan araştırmalarda ve mahkûm itiraflarında bu durum görülmektedir.

Dezavantajlı grup olarak kabul ettiğimiz suça karışıp mahkûm olmuş kişilere din eğitimi vermenin zorlukları da vardır. Din eğitimi gönüllülük ve devamlılık isteyen bir çalışmadır. Mahkûmların cezaevlerinde kaldıkları süre içerisinde bulundukları ruh hali nedeniyle bir anları bir anlarına uymayabilmektedir. Bu nedenle hükümlüler isteklilik ve devamlılığı, istenilen düzeyde gösteremeyebiliyor. Bu durum karşısında din eğitimi verenler açısından zorluklar ortaya çıkmaktadır. Çünkü eğitim sonuca ve birtakım çıkarımlara götürebilmelidir. Eğitim sonuç odaklıdır. Dezavantajlı gruplarda din eğitimi zor ve sabır isteyen bir süreçtir. Dezavantajlı gruplarda yürütülen din ve ahlak eğitimi iğne ile kuyu kazmak gibi zor bir süreçtir.

1.6. CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN TARİHÇESİ

1.6.1.İslam'ın İlk Yıllarında Hapis Cezasına Bakış.

İnsan suç işlemeye meyilli olarak yaratılmıştır.¹⁰⁹Suç işlemiş bir kişi ile ilgili genel anlamda ortaya konan tepki, kişinin şahsına değil de yaptığı eylemin yanlışlığına olmalıdır. Suça bulaşan kişiyi hapsededeki neden, bir taraftan suç işlemenin toplumda yaygınlaşmasına engel olmak, diğer taraftan da suça karışmış kişiyi cezalandırmak ve ıslah ederek toplumda kötülüğün yaygınlaşmasının ve normal görülmeye başlanmasının önüne geçmektir. İslam âlimleri her ne kadar suça bulaşmış kişilerin hürriyetinden mahrum bırakılması ve hapsedmek suretiyle cezalandırılması hususuna çok olumlu bakmasalar da suçlunun uygun bir şekilde cezalandırılmasını olumlu ve lüzumlu olarak görmüşlerdir.¹¹⁰ Toplumsal açıdan değerlendirildiğinde, ihtiyatî sebeplerden ötürü hapsederek meselelerin çözümüne yönelik tedbirler alınması kaçınılmaz bir gerekliliktir. İslam'ın ilk yıllarından itibaren sistematik bir hapis cezası uygulamasının olmayışın da hapsededeki amacın

¹⁰⁹Müslim'de geçen bir hadis-i şerifte "Eğer siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi helak eder ve yerinize, günah işleyen ve ardından da hemen tövbe eden başka kullar yaratırdı" (Müslim, Tövbe, 9) buyurulmaktadır.

¹¹⁰ Ali Bardakoğlu, **Hapis maddesi, TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt 16, İstanbul, 1997, s.56.

ne olduğunun net olarak ortaya konulmamış olmasının çok önemli etkisi vardır. Özellikle İslam'ın ilk dönemlerinde toplumun geleceği ve suç işlemenin sosyal hayattaki etkileri üzerinde düşünülerek, ihtiyatî amaçlı bir cezalandırma üzerinde durulmuştur. Hapsederek cezalandırmanın yaptırım amaçlı bir seçenek olarak birincil sırada olması gerektiği ise zamanla kabullenilmiş ve yaygın duruma gelmiştir.¹¹¹

Hapsederek kişinin özgürlüğünün kısıtlanması ve cezalandırılması, asli bir ceza yöntemi değildir. Asıl olan, kişinin bulaştığı suçun yanlışlığının farkına varmasını sağlayarak eğitmeye ve ıslah etmeye yönelik bir çalışma yapılarak, bireyi iyileştirip topluma kazandırmaktır. İslam dini, bu şekilde bireyin işlediği hatadan pişmanlık duyarak arınmasının önemine vurgu yapmıştır.¹¹²

İslam dininde suçluya verilecek cezanın cemiyette ders alınacak ibretlik bir olay olarak algılanması, toplumdaki diğer insanlar için caydırıcılık yönünün bulunması ve en önemlisi de suça bulaşan kişiyi ıslah edip iyileştirici bir yönünün olması gerekir. Özellikle tövbe eden bir bireyin bu iyi durumunun değerlendirilerek serbest bırakılması da bir uygulama olarak görülmüştür. Fakat bu durumda tövbe ile kastedilen iyi durum, suça bulaşmış kişinin iç âlemindeki nedamet halinden başka, davranış olarak dışardan bakıldığında olumlu olarak belirli bir değişimin görülmesi de göz ardı edilmemesi gereken bir ölçü olarak görülmüştür. Dışardan bakıldığında kişinin iyi hallerinin belirgin olarak fark edilmesi gerekir.¹¹³ İslam dininde süresi uzun olan hapis cezası uygulaması, uygun görülen bir cezalandırma ve iyileştirme yöntemi olarak düşünülmemiştir. Ancak genel kamu nizamının bozulması ve toplumsal ahlakın zarar görmesiyle alakalı bazı durumlarda müebbet hapsedme cezası uygulaması olabileceği belirtilmiştir. Bunda da amaç, suça bulaşan kişiyi - suçlu ile suçsuzu ayırt etmek için- cezalandırmak, kamusal sistemi korumak ve ahlaki ölçülerin kaybolmasını engelleyerek, ahlaki bir çöküntünün önüne geçmektir. Cezaevlerinin suçlunun cinsiyet durumuna, kişisel durumlarına, bulaştıkları suçun özelliğine ve türüne göre gruplandırılması, infazlarının bu özelliklerine göre hayata geçirilmesi ilk anlardan beri dikkat edilen hususlardan olmuştur. Suça bulaşanlarla

¹¹¹ Bardakoğlu, **Hapis**, s.62.

¹¹² **Furkan Suresi**, 25/70.

¹¹³ İbn-i Abidin, **Redd'ül Muhtar**, çev. Ahmed Davutoğlu, Şamil Yayınları, İstanbul, 2017, Cilt 4, s.76.

ilgili olarak bu tür bir ayrıma ve tasnife gidilmesi değişik suçların cezalandırılması ile ilgili infaz sisteminde görülen haksız uygulamaları ortadan kaldırmak, hapsedme ile ilgili koşulların düzeltilmesi ve işlenen suçlara göre birtakım kurallar belirlenerek sistematik infaz sistemi oluşturmaya yönelik bir çabadır. Özellikle belirli suçlara karışanların bulaştıkları suçun çeşidine, büyüklüğüne ve kötülüğüne göre farklı mekânlarda hapsedilme yoluna gidilmesi son derece önemlidir.¹¹⁴

İslam'ın ilk yıllarından itibaren suç işleyen bir bireyle ilgili genel anlamda iyileştirici bir takım önlemler alınması yanında, suça bulaşanın toplumun selameti açısından işlediği suçun karşılıksız kalmaması için bir cezalandırma yoluna gidildiği de görülmektedir.¹¹⁵ Fakat hapsedme yöntemi, hapsedilen kişinin insani olan, asli hak ve özgürlüklerinin esasına değmeden özgürlüğünü kısıtlamayı, kendisi dışındakilerle ve etrafındakilerle bağlantısını engellemeyi hedef aldığı için İslam'da, soyutlanarak hücre tipi tek kişilik bir cezalandırma şekline sıcak bakılmadığı da bir gerçektir.¹¹⁶ Hapishaneye düşen kişilerin en insani ve asli ihtiyaçlarının karşılanmasına azami önem verilmesi gerektiği hususu herkesin hemfikir olduğu bir durumdur. Bu nedenle suçluların hapsedildikleri yerlerde kâfi düzeyde giyimlerinin sağlanması, barınmaları için gerekli desteğin verilmesi, beslenme ihtiyaçlarının karşılanması, sağlık hizmeti almalarına imkân verilmesi, rahatsızlandıklarında tedavi görme hakkı tanınması, yakınları ile görüştürülmesi, ibadetlerini yapabilme, dini vecibe ve gerekliliklerini yerine getirebilmelerine yönelik gerekli önemin verilmesine dikkat edildiği anlaşılmaktadır.¹¹⁷

1.6.2.Cezaevlerinde Din ve Ahlak Eğitiminin Tarihsel Gelişimi

Hapsedme ile ilgili olarak yapılan çalışmalar ve uygulamalar daha ziyade batı ülkelerinde uygulamaya konulduğu fikri yaygın bir görüştür.¹¹⁸ Hapsedme cezası uygulamaları İslam öncesindeki medeniyetlerin dönemlerine dayanır. Cezaevlerinin

¹¹⁴Bardakoğlu, **Hapis**, ss.54-62.

¹¹⁵İbn-i Abidin, **Redd'ül Muhtar**, Cilt 5, s.293.

¹¹⁶Bardakoğlu, **Hapis**, s.59.

¹¹⁷Bardakoğlu, **Hapis**, s.61.

¹¹⁸Zeki Kızmaz, **Cezaevinin ve Hapsedmenin Suçu Engellemedeki Etkisi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2007, Sayı17, s.45.

kurumsal bir şekilde ortaya çıkıp çoğalması ise son birkaç yüzyıllık bir meseledir.¹¹⁹ Hazreti Peygamber zamanında azda olsa belirli sayıda da olsa esirler ile bir takım suçluların dehlize benzer korunaklı alanlarda hapsedildiği ile ilgili rivayetler mevcuttur.¹²⁰ Emeviler zamanında ise hapsedme cezasının kabullenildiği görülür.¹²¹ Osmanlı dönemine baktığımızda ise Osmanlının ilk dönemlerinde siyasi anlamda suçlu bulunan kişilere zindan ve kalebent denilen müebbet ya da kısa süreli hapsedme cezaları verilmiştir. Sultan II. Mahmut zamanında hapishanelerin modernizasyonu gündeme gelmiştir.¹²² Bugünkü anlamıyla ceza uygulamalarının, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde batılılaşmanın ilk somut adımı olan Tanzimat Fermanı ile başladığı görülür. Tanzimat Fermanındaki “*Kanunsuz suç ceza olmaz, yargılama olmadan kimseye ceza verilemez*” kuralının bir gereği olarak, 1840 yılında çıkarılan ceza kanunu ile modern anlamda hapis cezalarının uygulanmaya başladığı anlaşılmaktadır.¹²³

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanında da konu gündeme alınmış ve hapishanelerin modern usullere göre düzenlenmesi medeni olmanın unsurlarından birisi olarak görülmüş, çağdaşlaşma yolunda batı tarzı cezaevlerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.¹²⁴

Osmanlı'nın son dönemlerindeki batılılaşma çabalarının bir parçası olan modern tarzdaki cezaevleri, Batı uygarlığının bir eseri olarak Avrupa'da oluşturulduğu görülür. Günümüzdeki modern tarzdaki cezaevlerinin hukuki ve felsefi altyapılarının nasıl geliştiğini anlayabilmek için Avrupa'nın içinde bulunduğu duruma, oradaki toplum ile iktidar arasındaki karşılıklı ilişkilere, batıdaki orta çağdan kalma toplumsal yapıya, ortaçağdaki sıkıntıların ve problemlerin toplumsal tesirlerine, 1879 Fransız devrimi ile ortaya çıkan yeni siyasi değişimin ortaya çıkardığı duruma ve bu siyasi dönüşümün arkasındaki düşünce yapısına iyi bakmak gerekir.¹²⁵

¹¹⁹Müstakim Arıcı, **Din ve Hayat Dergisi**, TDV Yayınları Matbaası, İstanbul, Sayı 3,Yıl 2009, s.86.

¹²⁰ Arıcı, s.86.

¹²¹ Bardakoğlu, **Hapis**, ss.54-55.

¹²² Ömer Şen, **Osmanlı'da Mahkûm Olmak, Avrupalılaşma Sürecinde Hapishaneler**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007, ss.3-19.

¹²³Fatmagül Demirel, **Kastamonu Hapishaneleri, Üsküdar'a Kadar Kastamonu**, YKY yayınevi, İstanbul, 2008, ss.49-52.

¹²⁴Şen, ss.40-41.

¹²⁵Foucault, ss.289-305.

1880 senesinde ise “Hapishaneler Nizamnamesi” hazırlanarak, Osmanlı döneminde hazırlanmış ve modern anlamda ilk olma özelliği taşıyan bir kanun olarak bu nizamnameden bahsedilebilir.¹²⁶ Bu nizamnamede yer alan 50. , 51. ve 52. maddelere baktığımızda hükümlü ve tutuklulara yönelik din ile ilgili bahsedilen hususlar şöyledir:

Madde 50. “Hapishanelerdeki mahkûmların din ve dini törenlerini yerine getirmek için imamlar ve manevi görevliler bulunacak ve bu memurlar belirli günler ve vakitlerde vazifelerini yerine getireceklerdir.”

Madde 51. “İmam ve manevi görevliler, hastaneleri ziyaret edip kendileri ile görüşmek isteyen hastaların huzurlarına gidecekler ve hapishaneleri hiç değilse haftada bir iki kez dolaşıp mahkûmlarla zorunlu olarak görüşeceklerdir.”

Madde 52. “Tutuklular ve hapsedilmişlerden birisi vefat ettiğinde hemen imam veya manevi görevlilere haber verilir.”¹²⁷

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde cezaevlerine ve cezaevlerindeki tutuklulara yönelik yapılan iyileştirme çalışmaları, devletin içinde bulunduğu maddi zorluklar sebebiyle sınırlı seviyede devam etmiştir. Bu iyileştirmeye yönelik gayretlerin arasında tutukluların dini açıdan yetiştirilip iyileştirme gayretlerinin görülmesi önemlidir. Hapishanelerde bazı odaların sınıfa çevrilip orada çeşitli derslerin yanında din dersleri eğitiminin de verildiği anlaşılmaktadır.¹²⁸

İslam dini ile ilgili olarak yazılan tarih ve fıkıh konularını içeren eserlerde, hapis cezasının ne şekilde uygulanacağı, tutukluların ve hapishanelerde çalışacak memurların neler yapacağı ile ilgili sorumluluk alanları ve hapishanelerin nasıl idare edileceği ile ilgili hususlar üzerinde durulmuştur. Tutukluların yeme, içme, giyinme ve barınma gibi asli ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde desteklenmeleri istenmiştir. Hasta olduklarında mutlaka gerekli tedavi imkânlarının oluşturulması, akrabaları ile görüşebilmelerinin sağlanması, ibadet edebilmeleri için gerekli olanakların hazırlanması hususlarında gerekli ihtimamın gösterilmesi, iyileştirilmelerine yönelik ıslah edici faaliyetlere katılmaları için teşvik edilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ne kadar suçluda olsalar ibadet imkânlarının ellerinden alınması, temel

¹²⁶Fatmagül Demirel, **Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları**, Hukuk ve Adalet Dergisi, Yıl 2008, Sayı 9, s.257.

¹²⁷Yıldız Gültekin, **Osmanlı Devletinde Hapishane Islahatı**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yıl 2002, s.303.

¹²⁸Şen, ss.59-60.

insani ihtiyaçlarının karşılanmaması bir kul hakkının gasp edilmesi olarak değerlendirilmiştir.¹²⁹

Cezaevlerinde mahkûmların terbiye edilmelerine yönelik faaliyetler yapılırken cezaevi personelinin haricinde dışardan nitelikli elemanlardan destek alınmıştır. Bu bağlamda cezaevlerine dışardan giren ilk sivil görevli, din görevlileri olmuştur.¹³⁰ Hapishanelerde birçok farklı birim vardır. Bu birimlerin her birinde farklı branşlarda kişiler çalışır. Hapishane personeli olarak çalışanlar arasında, din adamları da vardır. Mahkûmlar hangi dine mensup ise o dinin görevlileri olan imam, rahip, haham oralarda görev yapmaktadır. Din görevlileri mahkûmlara nasihat edip dini telkinler yaparak mahkûmun terbiyesinde etkili olmuşlardır.¹³¹

Cezalandırma sistemiyle ilgili yapılması gereken asıl işle ilgili olarak, kişiye tamamen eğitip yeniden topluma kazandırmak hedeflenmelidir. Kişiye terbiye edip yaşama tutunmasını sağlayarak, aynı zamanda toplumun da kôutülerden arındırılması noktasında, köklü ve topyekûn bir çalışma yöntemine gidilmelidir. Sosyal hayatın içinde kişinin suça yönelmesini engellemek öncelikli hedef olmalıdır. Toplumdaki bütün alanları ve mekânları denetlemek ve kişiye zarar veren ne varsa onların hoş görôlmeyeceęini ve hak ettikleri cezaları vermenin kaçınılmaz olduğu bilincinin toplumda yerleşmesi, öncelikli konu olarak görôlmelidir. Toplumsal hayattaki kişiye yanlışa sürükleyecek uygun olmayan neler varsa, onlarla ilgili gerekli tedbirleri alıp bireyleri bilinçli hale getirecek eğitsel ve tecrübesel destek verilmelidir. Bunun içinde, suçlunun yaşamını bütünôyle yeniden değerlendirip elden geçirmek gerekir. Mahkûmun hapishanede geçirdiği her anı, onun yeniden inşa edilme süreci olarak görmek ve eylemlerinin gerçekleşme koşullarını, suça nasıl sürüklendiğini, suça bulaşma nedenlerini de dikkate alarak tekrar tehlikeli eğilimlerin içine dışmesinin ve can sıkıcı alanlara yönelmesinin önüne geçilmesine özen gösterilmelidir. Suluyu terbiye edip hayata döndürmek için ise hedeflenen çalışmaları yapıp, kişinin normalleşmesine destek olmak çok önemlidir.¹³²

¹²⁹ Bardakoğlu, **Hapis**, ss.60-62.

¹³⁰Foucault, s.179.

¹³¹řen, **Osmanlı'da Mahkûm Olmak**, ss.76-78.

¹³²Foucault, s.243.

1.6.3.Cumhuriyetle Birlikte Cezaevlerinde Din ve Ahlak Eğitimindeki Durum

Cumhuriyet döneminde cezaevlerinde yapılan ilk dini içerikli girişim, DİB başkanlarından Ahmet Hamdi Akseki'nin kaleme aldığı ve 1950 senesinde bastırılan küçük bir risaledir.¹³³ Kendisi küçük ama içeriği oldukça önemli ve kapsamlı olan bu küçük çaplı çalışma mahkûmlara yapılacak nasihatleri içeren, 13 bölümlü dini ve ahlaki içerikli kısa vaazlardan oluşmaktadır. “*Cezaevlerinde verilecek Va'zlar I*” adıyla bu alanda telif edilmiş ilk resmi yayım olma özelliğine sahip olan bu eser, aynı zamanda cezaevlerinde yürütülecek din ve ahlak eğitimlerinin de yol haritasını belirleme açısından son derece önemli ve değerli bir başlangıçtır. Bu küçük çaptaki ilk eser, sonrasında devamının geleceğini yani bir dizi resmi yayın olarak çıkmaya devam edeceği izlenimini de vermektedir.

CİK'lerde suça karışıp hükümlü ve tutuklu olarak bulunanların iyileştirilerek sosyal hayata yeniden uyum sağlamalarında, din ve ahlak eğitiminden faydalanılması için gerekli hazırlık ve çalışmalar 1950'li senelerde dini ve ahlaki içerikli konferanslar şeklinde başlamış ve gönüllü olarak katılmak isteyenlere yönelik din ve ahlak dersleri şeklinde sürdürülmüştür.¹³⁴ Dini faaliyetlerle ilgili pratiklerin temelde iki önemli sebebi vardır. Bu gerekçenin ilki, H/T olarak hapsedilmiş bulunan kişilerin özgürlüklerini yitirmeleri sonrasında birçok imkânlarını kaybetmelerine rağmen, hukuki anlamda kendilerine verilen eğitime, dine ve vicdana yönelik özgürlüklerinin kısıtlanamayacağı ilkesidir. Diğeri de H/T'ların eğitimleri ile toplumsal yaşama tekrar kazandırılmaları kapsamında, dinin ve ahlaki değerlerin etkisinden ve gücünden faydalanma anlayışıdır.¹³⁵

Cezaevlerinde sürdürülen din ve ahlak eğitimlerinin seyri şu şekildedir:

1. Cami dışında din hizmetleri kapsamında DİB, farklı pek çok faaliyetler yürütmektedir. 1959 senesinde Adalet Bakanlığının talebi doğrultusunda DİB'e gönderilmiş olan 05.08.1950 tarih ve 17565 sayılı yazı gereğince iki kuruluş arasında işbirliği yapılmasına yönelik yazılı belge, yasal anlamdaki

¹³³ Ahmed Hamdi Akseki, *Cezaevlerinde Verilecek Va'zlar I*, Örnek matbaası, Ankara, 1950.

¹³⁴ Işık, Demir, *Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi*, s.27.

¹³⁵ Abdullah Demir, *Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi*, Diyanet İlmi Dergi, cilt 45, sayı.4 Ankara, 2009, ss.43-44.

ilk başlangıcı oluşturmuştur.¹³⁶Bu işbirliği çalışması teklifinde haftada en az iki defa cezaevlerinde ahlaki konularla ilgili konferanslar verilmesi istenmiştir.¹³⁷

2. DİB'in müftülüklerle göndermiş olduğu 07.06.1963 tarihli 15848 sayılı genelge ile CİK'lerde ahlak konularıyla ilgili konferanslar düzenlenmesi, bu konferansların vaizler tarafından verilmesi, vaiz olmayan yerlerde ise bizzat müftüler tarafından bu konferansların yapılması istenmiştir. Bu görevi ifa edecek personelden de H/T'lara karşı iletişimde kullanılacak usulün nasıl olması gerektiği, mahkûmların eğitimlerinde dini ve ahlaki değerlerden istifade edilmesi için gerekli çalışmaların yürütülmesi istenmiştir.¹³⁸
3. Adalet Bakanlığı 18.03.1964 tarih ve 8521 sayılı genelge ile bütün cezaevlerinde haftada 2 gün dini ve ahlaki içerikli konferanslar verilmesini talep etmiştir. DİB'in de 01.04.1964 senesinde, 8118 sayılı bir genelge ile il ve ilçe müftülüklerinin yürüttüğü vaazlar ile dini ve ahlaki içerikli konferansların Adalet Bakanlığı tarafından takdir edildiği ve CİK'lerdeki bu çalışmaların daha iyi bir şekilde aktif olarak devam etmesini istemiştir.¹³⁹
4. Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında varılan anlaşmaya göre DİB'in görevlendirdiği nitelikli personellerin cezaevlerindeki faaliyetleriyle ilgili olarak olumlu sonuçlar alındığının anlaşıldığı belirtilmiştir. 28.01.1974 tarih ve 5/1 sayılı Yargıtay kararı ile bazı cezaevi savcıları ile cezaevi müdürlerinden bir kısmının mahkûmlara yönelik devam eden dini ve ahlaki konuları kapsayan konferanslara gereken özeni ve ilgi-alakayı göstermedikleri, bundan sonra gereken önemin verilmesi, yakın bir zamanda genel aflu ilgili çıkacak olan kanun nedeniyle, dışarı çıkıp toplumun içine karışacak olan mahkûmların, yeniden suça bulaşmamaları için dini ve ahlaki içerikli programlara tüm mahkûmların katılması, konferans ile ilgili metinlerin de her ay faaliyet raporları ile birlikte bakanlığa ulaştırılması

¹³⁶Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, s.43.

¹³⁷Şuayip Özdemir, **Türkiye'de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar**, Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi II, Yıl.2002, Cilt.2, Sayı.2, s.66.

¹³⁸ Mehmet Bulut, **Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1997, s.53'den aktaran DİB, CİK Din Hizmetleri Rehberi, s.28.

¹³⁹ Işık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, s.29.

istenmiştir. Bunun üzerine DİB’lığının 09.02.1974 tarih ve 74-28 sayılı görevlendirme yazısı, Adalet Bakanlığının talepleri doğrultusunda 15.02.1974 tarih ve 11-19 sayılı Ceza Tevfik Evleri Genel Müdürlüğünün tamimi ile cezaevlerine gönderilmiş ve din hizmetleri sunmaları için resmi olarak din adamlarının görevlendirmesi yapılmıştır.¹⁴⁰

5. Adalet Bakanlığı, “*Cezaevlerinde Eğitim ve Manevi Kalkınma*” adıyla, Cezaevlerinde yürütülecek din hizmetleriyle ilgili gerekli materyal ve finansman desteğini üstlendiğini, 1975 yılında yayımladığı genelgenin 27/2 numaralı maddesi ile ortaya koymuştur.¹⁴¹
6. Adalet Bakanlığı, cezaevlerini birer “*İslahevleri*” haline dönüştürmek amacıyla, 22.04.1981 tarihinde Ceza Tevkifevleri Genel Müdürlüğü uhdesinde Eğitim Birimi kurulmasını sağlamıştır. Bu birimle birlikte birçok kurumla gerekli işbirliğinin oluşturulması, okutulacak derslerin müfredatlarının hazırlanması, plan program yapılarak eğitim ve öğretimlerin takip edilmesi sağlanmış ve böylece cezaevlerinde birçok ders okutulmaya başlanmıştır.¹⁴² Bu dersi okutmak üzere müftülüklerce yeterli görevli verilmediği durumlarda, kısa süreliğine Milli Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin de görevlendirilmesi istenmiştir. Ancak bir süre sonra MEB’den Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri için öğretmen talep edilmemiş, Din ve ahlak bilgisi dersleri tamamen DİB’lığı personeli ile yürütülmeye devam etmiştir.¹⁴³ Sonraki süreçte cezaevlerinde okutulacak genel kültür dersleri sayılırken bunların arasında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi de vardır. Cezaevlerinde 1981 ile 1991 yılları arasında bütün mahkûmlara diğer kültür dersleriyle birlikte zorunlu olarak bu ders okutulmuştur. 1991 senesinde genel kültür dersleri kaldırılmış fakat din ve ahlak bilgisi dersi isteğe bağlı olarak mahkûmlara okutulmaya devam ettirilmiştir.¹⁴⁴ Genel Kurmay Başkanlığı da 16.09.1981 tarih ve 7130-818-81 sayılı yazılı emri gereği, Adalet Bakanlığına

¹⁴⁰ Işık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, ss.29-30.

¹⁴¹ Işık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, s.30.

¹⁴² Özdemir, **Türkiye’de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar**, s.68.

¹⁴³ Özdemir, **Türkiye’de Cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar**, s.68.

¹⁴⁴ Demir, **Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi**, s.49.

bağlı Eğitim Birimi ve Bilimsel Kurul tarafından din kültürü ve ahlak bilgisi dersi için ilk müfredat hazırlanmıştır. 1982 yılında dini içerikli programlarla H/T'lerin daha iyi yetiştirilmelerini ve eğitilmelerini daha verimli hale getirmek amacıyla oluşturulan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi müfredatı devreye sokulmuştur. 26.09.2002 tarihinde ise bu müfredat programı CİK'lerdeki din hizmeti çalışmalarının amaçlarını da içine alacak bir tarzda yeniden yapılandırılmıştır. Böylelikle cezaevlerinde verilecek eğitimlerin daha aktif ve verimli hale dönüşmesi hedeflenmiştir. 1982 yılında genel hatları ile 74 Üniteden oluşan, inanç, ibadet, ahlak, vatandaşlık görevleri ile dini ve ahlaki sorumluluklarımızı kapsayan konuların yanında görgü kuralları, dinimizin ilme ve bilime verdiği önem, Atatürk, laiklik, özel günler ve geceler, Türkler, Müslümanlık, dinler hakkında genel bilgiler, milli birlik ve beraberliği sağlamaya yönelik konuların da yer aldığı bu eğitim programı, Genel Kurmay Başkanlığı'nın uygun görmesi ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da görüşü alınarak cezaevlerinde uygulamaya konmuştur.¹⁴⁵

26.09.2002 tarihindeki onayla cezaevlerindeki Din ve Ahlak Bilgisi derslerinin müfredat programı 37 üniteye düşürülmüştür. Müfredat programının başında da Din ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili genel prensiplere, dersin amaçlarına ve açıklamalara yer verilmiştir.¹⁴⁶Bu müfredat programı hâlihazırda günümüzde uygulanan programdır.

7. Bakanlar Kurulunun 02.08.1983 tarih ve 6920 sayılı kararnamesi ile cezaevlerinde din dersine girecek din görevlilerinin görev alanları ve sınırları belirlenmiş,¹⁴⁷ 14.09.1983 tarihinde 7114 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile ilk kez “*Cezaevi vaizi*” kadrosu oluşturulmuştur.¹⁴⁸ Bu kapsamda ceza infaz kurumlarında düzenli bir şekilde din ve ahlak dersleri ile dini içerikli çalışmalar, 1983 yılından itibaren başlamıştır. Gün geçtikçe suç çeşitliliğinin ve suça karışan kişi sayılarındaki artışlar, toplumsal anlamda da sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Suça karışan kimselerin cezaevi sonrasında tekrar

¹⁴⁵Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, s.47-48.

¹⁴⁶Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, s.33.

¹⁴⁷Adalet Bakanlığı, *Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkiflevlerinin Yönetilmesine ve Cezaların Nasıl İnfaz Edileceğine Dair Tüzük*, Madde.36/A

¹⁴⁸İşık, Demir, *Din Hizmetleri Rehberi*, s.32.

hayatın içine katılacak oluşu, sosyal hayatta barışı, huzuru, güveni, birlikte yaşamayı sıkıntıya sokacak bir durumdur. Bu nedenle yaşamı birlikte paylaşacağımız suça karışmış H/T'lerin ıslah edilmiş şekilde iyileştirilerek hayata tutunmaları için din ve ahlak eğitimleri son derece gerekli ve önemlidir. Din ve ahlak eğitimi yoluyla H/T'lerin ahlaki açıdan geliştirilerek ıslah edilmesi, CİK'lerde sürdürülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin esas hedefleri arasında bulunmaktadır.¹⁴⁹

Mahkûmların terbiye edilerek iyileştirilmesine yönelik yapılan dini içerikli programlar için Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında işbirliğine yönelik protokoller imzalanmıştır. 2001 yılında imzalanan işbirliği protokolü, 2011 yılında yeniden düzenlenmiştir. Böylece CİK'lerde din ve ahlak eğitimleri daha aktif ve işlevsel bir yapıya kavuşturulmuştur. Bu protokolle DİB donanımlı personellerinden cezaevi vaizleri görevlendirilerek haftanın dört günü ve tam gün esaslı olarak ıslah ve eğitim çalışmaları kapsamında din hizmetleri sunmaya devam etmiştir.

2011 yılındaki Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan protokol yeni bir başlangıç olarak görülmüş ve CİK'leri din hizmetlerinin amaçları, CİK'lerde görev yapan DİB personelinin görev tanımlamaları ve çalışma şartları gibi yönlerden beklenti ve ihtiyaçları karşılamaya dair önemli gelişmeler sağlamıştır.¹⁵⁰

2001 yılı öncesi cezaevlerinde, görev yapacak personele yönelik hizmet içi eğitim programlarına rastlanmazken, 2001 yılından itibaren ilk kez hizmet alanıyla ilgili seminerler düzenlenmeye başlamıştır. 18-30 Haziran 2001 yılında düzenlenen ilk hizmet içi eğitim programını 2006, 2008, 2009, 2014, 2015, 2018 yıllarındaki kapsamlı, çok yönlü ve motive edici hizmet içi eğitim seminerleri takip etmiştir.¹⁵¹

Unutulmamalıdır ki, günümüzde insanların çok rahat ve kolaylıkla suça karışmaları ile birlikte cezaevlerindeki hükümlülerin sayılarının her geçen gün artıyor olması, CİK'lerde yürütülen din ve ahlak eğitimlerini daha da önemli hale getirmektedir.

¹⁴⁹İşık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, ss.20-21. Ayrıca Adalet Bakanlığı, 46/1 Nolu Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve İyileştirilme İşlemlerine Yönelik Genelgesi.

¹⁵⁰İşık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, s.35.

¹⁵¹İşık, Demir, **Din Hizmetleri Rehberi**, s.35.

İKİNCİ BÖLÜM

CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ

2.1. CEZAEVİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Cezaevi deyince toplumda hemen hemen herkesin aklına gelen ilk şeyler suçlu, katil, cinsel sapık, hırsız, dolandırıcı, uyuşturu satan, yağmacı, sahtekâr, kumarhane işletmecisi, terör suçlusu, örgüt üyesi, militan, evrakta sahtekârlık yapan, çete ve buna benzer suçları işlediği için cezasını çeken ya da çekmekte olan kötü niyetli kişiler akla gelir. Hatta cezaevi ve mahkûmlar konu olduğunda insanların zihinlerindeki düşünceleri, devletin içeride bunları beslediği, bunları yaşatmamak gerektiği, asılarak idam edilmesinin olması gereken en etkili yöntem olacağı, cezaevinde bunları beslemenin devlete yük oluşturacağı, milletin vergileri ile cezaevlerinde beslendiklerinden insanların çoğunluğu “hakkımız haram olsun, bunlar yaşamayı hak etmiyorlar “ gibi serzenişte bulundukları duyulmaktadır. Bu ve buna benzer algıların çok sıklıkla dile getirildiği bir vakiadır. Her ne kadar “kader mahkûmu” diye tabir edilseler de böyle bir ifade uygun bir söylem değildir. Fakat cezaevinde hükümlü ve tutuklularla görüşmeye başladıktan sonra mahkumların din ve ahlak bilgisi, Kur’an-ı Kerim ve dini içerikli etkinlik ve programlara katılımları, onlara karşı olan ilgi ve alakalarını gözlemleyince, dinin hiç orada olamayacağı algısının da yanlış olduğu görülmektedir.

Cezaevlerinde bulunan H/T’lar için din, son derece önemli ve gerekli bir olgudur. Uzun süredir farklı CİK’lerde cezaevi vaizi olarak sürdürmekte olduğum manevi danışmanlık ve rehberlik görevini yerüten birisi olarak edindiğim birikimlerim, gözlemlerim ve tecrübelerim şu kanaati oluşturuyor: Cezaevlerinde bulunan mahkumlar için düzenlenen din ve ahlak eğitimi dersleri, dini içerikli konferanslar, Kur’an-ı Kerim öğretimi, dualar, dini içerikli sohbet programları hükümlüler için hiç olmadığı kadar değerlidir. Derslere ve görüşmelere katılan hükümlü ve tutuklulardan büyük çoğunluğunun “Hocam, daha önce dinle ilgili bilgileri öğrenseydim burada olmazdım, iyi ki buradayım hiç olmazsa dini bilgilerimi öğreniyorum, buraya düşmeseydim yine günahlar ve büyük hatalar işlemeye devam edecektim, burada tövbe ettim, buradan çıkınca bir daha kötü ortamlarda

bulunmayacağım, kötü arkadaş çevremden uzak duracağım, duaları burada öğrendim, dinimi burada öğreniyorum, burada olmasam bu bilince ulaşamazdım, keşke kötülöklere bulaşmadan önce bilinçli bir şekilde bu bilgiler bize verilseydi, iyi ki bu programlar var, bu dersler için buraya çıkınca nefes alıyorum, daralıp bunalıyoruz, haftada bir sizinle görüşmek bizi rahatlatıyor” şeklindeki ifadelerle bir çok kez itirafta bulunduklarını defalarca dinledim.

2.2.MAHKÛMLARDA DİN ALGISI

Cezaevinde mahkûmlar için din çok önemli, gerekli ve anlamlıdır. Cezaevlerinde hayat gerçekten çok zordur. Bunu ancak yaşayan bilir. Mahkûm cezaevinde biraz tefekkür edip başından geçen olayları değerlendirip anlamaya çalışırsa, içine düştüğü durumun farkına varmaktadır. Başına gelen bu durumu doğru analiz edip anlamaya çalışırsa, içine düştüğü sıkıntılı durumdan kendisini uzaklaştıracak bir çıkış yolu aramaya başlamaktadır. Demir parmaklıklar ardındaki bu durum, kişinin iç dünyasında tamiri çok zor tahripler oluşturmaktadır. İçine düştüğü bu tarifsiz durumlarda destek alan bireyler, başına geleni kabullenip sonucuna razı olacak bir yaşama sahip olmak için bir çabanın içine girmektedirler. Bir süre sonra içine düştüğü bu sıkıntılı durumla yaşamaya başlamak zorunda kalacağını fark eden mahkûm, düştüğü yerden kalkmanın, içindeki sıkıntılı durumdan kurtulmanın çıkar yolunun ancak din ile mümkün olacağını düşünmeye başlamaktadır. Görüştüğüm mahkûmların tamamına yakınının insanın, cezaevinde kaldığı süre içerisinde eğer anlamlı bir şeylerle meşgul olmazsa, bir süre sonra akli dengesini kaybedebileceğine dair düşüncelerini pek çok kez dile getirdikleri görölmektedir. İçine düştükleri bu sıkıntılı durumda tek çıkar yollarının kendileriyle yüzleşip dine yönelmek olduğunu dile getirdikleri görölmektedir. Hükümlülerin sürekli aynı mekânda ve monotonlukta devam eden, imkânları kısıtlı, özgürlüğü elinde olmayan bir insanın uzun süre nasıl ceza yatacağını, bunalıma girmemek için her sabah kalkıp güzel bir abdest alacağını, namazı kılacağını, sayıma gireceğini, kahvaltısını yapacağını, bahçeye havalandırmaya çıkacağını ve sonra da istirahat çekilip dinleneceğini ifade ettikleri çok olmuştur. Her namaz vakti abdest alıp namaz kılarak vaktini bir işle meşgul olarak geçirmesinin mahkûmlar için çok gerekli bir

durum olduğunu, bu yüzden cezaevlerinde beş vakit namazın hükümlüler için hayata tutunmada güzel bir fırsat oluşturduğunu, aksi takdirde mahkûmların boş boş vaktini geçirmeye çalışırken bunalıma girmemelerinin mümkün olmadığını ifade ettikleri görülmüştür. Buna benzer düşünceleri hükümlülerin sıklıkla dile getirdikleri görülmektedir.

İnsan kendisi ile baş başa kaldığında olayları ve hayatı daha doğru bir şekilde algılamaya başlıyor. İnsan, başından geçen olayları doğru bir şekilde değerlendirip yorumlayamazsa, cezaevinde günler ve yaşam çekilmez olarak görülmekte ve cezalı çekilecek günler yatmakla bilmez şeklinde kabul edilmektedir. İyi bir analizle doğru bir bakış açısı kazanılırsa günler ve yaşam normal olarak yaşanmaya başlamaktadır. Böylece hayatın öyle hesap edildiği gibi uzun bir ömür olmadığı, ömrün göz açıp kapayıncaya kadar kısa olduğu, zamanın çok kıymetli olduğu, geriye dönüp geçen yıllarına bir baktığında, nasıl boş ve anlamsız şeylerle hayatını heba ettiğini çok rahatlıkla anlayabilmektedir. Sonrasında da hayıflanmalar, pişmanlıklar, yaşamıyla ilgili keşke bu suçları işlemeseydim şeklindeki nedametleri sıklıkla dile getirdikleri görülmektedir. Kişi, bu pişmanlıklara takılıp kalırsa, gün geçtikçe içerideki hayat mahkûm için daha karmaşık bir hale gelmekte, sıkıntılar ve bunalımlar artmaktadır. Bu bunalımlı dönemde mahkûm varoluşsal sorunlara yönelip, hayatı sorgulamaya başlarsa, yaşadıklarından ders çıkarmaya bakıyor. Böylece fitri olana doğru dönüşüm başlıyor. Yaşadıklarından ders alabilirse, geriye dönüp hayıflanma yerine, her şeye rağmen hayat değerli, yaşamak güzel diye düşünmeye yöneldi mi, o güne kadar kendine yazık ettiğini, en azından bundan sonrasını bari kurtarayım diye düşünmeye başladığı görülmektedir. Çünkü hayatı yiyip içip gezip dolaşıp eğlenmekten ibaret olarak gören ve ne yer içer yaşarsan senin için o kardır şeklinde bir bakış açısı yerine kul olduğunun farkına varıyor. Kim olduğunun, niçin yaratıldığının, yaratanın kendisinden neler beklediğinin¹⁵², kulluk yapıp yapamadığının farkın varıyor. İnsan istese de istemese de bir gün öleceği ve hesaba çekileceği bilincine ulaşıncı, ölüm meleği Azrail (as) gelmeden ölüme hazırlıklı olmak için bir çabanın içerisine girmektedir. Tövbe etmeye, duaya, zikre, ibadetlerini yerine getirmeye, defaten pişmanlıklarını dile getirmeye başlamaktadır. Kendinin acizliğini ve günahkârlığını, bir kul olduğunu görmeye başlamaktadır. Böylece aslında insanların neyi

¹⁵²Ülfet Görgülü, **Hayatın Tekrarı Yok**, DİB Yayınları, Ankara, 2017, s.28.

kaybettiklerini, kendi hayatlarını göz önüne getirerek etrafındaki diğer mahkûmlara da ziyaretine gelen ailelerine de dışardaki dostlarına da “fâni olanı bırakın ebedi olana bakın” tavsiyelerine başlamaktadır. Uzun bir süre cezaevinde kalan, aldığı dini ve ahlaki içerikli eğitimlerle farkındalığı gelişen, belirli bir bilinç ve şuur düzeyine ulaşmış bir mahkûmun duasını birebir olmasa da aşağıdaki ifadelerle yakın bir şekilde dile getirdiği görülmüştür. Bu mahkumun duasında şu ifadelerle yalvardığı görülmektedir:

“Allahım! Ben çok günahkâr, çok aciz, çok zayıf birisiyim. Yine de beni kulun olarak kabul eder misin Allahım! Kalbimin katılgını gider, vicdanımı sızlata, gözlerimin kuruluşunu gider, gaflet içerisinde tükettiğim ömrümü bilinçli bir şekilde yaşayabilmem için bana yardım et. Kıskançlıklarımı, nefretlerimi, intikam hırslarımı, dünyalık bütün hırslarımı, emellerimi, benden al. Allahım! İçimde kendi ihtiraslarımla büyüttüğüm şeytana karşı beni galip eyle. Senden dahi sakladığımı zannettiğim, kendime bile itiraf etmekten korktuğum günahlarımı, kusurlarımı affet. Güzel Allahım! Ölünceye kadar günlerimi namazla, oruçla, duayla, ibadetle, zikirle, tefekkürle geçirmem için bana yardım et. Zihnimi dağıtacak, yolumu şaşırtacak, istikametimi kaybetmememe sebebiyet verecek ne varsa beni onlardan koru. Senin razı olmayacağın hiçbir şeyi bana yaptıрма. Hiçbir şey sana yakın olmamdan ve sana ibadet etmekten beni alıkoymasın. Allahım! Daima kalbimle, bedenimle, ruhumla, aklımla, tüm hücrelerimle, seninle birlikte olmayı, senin yolunda olan peygamberlerle, Sıddıklarla, şehitlerle, Salihlerle, âlimlerle bütün iyi kullarınla beraber olmayı bana nasip et.” Âmin.... Gözyaşları...

Cezaevlerini, suçluların bulunduğu, dinin, ahlakın ve değerlerin olmadığı bir yer gibi algılamak doğru bir bakış açısı değildir. Herhangi bir suça bulaşmış ve cezaevine girmiş her mahkûmun umudu, cezayı tamamlayıp bir an önce dışarı çıkıp özgürlüğüne kavuşmaktır. Onun için mahkûmlar arasında söylenen şu söz çok anlam ifade eder. “Mahkûmun bir gözü pencerede, diğer bir gözü de tencerede olur” Cezaevine girdikten sonra özgürlüğü kısıtlanan mahkûmun, içerde dine karşı ilgileri artar. Bunda işledikleri suçlardan dolayı girmiş oldukları günahlardan arınıp, kendilerini affettirebilme duygusu ve düşüncesi önemli bir etkidir.

2.2.1.Mahkûmların Dine Yönelme Nedenleri

İnsan değerlerinden, dinden ve ahlaktan uzaklaşmaya başladığında, özüne yabancılaşarak fıtratına aykırı davranmaya başlamaktadır. Fıtrata aykırı yanlış davranışları bünyesi kabullenmez ve bunu bir şekilde dışarı atmanın yolunu aramaktadır. Bunu fark etmeyen kişi de iyi ile kötünün ne olduğu ile ilgilenmez. Sadece kendi geçici hazları peşinde koşarak, anlık mutluluğa ulaşmaya çalışır. Bir süre sonra kişinin çevresi, takıldığı kişi ve ortamlar bireyi suç işlemeye sevk eder. Bu duruma düşmemek için alınan din ve ahlak eğitimi son derece gereklidir ve koruyucu bir etkiye sahiptir. Cezaevindeki H/T'larda eğer kendilerini iyileştirecek etkinlikler içerisine girmezler ise bir süre sonra bunalıma girebilmektedir. Burada alacağı din ve ahlak eğitimi, kişi için bulunmaz bir fırsata dönüşür.

Dini ve ahlaki değerlerinden uzaklaşan bireyler, hayata dair birçok münasebetlerinin de örselendiğinin farkında olmadan kendisini suça bulaşmış olarak görebilmektedir. Değer tanımayan kişi, gün geçtikçe yalnızlaşıp bencilliğine ve egolarına yenik düşerek kendi özüne yabancılaşabilmektedir. Yalnızlaşan ve özünden uzaklaşan kişiler, zaman içinde içine düştüğü bu sıkıntılı durumu giderecek bir çıkış yolu olarak, kendisine kucak açan kim varsa onlara yaklaşabilmektedir. Zamanla bu kişilerle kurduğu bağla elde ettiği arkadaş çevresinin etkisiyle yanlış işlere bulaşp suça ve suçlulara karışabilmektedir. Oysa yalnızlaşan ve sosyal çevreden kopan bireyin içine düştüğü durumdan kurtulmasının yolu, yeniden hayata dönmesi için iyi ortamlarda güzel arkadaşlar edinerek kontrollü bir şekilde sosyalleşmesinden geçmektedir. Sosyal bir varlık olan insanın yalnız başına karşılaştığı sıkıntılar ile baş edebilmesi zordur. Bunun için uygun sosyal ortamlar bulmak zorundadır. Cezaevine düşen kişi de, burada hayata tutunabilmek için desteğe ihtiyaç hissetmektedir. Bunun için mahkûm, içine düştüğü sıkıntılı durumdan kurtulmak ümidiyle, kendini dine ve ibadetlere verebilmektedir. Ahirete yönelik endişeler, ölüm sonrası hesaba çekilme, cennet, cehennem, sırat, mizan ve kabir azabı gibi hususlar içeride kendisiyle baş başa kalıp yalnızlaşan mahkûmu düşündürebilmektedir. Cezaevine girince dört duvar arasına sıkışan ve birçok imkânını kaybeden, özgürlüğü kısıtlanan mahkûmun kaygıları ve korkuları, onu dine ve ibadete yönlendirebilmektedir.

Suça bulaşan kişi, kendisi ve daha çok da yakınları için yaşamını zindana döndürüp hayatını hapishanelerde tüketebilmektedir. Hayata dair sevgilerinin, umutlarının baharını yaşamadan ömrünü hazan mevsimlerine çevirerek kendisine ve yakınlarına en büyük zararı verdiğini düşündükçe sarılacağı tek kurtuluş yolu dua olduğu görülmektedir. Dine ve ibadetlere yönelerek içindeki sıkıntılı durumdan kurtulmanın çarelerini aramaktadır. İşlediği suçlar ile fitratına yabancılaşan birey, çıkış yolu olarak vicdanını rahatlatmaya çalışmaktadır. Bunu da sağlayabileceği en önemli fırsat din ve ahlak eğitimleri olmaktadır.

Sürdürülebilir dini ve ahlaki bir yaşantı için uzun süreli ve devamlılık arz eden görüşmelerin ve çalışmaların olması, kişilik gelişiminde ve karakter oluşumunda etkilidir. Kişi hangi yaşta olursa olsun, kendisi ile ilgilenilirse, değerli bir birey olduğu ve bunun devamlılığının kişinin iyi yöndeki kendi gayretleriyle olacağı bilinci oluşturulursa, mahkûmda olumlu bir din ve ahlak algısı geliştirebilmektedir. İşlediği suçlar ne kadar büyük olursa olsun, kişi Allah fikrine sahip olursa, imana, ibadete, duaya yönelirse vicdan gelişimine de etki edebilmektedir. Mahkûm dua ile hayat bulabilmektedir. Kişide bu düşüncenin oluşup bir yaşam tarzı haline gelmesi için duanın alışkanlık haline dönüşmesi gerekmektedir. Böylece yapılan dualar kişiliğin inşasında önemli bir etken olabilmektedir.¹⁵³

2.2.2.Din Eğitiminde Empatik Yaklaşımın Mahkumlara Etkisi

Empati kavramı sözlükte “*kişinin kendisini başka bir kişinin yerine koyarak söz konusu kişinin duygularını, isteklerini, ve düşüncelerini, denemeksizin anlayabilmesi becerisi*”¹⁵⁴ olarak tanımlanmıştır. Yani empati, başkalarının duygularını anlamak, kendini başkasının yerine koymak demektir. İnsanın “Ben onun yerinde olsaydım ne yapardım” şeklinde düşünerek, mahkumla olan iletişimini sağlıklı bir zemine oturtmak için gayret etmesi gerekir. Bu bağlamda din ve ahlak eğitimi bir iletişim

¹⁵³Carrel, **Dua**, s.44.

¹⁵⁴Milli Eğitim Bakanlığı, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük**, Milli Eğitim Basımevi, Cilt 1, İstanbul, 2002, s.832.

sürecidir.¹⁵⁵ Mahkumla olan iletişimde hem din görevlisinde hemde mahkumda bulunması gerekli olan empatik yaklaşım, son derece önem arz etmektedir.

Küreselleşen dünyamızda, bireysel dinamiklerin gün geçtikçe daha da önemli duruma geldiği bir realitedir. Mahkumun başarılı bir hayat sürmesi, kendisiyle barışık, mutlu, huzurlu, toplumla uyumlu bir hale dönüşmesi, ancak ahlaki değerlerin, duyguların, sağlıklı iletişimin anlaşılabilir olarak yaşam tarzı haline getirilmesi ile mümkündür. Bunun için mahkumlara verilecek din ve ahlak eğitimi, bir yetişkin eğitimi olduğundan, din ve ahlak eğitimini veren görevli eğitici ile alıcı konumdaki hükümlülerin iletişiminin rolü ve empatik yaklaşımın bu iletişimin niteliğini artırmadaki etkisi göz önünde bulundurulması gereken bir durumdur. Çünkü mahkumun eğitilerek iyileştirilip yeniden toplumsal hayata kazandırılmasında iletişimi engelleyen ne varsa ortadan kaldırmak için gayret etmek gerekir. Mahkumlarla iletişim kurmanın yolları aranırken özellikle empati yaparak bu süreci iyi kullanmak gerekir. Sağlıklı bir şekilde kurulan iletişim, hükümlülerin eğitiminde verimi ve kaliteyi artıracaktır.

Hükümlü ve tutuklulara verilecek eğitimin amacına ulaşması için yapılan çalışmalarda karşılaşılan problemlerin ortadan kalkması gerekir. Bunun için mahkumun iyileştirilmesi sürecinde empatik yaklaşım çok önemli ve gereklidir. Mahkumla iletişim kuracak din görevlisinin, empati yapabilmesi için bireylerde doğuştan kişisel bir özellik olarak var olan empatik düşünebilme yeteneğinin ve becerisinin, eğitimle geliştirilmesi gerekir. Hükümlü ve tutuklulara verilecek din ve ahlak eğitimlerinin hedefe ulaşabilmesi için eğitimi verecek din görevlisinin, iletişim sürecinin asıl öğelerinin tamamını etkin bir şekilde kullanarak mahkumların dini duygularını, düşüncelerini, tutum ve davranışlarını olumlu bir tarzda değiştirmeye gayret etmesi gerekir.¹⁵⁶ Hükümlü ve tutuklularla yapılan din ve ahlak eğitimlerinde iletişimin sağlıklı olarak sürdürülebilmesi için din görevlisinin, hangi suça bulaştığına bakmaksızın mahkumu, bir emanet kabul edip, insan olarak görmesi ve değerli bir varlık olarak algılaması gerekir. Mahkum, din görevlisi tarafından önemsendiğini görürse, iletişim kanallarını açıp verilecek din ve ahlak eğitimlerine

¹⁵⁵ Yusuf Batar, **Empatik Din Eğitimi**, Elips Kitap, İstanbul, 2011, s.59.

¹⁵⁶ Batar, **Empatik Din Eğitimi**, s.116.

karşı daha duyarlı davranacaktır. Verilen eğitimi mahkumun da önemsemesi, ancak empatik düşünme ve empatik yaklaşımla mümkündür.

Hükümlü ve tutuklularda istenilen tutum ve davranış değişikliklerinin olması ve gelişimin sağlanabilmesi, eğitimin en temel ve en önemli amaçlarındandır. Mahkumun da kendini keşfetmesi, kim olduğunun farkına varması, olumlu yönde gelişerek değişmesi için empatik bakış açısı ve empatik yaklaşım tarzı çok daha etkili olacaktır. Din ve ahlak eğitimini verecek kişinin, empatik bir bakış açısına ve empatik bir yaklaşım tarzına sahip olması, mahkumla iletişimi artıracak gibi istendik davranışların ortaya çıkmasını sağlayacak ve mahkumdaki davranış değişimini hızlandıracaktır. Mahkumların eğitim ve iyileştirme sürecindeki konumu, bu süreçte aktif bir şekilde katılması, din görevlisinin rolmodelliği, hükümlü ve tutukluların olumsuz tavır ve davranışlarını terketmesinde çok büyük katkısı olacaktır.

Dezavantajlı bir grup olarak gördüğümüz hükümlülerin iyileştirilip topluma kazandırılmaları sürecinin sağlıklı olabilmesi için mahkumun kendisiyle, çevresiyle, toplumla ve kendini yaratanla mutlaka iletişim halinde olması gerekir. Bu iletişim oluşmazsa mahkum kendisiyle, ailesiyle, arkadaş çevresiyle, toplumda karşılaştığı bireylerle büyük oranda çatışmalar yaşayacaktır. Empatik bir bakış açısına sahip olamayan hükümlülerde bu çatışma hali artarak devam edecektir. Gün geçtikçe daha da problemlili hale gelecek bir kitleye dönüşecek olan bu dezavantajlı kişiler ve gruplar, toplumsal hayatın geleceği açısından da daha büyük sorunlar oluşturacak ve daha da büyük bir sorun yumağı haline gelecektir.

Empatik bir bakış açısı geliştirilemeyen mahkumlar, zaman içerisinde bir birlerini de etkileyip kitlesel bir harekete dönüşebilirler. Hükümlüler kendilerini iyileştirme noktasında yeterli desteği göremezlerse, hayal kırıklığı yaşayabilmektedirler. Hayal kırıklığına uğramış mahkumlar, kendisi ile birlikte hayal kırıklığı yaşamış diğer mahkumlarla beraberliklerini ve bir biri için fedakarlık etme eğilimlerini artırabilmektedirler.¹⁵⁷ Kendiliğinden gelişen bu durum mahkumun çaresizliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Böyle durumlarda gerekli ilgiyi göremeyen mahkum, işlediği suçu meşrulaştırma yoluna gidebilmektedir. İşlediği bir suçtan dolayı cezaevine düşen mahkum, din ve ahlak eğitimi ile desteklenirse

¹⁵⁷ Eric Hoffer, **Kesin İnançlılar-Kitle Hareketlerinin Anatomisi**, çev. Erkil Günur, İm yayın tasarımı, 7.baskı, İstanbul, 1998, s.72.

iyileşme ümidi yükselebilmektedir. Fakat bundan mahrum kalırsa, zamanla her türlü suçun nasıl işleneceği konusunda profesyonelleşebilmektedir. Bunun önlenmesinde mahkumun empatiyi bir yaşam tarzı haline getirerek, kendini değiştirmek için çabalaması önemlidir. Ancak empatik yaklaşımın üç bileşeni yani unsuru vardır. Bu unsurlardan bir tanesi eksik kalırsa empatik bakış açısı oluşmaz. Bu unsurlar, karşıdaki kişiyi, onun kendine özel olan kişisel alanına girerek anlayıp algılamak, karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde anlamak ve empati kuracak olan bireyin mutlaka empatideki düşüncesini açık ve net olarak muhabata bildirmektir.¹⁵⁸

İnsanın bir çok davranışı ve değer yargıları değişmeye ve gelişmeye açıktır. Bireysel anlamda düşündüğümüzde, kişisel olarak gelişen bireydeki olumlu değişimler, hayata bakışına ve yaşantısına olumlu olarak yansır. Din ve ahlak eğitimiyle geliştirilen hükümlü ve tutuklular da hayata daha pozitif bakmaya başlarlar. İnsan karşısındakini anlamaya başlarsa, onunla daha olumlu iletişim kurabilir. Olumlu ilişkiler kurup empati yapabilmek mahkumda iyi duyguları da geliştirir. Mahkumun mutlu olması, hayata sağlam tutunması, yaşama bir ümitle bakması gibi güzel duygular, mahkumun hayata tutunma azmini de yükseltir.

Her insan gibi hükümlüler de çoğu zaman empati yapabilmeyi ve empatik bakış açısını unutabilir. Önemli olan bu unutmanın sürekli olmamasıdır. Mahkumlar da hata ve kusurlarından ders alarak davranışlarını ibret gözüyle görebilmeli, öğrenerek değişip gelişme yolunu seçmelidir.

Hükümlülerle iletişimde empatinin unsurları güzel bir şekilde kullanılırsa, empatik bakış açısı kazanılmış olacaktır. Bu bakış açısıyla verilecek din ve ahlak eğitimi, mahkumun iyileşmesinde ve yeniden topluma kazandırılmasında çok daha etkili olacaktır.

2.2.3.Suçlu - Manevi Yardım İlişkisi

Suçta bulaşan birey manevi anlamda hasta olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle suça karışmış kişilerin tedavi edilmesi gerekir. Herhangi bir suç işleyip

¹⁵⁸Üstün Dökmen, **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Remzi kitapevi, 45.basım, İstanbul, 2016, s.139.

hüküm giyen bir mahkum, uzun süreli olarak cezaevinde kalacaksa, önündeki yıllar çok uzun gelecektir. Yaşadığı travma mahkumun fiziksel ve ruhsal anlamda kişiliğini olumsuz yönde etkilemektedir. Cezaevinin soğuk duvarları arasında hayata tutunmaya çalışan mahkum, gün geçtikçe karamsarlığa kapılıp bunalıma girebilmektedir. Geçmiş yaşantısındaki hatalarından pişman olup, cezaya çarptırılıp hapsedilmenin verdiği ruhsal ve psikolojik durum ile içine kapanabilmektedir. Bu durumda mahkuma ruhsal anlamda destek olup yardım etmek çok önemlidir. Dosdoğru istikametini kaybettiğinden dolayı eksen kayması yaşayıp bunalıma doğru sürüklenen bu tür kişilere de en iyi terapi yöntemi, manevi yardım desteği vermektir. İçinde sıkıntılar yaşayan, mutsuz, bunalıma düşmüş, umutsuz bireylere yapılacak manevi destek, mahkumun hayata tutunmasına destek olacaktır. Manevi hastalıkları ilaçla tedavi etmeye kalkmak, suçlunun hastalığını tedavi etmeyecektir. Mahkum kendisini değerli hissetmeliki içindeki sıkıntılarla başedebilsin. Tamamen hayattan ümidini kesmiş hükümlü, manevi destek ile yaşama tutunmak için gayret etmekte, içine düştüğü bunalımlı durumdan kurtulma yolunu seçmektedir.

Hükümlü ve tutukluya cezaevinde bulunduğu sürece sağlanan manevi yardım, gerek cezaevinde, gerekse cezaevinden çıktıktan sonraki onu izleyen süreçte duygusal sorunlarını yenmesi için gereklidir. Hüküm giyen mahkum, özellikle sabır göstermek ve katlanmak zorunda olduğu bu süreçte, büyük bir duygusal bunalım geçirmektedir. Mahkum, toplumdaki ve çevresindeki herkesin kendisinin kusur ve hatalarını bildiğini ve bu yüzden kendisini kötü birisi olarak gördüklerini zannetmektedir. Cezaevi çalışanları, dışardaki yakınları ve kendisi gibi suçlu olanların dahi kendisine bakışlarının olumsuz anlamda etkilediği hükümlüyü, göreceği manevi ilgi ve destek, aşağılık kompleksinden kurtulmasında etkili olmaktadır. Suçlu bir kimsenin toplumca ve etrafındaki insanlar tarafından kabul edilebilir uygun davranışlarda bulunmak için vereceği mücadele ve aldığı manevi destek, mahkum için hayata tutunmada hayati öneme sahiptir.

2.2.4.Yeniden Suç İşlemenin Önlenmesinde Din Ve Ahlak Eğitiminin Etkisi

İnsanın doğasının bir gerçekliği olarak insanoğlu suç işlemeye meyillidir. Çünkü insan, iyilik veya kötülük yapabilecek kapasiteye sahip, iradesi olan sorumlu

bir varlıktır. İnsanın suça bulaşmasının önlenmesinde öncelikli olarak, insanın özelliklerinin ve yapısının tanınması, yaratılışının ve nelere karşı meylinin olduğunun bilinmesi önemlidir. İnsan, yaratılışı gereği, bir takım olumsuz özelliklere ve zaafılara sahiptir. Suç işlemenin engellenmesi için topyekün bir mücadele gerekir. Değerlerin gün geçtikçe önemini yitirdiği ya da etkisinin azaldığı son zamanlarda, suç oranlarının ve cezaevine giren mahkum sayısının artıyor oluşu, her bireyi ve toplumu düşündürmelidir. Suçun kontrol edilmesinde bir çok etkenden faydalanmak gerekir. Bir toplumda aile, örfler, gelenekler, eğitim, ahlak ve toplumsal bağlar ne kadar güçlü olursa, suça bulaşma daha az olacaktır.

Kanunlar yaşanabilir bir toplum için gereklidir. Ailenin, eğitimin ve mabetlerin toplumla bağının güçlü olması, sosyal bir kontrol mekanizmasını oluşturmaktadır. Değerlerin zayıflaması, bireylerin daha kolay bir şekilde suça yönelimine zemin hazırlamaktadır. Hukuk kuralları belli oranda caydırıcı olabilmektedir. Ancak belli bir noktadan sonra hukuk kuralları da suçu önlemeye yetmeyebilmektedir. Vicdan gelişimi sağlanan ve dindarlık bağları kuvvetlenen bireylerin suça bulaşma oranlarının daha az olduğu, cezaevlerindeki mahkumların din ve ahlakla olan bağlarının zayıflığından anlaşılmaktadır. Din ve ahlak eğitimi bireylerin sosyal açıdan topluma uyum sağlamalarına katkı sunmakta ve daha bilinçli hareket etmelerini desteklemektedir.¹⁵⁹

Hapis cezası uygulamasında mahkumun işlediği suçun cezasını çekmesi yanında yeniden suç işlemesini engelleyici çalışmalar yapılarak, suça karışan kişiyi ıslah etme düşüncesi de vardır. Islah edip yeniden topluma kazandırılacak mahkumun davranışlarının düzeltilmesinde en etkili argümanlardan birisi de kuşkusuz dindir. Tarih boyunca tüm ülkelerde eğitim üzerinde tesiri en fazla olan ve eğitim faaliyetlerinin bir çoğunun başlangıcında etkisi olan olgu, dindir. Çünkü din, insanların tutum ve eylemleri üzerinde oldukça katkısı olan ve etkisi en fazla olan bir öğedir.¹⁶⁰ Bu yüzden mahkumun yeniden suça bulaşmasının engellenmesinde dinin yaptığı katkı yadsınamaz. Din, ahlaki değerlerin ve toplumsal kuralların yaşam tarzı haline gelmesinde, sosyalleşmeye etki yapan bir unsurdur. İnsanların dini içerikli değerler ile sosyalleşerek toplumsal hayata uyum sağlaması son derece önemlidir.

¹⁵⁹ Zahir Kızmaz, **Din ve Suç: Cezaevinde Hükümlü Bulunan Bazı Suçluların Dindarlık Durumları**, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Eylül 2010, Sayı 16, s.190.

¹⁶⁰ Halis Ayhan, **Türkiye’de Din Eğitimi**, Dem Yayınları, 3.Baskı, İstanbul, 2014, s.80.

Çünkü din, insanlara toplumun benimsemediği cürümleri ve suç olarak kabul edilen sapkın tutum ve davranışları işlememelerine yönelik kollayıcı bir mekanizma görevi görür.¹⁶¹

Herhangi bir suçu işlemiş kişiler, genel olarak toplumda kabul görmeyen ve dışlanan kimselerdir. Suçluların topluma yeniden uyum sağlamada endişeleri ve korkuları vardır.¹⁶² İşledikleri suçtan dolayı toplumda kendilerine karşı olumsuz bir bakış açısı gelişmiş olduğundan, kendilerini toplumun kabul etmeyeceğini düşünürler. Bir şekilde suça bulaşmış bu kimselerin yaptıklarından pişman olmaları ve ıslah edilerek iyileştirilip yeniden toplumla uyumlu hale gelmeleri suçlu için olduğu kadar, toplum içinde önemlidir. Suç işleyerek toplumdaki konumunu kaybetmiş bu kimseleri hapsederek cezalandırmak yeterli değildir. Bu gibi kişilere işledikleri suçla ilgili davranışlarının yanlışlığını kabullendirmek, suça bulaşmış olmalarından dolayı pişman olmalarını sağlamak, bir insan olarak sorumluluklarını hatırlatmak, ancak iyi bir din ve ahlak eğitimi ile sağlanabilir. Yetişkinlere yönelik yapılan din ve ahlak eğitimiyle, “*yaşam boyu eğitim*” anlayışıyla iletişimin olanaklarını ve araçlarını da kullanarak, dini ve ahlaki destekte bulunmak amaçlanmaktadır.¹⁶³ Din, cezaevindeki mahkumun en çok ihtiyaç duyduğu ve yaşama tutunmasında en etkili argümandır. Aynı zamanda din,hayatını dört duvar arasına sıkıştırarak sığdıran mahkumun üzerinde etkisi olan bir güçtür. Bir anlık öfkesine kapılıp duygularına hakim olamamış tipler olan hükümlülerin, cezaevi ortamında yalnızlığa düşmesi ve çaresizlik içinde kıvrınması mahkumun ruh halini alt üst etmektedir. Karamsar birisi olarak hayata bakan kimseler olan hükümlüleri, tükenmişliğinden kurtaracak olan teselli kaynaklarından birisi dindir. Din insana huzur verir, yalnızlıktan uzaklaştırır, yaşama tutunmasında enerjisi ve güç verir, umut aşılar.

Mahkumun yeniden suça karışmasında engelleyici bir etkiye sahip olan din ve ahlak eğitimi, mahkumun fitratını ve özünü koruması, varoluşsal gerçeği unutmadan yaratılış amacına uygun bir hayat sürmesini sağlayan bir etkiye

¹⁶¹Duygun Yarsuvat, **Bir Sosyolojik ve Kültürel Alt Grup Olarak Cezaevi Toplumu**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, sayı:2, İstanbul, 1984, s.458'den aktaran Şuayip Özdemir, Cezaevinde Din Eğitimi, Arı Sanat Yayınları, İstanbul 2006, s.60.

¹⁶²Kızmaz, **Din ve Suç**, s.192.

¹⁶³Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, s.196.

sahiptir.¹⁶⁴ İnsanın ilk yaratılış anından itibaren fitri olarak var olan din duygusu gibi ahlak da fitridir.¹⁶⁵ Fıtrata uygun olan bir hayat için dinin de ahlakın da ilahi bir destek olarak insana verilmesini, yaratıcının bir hediyesi olarak görmek, din ve ahlaktan istifade etmek gerekir.

İnsan kendisiyle ve çevresiyle sürekli bir şekilde ilişki halindedir. Kişiliğini de bu ilişkinin şekli belirlemektedir. Bu ilişkinin tutarlı olması gerekir.¹⁶⁶ Uzun süre ceza almış ve içeride de sık sık suça karışarak uyum sorunları yaşayan hükümlülerin, büyük çoğunluğunda kişilik problemleri gözlemlenmektedir. Sağlıklı olarak tanımlanan bireyler genelde birbiriyle uyumlu ve tutarlı bir kişilik özelliği sergilerler.¹⁶⁷ Oysa cezaevinde mahkumların bir anı bir anına uymayabilmektedir. Bazen uyumlu olarak gördüğünüz bir mahkum bir anda uyumsuz biri haline dönüşebilmektedir. İyi olarak tanıdığınız kişi, bir anda huysuz biri olarak görülebilmektedir. Saygılı, uyumlu, kimseye bir zararı olmaz diye düşündüğünüz bir hükümlü, bir anda saldırganlaşabilmektedir. İnsanın eylemleri, kişiliğini etkileyen eğilimlerinden ortaya çıkmaktadır.¹⁶⁸ İnsanın kişiliği, iyilik veya kötülük ile sevgi veya nefret ile şekillenmesi gerekirken, çelişkiler ile oluşmuşsa, kişiliğin yeniden inşası için yeni bir takım çözüm yolları aranmalıdır.¹⁶⁹ Din ve Ahlak eğitimi, hükümlü ve tutukluların bu tür uyumsuz ve çelişkili davranışlarının düzeltilmesinde son derece etkilidir.

Din ve ahlak eğitiminin mahkuma sağladığı en temel yarar ise suça bulaşarak onurunu zedeleyen ve saygınlığına zarar veren kişinin, çevresinde ve toplumda yeniden değer görecektir bir kişiliğe bürünmesine ve bunun için olumlu davranışlar geliştirmesine öncülük etmesidir. Suçlu olarak tanınan mahkum, toplumsal hayatta kabul görmezken, aldığı din ve ahlak eğitimleriyle olumlu tutum ve davranışlar sergilemeye başlayınca, sosyal çevresi tarafından saygı görmeye başlamaktadır. Cezaevinde katıldığı bir kurstan aldığı bir belge, hükümlü için çok büyük anlamlar taşımaktadır. Çünkü hükümlü, bu belge ile ailesine ve çevresine karşı olan

¹⁶⁴Bardakoğlu, **Yüzleşme**, s.278.

¹⁶⁵Bardakoğlu, **Yüzleşme**, s.278.

¹⁶⁶Doğan Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitapevi, 6.basım, İstanbul, 1996, s.404.

¹⁶⁷Cüceloğlu, **İnsan ve Davranışı**, s.405.

¹⁶⁸Erich Fromm, **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, çev. Yurdanur Salman, Nalân İçten, Payel yayınevi, 3.baskı, İstanbul, 1982, s.144.

¹⁶⁹Fromm, **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, s.122.

ezikliğinin giderilip ailesinin mutlu olmasını önemsemektedir. Yakın çevresi ve toplum tarafından suçlu olarak kabul edilen, ailesinin, akrabasının, arkadaş çevresinin dahi zihninde sabıkalı olarak damgalanan mahkum, aldığı din ve ahlak eğitimiyle toplumun zihnindeki bu olumsuz algının olumlu yönde değişmesini sağlamaktadır. Mahkumun dini değerlere yönelik aldığı eğitim, toplumsal hayatta pozitif ilişkiler geliştirmesine ve cezaevinden çıktıktan sonra cezaevi dışında daha kolay yer edinmesini sağlamaktadır. Cezaevinde din ve ahlak eğitimine katılan, ibadetlerine önem veren kişilere karşı başlangıçta ön yargı ile bakan diğer hükümlü ve tutuklular ile ceza infaz kurumu görevlileri, zaman içerisinde mahkumdaki devamlılık ve değişimi görünce daha olumlu düşünceler beslemeye başlamaktadırlar.

Hükümlülerin ailesi ile olan sosyal bağlarının devamında, cezaevindeki din ve ahlak eğitimlerine katılması, mahkumun ailesinin yanında daha güçlü görünmesini ve moral gücünün yüksek olmasını sağlamaktadır. Suça karışmış bir çok kişinin ailesi ile irtibatı kesilmektedir. İşlediği suç, aldığı ceza, ailenin mahkum ile ilgili ümitlerini de yıkmaktadır. Fakat mahkumun din ve ahlak eğitimine katılması, oradan alacağı bir katılım belgesi, ezberlediği bir dua veya sure, ailesinin güvenini yeniden kazanmasını sağlamaktadır. Mahkumun ailesine yaptığı davranıştan dolayı pişmanlık duyduğunu söylemesi, namaza, duaya başladığını bildirmesi, ailesini ve yakınlarını ibadete davet etmesi, bitirdiği bir kurs, eğitim ve bunun gibi katıldığı faaliyetler, buradan aldığı bir belge ailenin hükümlü ve tutuklulara karşı bakışını da değiştirmektedir. Bu yönüyle de din ve ahlak eğitimi, aile bağlarının devamında da etkili olmakta ve aile parçalanmalarının da önüne geçmekte, ailenin dağılmadan güçlü kalmasına destek olmaktadır.

Mahkumun cezaevinde aldığı din ve ahlak eğitimi, katıldığı dini içerikli faaliyetler, kültürel etkinlikler, cezaevi sonrası dışardaki yaşamında normal hayat akışının sağlanmasında, ümidini yitirmeden hayata tutunmasında ve ıslah edilebilmesinde etkili olmaktadır. Özellikle uzun süreli infaz yatan mahkumun hayata tutunmasında Din ve ahlak eğitimi bir moral gücü oluşturmaktadır. Cezaevinin soğuk duvarları arkasında gün geçtikçe içine kapanıp yaşama zevkini yitirmeye yüz tutmuş mahkumların affedilme ümidiyle kendini daha güçlü hissetmesinde ve hayata tutunmasında din ve ahlak eğitimi kişiler üzerinde etkili olmaktadır.

Yeniden suç işlemenin önlenmesinde, suçların çoğalmasını ve yaygın hale gelmesini ortadan kaldıracı için suça karışan kişiler ile ve suçlarla topyekün mücadele etmek şarttır. Bu mücadele insan olmanın ve inancın da bir gereğidir. İşlenen suçlar ve suça karışan kimselere karşı bireylerin ve toplumun duyarsız kalması, pek çok suçun işlenmesine, başka kişilerin de suça karışmasına zemin hazırlamaktadır. Yeniden suça karışmayı engelleme noktasında, kişinin duygularının ve düşüncelerinin eğitilerek iradesini ve tercihlerini doğru kullanması sağlanmalıdır. İnsanın suça karışması ve yeniden suç işlemesinde, değerlerden habersiz veya kopuk yaşaması etkili olmaktadır. Kişi değer tanımaz bir yapıdaysa, tekrar suç işlemeye yönelebilmektedir. Tamamen insani olan evrensel değerler nasıl kişinin yanlış yapmasını sorgulatıyorsa, dini ve ahlaki olan manevi değerler de insanın yeniden suça karışmasını önlemede etkili olmaktadır. Dini ve ahlaki değerler, erdemli bir toplum yapısını oluşturmada insana sorumluluklar yüklemektedir. Bu sorumluluğun gereği olarak, hiçbir bireyin feda edilmemesi gerekir. Bu da toplumdaki herkesin yeniden suç işlemeye karşı duyarlı davranması ve suçun önlenmesinde mücadele etmesi ile gerçekleşebilir. Burada göz ardı edilmemesi gereken husus, suç işlemeye ve kötülük yapmaya meyilli olan kişilerin, manevi değerlerle desteklenerek eğitilip bilinçlenmesinin sağlanmasıdır.¹⁷⁰

Din ve ahlak, ilahi bir kurallar bütünüdür. Din, insanın Allah ile olan ilişkisidir. Bireylerin yaşantılarına etki eden bu yüce kudret karşısında ortaya konulan özel davranışlar¹⁷¹ şeklinde ortaya çıkar. Bu davranışları şekillendiren de din ve ahlak eğitimidir.

İnsanın hayatında din duygusu ne kadar güçlü olursa, suça karışma oranı da o kadar azalacaktır. İnsan varoluşsal anlamda kendini tanır ve özüne yabancılaşmaz ise kötülüklerden uzak duracaktır. Kişinin, yaşantısında dini olanlara önem verip, dini bir yaşantı sürme konusunda gayret ederse yeniden suça karışması azalacaktır.

Dinin aktif olarak yaşandığı, dini ve ahlaki erdemlerin toplumda canlı olduğu, hayatın şekillenmesinde insana ve hayata yön veren unsurların dini ve ahlaki donanımlar olduğu toplumlarda, bireyler kolaylıkla suça karışamazlar. Çünkü insanların içinde yaşadıkları bu topluluklar, kişinin gelişimi için yeterli düzeyde

¹⁷⁰ Muammer Bayraktutar, **Suç Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü**, Suç Önleme Sempozyumu, 7-8 Ekim 201, Bursa, Derleme bildirisi notları.

¹⁷¹Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.44.

vasıtalara donatılmıştır. Toplumlar asırlardan beri oluşturduğu düşünme şekillerini ve yaşam tarzlarını belirleyen fikirleri, gelenekleri, sözlü veya yazılı kültürle oluşmuş kuralları bir şekilde insanlarına aşılamıştır.¹⁷² Yetiştği toplumda küçüklüğünden itibaren örflerin, adetlerin, gelenek göreneklerin, inançların ve fikirlerin şekillendirdiği davranışlarla yetişmiş insanlar, kolay kolay suça yönelmezler ve kendilerini yanlış davranışlardan korumak için gayret ederler.

İnsandaki dini ve ahlaki duyarlılık yeteneklerinin geliştirilmesi ve ilerletilmesi, din duygusunun sürekli olarak canlı tutulması, davranışların sağlam bir temele dayalı olarak şekillenmesinde son derece önemlidir. Ancak dini duygular bir heyecan şeklinde gelip geçerse, kişi üzerinde kalıcı tesirler bırakmaz ve heyecanla ortaya çıkan davranışlarda devamlılık olmaz. Çünkü heyecan kişide canlı ve şiddetli olur ancak canlı ve şiddetli olmasına rağmen kalıcı duygular değildir, geçicidir.¹⁷³ Cezaevinde hükümlülerle yapılan görüşmelerde, mahkumların cezaevlerinde kaldıkları sürede ki dini ve ahlaki içerikli faaliyetlere katılanların üzerinde dini duyguların daha canlı olduğu gözlemlenmektedir. Dini ve ahlaki heyecan doruk noktalara ulaşmasına rağmen, o yüksek heyecanın verdiği ani pişmanlıklar kalıcı hale getirilememektedir. Eğer bu pişmanlıklar mahkumda kalıcı davranış haline dönüştürülemezse, suç unsurları ile yeniden karşılaşınca, çok kolaylıkla tekrar suç işleyebilme ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir.

İnsan doğasında mevcut olan dini duygularda, insanın diğer duyguları gibi tabiiatına uygun olarak mizacında vardır. Karakterler de insanın yaşadığı duyguların yoğunluğuna ve çeşidine göre şekillenir. Şahsiyetli bir birey, dinin ve ahlakın ortaya koyduğu evrensel ölçülerle şekillenirse, etraftan gelecek içsel ve dışsal tesirlerden çok etkilenmeyecektir. Şahsiyet de denilen kişilik, kişiyi bütün diğer bireylerden ayıran bilinçsel ve ruhsal hususların tamamıdır.¹⁷⁴ Şahsiyet tabirinden, bir kişiyi öznel ve nesnel özellikleriyle başkalarından ayıran¹⁷⁵ duyguları, düşünceleri, tutumları ve davranışlarını içine alan bütün özellikler¹⁷⁶ anlaşılır. Şahsiyetin oluşmasında kalıtsal özellikler ile çevresel faktörlerin etkisi vardır.¹⁷⁷ İnsandaki dini

¹⁷²Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.45.

¹⁷³Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.92.

¹⁷⁴Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Sözlüğü**, Remzi kitabevi, 3.baskı, İstanbul, 1975, s.184.

¹⁷⁵Cüceloğlu, **İnsan ve Davranış**, s.404.

¹⁷⁶Orhan Hançerlioğlu, **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993, s.232.

¹⁷⁷Cüceloğlu, **İnsan ve Davranış**, s.432.

kişiliğin şekillenmesi, bireyde yeniden suça karışmayı önleyici etkiye sahiptir. Dini yaşayışı güçlü olan insanların yeniden suça bulaşmaları daha zayıf olacaktır.

Din duygusu sadece insan türüne özgüdür ve bu duygu sürekli olarak gelişen bir yetenektir. Din, insanda merhamet ve şefkat duygularını geliştirir. Bu duyguları gelişen bireyler bir suç işlemeye yöneldiklerinde vicdanen rahatsız olurlar. Din duygusu gelişmiş bireyler işledikleri suçtan dolayı içlerinde bir sıkıntı oluşur ve bu zamanla kişiyi rahatsız edici boyuta ulaşır. Duyduğu pişmanlık, kişide daha sonra tekrar bir suç işleme durumu ile karşılaşınca hemen devreye girer. Din duygusu bir bilinç haline dönüşmüş ise insanın işleyeceği bir suça karşı daha duyarlı davranmasını sağlayacaktır.¹⁷⁸ Din duygusu ve dini şuurlanma düzeyi gelişmiş bireyler de din ve ahlak duyguları daha aktiftir. Din ve ahlak duyguları zayıflamış kimseler de beden ve ruhi hayat dengeli bir şekilde devam etmez.¹⁷⁹ Bedenen, ruhen ve zihnen dengeli bir yaşam tarzına sahip olmayan bireyler, daha kolay suça karışabilirler. Sağlıklı bir birey ve toplum için dinin ve ahlakın sağladığı faydadan azami derecede istifade etmek gerekir. Dini ve ahlaki güzellikler kişiye güç verir.¹⁸⁰ İdeal bir din ve ahlak eğitimi, kötülükle mücadelede suç işlemenin önüne geçmede çok işe yarayacaktır. Modern zamanlarda insanın, dinden, ahlaktan, estetikten yeterince beslenmediğinden kötülük yapma eğilimi çok daha fazladır. Bu eğilimin azaltılması ve ortadan kaldırılmasında dinin ve ahlakın insanı eğiterek karakterini şekillendirmesine fırsat verilmelidir.

Sağduyu sahibi olmayan insanlar, herşeyin kendi çıkarlarına göre şekillenmesinde bir sakınca görmezler. Kişisel çıkarlarından başka bir şey düşünmeyenler, varoluşsal olarak ortaya çıkan sorunlar karşısında gerçekçi ve güvenli bir tavır ortaya koyamazlar. Suç işlememek için dürüstçe çabalamak gereklidir.¹⁸¹ Başkalarının gerçeklerini kavramayanlar, işine geldiği yerde yeniden suça kayabilir. Bu durumda insanın karakterinin oluşmasında dini ve ahlaki ölçüler önemlidir.

¹⁷⁸Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.105.

¹⁷⁹Alexis Carrel, **İnsan Denen Meçhul**, Türkçesi: Ömer Durmaz, Hayat yayınları, İstanbul, 2005, s.85.

¹⁸⁰Carrel, **İnsan Denen Meçhul**, ss.86-87.

¹⁸¹Engin Geçtan, **İnsan Olmak**, Metis yayınları, İstanbul, 2002, ss.82-83.

Suç işlemeye meyilli olan insan, üstünlük sağlamak, hayati problemlerinin üstesinden gelmek, karşılaştığı güçlüklerle başedebilmek için gayret eder. Bu açıdan insandaki olumsuz duyguların ve eğilimlerin eğitimle düzeltilmesi gerekir. Dini ve ahlaki değerlerde yanlış duygu, davranış ve eğilimlerin düzeltilmesinde etkili olarak devreye girer. İnsan melekler gibi suç işleme tabiatı olmayan bir varlık değildir. Fakat şeytan gibi sadece kötülük yapan bir tabiatı da yoktur. İnsan geliştikçe, değişir ve olgunlaşır. Düzenli ve sistemli bir şekilde eğitimden geçerse “iyi insan”, “iyi vatandaş” olmasını engelleyecek bir durum söz konusu değildir.¹⁸² İnsan, güzel ve iyi davranışlar sergileyebileceği gibi olumsuz ve kötü davranışlar da sergileyebilme iradesine ve eğilimine sahip bir varlıktır. Bu durumda insanın eğitime ihtiyacı duyan bir yapıya sahip olduğu aşikardır. Bu açıdan suça bulaşmanın önüne geçilmesinde insan unsurunun ve insanın eğitilerek yanlış davranışlarını terketmesinin üzerinde ısrarla durulması önemlidir. Zaten eğitimle amaçlanan da bireylere güzel alışkanlıkların ve ahlaki davranışların kazandırılmasıdır. Kişinin de bunları isteyerek içtenlikle yapıyor durumuna gelmesi önemlidir. Burada kişilere verilecek olan eğitimin içeriğinin, bireyleri üstün ahlaki vasıfları kazandıracak, erdemli davranışlarla şekillendirecek, insani değerleri kazandıracak bir şekilde düzenlenerek oluşturulmasıdır. Bireylerin ahlaki, insani ve manevi değerlerle eğitilmediği sürece içinde bulunduğu durum ve şartlara göre yeniden suç işlemesinin imkan dahilinde olduğu gözardı edilmemelidir. Nitekim günümüzde insanların suça bulaşmalarının ve tekrar tekrar suç işlemelerinin temelinde, insanımıza şahsiyet ve kimlik kazandıran dini, insani ve ahlaki değerlerden habersiz ve uzak yaşamının etkili olduğunu unutmamak gerekir. Günümüzdeki suça karışan bireylerin durumlarını analiz ettiğimizde, temelde ahlaki ilkelerden, insani ve manevi değerlerden uzak olduklarını görmemek mümkün değildir.

Ülkemizin ve milletimizin güvenliğine, huzuruna, canına, malına ve geleceğine yönelik tehlikeler oluşturan ve zarar veren başta terör suçları, cinayetler, çocuğa ve kadına yönelik işlenen şiddet, hırsızlık, kapkacçılık, dolandırıcılık, yolsuzluk, kadına ve çocuklara yönelik istismar ve tacizler insanımızın ahlaki, insani ve manevi değerlerinden kopmasından kaynaklanmaktadır. Bu sıkıntıların üstesinden gelmenin ve yeniden toparlanmanın yolu, topyekün bir ahlak seferberliğidir.

¹⁸²Hayati Hökelekli, **Din Psikolojisi**, TDV yayınları, 13.Baskı, Ankara, 2017, s.46.

İnsanımıza insani ve ahlaki olan değerlerin yeniden kazandırılarak erdemli ve ahlaklı bir toplum yapısını oluşturacak olan şey, din, ahlak ve değerlerin önemsendiği bir eğitim çalışmasıdır. Suç gibi önem arzeden toplumsal problemlerin çözüme kavuşturulmasında, manevi değerlerden de faydalanılması son derece gerekli ve önemlidir.

İnsanlık tarihi boyunca tüm milletler dini ve ahlaki öğretilere önem vermişlerdir. Toplumların mutlu bir şekilde hayatına devam etmesinde dinin, ahlakın ve hukukun ortaya koyduğu değerler ve ölçüler etkili olmuştur. Çünkü dini ve ahlaki anlayışlar kişilerin birbiriyle ilişkilerini belirlemede etkili olmaktadır. Din ve ahlak kişilerin duygularına, düşünce yapılarına, gönül dünyalarına ve vicdanlarına çok şey söylemektedir.¹⁸³ Dinin ve ahlakın amacı, insanların ve toplumların bilinçli bir şekilde ahlaklı bir hayata sahip olmalarını sağlamak ve erdemli tavırlar geliştirmelerine öncülük ederek, dünyada ve ahiret yurdunda huzur bulmalarını temin etmektir. Bunun için din ve ahlak birbirinden ayıramayacağımız bir bütünlük içerisinde insanların ve milletlerin hayatlarında vazgeçilemeyecek değerlerdir.¹⁸⁴

Dinin ve ahlakın ortaya koyduğu değerleri dikkate alıp erdemli bir kişilik için gerekli olan ahlaki olgunluk, ancak kuvvetli ve sağlam bir iradeye sahip olmakla elde edilir. Bu iradenin oluşması, kişinin yaşantısını dinin emir ve yasaklarına göre şekillendirip, yaşam tarzının vahyin ışığında şekillenmesi için gayret etmekle mümkündür. Dini iradenin gelişmiş olması, suçu azaltmada veya önlemede gereklidir. Din, bir kontrol işlevi gördüğünden, dini ve ahlaki yaşantının zayıflaması veya bu değerlerden uzaklaşılması, insanlar üzerinde suç işlemeyi normal bir şey gibi algılamaya sebebiyet verebilir. Toplumdaki hızlı ve ani değişimler karşısında yalpalayan insanların, güçlü bir kontrol mekanizması işlevi gören dini ve ahlaki değerlerin etki gücünün azalması ile kolaylıkla suça bulaşmalarına zemin hazırlayabilir.¹⁸⁵ İnsanın azgınlıklarına¹⁸⁶ sınır koyacak en etkili olgulardan birisi de kuşkusuz dindir. Din, bir takım koyduğu haramlar ve yasaklar ile kötülüğe giden

¹⁸³Hüseyin Peker, **Suçlularda Dini Davranışlar**, On dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı.4, Samsun, 1990, s.94.

¹⁸⁴Pazarlı, **Din Psikolojisi**, ss.42-43.

¹⁸⁵Kızmaz, **Din ve Suç**, s.197.

¹⁸⁶**Alak Suresi**, 96/6.

yolu kapatmaya ve kötülüğü engellemeye katkı sağlar.¹⁸⁷ Din, özellikle toplumun hayatına yön verir ve insanlar için güzel ahlak örneklerinin çoğalmasına ortam hazırlar,¹⁸⁸ bütün insanlığı ilgilendiren evrensel değerlerin korunup desteklenerek çoğalmasına katkı sağlar.¹⁸⁹ Dini ve ahlaki değerleri yaşam tarzı haline getirmek, mahkumun yeniden suç işlemesinin önüne geçmede etkilidir. Özellikle din ve ahlak eğitimi alan ve aldığı eğitimleri davranışa dönüştürme noktasında gayret gösteren mahkumlarda yeniden suça dönme düşüncesi ve isteği oldukça sınırlıdır. Dindar olarak maneviyata gerekli özeni gösteren mahkumların yeniden suç işlememe konusunda samimi itiraflarda bulundukları görülmektedir. Özellikle cezaevinden çıktıktan sonra iletişimi devam ettirdiğim bazı mahkumların yeniden suç işlememek için çok gayret ettikleri gözlemlenmektedir. Fakat din ve ahlak eğitimi mahkumun cezaevi sonrasındaki hayatında yeniden suça bulaşmasını engelleme de tek ve yegane etken değildir. Din ve ahlak eğitimi suçu engellemede etkili olan faktörlerdendir.¹⁹⁰

Din, insanların sosyal bir varlık olarak suça karımadan toplum içinde sosyalitesini artırarak varlığını sürdürmesini ister. Toplumun fertleri arasında uyum ne kadar kuvvetli olursa, suça karışma oranıda o kadar düşük olacaktır. Çünkü din birlik, beraberlik ve kardeşlik hukukunun gözetilmesine çok önem verdiğiinden toplumda kişiler arasında uyumun yüksek olmasını destekleyen bir olgudur. Din empati kurarak toplumun fertleri arasındaki iletişimi ve uyumlu birlikteliği incelemektedir. Dinin emir ve yasakları ile ahlaki ölçülerin hayatta güçlü bir şekilde yaşandığı toplumlarda, din ve ahlak eğitimi insanların suça bulaşmasını azaltıcı etkiye sahiptir.¹⁹¹ Bir toplumda dini ve ahlaki değerler ne kadar güçlüyse, toplumun fertleri dini ve ahlaki yaşantıya ne kadar içtenlikle önem veriyorsa, bireylerini suç işlemekten engellemede büyük öneme sahiptir. Dini ve ahlaki değerlerin içi boşaltılmış, şeklen varlığı sürdürülmekte ise bireyleri kötü davranışlardan alıkoymada yeterli etkiye sahip olmaz. Oysa her din, kişileri ve toplumları ahlaki ölçülere göre yaşamayı sürdürmeleri için zorlayıcı olmuştur.¹⁹²

¹⁸⁷Hayati Hökelekli, **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul, 2009, İstanbul, s.79.

¹⁸⁸Bardakoğlu, **Yüzleşme**, ss.88-89.

¹⁸⁹Hökelekli, **Din Psikolojisi**, 81.

¹⁹⁰Kızmaz, **Din ve Suç**, s.212.

¹⁹¹Kızmaz, **Din ve Suç**, s.213.

¹⁹²Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.42.

Din ve ahlak, her toplum açısından çok önemli değerlerdir. İnsan ve toplum bozulmadan kendini koruyarak devamlılığını sağlayabilirse, dini ve ahlaki değerler manevi açıdan bozulmanın önüne geçmede etkili olacaktır. Maneviyattan uzak, dini ve ahlaki değerlerden kopuk insanlar kolay bir şekilde suça meyledebilirler.

Din ve Ahlak eğitimi, bireylerin ve milletlerin değerlere bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdürebilmeleri için çok önemlidir. İnsanın özüne yabancılaşmadan, toplumun dini ve kültürel değerlerinden kopmadan ve insanların yozlaşmadan varlıklarını sürdürmelerinin yoludur. Bir insanın ve milletin manevi değerlerinden kopması ile ahlaki zaafiyetler başlayacak ve toplumun davranışlarında değerlerden kopuk bir durum yaşanacaktır. Suça bulaşan insanlarla yaptığımız görüşmelerde, dini ve ahlaki eğitim almadıklarından dolayı sıkıntı yaşadıklarını, “din eğitimi almış olsaydık burada olmazdık” şeklinde itiraflarda bulunarak durumlarını ortaya koydukları pekçok kişiden dinlenilmiştir.

Dini ve ahlaki değerlerdeki zayıflık, suça bulaşmada bir zaafiyet göstergesidir. Din ve ahlak eğitimi bireylerin daha bilinçli olmalarını sağlamaktadır. Doğru ve sağlıklı bir din ve ahlak eğitimi, bireyleri daha karakterli yapmakta ve şahsiyeti sağlam bir bireye dönüştürmektedir. Din ve ahlak eğitimiyle, bireylerde sağlam vicdan gelişimi sağlanmakta ve kişi bir başkasına zarar verecek tutum ve davranışlar da bulunmamak için daha dikkatli davranabilmektedir. Din, vicdan gelişimini sağlayarak, kişilerde ahlaklı ve erdemli davranışları geliştirir ve olumsuz davranışları yok etmeyi hedefler. Peygamberlerin geliş amaçları da insanları doğru yola yönlendirip, yaşamın amacına uygun bir hayat sürmeleri için insanlara rehberlik etmektir.¹⁹³ Dinin hedefinde insanların temel haklarını korumak vardır. Kişilerin suça karışmadan yaşamalarında dindar olmaları son derece etkilidir. Dindar kişilerin suç unsurlarından uzak durdukları, dindarlık düzeyi düşük olan bireylerin ise suç işleme oranlarının daha fazla olduğu gözlemlenmektedir. Kendilerini dindar olarak tanımlayan ve aileden de dini konularda azda olsa bilgi sahibi olan kişilerin suç işleme ile karşı karşıya kaldığı durumlarda, daha hassas davrandıklarını rahatlıkla ifade eden bir çok hüküm giyip ceza yatıp çıkan mahkumu dinledim.

¹⁹³Muhammed Hamidullah, **İslam’a Giriş**, Çeviren: Cemal Aydın, TDV Yayınları, Ankara, 2007, s.93.

Din insanların hayatlarında, yaşamın şekillenmesinde etki düzeyi yüksek olan bir olgudur. İnancı güçlü olan kişiler üzerinde yaptığım gözlemlerde din, suç engelleyici bir unsur olarak görülmektedir. Dinin emir ve yasaklarını uygulamada daha hassas davranışlar sergileyen kişilerde, suça karışma oranlarının daha az oluşu, dinin suç işlemeyi engelleyici bir değer olduğunu da ortaya koymaktadır.¹⁹⁴ Din ve ahlak, insanları yanlış davranışlar sergilemekten vazgeçirecek bir çok değerleri de bünyesinde barındırmaktadır. İnsanın dindarlık boyutu güçlendikçe, bu değerlere uygun davranışlar sergilemesi de gelişecektir. Dini inançları güçlü olan bireylerin tutum ve davranışlarını gözlemlediğimizde, suça karışma ve suç işlemeye karşı daha hassas oldukları, zayıf inançlı kimselerin ise rahatlıkla suça karışabildikleri bir realitedir. Çünkü inanç düzeyinin güçlü olması, suç işlemeye karşı kişide bir bilincin oluşmasını da sağlamaktadır. Din, özellikle inanç değerleri, ibadet anlayışı ve ahlaki esasları ile suça karışmayı engelleyici bir etkiye sahiptir.¹⁹⁵ İnsanın inancı ne kadar güçlü olursa, yaşantısı da inancıyla uyumlu bir tarzda şekillenecektir. Kişi bir yanlış yapmaya doğru yöneldiğinde, inancın verdiği bilinçle hatadan uzak kalmayı kolaylıkla tercih edecektir. İnanma eylemi bireyin güzelliklere yönelmesini, kötülüklerden de uzaklaşmasını sağlayan en güçlü argümandır. Dindar aile geleneği sağlam ve güçlü olan bireyler, ailede dini duyarlılık oranı düşük olanlara göre suç işlemeye karşı daha duyarlı davranabilmektedir. Çünkü dinin inanç değerlerinden özellikle ahiret inancı, öldükten sonra hesap verme bilincini geliştirmiş olmasından dolayı, bireylerin suça yönelmesini engelleyen en güçlü etkenlerdendir.¹⁹⁶ Cezaevinde kalan mahkumların genelinin suç işlediklerinde dini bilgi ve yaşantılarının zayıf olduğunu sıklıkla dile getirdikleri görüşmelerimizde de anlaşılmıştır. Cezaevlerinde görev yaptığım süre içerisinde ders yaptığım ve görüşmelerime katılan hükümlülerin de suça bulaşmadan önce dini ve ahlaki bilgi düzeyleri ile dini yaşantılarının zayıf olduğunu dile getirmeleri bu durumu doğrulamaktadır. Dindarlık düzeyi düşük olan bireylerde suç işleme oranının yüksek, dindarlık düzeyi yüksek olan kişilerin suça karışma oranının oldukça düşük olmasından da anlaşılıyor ki dindarlık, kişilerin suça bulaşmalarına engel teşkil eden,

¹⁹⁴Kızmaz, **Din ve Suç**, s.29.

¹⁹⁵Bayraktutar, **Suç Önlemede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü**, s.6.

¹⁹⁶Sabri Erturhan, **İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri**, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, Konya, 2007, Sayı 9, s.118.

koruyucu ve kollayıcı bir etkiye sahip önemli bir mekanizma işlevi görmektedir.¹⁹⁷ İnsanın davranışlarının doğru ve düzgün olmasında inançlarının güçlü ve sağlam olmasının etkisi çok fazladır.¹⁹⁸ Dindar bir birey olmak başka bir deyişle dinin ortaya koyduğu değerlere uygun bir yaşam sürmek, ahiret inancının gereği hesap verme bilincine sahip olmak, helal haram duyarlılığı kazanmak suç işilemeyi önlemeye yönelik engelleyici birer etkiye sahiptir. Dinin haram olarak gördüğü ve kişiyi günahkar yapacak eylemlerden olan cinayet işlemek, hırsızlık yapmak, çocuk istismarı, kadın cinayetleri, tecavüz, fuhuş yapmak, dolandırıcılık, sahtekarlık, uyuşturucu ticareti, adam kaçırma, mafyavari bir yaşam tarzı ile bir yere çökmek, adam kaldırmak, kişinin onur ve haysiyeti ile oynamak, itibar suikastlığı yapmak gibi eylemler, hukuk sisteminde de yasaklanmış olan kabahatlerdir.¹⁹⁹

İnsan ibadetleriyle kişiliğini oluşturursa, zaaflarından kurtulması daha kolay olacaktır. İbadetlerini yerine getiren bireyler aynı zamanda iradelerini de eğiterek güçlülendirmiş olurlar. Çünkü ibadetler, kişinin yaratılışında mevcut olan güzel yanlarını geliştirir. İbadetler, kişide dini bir uyanışı da canlı tutarak bilinçlenmeyi sağlar. İbadetler insanın zaaflarının giderilmesinde, şahsiyetin oluşmasında etkilidir. Her bir ibadet, bireyi disipline ederek sınırsız istek ve arzularını kontrol etmesini, yanlış eğilim ve alışkanlıklarını terketmesini sağlar.²⁰⁰ İbadetleri bir yaşam tarzı haline getirebilen kişiler, hayatlarındaki değişimi farkedeceklerdir. Gerek bireylerin ve gerekse toplumun ıslahında ibadetler çok etkilidir. İbadetlerinde sürekliliği sağlayıp yaşamlarına bilinçli bir şekilde devam eden kişiler rahatlıkla hemen suça bulaşmazlar. Çünkü ibadetler, suça karışacak bireyler üzerinde, suçu engelleyici bir etkiye sahiptir. Bundan dolayı ibadetlerin kazandırdığı güçlü maneviyat, insanların suça yönelmelerine engel olmaktadır. İbadetler, kişinin olumsuz düşüncelerinin önüne geçerek kötü düşünüp kötülük işlemesini de engellemektedir. Unutulmamalıdır ki, ibadetler kişiyi kötülüklerden uzak tutar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de "*Namazın insanı hayasızlıktan ve kötülüklerden alıkoyacağı*" söylenmiştir.²⁰¹

¹⁹⁷ Abdullah H.M.El-Halife, **İslam'da Suç Eğilimine karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık**, İslami Sosyal Bilimler Dergisi, İnkılap Yayınevi, Cilt.2, Sayı.2, s.17, 1994, İstanbul.

¹⁹⁸ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.241.

¹⁹⁹ Kızmaz, **Din ve Suç**, s.28.

²⁰⁰ Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.249.

²⁰¹ **Ankebut Suresi** 29/4.

Ahlak kuralları insanların ve toplumların vazgeçemeyeceği genel geçer kurallardır. Nitelikli ve saygın bir insan olabilmek için, ahlak kurallarını tanımak ve bu kuralları uygulayarak yaşam tarzı haline getirmek gerekir. Toplumdaki ahlaki zaafiyetlerin artması, kötülüğün yaygınlaşması, suç oranlarının çoğalması, bireylerin ve toplumun ahlaki anlamda yozlaşarak çözülmesi ve temel ahlaki ölçülerden uzaklaşılmasının sonucudur. Bir toplumda suça bulaşan insanların çoğalması, suç oranlarının artması, bireylerin ve toplumun fertlerinin bozulan ahlakıyla açıklanabilir. Dini ve ahlaki kurallar, insanların yanlış yapmasının önüne geçen hususlardır. Dinin ve ahlakın insanlar üzerinde etkisinin zayıflaması ve etkisinin yitirilmesi ile toplumda suç oranları da artmaya başlar. Bireylerin vicdanları din ve ahlak ile geliştirilerek, toplumda suç oranlarının azaltılması için mücadele etmek gerekir. Toplumda dini ve ahlaki değerler zayıflarsa, suç oranlarının artması kaçınılmazdır.²⁰² İnanç ve ahlak değerleri zayıf olan toplumlarda suçun önüne geçmek için oluşturulan hukuk kuralları da çok etkili olmaz. Bireylerde vicdan gelişimi sağlanamazsa, hukuki olarak konulan caydırıcı tedbirler çok etkili olamayabilir. Bu yüzden bir suçun işlenmesinin önüne geçebilmek için toplumun fertlerinin vicdanlarını geliştirmek gerekir. Bireylere verilecek din ve ahlak eğitimi ile insanların zaafları giderilmeye çalışılarak suç işlemeye karşı duyarlı birer bireye dönüşmeleri sağlanmalıdır. Özellikle suç işlemiş kimselerin eğitilip bilinçlendirilmesi ile insanların yeniden suç işlemelerinin önüne geçilmelidir. Çünkü insanların suç işlemelerinin önüne geçebilecek yegane ölçü, kişilerin dini ve ahlaki açıdan donanımlı hale getirilmesidir. Dinin ortaya koyduğu değerlerden uzaklaşarak, maneviyat ve ahlakın geliştirilmesi zordur. Dinden soyutlanmış bir ahlaklılık durumu ile suçu önleme imkânı neredeyse yok gibidir. Bu açıdan ahlak eğitimi dinin ortaya koyduğu esaslardan uzak tutarak yürütmek oldukça zordur. Bütün din ve ahlak eğitimleriyle hedeflenen, bireylerin ve toplumların sağlam karakterli bir kişiliğe sahip bireylere dönüşerek, hayatı anlamlandırmalarıdır. İnsanları suç işlemekten alıkoymanın yolu, ahlaklı, duyarlı ve değerlerine bağlı bireyler yetiştirme gayretinde olmaktır.

İnsan dünya hayatında bir çok değişik sıkıntılarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu sıkıntıların bir neticesi olarak bunalıma girebilmektedir.

²⁰²Erturhan, **İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri**, s.123.

İbadetlerle içine düştüğü bu sıkıntılı ve bunalımlı durumdan kurtulma fırsatı yakalayabilmektedir. Kişi iyi bir din eğitimi ve öğretimi alarak dinin emirlerini öğrenirse, hareketleri, tavır ve davranışları güzelleşecek ve suç işlemeye karşı daha korunaklı bir duruma gelecektir. Çünkü din eğitimi, kişinin bireysel ve toplumsal hayatında karşılaşılabileceği sıkıntılı durumlar için bireyi daha bilinçli davranmaya sevk ediyor. Kişi iyi bir din eğitimiyle, bütün fenalıklardan, kötü tutum ve davranışlardan, hayasızca bir yaşam tarzından, ahlaksızca sergilenen davranışlardan, şerli bir bakış açısından uzak durmayı öğrenecektir. Zihnini ve kalbini her türlü kötü söz, düşünce ve fiillerden arındıran kişi, kötülüklerden ve ahlaksızlığın pençesinden uzak yaşayacaktır. İyi bir din eğitimi ve öğretimiyle kişi, kendini tanıyıp, olgunlaşarak dengeli bir hayat için suç işlemekten uzak kalmaya gayret edecektir. Bilinçli insanlar, toplumda güvenilir olarak vasıflandıklarından, her türlü olumsuzluktan da kendini koruma gayreti içerisinde olacağından, suç işlemeye karşı daha duyarlı yaklaşacaktır. İnsan bazen kötülüğe bulaşmış olsa da, işlediği suçtan dolayı vicdanen rahatsızlık duyar. Aldığı din ve ahlak eğitimi bireyin pişmanlık duygularının gelişmesine yardımcı olacaktır.

2.3.MAHKUMLARDA TEVBE, DUA VE UMUT İLİŞKİSİ

İnsanın sağlıklı bir birey olması için akıl ve ruh sağlığının sağlam olması gerekir. Bunun için de kişinin geleceğe yönelik hedefleri, planlamaları, ümit ve beklentileri olması ve bunları uygulamaya koyabilmesi için de gayret göstermesi önemlidir. İnsan kendisini, insanları, doğayı ve bütün canlı ve cansız varlıkları sevip onlara karşı olumlu bir anlayış geliştirmelidir. Hayatın bütün olumsuzluklarına ve sıkıntılara rağmen yaşama tutunmayı başararak, ümidini yitirmeden karamsarlıktan uzak, mutlu ve huzurlu bir yaşam için mücadele etmelidir.

Ruhi açıdan sağlıklı bir kişilik sahibi olmak için din, yaşama dair söyledikleri ile insana güven vermektedir. Bir takım değerleri canlı tutarak insan hayatına anlam katmakta, sıkıntılar, çaresizlikler ve olumsuzluklar noktasında insana mutluluk ve huzur verecek yolları göstermektedir. Ahlaki etkinlik, kişinin kendisine bir yaşam kuralı oluşturmaları için baskı yapar. İmkanlar içerisinde bir çok farklı davranış tarzı arasından iyi dediğini seçmeyi, bencillik ve kötülüklerden arınmayı düstur edinmesi

için bir mecburiyet şuuru uyandırır.²⁰³ Bu nedenle hayatta karşılaşılan problem ve sıkıntılar karşısında ümitvar olmayı, dini inançların insana kazandırdığı güven ve o inançla beslenen değerlerin verdiği enerji oluşturmaktadır. Bir toplumda dini inançların ve değerlerin zayıflaması, insanların üzerindeki etkisini yitirmesi, bireylerin ve toplumların dini inanç ve değerlerden uzak yaşayarak kopması bireylerde ve toplumda karamsarlığı ve umutsuzluğu tetikler.²⁰⁴

Modern zamanlarda tüm dünyadaki yenilikler, teknolojik gelişmeler insan hayatını kolaylaştırırken, insanları ve toplumları da dönüştürmektedir. İnsanlar daha çok lükse, konfora ve rahata yönelmektedir. İnsanlar ve toplumlar bencilce ve hoyratça hayatı yaşama çabası içerisindeyler. Eskiden insanların hayatlarında değerler önemli görülmüştür. Bir çok kişi için hayatta en önemli gördükleri şeyler; dürüst davranmak, vefalı olmak, güvenilir bir kişi olmak, saygılı davranmak ve saygı görmek, çalışmak ve üretken olmak gibi davranışlar olmuştur. Oysa çağımızda görev ve sorumlulukların kişisel isteklerin çok gerisinde kaldığı, başarıya odaklı ve memnuniyetini önceleyen bir toplumla karşı karşıyayız, Bunun içinde kural tanımayan, her istediğini elde etmek için mücadele eden ve bu uğurda her yolu mübah kabul eden değer tanımaz bir nesil var.²⁰⁵ Din ve dini değerlere karşı ise bir duyarsızlaşma görülmektedir. Kutsalın ve değerlerin gün geçtikçe önemini yitiriyor olması,²⁰⁶ insanın hayatın zorlukları karşısında kural tanımadan çıkarlarını gözetir hale dönüşmesi endişelendirmektedir. Varoluşsal amacını ve hedeflerini unutan, önceliklerini kendi mutluluğu ve başarısı olarak değiştiren insan, hayat mücadelesinde zorlandığı durumlarda kendisini değersiz, güçsüz, yetersiz görmektedir. Yaşamın akışı içerisinde karşı karşıya kaldığı olumsuz durumlarla mücadele edemeyince de ümidini yitirmektedir. Hatta hayattan zevk almadan yaşayıp bunalıma girmektedir.

Çağımızda insanların tavır ve davranışlarına baktığımızda, din ve değerlerden, ideal ahlaktan esinlenerek ilham alan hareketleri neredeyse gözlemlemek imkansızlaşmıştır. Oysa insanlardaki ahlak güzelliği, kişi üzerinde

²⁰³Carrel, **İnsan Denen Meçhul**, s.86.

²⁰⁴Nurten Kimter, **Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, (Ed. Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2015, s.217.

²⁰⁵Jean M. Twenge, **Ben Nesli**, Türkçesi: Esra Öztürk, Kaknüs Yayınları, 3.baskı, 2013, İstanbul, s.24.

²⁰⁶Harari, **21.Yüzyıl İçin 21 Ders**, s.17.

gözle görülür bir tesir bırakır.²⁰⁷ Dini inanç ve değerlerin zayıflaması, en çok varoluşsal anlamda kendisini bir yerlerde konumlandırmamış insanları etkilemektedir. Cezaevlerine girip çıkan mahkumların büyük çoğunluğu, hedefleri olmayan, amaçsızca yaşamını sürdürmeye çalışan, tabir yerindeyse gününü gün eden, hedonizmin peşinde, anlık hazları ile mutluluğu arayan kimselerden oluşmaktadır. Kişiliği tam olarak oturmamış, kimlik bunalımı yaşayan ve kişilik problemleri olan, hayata tutunmanın yolunun suç ve suç unsurları ile iç içe olmak zannederek yaşama bakışını oluşturan mahkumlar, din, ahlak ve değerlerle gerekli bağı kuramadığından dolayı, karşılaştığı en ufak bir sıkıntıda ümitsizliğe kapılabilmektedir. Şahsiyeti tam gelişmemiş bireyler, sıkıntılarında çıkış yolu olarak kolaylıkla uyuşturucu, şans oyunları, kumar, piyango gibi yollara yönelmekte ve böylece sıkıntılarının üstesinden gelebileceklerini düşünmektedirler. Kolay para kazanmanın peşine düşerek menfaatinden ve çıkarından başka bir şey düşünmeyen kimselerin, en ufak bir sıkıntıda ümidini yitirerek suça bulaşması ve bunalıma girmesi de kaçınılmazdır. Dinin ortaya koyduğu inanç değerleri, onurlu ve ahlaklı bir hayat için son derece gereklidir. Bunalımdaki sıkıntılı kişilerin güven içerisinde, mutlu ve huzurlu bir hayat yaşamaları, sağlam ve güçlü bir şahsiyet sahibi olmaları, hayatı anlamlı ve yaşanabilir bir seviyeye taşıyabilmeleri için din ve ahlak eğitiminden beslenmeleri önemlidir. Çünkü din ve ahlak eğitimi kişinin en sıkıntılı olduğu dönemlerde bile umut aşılayabilmektedir.²⁰⁸ Ümitvar olmak mü'min için hiçbir zaman hayal değildir. İnanan insan sürekli olarak umutla hayata ve geleceğe tutunur. Derin bir inanç, umut için vazgeçilmez görülmektedir.

Genel itibariyle umut, insanın kendisi ve gelecek hayatıyla ilgili güzel beklentileri, istediği şeylere kavuşabilme olanağı, kişinin istediği şeylere kavuşabilme olanağının gerçekleşebileceğine dair aktif bekleyiş olarak tarif edilir. Umut, her bireyin doğuştan bir şekilde fitratında bulunan ve gelişip çoğalması ya da azalması üzerinde bir çok dışsal etkinin şekillendirdiği bir durumdur. İnsanın korkuları, endişeleri, güven yada güvensizlikleri, inançları, sevgileri ve nefretleri umudu besler.²⁰⁹ Umudunu yitirmek, ancak inancı zayıf, iradesine hakim olamayan,

²⁰⁷ Carrel, **İnsan Denen Meçhul**, s.87.

²⁰⁸ Kimter, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s.220.

²⁰⁹ Kimter, **Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi**, s.221.

zayıf karakterli kişilerin işi olduğunu unutmamak gerekir. Sağlam bir inanca sahip olan bireyler, umutsuzlukla mücadele edebilirler. Kişinin gerek kendisi ve gerekse hayatının geri kalan kısmıyla ilgili bireyi motive edebilecek, en küçük bir ışık ve çıkış kapısı görememesi, umudunu yitirmesinde etkilidir.

İnsan, hayatındaki bir takım sıkıntılarla baş edemeyince umudunu yitirmeye başlar. Suça bulaşıp hüküm giymiş olan mahkumların hayatındaki anlam arayışını çözememiş olmaları, kişiliğini ve onurunu yitirmiş, inancını kaybetmiş, yaşama dair hedeflerini gerçekleştirememiş olmaları, hayalini kurdukları hayat ile yaşadıkları hayat arasındaki hayal kırıklıkları, amaçsız ve gayesiz bir yaşam tarzı, kişinin umutla yaşama sarılmasını engellemektedir.

Umudunu yitiren mahkumun, hayata tutunmasında güçlü bir inanç, kuvvetli bir irade, ibadet ve duanın olması gerekir. Yaptığı yanlışlıklar ve işlediği suçlar ile yüzleşerek, hatalarından duyduğu pişmanlıklarını yaşam tarzı haline getirmesi son derece değerlidir.

Hayatın zorlukları karşısında din, insanın acılarını ve sıkıntılarını azaltan, bireyi teselli ederek umut aşıl原因 bir olgudur. İnsan karşılaştığı acılar ve çektiği ızdıraplar karşısında, dinin kişiye kazandırdığı sabır, fedakarca davranma, feragat etme, azim, mücadele, umut gibi duyguları ne ölçüde canlı tutarsa, çektiği acıların azalmasına katkıda bulunur. İnsan, hayata tutunma azmi ve gücünü canlı tutmaya yönelik gayretini çoğaltabilirse, umutsuzluk duygusunu, içindeki çaresizliği ve tükenmişlik duygusunu ortadan kaldırmaya yönelik bir çabası olursa; din, kişiyi koruyan bir kalkan vazifesi görecektir.

Din, insan için güven duygusunun asıl kaynağıdır. Kişiyi, hayata ve olaylara karşı nasıl bir bakış açısıyla bakacağına dair bir dünya görüşü kazandırır. Hayatın amacıyla alakalı, ölümle ilgili ve ölüm sonrası hakkındaki belirsizliğin giderilmesi ile ilgili bilgiler verir. Özellikle ölüm sonrasındaki hayatla ilgili olarak, bilimin ve teknolojik imkanların açıklama noktasında çaresiz kaldıkları teselli edici ve doyurucu bilgileri insana kazandırır.²¹⁰ Bu nedenle güçlü bir inanca sahip kimseler, Allah'a karşı besledikleri güven duygusu sayesinde inanmayan yada inancı zayıf kişilerin yaşantılarında sıklıkla karşılaşılan umudunu yitirmişlik ve çaresizlik duygularının üstesinden kolaylıkla gelebilmektedir. Allah'a karşı inancı tam olan ve bu inancın

²¹⁰Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.29.

kendilerine sağladığı güven duygusu ile kişi, kendisi ile barışık, özgüveni yüksek, kendisine olan güveni tam bir birey olmaktadır. Bu kişiliğe bürünmüş bireyler, zorluklarla başedebilme gücü kuvvetli ve dayanıklılık düzeyi yüksek olmaktadır. Yaşamın getirdiği zorluklar karşısında direncinin güçlü olması ile kişi, kimseye bağımlı olmadan, karşılaştığı sıkıntılar ve problemlerle mücadele ederek üstesinden gelebilecek enerjiye ve imkana sahip olmaktadır.²¹¹ Bu nedenle sağlam ve kuvvetli bir inanca sahip olan bireyler, maneviyatın kendilerine sağladığı özveri ve güvenle güçlü bir kişilik yapısı oluşturanlar, sağlam bir karaktere sahip bireyler, yaşamın zorlukları karşısında kolaylıkla yıkılmamakta ve umudunu yok etmeden sabırla mücadele etme azmi ile gayret sarfetmektedir. Bir insanda Allah’a olan inancın ortadan kalkmış olması, kişinin şahsiyetini de ortadan kaldırmaktadır.²¹²

Allah’a olan inancını yitirmiş olan ya da inançsız bir kimse, kişiliğini son derece zayıflatmaktadır. Zayıf bir kişiliğe bürünmekle birlikte karşılaştığı ufacık bir sıkıntı veya problem yıkılmasına sebep olacaktır. Bu da kişinin ümidini yitirmesini beraberinde getirecektir. İnançlar ve değerler, kişinin yaşantısını anlamlı hale getirebilmesinde etkilidir. Yeterli düzeydeki dini bilgi ve birikimiyle donanımlı hale gelmiş kişi, kendisini ümitsizliğe doğru götüren bazı kaygı ve endişelerinden kolaylıkla kurtulur. Amaçları ve idealleri olmayan bireyler, hayatın içinde kendilerini boşlukta hissedebilirler. Bu da hayatı anlamsız olarak görmelerine sebep olur. Ölüm endişesi ve ölüm sonrası hayatla ilgili sıkıntılı bir bakış açısına sahip olanlar, içinde yaşadıkları dünyadaki varoluşsal anlamda kendilerini gerçekleştiremeyenleri huzursuz kılabilir. İnanç ve değerlere bağlılık insanı içine düştüğü bu anlam arayışında iyiye doğru kanalize eder. Kişinin Allah’a olan inancı, kader planına olan teslimiyeti, Ahiret hayatına dair bilinci, karşılaştığı en acı tecrübelerle rağmen umudunu yitirmemesini sağlar. Kişi çok zor durumlarda kalsa bile, hayata tutunup, yaşama sevincini kaybetmeden umutla yarınları hayal edebilir. İnancı güçlü olan kişi, ümidini kaybetmeden yaşar. Çünkü inanç, insanın hayata umutla tutunmasına yardım eder, yaşamın getirdiği bir takım sıkıntılar ve zorluklar karşısında ümidini yitirmemeyi sağlar. Mü’min kişi ancak inancı zayıf olanların ümidini yitireceğinin

²¹¹Doğan Cüceloğlu, **İçimizdeki Çocuk**, Remzi Kitabevi, 15.basım, 1997, İstanbul, s.227.

²¹²Fazlur Rahman, **Ana Konularıyla Kur’an**, Çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011, s.93.

bilincindedir. Kişi gösterdiği tüm gayrete rağmen olumsuz bir takım durumlarla karşılaşır da bu benim için bir imtihandır düşüncesiyle hareket eder ve ümitsizliğe kapılmaz. Rabbine olan inancı ve güveninden dolayı, ruhi açıdan da sukuneti yaşar. Çünkü inancın kendisine verdiği güçle birlikte sabırla mücadele ederek sıkıntıların üstesinden gelmeye gayret eder. Bu da umutsuzluğa düşmesini engeller. Dünyada çekilen sıkıntılar, kişiyi isyana sevketmeden, sabırla üstesinden gelme gayretini sergilemesini sağlarsa, ahirette alacağı ödül olan cennet anlayışı, ümitsizliğe düşmemesini de sağlayacaktır.

İnsan ibadetlerini yerine getirerek de karşılaştığı sıkıntılı durumlarla mücadele edebilme azmini kazanır. İbadetler kişiyi güçlü kılar ve umutla bakabilmeyi sağlar. Karşılaştığı sıkıntılı durumlar ile baş edebilmesinde ibadetlerin payı vardır. Zayıf ve güçsüz kaldığı durumlarda ise ibadetler kişiye direnme gücü ve azmi verir. İbadetler kişiliği geliştirerek, karşılaşılan sıkıntılara karşı dirençli bir şekilde davranmayı sağlar. Yaşamın bazı zorlukları karşısında bıkkınlığa kapılmadan ümidini yitirmesini önleyici bir etkiye sahiptir. İbadetler, insanın gerçek yaşantısı ile hayalini kurduğu hayat arasındaki farkın hayal kırıklığını kolaylıkla üzerinden atmasını sağlayarak ümidini yitirmesine engel olur.

Çağımızın getirdiği yaşam anlayışı, insanımızın gün geçtikçe daha da içine kapanmasının önünü açmıştır. Yoğun iş temposu, hızlı yaşanan bir hayat, şehirleşmenin getirdiği sıkıntılar günden güne insanın kendi derdine düşmesini tetiklemiş ve insanı kendisine, çevresine karşı da yalnızlaştırmış ve özüne yabancılaştırmıştır. Günümüzün hız ve hazlarıyla şekillenen insanın ibadetlerle yakaladığı iç huzuru ruhunun derinliklerinde hissedebilmesi bir nebze olsun yalnızlığına umut olacaktır. Özellikle cezaevlerinde ömrünü tüketmiş bulunan ve uzun yıllar içeride kalıp yalnızlaşan ve benliğinin dar kalıplarına hapsolmuş mahkumlar için ibadet, dua ve tevbe arınmalarını sağlayan en güçlü argüman olarak mahkuma bir umut olmaktadır. İşlediği suçtan dolayı ruhen ve vicdanen rahatsızlık yaşayan mahkum, tevbe ile arınıp, dua ile Allah'a yaklaşmakta ve ibadetler ile hayat bulma gayreti içine girmektedir. Affedilebileceğine dair ümidi, bunun verdiği sinerji ile ibadetlerine ve duaya olan yönelişi, iç huzuru yakalamasında ve gönlünün ferahlamasında sığınabileceği bir liman olmaktadır. Dua ile yaptıklarının

pişmanlığını yaşayarak affedilebileceğine olan inancı ve güveni, moralini yüksek tutma gayreti içerisinde ümitle beklemesini sağladığı görülmektedir.

Ömrünün bir kısmını cezaevlerinde bulunarak geçirmiş ve pek çok sosyal imkanlardan mahrum kalmış hükümlüler ruhsal olarak yıpranmakta, basit olaylara karşı kolaylıkla tepkiler verebilmekte, saldırganlık davranışları artabilmekte, yoğun gerginlik yaşayabilmekte, ani reflekslerle tepkilerini çok farklı boyutlarda verebilmektedirler. İçerisinde bulundukları bu durum dengelerinin bozulmasına sebep olmakta, can sıkıntılarını artırmakta, yılların verdiği bir yorgunluk ve yılmışlık ile ruhen bir çöküntü içerisine girmektedirler. İçeride yalnız olmadığını hissettirecek, can sıkıntısını giderecek, içine kapanmasının önüne geçecek, herşeyden ve herkesten soyutlanmasını engelleyecek tek şey, ibadet ve dua ile Allah'a yönelmesi ve ona teslim olması olacaktır. Kişi bu sayede içinde bulunduğu bu tür olumsuz durumlardan ruhen arınarak bütün sıkıntılarından ve endişelerinden kurtulmuş olur.²¹³ İbadetler bireylerin sorumluluk bilinçlerinin gelişmesine katkı yaparak sağlam karakterli bireylere dönüşmesine destek olur. Kişinin iredesinin güçlenmesine, ahlaken olgunlaşmasına, kendisine olan güveninin artmasına, cesaretle hayatın zorluklarının üstesinden gelmesine yardım eder.²¹⁴

İnsanı ahlaki açıdan zaafiyetlere sürükleyen nedenler arasında ümitsizlik, manevi ve ruhi açıdan disiplini kaybetmek de vardır. Ümitsizlik kişiyi yıkıma götürür. İnsanların ve toplumların manevi anlamda çöküşünün altında ümidini yitirme vardır. Dua daima ümidi besler.²¹⁵ Çaresizlik konusunda yaşadığı derin tecrübeler, insanı doğal olarak dua gibi dini bir davranışla Allah'a sığınmaya sevkeder.²¹⁶ Günümüzde insana duadan bahsetmek, boş ve faydasız bir şey olarak algılanabilmektedir. Aslında din ve ahlakla ilgili duyguların zayıflaması ve insanlar nezdinde önemini yitirmeye başlamış olması insanlık için bir yıkımdır. İnsan, tabiatının en önemli ihtiyaçlarından olan duayı görmezden gelemmez.²¹⁷ Kişinin yaratıcısıyla kurduğu çok hassas ve samimi bir ilişki şekli olan dua, insanın zorluklara dayanmasında, sıkıntıları aşmasında, direnme ve mücadele azmi ve gücü

²¹³Necati Öner, **Stres ve Dini İnanç**, TDV yayınları, Ankara, 1989, s.57.

²¹⁴Pazarlı, **Din Psikolojisi**, ss.190-196.

²¹⁵Pazarlı, **Din Psikolojisi**, ss.196-197.

²¹⁶Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.89.

²¹⁷Carrel, **Dua**, s.31.

vererek, zorlukların üstesinden gelmesine katkıda bulunur. Dua bireyin umidini yitirmemesini sağlayarak, ruhi açıdan besleyen bir enerjidir. İnsanın arzu ve isteklerini dile getirmesini sağlarken, umudunu canlı tutarak kişinin moral gücünün zenginleşmesine katkıda bulunur. Bu nedenle dua kişi için umuttur. Duanın kişiye verdiği huzur, manevi hastalıklardan birisi olan ümitsizliği de tedavi edecek güçlü bir etkidir. İnsanın iç dünyasında yaşadığı çalkantılı durumlar karşısında, yalnızlığını ve çaresizliğini gidermede en önemli destekçisi duadır. Günümüzün modern toplumlarında, gün geçtikçe artan ruhsal bozulmalar, sinir rahatsızlıkları genellikle ümidini yitirmiş, manen zayıflamış, inançsız ve ümitsiz kimseler arasında gözlemlenmektedir. İnsanın kendisini güçsüz ve çaresiz hissettiği durumlarda dua, bir yardımdır.²¹⁸ Çünkü insan ne zaman güçsüz ve çaresizlik duygularına bürünürse, dua, kişi için bir ümit ışığı olmakta, bireyin ümidini kaybetmesinin önüne geçmekte ve hayata yeniden umutla bakmasını teşvik etmektedir.²¹⁹

İnsan güven duyduğu yüce bir güce sığınarak, onun desteğini bekler. İnsanın iç dünyasında dua düşüncesi canlanınca, ümidini yeşertmeye başlar. Kişi duaya başladığında güvenin verdiği huzur ile işlediği suçların affedileceğine yönelik umudu artmaya başlar. İşlediği suçlardan dolayı yaşadığı pişmanlıkların getirdiği vicdan azabı, ancak tevbe ederek duaya sarılıp, arınma gayreti ile kişinin yeniden umutla hayata tutunmasına yardımcı olur. Umudunu yitirmiş bir kimsenin imdanına, samimi bir pişmanlık yaşaması durumunda affedileceğine dair inancı yetiştirecektir. İşlediği suçtan dolayı pişmanlık duyup, tevbe ederek arınacağına olan inanç, kişinin ümidini yitirmemesini sağlar. Hatalarından dolayı yaşadığı pişmanlık ile günahlarından kurtulacağını beklentisi içerisinde olan kişi, dua ederek Allah'a sığınır ve bu durum hayata tutunmasında kendisine büyük güç verir.²²⁰

Din ve ahlak eğitimiyle de hedeflenen şey, bireylerin zihin dünyalarında bütün olumlu ya da olumsuz durumlara karşı uyumlu bir şekilde davranış geliştirecek enerjiyi oluşturmaktır. Bu enerjinin verdiği güçle hayata tutunmaya en çok ihtiyaç duyacak olan kişiler, kuşkusuz hüküm giymiş olan mahkumlardır. Yapılan çalışmalar ve görüşmeler mahkumların, dinin kendilerine vereceği moral ve motivasyona çok büyük ihtiyaç duyduklarını göstermektedir. Cezaevlerinde bulunan kimseler,

²¹⁸Hökelekli, **Din Psikolojisi**, ss.225-227.

²¹⁹Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2012, s.69.

²²⁰Hökelekli, **Din Psikolojisi**, s.228, Pazarlı, **Din Psikolojisi**, s.196.

genellikle özgürlükleri ve cezaevi koşulları kısıtlı olduğundan, içine kapanan, yalnızlık hissi içerisinde, farklı ruhi özellikler sergileyen, çaresizlik duygusu içerisinde hayatını sürdürmeye gayret eden ve yaşama karşı ümitsiz ve karamsar bir yapıya bürünen mahkumlardır. Bu kişiler için din, teselli edici bir olgudur. Özellikle mahkumlar için dinin anlamı, kendilerine huzur veren, yalnızlık duygularından uzaklaştıran, sağlıklı bir ruh yapısına sahip olmalarını sağlayan, yaşama gücü kazandırmada çok etkili olan bir gerçekliktir. Çünkü din, kişiye bir suç işlediğinde, pişmanlık duymasını sağlayıp yeniden kendine gelme ve kendini düzeltme gücü ve enerjisini sağlar.²²¹

Din, insanın hayatını bütün yönleriyle kuşatan bir olgudur. Çok sevinçli ve huzurlu olduğu anlarda teşekkür etme ihtiyacı hissettiği gibi zor anlarında, sıkıldığı ya da bunalıma düştüğü durumlarda da bir yerlere sığınma ihtiyacı hisseder. Özellikle kişinin yüce bir güce sığınarak dua etmesi, yalvarıp yakarması, ruhi anlamda kişiyi daha da olgunlaştıracak, manevi olarak iç huzuru sağladığı için kişinin gücüne güç katacaktır. Yüce bir güce karşı beslenen içten bir sevgi, o yüce güce karşı beslenen saygı, insanın manevi anlamdaki ruhsal daralmışlığının üstesinden gelmesini, iradesinin çok daha güçlü ve sağlam bir düzeye ulaşmasını sağlayacaktır.

Güçlü bir dini inanç, kişiyi manevi anlamda rahatlattığı gibi, dünyanın cazipliği ve madde karşısındaki zaaflarını da azaltacaktır. Güçlü bir maneviyatı oluşturan din, ahlaki anlamda da bireyde doğru ve güzel davranışların gelişmesini telkin eder. Bir toplumda gerek bireysel ve gereksel toplumsal anlamda dini düşünce ve davranışların zayıflaması, güzel ahlak örneklerinin de azalmasına neden olur. Bu durum zamanla ahlakın toplumdaki yaptırım gücünün de azalmasını ve zayıflaması sonucunu getirir. Ahlakın ve dinin sağladığı otoritenin toplum üzerindeki etkisinin zayıflaması, bireylerin ve toplumun duyarsızlaşmasına, yanlış davranışlar karşısında bireylerin hiçbir tepki vermeden normalmiş gibi karşılamalarına sebep olur.

Yine din, insanın yaşadığı olumsuz durumlar karşısında hissetmiş olduğu yalnızlaşma, karamsar bir bakış açısı, çaresiz kalış, iç alemindeki sıkıntılar, olaylar karşısındaki ürkeklikler, karşılaştığı bela ve musibetler, yaşadığı felaketler

²²¹Özdemir, *Cezaevlerinde Din Eğitimi*, s.60.

karşısındaki ümitsikten uzaklaşıp yeniden umutlarını yeşertmesini sağlayacak yegane mercidir. Hastalıklar ve ölümler nedeniyle moralmen çökmenin önüne geçip, kişiye dayanma gücü ve azmi veren de yine dini inançlarımızın canlı olmasıdır.

İnanç esaslarından biri olan ahiret inancı da dinin kişiye sağladığı en önemli kazanımlarından biridir. Çünkü güçlü bir dini inancın sağladığı ahiret inancı, insana dünyada çekmiş olduğu sıkıntılar karşısında sabrederek kurtulacağı ve ebedi huzuru elde edeceği umudunu aşlar. Böylece kişinin karşılaştığı sıkıntılar ve bunalımlı durumlardan kurtularak yaşama sevincinin canlı kalmasını sağlar. Karşılaştığı zorluklar karşısında insana dayanma gücü vererek, ümitlerinin sönmesinin önüne geçer.²²²

2.4. SALDIRGANLIK VE ŞİDDET İLE DİN EĞİTİMİ ARASINDAKİ İLİŞKİ, KÖTÜLÜĞÜ VE ŞİDDETİ ÖNLEMEDE DİN EĞİTİMİNİN ROLÜ

Her dünyaya gelen çocuk, hayatına iyiliğe, sevgiye ve adalete güvenip inanmakla başlar. Zaman içerisinde şiddetin bir unsuruna dönüşebilir. Farklı bilinçsiz dürtüler şiddeti doğurur. Bir davranışın altında yatan nedenleri, o davranışın bizzat kendisini, nereden çıktığını, nelerden kaynaklandığını, izleyeceği yolu ve yöntemi, üstlendiği enerjiyi açıklayıp ortaya çıkarabilmek için, yapılan davranışın şuurlu dinamiklerini izah edip yorumlayarak farkına varılabilir. Bilinçsiz dürtüler yıkıcı ve nefret söylemlerinin sonunda daha fazla ortaya çıkabilir. Şiddette asıl hedeflenen yok etme üzerine şekillenmesidir. Fakat farklı şiddet türleri vardır. Bunların başında da normal ve hastaliksız olarak kabul edilebilen ve Erich Fromm'un da "*oyun ortasında ortaya çıkan şiddet*" dediği şiddet türü gelir. Bu şiddet türü becerileri ortaya çıkarmak için uygulanan ve yıkıp öldürme amacı gütmeyen şiddet türüdür. Ancak kişinin bu duygusunun ardında gizli olarak bulunan bilinçsiz bir saldırganlık dürtüsü ve yıkıcılığı hedef alan bilinç durumu vardır.²²³

Bir diğer şiddet çeşidi de Erich Fromm'a göre "*Tepkisel Şiddet*"tir. Bu tür bir şiddet ile bir kişinin kendisinin ya da bir başkasının hayatını, hürriyetini, itibarını ve malını korumaya yönelik şiddet eylemleri anlaşılır. Korku temelli bir şiddet olan

²²²Uludağ, "Din, İnsan, Toplum", **İslam'a Giriş, Temel Esaslar**, ss.15-16.

²²³Erich Fromm, **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, çev. Yurdanur Salman-Nalân İçten, Payel Yayınevi, 3.baskı, İstanbul, 1982, s.20.

tepkisel şiddet, en çok görülen bir şiddet türüdür. Öldürüp yok etmeyi değil, daha çok yaşatmaya ve korumaya yönelik bir eylem anlamını taşır.²²⁴ Daha çok tehdit edilme, engellemelerin sonucunda ortaya çıkan gerilim ve kıskançlık gibi durumlarda ortaya çıkan ve işleyen tarafından meşrulaştırılmaya çalışılan bir bakış açısının ürünüdür. Ahlaki açıdan bunu uygun olarak görmek de mümkün değildir. Çünkü her türlü şiddet, bir şiddet eylemidir.

Bir diğer şiddet çeşidi de Erich Fromm'a göre "*öç alıcı şiddet*"tir. Yapılan bir şiddet eyleminin sonucunda, onun yıkımına karşı "göze göz dişe diş" şeklinde yapılan intikam almayı hedefleyen bir şiddet eylemidir.²²⁵

İnsan yaşama olan inancını ve güvenini kaybederse şiddet eylemlerine başvurabilir. Aldatılmış, hayal kırıklığına uğramış, ümidi yok edilmiş ve inancını yitirmiş kişiler, hayata karşı bir nefret söylemi de geliştirirler. İnsan, hayal kırıklığına uğramanın verdiği yıkımla birçok olumsuz dürtüleri de besleyebilir. Şiddet de, beslenen bu olumsuz dürtülerden birisidir.

İnsan aslında kararlarının çoğunu kendisi vermemektedir. Şiddet eğilimli kararların arkasında da yalnızlık korkusu, kişinin özgürlüğünü, rahatını ilgilendiren tehlikeler ve tehditler karşısında insanların bekledikleri şeylere göre hareket edilmesi yatmaktadır.²²⁶

Şiddet bir saldırganlık davranışdır. Kişinin saldırganlık davranışları sergilemesinin altında genel itibariyle engellenmişlik duygusu vardır.²²⁷ Engelleme durumu ortadan kaldırılamazsa, bireyde saldırganlık ve şiddet eğilimleri çoğalır. Bunun için kişinin daha olgun ve anlayışlı davranacağı bir kişilik yapısına bürünmesi için eğitilmesi kaçınılmazdır. Saldırganlık durumları ve şiddet eylemlerine meyillilik eğitimle azaltılabilir. Özellikle karşılaşılan zorluklar karşısında sabırla mücadele ederek zorlukların üstesinden gelmeye yönelik geliştirici bir bakış açısına sahip olmak, saldırganlık davranışlarının azalmasına ve şiddetin önlenerek üstesinden gelmesi gereken yanlış bir davranış olduğunun bilincine varılması gerekir.

İnsanın kötülüğü ve şiddeti ortaya çıkaran nedenleri bulup, kendisini kötülük ve şiddetten uzak tutma çabası içerisinde olması kaçınılmazdır. Aksi takdirde bu

²²⁴Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, s.21.

²²⁵Fromm, *Sevgi ve Şiddetin Kaynağı*, s.23

²²⁶Erich Fromm, *Hürriyetten Kaçış*, çev. Ayla Yörükkan, Tur yayınları,3.baskı, İstanbul, 1982, s.214.

²²⁷Hacer Harlak, *Önyargılar- Psiko sosyal Bir İnceleme*, Sistem yayıncılık, İstanbul, 2000, s.24.

düşüncesi gelişmemiş birey ve toplumlarda kötülük ve şiddet olaylarıyla çok sıklıkla karşı karşıya kalınacağı bir vakıdır. İnanç ve değerleri özümsememiş toplumlarda kötülüğün ve ardından şiddetin çoğaldığının görülmesi kaçınılmazdır. Dinin doğru bilgisinin öğretilmediği ve yerleşmediği toplumlarda da kötülüğün ve şiddetin din adına yapıldığını görebiliriz. Burada tersine bir durum söz konusudur. Din, bir anlamda iyiliği emretmek ve kötülükten men etmektir. İnsanı iyiliğe sevk ederken, kişinin mutlu ve huzurlu olmasını temin etmeye çalışırken, yüce ve ulvi değerlere ulaşması için çabalarken, istenilen sonucu ulaşılamıyorsa verilen eğitimi veya oluşturduğu değer yargılarını gözden geçirmesi gerekir.

Toplumda şiddet çeşitliliğinin artması ve şiddetin meşruluk kazanmaya çalışması, eğitimin yeterliliğini ve niteliğini tartışmalı hale getiriyor. Kötülüğü önlemek için de şiddeti azaltmak için de yeni yöntemler arayışına girmek zorunludur.

Öfkenin sonucunda kötülük ve şiddet ortaya çıkar. Şiddeti besleyen de ortadan kaldıran da kültürdür. Eğer bir kültürde şiddeti besleyen ve onu gelenekselleştiren anlayışlar mevcutsa bunun önüne geçmek ve engellemek bir zorunluluktur. Öfke kontrolü, eğitim ve yerleşik kültürün baskılaması ile sağlanabilir. Bugün şiddet eylemlerinin arka planında ya birikmiş bir öfke veya anlık gelişen öfke biçimi vardır.

Hayatın içinde iyi ve kötü vardır. İyilik; yapmak için, kötülük; yapmamak içindir. İyilik azalır, kötülük çoğalırsa şiddet kendine yer bulur. Yani hak yerine güç, adalet yerine zulüm ve haksızlık hâkim olur. Bunun sonucunda şiddet meşrulaşmaya başlar. Bu hayatın her safhasında ve toplumun her kesiminde görülür ve hissedilir.

Günümüzde şiddet olayları günden güne artış ve çeşitlilik göstermektedir. Haberleri izlerken şiddet konulu bir habere rastlamamak mümkün değildir. Dünyada bir kesim sürekli sadece kadına yönelik şiddet varmış gibi göstermeye çalışıyor. Hâlbuki hayatın her alanında şiddet vardır. Dünya gün geçtikçe şiddetin pençesine sürüklenmektedir. Dünyanın sonunu getirmek isteyen bazı kesimlerin kendi uyguladıkları şiddetin meşru olduğunu savunmaları, kendi varlığını sürdürebilmesi için hayatta kalabilmenin mücadelesini veren Filistinli çocuğun savunmasını meşru görmemesi bir çelişki değil midir? Bu tutarsızlıklar zincirleme olarak başka öfke çeşitlerini ve şiddeti devreye sokmaktadır. Aynı mahveller hazırladıkları dizi ve programlarda şiddeti meşrulaştırmaktadırlar. Para kazanmak için şiddet içeren

oyunları çocukların dimağına yerleştirmek için her türlü yolu denemektedirler. Diğer taraftan da kamuoyunu yanıltmak için şiddet edebiyatı yapmaktadırlar.

Bu tespitleri yaptıktan sonra, din eğitimi üzerinden değerlendirmelerimizi yapalım. İnsanın iç dinamiklerini hayata geçirmek de onu iyiye ve güzele sevk etmek de dinin rolü yadsınamaz. İnsandaki otokontrol mekanizmalarını harekete geçirmede, öfkesini yenmede, kötülüklerden uzaklaşıp iyiliğe sevk olunmasında din eğitiminin etkisi görülecektir. Nitekim tövbe anlayışı şiddetin sürekliliğini engellemede, kötülüğün devamlılığını azaltmada önemli bir etkindir. Ayrıca tövbe sürecini yakalamak, şiddete bulaşmış insanların arınmalarına ve yaptıkları kötülüğü tekrar etmemelerine yardımcı olur. Sabır ve dua kişinin kötülükten uzaklaşmasında ve şiddete başvurmaktan kaçınmasında oldukça yararlıdır. Zekât, sadaka ve fitre gibi infak edici davranışlar açlığın getirebileceği şiddeti ve fenalığı önlemede çok etkilidir. Dindeki paylaşma anlayışı aynı zamanda insanlar arasında şiddeti ortaya çıkaran kin, nefret, haset ve buna benzer olumsuz davranışların kontrol altına alınmasında yardımcıdır.

Nitekim suç işleyip cezaevine girip çıkan mahkûmların itiraflarına baktığımız zaman, eğitimden yoksunluğun getirdiği cehaletin kurbanı oldukları, dini, milli ve ahlaki değerlerden kopuk yaşamının getirdiği gaflet durumu veya uğradıkları şiddete karşı verdikleri bir tepkinin sonucunda cezaevine düştükleri anlaşılmaktadır. Cezaevlerinde aldıkları din ve ahlak eğitimi neticesinde pişmanlık duymaları bir daha yapmama ve tövbe ettiklerini itiraf etmeleri, din eğitiminin şiddeti azaltmada veya önlemedeki rolünü ortaya çıkarmaktadır. Cezaevine girip çıkan hükümlülerin geneli tarafından “Daha önce böyle dini ve ahlaki içerikli bir eğitim almış olsaydım asla bu suçu işlemezdim.” ifadeleri sıkça dile getirilen bir ifadedir. Dinin kötülüğü ve şiddeti önlemede otokontrolü sağlayıcı ve iç dinamikleri devreye sokarak şiddeti baskılayıcı etkisi, din eğitiminin her yaşta ve her kesime verilmesi gerektiğini de hatırlatmaktadır.

Bütün peygamberlerin gönderiliş amacı tevhide yerleştirmek ve sosyal fakirliği ortadan kaldırmak içindir. Çünkü sosyal fakirliğin olduğu yerde kötülük zulüm ve haksızlık vardır. Toplumsal ve bireysel hayatın belirleyicisi şiddet olmaktadır. Bugün devletler artan şiddet olaylarını ve şiddete bağlı suçları önlemek için çareler aramakta ve yöntemler geliştirmektedir. Ülkemizde de Adalet Bakanlığı

ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan protokol çerçevesinde isteyen mahkûmlara din ve ahlak eğitimi vererek onları yeniden topluma kazandırmak ve tekrar şiddete ve suça bulaşmalarını önlemek hedeflenmektedir. Yapılan çalışmalar sonuç vermektedir. Cezaevleriyle ilgili yapılan akademik çalışmalar, cezaevlerinde yürütülen manevi rehberlik çalışmaları, mahkûmlarla yapılan görüşmeler, hükümlülerle yapılan anketler ve cezaevlerindeki hükümlülerin itiraflarının bunu doğruladığı görülmektedir.

Globalleşme ve küreselleşmenin etkisiyle dünyada hızlı ve kontrol edilemez bir biçimde hayatın her alanında değişme, gelişme ve çözülme yaşanmaktadır. Maddi ve teknik bakımdan hayatı kolaylaştıran gelişmeler yaşansa da insanın iç huzurunu ve mutluluğunu artırmada hiçte etkisi görülmemektedir. Aksine artan şiddet ve kötülük, insanları mutsuz ve sosyal fakirlik içerisine sokmaktadır. Yaşanan bu sosyal fakirlik dini ve ahlaki değerleri doğru bir şekilde nesillere öğretmek ve düzenli bir din eğitimi vermek suretiyle asgariye indirilebilir.

Sonuç olarak Resulullah (sav) buyurdular ki: "*Kuvvetli kimse, (güreşte hasmını yenen) pehlivan değildir. Hakiki kuvvetli, öfkелendiği zaman nefisini yenen kimsedir.*"²²⁸

2.4. CEZAEVLERİNDE MAHKUMLARA VERİLEN DİNİ VE AHLAKİ İÇERİKLİ EĞİTİMLER

CİK'lerde hükümlülerle yürütülen çalışmalar, Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2011 senesinde imzalanan protokol ve 2002 senesinde düzenlenen müfredat programı çerçevesinde sürdürülmektedir. Cezaevlerinde sürdürülen din hizmetleri ve ahlaki gelişim çalışmalarının kapsamına şunlar girmektedir: Din ve Ahlak Bilgisi Öğretimi, Kur'an-ı Kerim Öğretimi, dini içerikli sohbetler, her ay düzenli bir şekilde en az bir defa verilecek konferans etkinliği, manevi rehberlikle ilgili olan faaliyetler, bireysel görüşmeler ile hükümlü ve tutukluların dini ve ahlaki açıdan gelişmelerini sağlamaya yönelik yapılabilecek benzer çalışmalardır.²²⁹ Yapılan protokol çerçevesinde Diyanet İşleri Başkanlığı'nın üzerine düşen görev ve sorumluluklar ise şunlardır: Hükümlü ve tutuklulara dini ve

²²⁸Buhari, **Edeb** 76; Müslim, **Birr** 107, (2760); Muvatta, **Hüsnü'l-Halk** 12, (2, 906)

²²⁹2011 tarihli Adalet Bakanlığı-Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 3.

ahlaki bilgiler vermek, mahkûmların dini ve ahlaki konulardaki yanlış bilgilerini düzeltmek, mahkûmlardaki dini ve ahlaki duygu ve düşüncelerin geliştirilmesini sağlamak, insan, aile, millet olma ve vatan sevgisi gibi konuların önemini kavratarak, bu değerlere karşı olumlu düşünceler geliştirmelerini sağlayabilmektir. Ayrıca bunların sevgini aşılama için ceza infaz kurumlarında din hizmetleri, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik çalışmaları görevlerini yürütmek, istekli olan mahkûmlara, Kur'an-ı Kerim öğretimi vermek, dini gün ve haftaların amacına ve anlamına uygun kutlama ve anma programlarını hazırlamak, dini görev ve vecibelerin yerine getirilmesine yardımcı olmaktır.²³⁰

Bu kapsamda cezaevlerinde hükümlülere verilen dini ve ahlaki içerikli eğitimler şu şekilde sıralanabilir:

2.4.1.Din ve Ahlak Bilgisi Eğitimi

1959 yılında Adalet Bakanlığı'nın Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan istekte bulunduğu zamandan itibaren 1981 senesine kadar geçen süreç itibariyle, Din ve Ahlak Bilgisi derslerinden hiç bahsedilmemiştir. Cezaevlerinde yürütülen dini ve ahlaki içerikli konferanslar, sohbet şeklinde devam ettirilen manevi içerikli dini hizmetler, 1982 senesinde uygulamaya koyulan Din ve Ahlak Bilgisi dersiyle birlikte yeni bir yapıya dönüşmüştür.

Din ve Ahlak Bilgisi dersi, 1982 senesinde hazırlanan müfredata göre, 1991 senesine kadar bütün tutuklu ve hükümlüler katılacak şekilde düzenlenmiş ve böyle uygulanarak verilmiştir. 1982 yılında Din ve Ahlak Bilgisi Dersleri ile birlikte cezaevlerinde Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı, Tarih, Türk İnkılap Tarihi, Yurttaşlık, Medeni Bilgiler, Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi, Sosyoloji, Psikoloji, Beden Eğitimi, İş ve Meslek Eğitimi, Müzik, Resim İş dersleri de konulmuştu. Ancak 1991 senesinde okutulan bu kültür dersleri müfredattan kaldırılmış, Din ve Ahlak Bilgisi dersleri okutulmaya devam etmiştir. Fakat zorunlu olan bu ders isteğe bağlı hale getirilmiştir.²³¹

²³⁰2011 tarihli Adalet Bakanlığı-Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 5/B-2.

²³¹Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, ss.46-49.

Din ve Ahlak Bilgisi dersi için, ”Genel Kurmay Başkanlığının 16 Eylül 1981 gün ve SYNT. KOOR:7130-818-81/SVL. İŞL. Sayılı emirleri uyarınca; Bakanlığımız “Eğitim Birimi” ile “Bilimsel Kurul” tarafından hazırlanan ve Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 1 Nisan 1982 tarih, 1700-19-82/EĞT. KRS.Ş. (Eğt. 194) sayılı tensipleriyle, Ceza İnfaz Kurumlarında ve tutukevlerinde uygulanması düşünülen ekteki “Din ve Ahlak Bilgisi” müfredat programının” şeklindeki bir ifade ilk Din ve Ahlak Bilgisi müfredat çalışmasının iç sayfasına basılmış ve bu müfredat programına göre dersler işlenmeye başlamıştır.²³²

Cezaevlerinde uygulanacak bu ilk müfredatın 1980 askeri ihtilalinden sonra hükümlü ve tutukluların ıslahına yönelik olarak Genel Kurmay Başkanlığı tarafından Adalet Bakanlığına hazırlattırıldığı ve Diyanet İşleri Başkanlığından da uzman görüşü alınarak uygun bulunduktan sonra uygulamaya konulduğu anlaşılmaktadır.²³³ Cezaevlerinde verilmekte olan bu eğitimlerle, hükümlüleri milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerleri benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven, beden, zihin, ahlak ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı bir yapıya sahip, insan haklarına ve onuruna saygılı, yapıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek, böylece onları ıslah ederek bir daha suç işlemelerinin önüne geçmek ve topluma yararlı bir fert olarak serbest bırakmak, hedeflenmektedir.²³⁴

Bu müfredat programı, genel prensipler, müfredatın amacı ve dersi verecek personelin dikkat etmesi gereken hususların anlatıldığı bölümden sonra 8 bölüm ve toplam 74 ünite olarak düzenlenmiştir. İlk iki bölümü temel eğitim seviyesinde, diğer bölümler ise orta öğretim düzeyinde düzenlenen müfredat, ibadet ve İnanç konularına her bölümde yer vermektedir. Bölümler arttıkça içerik çoğalmakta, konular biraz daha derinlemesine ve tafsilatlı bir şekilde işlenmektedir. Aile hayatı ve önemi, sosyal mevzulara önem verilmesi, temizlik, ahlaki görev ve sorumluluklar, milli duyarlılıklar ve hassasiyetler, dini günler ve geceler, görgü kuralları, yaşayan dinler, İslam ve bilim belli başlı ünite başlıkları olmuştur.

Cezaevlerindeki bu din ve ahlak eğitimine katılım tamamen isteğe bağlıdır. Çünkü yetişkinlere yönelik bu eğitimin faydalı olması gerekmektedir. Yetişkin

²³²Abdülkadir Bekiroğlu, **Manevi Destek Hizmetleri-** Ceza İnfaz Kurumları Örneği, (Diyanet İşleri Uzmanlık Tezi), Ankara, 2016, s.56.

²³³Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, s.47.

²³⁴Şuayip Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitiminin Temel Problemlerine Genel Bir Bakış**, Değerler Eğitimi Dergisi, Değerler Eğitimi Merkezi, 2005, Yıl 3, Sayı 9, s.164.

eğitimin ortak temel ilkelerinden olan “süreklilik, herkese açık olması, esneklik, gönüllülük”²³⁵ gibi ilkeler gereği hükümlülerin isteyerek katılımı verimliliği sağlayacaktır. Dinin tamamen vicdani bir gerçeklik oluşu, gönülden isteyerek inanıldığında, samimi olarak amel edildiğinde, anlamlı olması, zoraki yapıldığında ise dinin ortaya koyduğu anlayış ile çelişmesi²³⁶ de bu durumu destekler mahiyettedir.

Hükümlülerin Din ve Ahlak Bilgisi derslerine katılımları dilekçe ile istekte bulunmaları üzerine gerçekleşmektedir. Bu dersin tamamen isteğe bağlı olarak yapılması, uluslararası hukuki belgelere de uygun olarak gerçekleşmektedir. Mahpusların Islahı İçin Asgari Standart Kuralları’nda “*Bir mahpusun din görevlisi ile görüşme talebi reddedilmez. Öte yandan bir mahpusun din görevlisinin kendisini ziyaret etme talebine karşı çıkması halinde, kendisinin bu tutumuna tam olarak saygı gösterilir.*”²³⁷denilmektedir.

Günümüzde cezaevlerinde din ve ahlak dersleri 2002 yılındaki güncellenmiş şekildeki müfredat programına göre işlenmektedir. İlk müfredatın bir özeti şeklinde hazırlanmış ve belli bölümler tasfiye edilerek uygulamaya koyulmuş olan bu müfredat, istenen düzeyde ve güncel değildir. İlk müfredatın mukaddime bölümündeki genel prensipler, amaçlar ve açıklamalar hemen hemen aynı şekilde saklı tutularak uygulamaya devam edilmektedir. Son yıllarda yapılan hizmet içi seminer çalışmaları ve atölye çalışmalarında müfredatın güncellenmesi ve yenilenmesine yönelik görüşler dile getirilmesine ve buna yönelik çalışmalar yapılmış olmasına rağmen, henüz sonuçlanmış bir şey yoktur. Özellikle müfredatın mahkûmların ihtiyaç hissettiği konular üzerinde yoğunlaşarak hazırlanması önem arz etmektedir.

Mahkûmların büyük çoğunluğunun, toplumun alt sosyo-kültürel ve ekonomik ortamından gelmiş olmalarından dolayı da özgüvenlerinin eksik olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle dinin ibadetler ve dua ile ilgili konuları karşısında geldikleri ve yetiştikleri ortamdan dolayı, bu özgüven eksikliğinin verdiği durum nedeniyle, diğer mahkûmlar tarafından aşağılanma, kınanma ve alay edilme endişesi

²³⁵İhsan Kurt, **Yetişkin Eğitimi**, Akçağ Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2014, s.38.

²³⁶Bakara 2/256. “*Dinde zorlama yoktur*”.

²³⁷Türkiye İnsan Hakları Vakfı, **Mülteci ve Sığınmacıların Alıkonulma Yerleri İzleme Kılavuzu**, (Haz. Elçin Türkdogan, Hülya Üçpınar, Orçun Ulusoy), Ankara, 2011, s.75.

taşımaktadırlar. Özellikle birçok mahkûmun, ilerlemiş bir yaşa gelmelerine rağmen, abdestin alınışı, gusûl abdestinin ne gibi durumlarda ve nasıl alınacağı, namaz duaları, namazın nasıl ve ne şekilde kılınacağı, taharet gibi hususlarda mahcubiyet duydukları ve eksikliklerini dile getiremedikleri görülmektedir. Cezaevi vaizi olarak görev yaparken bu tür mahkûmları fark ettiğimde, eksiklikleri olan konuları, hükümlüleri rencide etmeden genel hatları ile sanki bu konularda hiçbir bilgiye sahip değillermiş gibi eksik kaldıkları düşünülen konuları işleyerek bilinçlenmelerini ve eksikliklerini fark etmelerini sağlama yoluna gidilmiştir. Özellikle dinin en temel konuları olan ve bir Müslümanın bilmesi gereken inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularda çok eksikliklerinin olduğu görülmektedir. Hükümlülerin cezaevi sürecinde bu konulardaki eksikliklerini gidermeleri, cezaevi sonrası hayatlarını da etkilemektedir. Hükümlülerin cezaevlerindeyken gerekli olan en temel ve genel bilgileri öğrenerek bu temel konuları bilmeleri gerektiğinin farkına varmaları son derece önemlidir. Hükümlülerin din ve ahlak eğitiminin mahkûmiyet sonrasındaki yaşamlarında da işlerine yarayacağını fark etme gayreti içerisinde olmaları dini ve ahlaki duyarlılık açısından gereklidir.

2.4.2. Kur'an-ı Kerim Eğitimi

Cezaevindeki din hizmetlerinin en verimli bir şekilde sürdürülmesinde en önemli etkiye sahip olan uygulamalardan birisi de hiç kuşkusuz Kur'an-ı Kerim öğretimidir. Cezaevi vaizleri tarafından isteyen hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak kutsal kitabımız Kur'an-ı Kerim'in orijinal olarak Arap harfleriyle okunması için öğretim hizmetleri verilmektedir.²³⁸ Ceza İnfaz Kurumlarında Kur'an-ı Kerim eğitimi, 2001 tarihinde imzalanan işbirliğine yönelik protokole göre, sosyal ve kültürel içerikli faaliyetlerin kapsamında yürütülürken, 2011 tarihinde yenilenerek güncellenmiş olan protokol çerçevesinde temel görev ve sorumluluklar arasına dâhil edilmiştir.²³⁹

Mahkûmlardan Kur'an-ı Kerim öğrenmek isteyenler, bu isteklerini bir dilekçe ile Cezaevi Eğitim Birimine müracaat etmelerinden sonra, sınıf oluşturularak bu

²³⁸2001 tarihli Adalet Bakanlığı- Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 4/B-2.

²³⁹2011 tarihli Adalet Bakanlığı- Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 5/B-2.

hizmetten faydalanabilmektedirler. Kur'an-ı Kerim öğretiminde mahkûmdaki istek ve heyecanın canlı tutulması önemlidir. Mahkûmun Kur'an öğrenmeye yönelik öğrenme arzusunun geliştirilerek süreklilik arz etmesi çok önemlidir. Cezaevi gibi sürekli olarak kapalı bir ortamda birçok şeyin kısıtlı olduğu bir yerde hayatını sürdürüyor olmanın oluşturduğu psikolojik etkiler de göz önünde bulundurulduğunda, mahkûmların bu süreçte bilinçlendirilmeleri ve duygusal olarak desteklenmeleri önemlidir. Kur'an-ı Kerim okuma konusunda gerekli olan bilgi ve becerilerin kazanılması ve bunların uygulamaya geçilerek davranış haline gelmesinde birçok aşamadan geçilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Hükümlülerin Kur'an öğrenme noktasındaki bilinçli ve bilinçsiz yetersizlikleri, öğrenmeyi etkilemektedir.²⁴⁰ Mahkûmun bilinç düzeyindeki eksiklikler, Kur'an öğrenmenin önemini ve ne anlamlara geldiği noktasındaki farkında olmayış, öğrenmeyi de zorlaştırmaktadır. Bazı mahkûmların da Kur'an öğrenmenin önemi kavramış olmalarına rağmen, yeterli düzeyde alt yapısı oluşmamış olduğundan gerekli başarı gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca tembellik ve gaflet ile mahkûmdaki “öğrenemem düşüncesi” de Kur'an okumayı öğrenmeyi olumsuz anlamda etkilemektedir. Hükümlülerin büyük bir kısmının belirli bir alt sosyo-kültürel ortamlardan geldikleri göz ardı edilmemelidir. Çünkü böyle bir çevreden gelen mahkûmlar dini ve ahlaki değerler konusunda oldukça zayıftır. Hükümlülerin dini ve ahlaki bilgi birikimi ve becerilerinin çok düşük olması da Kur'an öğretimini olumsuz olarak etkilemektedir. Bunun yanında Kur'an okumayı bilen ama bu konuda hiçbir özveride bulunmayan mahkûm tipleri de vardır.

Cezaevlerinde Kur'an öğretimi konusunda Elif-Ba cüzünden başlayıp, yüzünden okumayı öğrenen, tecvit'li olarak usulüne uygun bir şekilde Kur'an okumayı öğrenmiş olanlar da vardır. Namaz dualarını ve kısa sureleri ezberleyen mahkûmlar yanında, neredeyse hafızlık yapabilecek düzeye ulaşanlar, hatta hafızlık yapanlar da mevcuttur.

“Kur'an-ı Kerim öğretimi”, “Tecvitli Kur'an okuma”, “Namaz Surelerini Ezberliyoruz”, “Kur'an Bize Ne Diyor” şeklindeki okuma, ezberleme ve anlamaya yönelik çalışmalar da yapılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in içeriğine, ahkâmının

²⁴⁰İsmet Barutçugil, **Eğitiminin Eğitimi**, Kariyer yayıncılık, İstanbul, 2002, s.30.

öğrenilip anlaşılmasına yönelik yapılan çalışmalar da, mahkûmlar tarafından talep edilmektedir.

Mahkûmların yoğun bir şekilde ilgi gösterdikleri bu çalışmalar, günlerini dört duvar arasında geçiren, özellikle uzun süreli ceza yatan mahkûmlar için çok daha anlamlı olmaktadır.

2.4.3. Değerler Eğitimi

Son dönemlerde tüm dünyada değerler kavramı son derece revaçta olan bir kavram haline gelmiştir. Bir anda çok sık bir şekilde gündeme gelmeye başlayan bu konu, sosyal bilimlerin olduğu kadar pek çok bilim dalı tarafından da incelenmeye ve araştırılmaya başlanmış, bu konu üzerinde çok farklı fikirler yürütülerek, değerler üzerinden bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Değerler genel anlamda, herkes tarafından benimsenerek kabul gören, ortak ve objektif bir değer anlayışının olamayacağı ve kişiden kişiye değişebileceğine dair görüşler olmasına rağmen, ortak niteliklerle alakalı genel ve objektif değerlerden bahsedilebilir. Farklı bilim dallarının kendilerini ilgilendiren ve kendi anlayışlarına göre algıladıkları değerler, herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı ortak bir tanımlamasının yapılamamış olmasından kaynaklanmaktadır.²⁴¹

Değer kavramı sözlükte; 1. *Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha, bedel,* 2. *Şeref, itibâr, haysiyet gibi bir kimsenin sâhip olduğu üstün vasıflar,* 3. *Kıymet hükmü; önem, kıymet, ifâde eden hüküm,* 4. *Önemli nesne,* 5. *Lâyık; muâdil, mukabil,* 6. *Şu veya bu kıymette olanın değerinde bulunan, ona denk, eşit, bir şeyin tam karşılığı olarak tarif edilmektedir.*²⁴² Genel olarak değer kavramı, iyi ve güzel olduğu düşünülen şeyler ile kişisel tercihler anlamında kullanılmaktadır. İnsanlar, yaşadıkları durumları, yaptıkları eylemleri, çevrelerindeki nesneleri, başka insanları değerlendirirken ve yargılarken kullandıkları ifadeleri değerlere göre şekillendirmektedirler. Bir anlamda değerler, neyin iyi, neyin kötü olduğu noktasındaki ayrımları yaparken, temel ölçüt

²⁴¹Sıdika İşler, **Hükümlü ve Tutukluların Sahip oldukları Değerlerin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 13, Sayı No:29, Sayfa Aralığı 471-494, İstanbul, Haziran 2015, s.473

²⁴²Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002, s.602.

olarak kullandıkları kıstaslara göre, tercihlerini ve yargılamalarını ortaya koymalarını sağlayan en etkin değerlendirme kanıtlardır. Değer kavramı, olan durumlar yerine, daha çok olması istenen ideal hedefler için kullanılmaktadır. Birçok değerden oluşan bir sistem içerisinde şekillenen değerler üzerinde, farklı kültürlerin, toplumsal yapıların, kurumların, fertlerin kişiliklerin etkisi vardır. İnsanların ortak yaşantıları sonucu, inançlarının, düşünce yapılarının gelenek ve göreneklerinin ürünü olduğu için değerler, toplumun geneli tarafından önemsenen ve beğenilen ortak ve temel davranışlardır.

Ceza İnfaz Kurumlarının asıl amacı, suça karışmış bireylerin cezalarını infaz etmekle birlikte, suça karışmalarını engellemeye yönelik önlemleri artırmak yoluyla, suça karışan bireyleri cezaevlerinde ıslah ederek yeniden toplumsal hayata kazandırılmalarını temin etmektir. Aynı zamanda meslek edindirme kurslarıyla da üretken bireylere dönüştürerek dışarı çıktıklarında tekrar sıkıntıya düşmelerini engelleyip, kurallara uyarak yaşamaları hususunda yeterli bilinç düzeyine ulaşmalarını sağlamaktır. Ceza İnfaz Kurumlarında verilen eğitimler ve değerler eğitimi de topluma uyumlu hale gelmelerinde mahkûmlara yardımcı olmak esastır.

Ceza Tevfik Evleri Genel Müdürlüğü tarafından her yıl belirlenen değerlerin öğretilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Her aya bir değer gelecek şekilde planlanan bu eğitimde, mahkûmun ayın değerini öğrenmesi ve hayatında da o değere uygun bir yaşam tarzı geliştirmesine katkı sağlamak hedeflenmektedir. Değerler eğitimine yönelik yapılan çalışmalar da cezaevlerindeki mahkûmların ıslah edilmesinde katkı sağlamaktadır. Aslında birçok hükümlü özü itibarıyla insani değerler açısından sağlam bir alt yapıya sahiptir. Ancak çevresel faktörler, yanlış yönlendirmeler, arkadaş ortamları, ekonomik sebepler, eğitim sistemi, köyden şehre göç, uyuşturucu ve alkol konusundaki bağımlılık ve bunun gibi nedenlerle insanların suça karıştığı unutulmamalıdır.²⁴³

Türkiye’de 2014 yılının “Değerler Yılı” olarak kabul edilmesi ile birlikte, birçok kurum ve kuruluş, değerler eğitiminin ön planda olmasından bu konuyu gündemine almıştır. Ceza Tevfik Evleri Genel Müdürlüğü de kurumlarındaki eğitim ve iyileştirme çalışmaları kapsamında, değerler eğitimi projesi başlatmıştır. Bu proje

²⁴³İsrafil İğde, **Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din Anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş, Mayıs 2009, s.41.

kapsamında, cezaevlerinde görev yapan öğretmenlerle bir çalıştay düzenlenerek, proje takvimi, yıllık değerler takvimi, yılın hangi ayında hangi konunun ayın değeri olarak kabul edileceğine dair tespitler yapılmıştır. Belirlenen değerler kapsamında yapılacak etkinliklerin neler olduğu, eğitim faaliyetlerinde kullanılmak üzere hangi materyallere ihtiyaç duyulacağı ve bunların tespit edilerek temin edilmesi üzerinde durulmuştur. Görev dağılımı yapılarak gerekli çalışmalar için eğitici eğitimleri ve uygulayıcı eğitimleri düzenlenmiştir.

Her aya bir değer belirlenerek başlayan uygulamada, temel değerlerden yola çıkılmış ve sonraki yıllarda değerlerden bazıları değiştirilerek yerine başka yeni değerler konulmuş ve böylece güncellenmiş haliyle uygulama devam etmiştir. Her ayın değer konusu ile ilgili bir “Değer” dergisi çıkarılarak ayın konusu çok yönlü olarak bu dergide işlenmiştir. Bütün hükümlülere ulaşacak şekilde çıkarılan dergi ile mahkûmların değer konusundaki bilinçlenmeleri sağlanmaya çalışılmaktadır. Her ayın değer konusu ile ilgili dergi işlenen konulardan oluşturulan test usulü hazırlanmış sorularla, mahkûmlara her ay bir sınav yapılmaktadır. Bu sınava katılan ve başarılı olan hükümlüler, cezaevi ödül sistemindeki uygun görülen ödüllerle ödüllendirilmektedir.

Her ayın değeri ile ilgili olarak belirlenen filmler, slayt gösterimleri, tiyatro ve konferans etkinlikleri düzenlenerek, mahkûmların ilgileri canlı tutulmaya çalışılmaktadır.

Bütün bu eğitim ve iyileştirme çalışmaları ile mahkûmların insani olarak gelişimlerinin sağlanması, belirlenen ortak değerlere karşı bilinç ve farkındalıklarının artırılması, cezaevinden tahliye edildikten sonra, tekrar suça karışmalarının önlenmesi, toplumsal hayata uyum sağlayarak hayata tutunmaları gibi kazanımların sağlanması amaçlanmaktadır.²⁴⁴

²⁴⁴ Hatice Altunkaya, **Ceza İnfaz Kurumlarında Değerler Eğitiminin Öğretmen, Hükümlü-Tutuklu Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Eğitimde Gelecek Arayışları: Düünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, cilt II, Tarih 16-18 Nisan 2015, Bartın.

2.4.4. Manevi Danışmanlık ve Rehberlik

Çağımızda insanların yoğun bir şekilde yaşanan günlük hayat içerisindeki koşuşturmaları, yaşamın getirdiği sıkıntılar, ekonomik sorunlar, sosyal problemler ve yaşama tutunma yolunda gösterilen çabaların neticesinde, insanoğlu kendisine daha fazla yabancılaşmakta ve manevi anlamda desteğe ihtiyaç duymaktadır. Özellikle bireysel ve sosyal sıkıntıların daha fazla ön plana çıktığı yerler arasında, hastaneler, kimsesizlerin kaldığı yurtlar, huzurevleri, sevgi evleri, öğrenci yurtlarının yanında cezaevleri de bulunmaktadır.

Manevi danışmanlık çalışmaları ile bunalan ve sıkıntı içerisinde kıvranan insanların kriz durumundan kurtarılıp, manevi olarak desteklenerek hayata tutunmalarına katkı sağlamak hedeflenmektedir. İnsanların problemleriyle yüzleşmelerine destek olup, içinde bulundukları boşluktan ve bunalımlı durumdan kurtulmalarına yardımcı olmak esastır. Manevi danışmanlık, anlam dünyasında manevi olarak zor anlar yaşayan kişilerin, huzurlu ve mutlu bir hayat sürdürmeleri için, önemli bir uygulama olarak ön plana çıkmıştır. İnsanların yaşamlarında en önemli dönüm noktaları olarak görülebilecek hastalık durumları, yaşlılık zamanları, öğrencilik dönemleri ve mahkûmiyet yıllarında ruhi anlamdaki sıkıntılı durumlarda dini ve manevi kaynaklardan da istifade edilerek problemlerinin çözülmeye çalışılması son derece önemli ve gereklidir. Ruhsal yönden ve manevi olarak boşlukta olan insanımıza yardımcı olmak son derece anlamlıdır.

Özellikle günümüzde çok hızlı olarak yaşanan değişim süreçleri, günlük hayattaki sorumluluklar, yaşam tarzları ile manevi hayat arasındaki kopukluklar insanları strese ve depresyona sokmaktadır. İnsan, içine düştüğü ruhsal bunalımlarla başa çıkabilmek için manevi ve dini desteğe daha çok ihtiyaç duymaktadır.

Manevi anlamdaki bu danışmanlık, dini ve manevi kaynaklardan yararlanılarak ortaya konulan profesyonelce uygulanan bir rehberlik faaliyetidir. Manevi danışmanlık uygulamaları, günlük yaşamda ve dini hayatta desteğe ihtiyaç hissedilen konuları içermektedir. Dini ve manevi ilkelerin birleşimi sonucu ortaya çıkan bütüncül bir içeriği vardır.²⁴⁵

²⁴⁵ Merve Reyhan Baygeldi, **Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması- Mevcut Durum ve Öneriler**, SETA, İstanbul, Nisan 2018 Sayı:234, s.9

Günümüzde manevi danışmanlığın kurumsal anlamdaki kökü olarak Batı Hristiyan âlemi gösterilmektedir. İkinci Dünya harbi sonrası, tüm dünyada ruhsal çöküntü, manevi kriz ve anlam arayışı manevi ve psikolojik anlamda desteği ön plana çıkarmıştır. Batı, 19. yüzyıl da bunu fırsat olarak görüp psikolojinin dini yönüne işaret ederek manevi danışmalık konusunu gündeme taşımıştır. Özellikle Amerikan Psikoloji Derneği (American Psychological Association-APA)'nin psikolojide din ve maneviyat üzerine yapılan tartışmalar neticesinde, manevi danışmanlık uygulamaları başlamıştır. Bu çabaların sonucunda ABD'de hastanelerde, hapishanelerde, sosyal hizmet merkezlerinde, okullarda ve benzeri kurumların istekleri sonucunda, bu yerlerde manevi ve dini destek uygulamaları verilmektedir.²⁴⁶

Aslında profesyonel bir uygulama şekliyle olmasa bile, İslam geleneğinde manevi ve dini danışmanlık uygulamalarının pek çok örneği mevcuttur. Dinin ortaya koyduğu öğretilere bakıldığında, gerek bireysel ve gerekse toplumsal anlamda, insanın karşılaştığı problemlerle başa çıkabilme yöntemleri, manevi açıdan insanı güçlü yapacak birçok uygulama yöntem ve modelleri mevcuttur. Gerek Hz. Peygamberin uygulamaları ve gerekse peygamber sonrası birçok ilim adamı, hoca ve irşat görevlisinin uygulamalarında, manevi rehberlik rolünü görmek mümkündür. İslam geleneği içerisindeki uygulamalarda manevi danışmanlık ve rehberlik rolü üstlenen herkes, Hazreti Peygamberi rol model olarak almış ve tarih boyunca danışan kimselere danışmanlık yapmış, sıkıntıları karşısında danışanlarına yol gösterici olmuşlardır. Gerek insanların dünya ile ilgili sıkıntılarında, gerekse ahiret ile ilgili beklentilerinde onlara rehberlik ve danışmanlık görevlerini yerine getirme çabasında olmuşlardır. Bireysel ve toplumsal birçok problemlerinde danışılan ve yardımı beklenen insan olmuşlar ve çaresiz insanlara çare ve umut olma gayretini ihmal etmemişlerdir.

Tarihi süreç içerisinde bütün dönemlerde din adamları, aile problemlerinin çözümünde, insanların hastalıklarında, maddi ve manevi sıkıntılarında, bağımlılıkla mücadelede, insanların hayata tutunmalarındaki anlam arayışlarında, dini ve dünyevi problemlerinin çözümünde, danışılan insanlar olmuşlar ve insanlara rehberlik yapmışlardır.

²⁴⁶Baygeldi, **Manevi Danışmalık Uygulaması** s.9.

Ülkemizde özellikle son yüz yılda büyük bir çoğunluk dini ve manevi alanda kendisini geliştirecek ve yetiştirecek imkânı ve zamanı bulamamaktadır.²⁴⁷ Gündelik olarak ekonomik ihtiyaçlarını gidermeyi ön planda tutan ve yaşamsal zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik öncelikleri, toplumun dini inançlar, ilgiler, bilgiler, pratikler konusundaki beklentilerinin düşük olmasını beraberinde getirmiştir. Özellikle köyden kente göçle birlikte hızla şehirleşme, birçok problemi de beraberinde getirerek, insanların önceliklerini değiştirmiştir. Hayatın yoğun bir şekilde yaşanması, şehirleşme ve modernleşme ile birlikte ihtiyaçların artması, lüks tüketimin ve beklentilerin yükselmesi, hayata bakışın daha çok sekülerleşmesi ile birlikte insanın manevi anlamda da desteğe ihtiyacını artırmıştır. Hayatın yoruculuğu, karşılaşılan problemler, ihtiyaçların ve beklentilerin artması sonucu onları karşılamaya yönelik yoğun iş ve çalışma temposu ile yorulan insanımızın, bunalımlarına ve sıkıntılarına karşılık ruhsal ve manevi desteğe olan ihtiyacı her zamankinden fazladır.

Toplumlarda insanlara, dini ve manevi danışmanlığa ihtiyaç hissettikleri alanlarda kurumsal anlamda destek olunması gerekir. Türkiye’de manevi konularda danışmanlık ve destek için Diyanet İşleri Başkanlığı sorumluluk üstlenerek oldukça etkili bir şekilde farklı alanlarda hizmet üretmektedir. Müftülüklerdeki Aile İrşat ve Rehberlik bürolarında,²⁴⁸ Ceza ve Tevkif Evlerinde,²⁴⁹ Hastanelerde,²⁵⁰ Gençlik ve Spor Bakanlığı ile yapılan protokolle KYK yurtlarında,²⁵¹ Yeşilay,²⁵² AFAD²⁵³ ile yapılan protokollerle de bağımlılık, kaza, doğal afetler gibi kriz zamanlarındaki olumsuz durumlarda manevi ve dini olarak gerekli çalışmalar yürütülmektedir. Ayrıca sevgi evleri, kadın sığınma evleri, huzur evleri gibi yerlerde de manevi anlamda danışmanlık ve rehberlik desteği sunulmaktadır. Yine engelliler, bağımlılar,

²⁴⁷Diyanet İşleri Başkanlığı, **Türkiye’de Dini Hayat Araştırması**, 2014, Ankara.

²⁴⁸DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **2017 yılı Din Hizmetleri Faaliyet Raporu**, Ankara, ss.52-54.

²⁴⁹Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında Hükümlü ve Tutukluların Dini Ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik **İşbirliği Protokolü**, 2011, Ankara.

²⁵⁰Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik **İşbirliği Protokolü**, 2015, Ankara.

²⁵¹Diyanet İşleri Başkanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasındaki Manevi Rehberlik hizmetlerinin yürütülmesine yönelik **İşbirliği Protokolü**, 2015, Ankara.

²⁵²Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, 2014, Ankara.

²⁵³Diyanet İşleri Başkanlığı ile Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, 2016, Ankara.

sığınmacılar ile olağanüstü hallerde de mağdur insanlara ve ailelere yönelik olarak da Özel Gruplara Yönelik Manevi Destek ve Rehberlik çalışmaları adı altında faaliyetler yürütülmektedir.²⁵⁴ Yine Sosyal Hizmet Kurumlarında Dini Danışmanlık Manevi Destek Faaliyetleri ile aile odaklı toplumsal problemler karşısında koruyucu ve önleyici çözümler üretmek üzere çalışmalar aktif bir şekilde devam etmektedir.²⁵⁵

Dinin öğretilmesinde, suçluların eğitilmesinde, karşılaşılan sorunların üstesinden gelmede, bireysel problemlerin çözümünde, rehberlik ve psikolojik danışma hizmetlerinden faydalanmak gerekir.²⁵⁶ Tarih boyunca dini gruplar, ruhsal problemlerin çözümü konusunda yakından alakadar olmuşlardır. Din görevlileri asırlardır, insanoğlunun şahsi sıkıntılarını dinleyerek, gerek zihni ve gerekse duygusal sıkıntılarını gidermeye yönelik çalışmalar yaptıkları bir gerçektir. Ruhsal anlamdaki sıkıntılar karşısında insanlara danışmanlık ve rehberlik yapılması hep var olagelmıştır. Dini danışmanlık çalışmalarının, manevi anlamda etkili tedavi yöntemlerinden biri olabileceğine dair son yıllarda sıklıkla tekrarlanan ve kabul edilen bir durum²⁵⁷ olduğu gerçeği göz önünde bulundurulması gereken bir olgudur. Beden sağlığı için gösterilen özen kadar, ruh sağlığına da önem verilmesi ve bu alanda da dinin ortaya koyduğu yapıcı etkiden faydalanılması, birçok ruhsal durumun tedavi edilmesinde etkili olacaktır. Din, kişisel bütünlüğün tamamlanmasında ve ruhsal alanla ilgili sıkıntıların tedavi edilmesinde, doğal bir şekilde olumlu katkıya ve güce sahiptir.²⁵⁸

Ceza İnfaz Kurumlarında görev yapan vaizler, hükümlü ve tutuklulara yönelik olarak Din ve Ahlak Bilgisi Dersleri ve Kur'an-ı Kerim öğretiminin yanında, mahkûmlara manevi anlamda danışmanlık ve rehberlik hizmetleri de vermektedirler. Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki işbirliği protokolünün tanımlar bölümündeki "c" maddesinde bulunan din hizmetleri ve ahlaki gelişim çalışmaları kapsamında, kurumlarda görevlendirilen Diyanet İşleri Başkanlığı

²⁵⁴DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **2017 yılı Din Hizmetleri Faaliyet Raporu**, Ankara, ss.52-54.

²⁵⁵Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, 2011, Ankara.

²⁵⁶Aytekin Bulut, **Din Eğitimi'nde Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık**, DİB Yayınları, Ankara, 2004, s.42.

²⁵⁷Turgay Şirin, **Dini Danışma ve Rehberlik**, Mim Akademi Yayınları, İstanbul, 2014, s.33.

²⁵⁸Anton Boisen, *The Task and Methods of Theology*, New York-1926'dan aktaran Turgay Şirin, *Dini Danışma ve Rehberlik*, s.34.

personeli tarafından hükümlülere verilmekte olan manevi danışmanlık ve Rehberlik hizmetlerine yoğun bir talep olduğu gözlemlenmektedir. Özellikle manevi rehberlik ve desteğe ihtiyaç duyan hükümlülerin sıklıkla dile getirdikleri bu taleplerinin karşılanmasında, kurumlarda görevlendirilen alanında uzman personelin katkısı çok fazladır. Birçok hükümlünün zaman zaman psikolojik sorunlarından ve içindeki sıkıntılı durumlardan dolayı, manevi anlamda destek için kurum vaizine başvurması ve bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için görüşme talebinde bulunması, sunulan hizmetin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu da ortaya koymaktadır. Çünkü maneviyat, her insanın ihtiyacı olan ve hayatın bütün alanlarında gerekli görülen, kişiye cesaret ve güven veren bir güçtür. Yaşam tecrübesi, insanın hayatın içerisinde karşılaştığı zorluklarıyla baş edebilmede kişiye mücadele azmi kazandıran en önemli olgudur.²⁵⁹

Cezaevleri, işlenen suçun bedelini suçluya ödetmek için ceza çektirme yerleri²⁶⁰ olarak görülse de, aslında bu yerleri suçluyu ıslah etmeye yönelik çalışmaların yapılacağı mekanlar olarak görmek daha insancıdır. 1950’li yıllardan itibaren başlayan süreçte, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Adalet Bakanlığı arasında yapılan görüşme ve protokollerle, hükümlülerin ıslah edilerek topluma kazandırılması konusunda çok önemli gayretleri ve çabaları gözardı etmemek gerekir. Özellikle 1982 yılından itibaren yürütülen Din ve Ahlak Dersi ve bunun için oluşturulan müfredat programı ile cezaevlerinde ıslaha yönelik çalışmalar sistemli bir şekilde devam etmiştir.²⁶¹

Cezaevi vaizleri, hükümlülerle birebir ilgilenerek, onlarla iletişim kurup hayata dair doğru bir bakış açısı kazandırmaya yönelik sistemli ve profesyonelce bir çalışma yürütmektedirler. Cezaevleri şartları göz önünde bulundurulduğunda, din ve dini değerlerden referans alınarak yürütülen dinleme, danışmanlık, cesaretlendirme, arkadaşlıklar kurma, problemlerini çözmek ve rehberlik yapmak suretiyle hükümlülere destek olunmaya çalışılmaktadır.²⁶²

²⁵⁹Suat Cebeci, **Dini Danışma ve Rehberlik**, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

²⁶⁰ Mustafa Eren, **Kapatılmanın Patolojisi-Osmanlı’dan Günümüze Hapishanenin Tarihi**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2014, s.23.

²⁶¹Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, s.50.

²⁶²İşık; Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, s.53.

Cezaevlerinde yürütülen din hizmetlerinin en etkili olan yönlerinden birisi de manevi danışmanlık ve rehberlikle ilgili hizmetlerdir. Bununla hükümlülerin ruhen ve zihnen rahatlama hedeflenmektedir.²⁶³ Hükümlülerin zihinsel açıdan ve ruhsal yönden rahatalaması için kendileriyle yüzleşmeleri, tevbe edip pişmanlık yaşamaları, ibadetlere yönelmelerinin teşvik edilmesi, duaya yönlendirilmesi, sabır, şefkat ve merhamet duygularının geliştirilmesi, rehberlik hizmetleri sunulması, ümit ve sevgiyi aşılama, olumsuz davranışlarını, yanlış alışkanlıklarını ve düşüncelerini bıraktırmaya yönelik çalışmalar manevi rehberlik ve danışmanlık çalışmalarının kapsamında yürütülmektedir.²⁶⁴ Cezaevlerinde sürdürülen manevi danışmanlık ve rehberlik çalışmalarının, mahkumlar üzerinde çok olumlu etkilerinin olduğu yapılan gözlemlerde ortaya çıkmaktadır. Bu durum mahkumların inanç, ibadet, ahlak ile alakalı konulardaki tutum ve davranışlarındaki olumlu izlenimlerden anlaşılmaktadır. Cezaevi vaizliği görevini yürüten personelin mahkumla kurduğu sıcak ve samimi iletişim ile sağladığı güven veren bir diyalog neticesinde mahkumların dine karşı olan ilgi ve alakalarının arttığı görülmektedir. Bu, hükümlülerin görevli personel ile ilgili görüşlerindeki samimi itiraflarından da anlaşılmaktadır. Cezaevlerindeki hükümlülerin çoğunlukla gençlik dönemlerinden itibaren cezaevlerine düşen nesiller arasından olması, daha önceki yıllarda din ve ahlak eğitimi ile ilgili bilgilerinin yeterli düzeyde olmayışı, dini ve ahlaki değerlerle bilinçli ve sistemli bir şekilde tanışmadıkları²⁶⁵ anlaşılmaktadır. Cezaevlerine genç yaşta düşen bu kişilerin aileleri, arkadaş çevresi ve cezalarını çektikten sonra yeniden topluma dönecekleri gerçeği göz önünde bulundurulursa, cezaevlerinde sürdürülen bu manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin çok daha önem arz ettiği unutulmamalıdır.

²⁶³ Işık, **Cezaevlerinde Din**, s.122.

²⁶⁴ Işık; Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, ss.53-54.

²⁶⁵ Baygeldi, **Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması**, s.23.

2.4.5.Konferans

Ceza İnfaz Kurumlarında hükümlü ve tutukluların ıslahına yönelik sürdürülen faaliyetlerden biriside kuşkusuz konferanslardır. Cezaevlerinin fiziki olarak birbirlerinden farklı mekân, yapı ve standartlara sahip olması, tür ve özellik olarak farklılıklar arz etmesi,²⁶⁶ çeşitli faaliyetlerin yapılmasına engel değildir. Bütün ceza infaz kurumlarında kendi şartlarına göre, düzenli bir şekilde konferanslar verilmektedir.

Ceza İnfaz Kurumlarında dini ve ahlaki içerikli çalışmalar, hükümlü ve tutuklular için ahlaki ve dini içerikli konferanslar verilmesi talebi üzerine başlamıştır.²⁶⁷ Cezaevlerindeki dini ve ahlaki içerikli çalışmalar, 1981 yılına kadar seri olarak sürdürülen konferanslardan oluşan bir faaliyet olarak yürütülmüştür. Günümüz de de her ay düzenli olarak, ayda en az bir defa olmak üzere konferanslar düzenlenmektedir. Gerek dini ve ahlaki içerikli konferanslar ve gerekse değerler eğitimi kapsamında düzenlenen konferanslarda cezaevi vaizleri her ay 2’şer adet konferans vermektedirler. Dini ve ahlaki içerikli konferanslar ile özel gün ve gecelerdeki konferanslar, zaman zaman müftülük tarafından uygun görülen donanımlı ve uzman kişilerin de desteği alınarak düzenlenebilmektedir.

Hükümlülerin kişisel, sosyal, dini ve ahlaki açıdan gelişimlerine katkı sağlayacağı düşünülen bu konferanslar ile mahkûmların, insan haklarına saygılı, insani erdemleri öğrenmelerine fırsatlar sunacak, vatan, millet ve bayrak sevgisini geliştirecek, aile olma bilinci kazandırılarak aile bağlarını pekiştirecek bir bakış açısı kazanmaları ve güzel davranışlar edinmeleri hedeflenmektedir.

Yapılan bu konferanslar ile hükümlüler, dini ve ahlaki konular ile değerlere yönelik konuları yetkin bir ağızdan dinleme fırsatı yakalamaktadır. Hükümlülerin katılım dilekçesi vererek takip edebildikleri bu konferanslara, konularına göre ilgilerinin değiştiği, bazı konferanslara ilgilerinin yüksek bazı konferanslara da ilgilerinin düşük olduğu gözlemlenmiştir.

²⁶⁶Işık; Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, ss.1-11.

²⁶⁷Özdemir, **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, s.43. , Işık; Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, s.27.

Cezaevlerinde değerler eğitimine yönelik yapılan çalışmalar kapsamında, her ay bir değer belirlenmektedir. Belirlenen ayın değeri ile ilgili konuyla ilişkili alt konular oluşturulmakta ve bu çerçevede ayın değerine yönelik konferans verilmektedir. Bu konferanslarda cezaevi vaizleri aktif bir şekilde görev almaktadır. Bazı değerlerden uzmanlık gerektiren alanlarda ve konularda (Örneğin: Sağlıklı Yaşam değeri gibi), o konunun uzmanı ile işbirliğine gidilerek konferanslar ortak düzenlenmektedir.

Zaten ceza infaz kurumlarında görevli cezaevi vaizlerinin, her ay bir konferans düzenleme zorunluluğu bulunmaktadır. İlgili protokol gereğince, ceza infaz kurumları din hizmetleri kapsamında il veya ilçe müftülüğünün de desteği ile ayda en az bir defa tutuklu ve hükümlülerin yararına konferans verilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda konferans programları hazırlanırken İlahiyat Fakülteleri ile işbirliği yapılarak belirli bir plan ve program doğrultusunda öğretim üyelerinden de istifade edilebilme imkânı bulunmaktadır.

Düzenlenen konferanslara hükümlülerin yoğun ilgi göstermeleri, bu çalışmaların ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Mahkûm açısından ilgi ve alakanın yoğun olması, bu etkinliklerin düzenli bir şekilde sürdürüldüğünde, mahkûmlar üzerinde çok etkili olduğu görülmektedir.

Özellikle özel gün ve gecelerde düzenlenen konferans ve programlara hükümlüler özel ilgi göstermektedirler. Hükümlüler açısından son derece ilgi ile takip edilen bu etkinliklere son derece itina gösterilmesi önemlidir. Mahkûmun çok önemseydiği böyle programlar birer fırsat olarak görülmeli ve cezaevi sakinlerinin ıslahına yönelik mesajlar verilmelidir. Duygusal anlamda yoğunluğun hat safhaya çıktığı bu programların son derece etkili olduğu unutulmamalıdır.

2.5. CEZAEVLERİNDE DİN VE AHLAK EĞİTİMİ VEREN VAİZLERİN NİTELİKLERİ VE YETERLİLİK DURUMLARI

Ceza ve Islah evlerinde mahkûmların eğitimi ve iyileştirilmesine yönelik faaliyetlerden birisi de, din ve ahlak eğitimleridir. Bu eğitim ve iyileştirilme çalışmaları, Diyanet İşleri Başkanlığının uhdesinde, cezaevi vaizleri tarafından deruhte edilmektedir. Cezaevi vaizleri hükümlü ve tutuklularla din ve ahlak eğitimi

dersleri, birebir görüşmeler, manevi anlamda rehberlik ve danışmanlık, odalarda dini ve ahlaki konulara yönelik sohbetler, Kur'an-ı Kerim öğretimi ve mahkûmların arzularına göre, dinle ilgili alanlarda eğitimler verilmektedir. Toplumdaki dezavantajlı gruplar olan mahkûmların, ıslahına ve iyileştirilmelerine yönelik dini ve ahlaki içerikli çalışmalar genellikle cezaevi vaizlerinden oluşan din görevlileri tarafından yürütülmektedir.

Suçluların iyileştirilmeleri için yapılacak çalışmalar çok çeşitli ve çok yönlü olmak zorundadır. Cezalandırma işlemine de bir sanat olarak bakan, azap çekirtmeyi bir teknik olarak görüp ve adil bulan Michel Foucault, bütün iktidarların uyguladıkları disiplinsel yönetim biçimlerinde bir şekilde suça karışmış bireylerin terbiye edilmesine yönelik çalışmaları da hedeflediklerini söylemektedir. Foucault, hiyerarşik bir bakış açısıyla, normleştirici bir yaptırım uygulamakla suçluların, iyi terbiye edilmesinin gerekli olduğuna inanır. Hapishanelerde, suçlulara şiddetli zorlamalar dayatılarak suçlu ürettiğini, yönetsel keyfiliğin mahkûmlarda adaletsizlik duygusu yarattığını ve bu yüzden otoritenin temsilcilerinin cellatlar olarak görülmesini sağladıklarını belirtmektedir. Hapishane uygulamalarında ıslah edilmeye yönelik uygulamaların gerekliliğine vurgu yaparak, bireysel eylemleri, performansları, hal ve gidişleri, hem kıyaslama alanı, hem de farklılaştırma mekânı olarak görüp izlenecek bir kuralın ilkesi olan bir bütüne göre değerlendirmek gerektiğini dile getirir.²⁶⁸ Tarihi süreç içerisinde çok farklı aşamalardan geçmiş olan cezalandırma uygulamasıyla hedeflenen, suça karışmış kişilerin kurallara uymalarını sağlamak ve intizam içerisinde bir yaşama kavuşturmadır. Suçlu kişileri beden ve fikren çalıştırarak eğitmek ve ıslah olmasını sağlamak amaçlanmaktadır.²⁶⁹ Suç işlemiş bireylerin hürriyetlerinin kısıtlanmasındaki maksat, işlediği yanlış fiilin cezasını çekirtmek, bir daha aynı hataları işlememelerini sağlamak ve başkalarının da kolaylıkla suç işlememelerini sağlamaya yönelik caydırıcı bir tedbirdir.

Toplumun en dezavantajlı grubunu oluşturan mahkûmlar, iradelerine hâkim olmadıkları için, bir anlık tepki ve sabırsız davranma neticesinde kolaylıkla suça karışabilmektedir. İnsan hayatındaki bütün başarısızlıkların ve suça karışmanın altında yatan en önemli etken olarak iradesizlik yatmaktadır. İnsan genelde süreklilik

²⁶⁸Foucault, **Hapishanenin Doğuşu**, s.272.

²⁶⁹Talha Kaya, **Cezaevi Vaizliği, 1.Din Hizmetleri Sempozyumu**, 3-4 Kasım 2007, cilt 2, s.156.

gerektiren çabalardan kaçır. Bunun en önemli nedeni de irade noktasındaki zayıflıktır.²⁷⁰ Disiplin içerisinde bir hayat sürdürebilmek belli bir çabayı ve güçlü bir irade hâkimiyetini gerektirir. Suça karışmış bireyler genelde, iradesi zayıf olan ve iradesini kontrol etme çabasını gösteremeyen kimselerden oluştuğundan, mahkûmların eğitimi ve iyileştirilme çalışmalarında cezaevi vaizlerine çok büyük görev ve sorumluluk düşmektedir.

Ülkemizde de mahkûmların ıslahına yönelik olarak Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasındaki mutabakata göre hükümlülerin işledikleri suçtan dolayı pişmanlık yaşayıp, yeniden topluma dönerken uyum içerisinde bir hayat sürdürebilmelerini sağlayacak, gerekli olgunluğa ulaşmaları için dini ve ahlaki içerikli dersler ile cezaevlerinde dini, ahlaki ve sosyal içerikli konferanslar vermek üzere din görevlileri sorumluluk üstlenmişlerdir.²⁷¹ Cezaevlerinde vaizlerin kadrolu olarak görevlendirilmeleri ile birlikte, gerekli eğitimlerden geçirilen, her yıl düzenli bir şekilde eğitimleri güncellenen, motivasyonları artırılan, böylece verimli ve dinamik bir hizmet sunmaya yönelik çalışmalar, cezaevleri vaizleri ile mahkûmlara yönelik yürütülen bu çalışmaların çok daha verimli bir yapıya bürünmesini de beraberinde getirmiş olduğu görülmektedir.

Cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimleri cezaevi vaizleri ile birlikte çok daha sistemli ve düzenli bir hal almıştır. Özellikle 2011 yılında imzalanan protokol ile birlikte,²⁷² cezaevlerinde görev yapan vaizler için hizmet içi eğitim seminerleri başlamıştır. Bu hizmet içi eğitim seminerlerinde personelin alan ile ilgili gerekli alt yapı bilgileri geliştirilmiş, iletişim becerileri kazandırılarak mahkûmlara nasıl davranacakları ve eğitimleri ne şekilde verilerse başarı yakalanacağına dair sürekli tekrarlanarak güncellenen hizmet içi seminer çalışmaları ile çok daha verimli ve sistemli bir hale gelmiştir.

²⁷⁰Jules Payot, **İrade Terbiyesi**, çev. Hakan Alp, Ediz yayınevi, 4.baskı, İstanbul, 2019, s.13.

²⁷¹Şuayip Özdemir, **Türkiye’de cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar**, Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı.2, İstanbul 2002, ss.65-70.

²⁷²10.02.2011 tarihli Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimini Sağlamaya Yönelik Protokol.

İlahiyat Fakültelerinden mezun olduktan sonra Diyanet İşleri Başkanlığının İhtisas merkezlerinden²⁷³ mezun olan donanımlı kimselerin alanla ilgili belli hizmet içi eğitimlerden de geçirilerek cezaevlerinde görevlendirilmeleri ile birlikte, cezaevlerinde din ve ahlak eğitimlerinin verimliliğin de artmış olduğu gözlemlenmiştir.

Diyanet İşleri Başkanlığının farklı kurumlarda görev yapacak olan personeline yönelik düzenlediği ön eğitimler, hizmet içi seminer çalışmaları ve kurum personeli içerisindeki en donanımlı kadrolarından biri olan vaizlerle bu hizmetleri sürdürmesi son derece önemlidir. Bu çalışmaların verimli sonuçları, sahada uygulama yapan personelin özverili çalışmalarının olumlu neticelerinden de anlaşılmaktadır. Özellikle cezaevlerinde görev yapan idari kadrolar ve cezaevi personellerinin ifadelerindeki memnuniyet verici beyanları da, bu alanda çalışan cezaevi vaizlerinin kurumlarda yürüttüğü bu çalışmaların olumlu neticeler verdiğini ortaya koymaktadır.

Cezaevi vaizliği birçok alanda yeterli donanım ve farklı becerilere sahip olmayı gerektirecek çok yönlü ve çok zor bir meslektir. Cezaevi vaizliği hem bir öğretmenlik, hem bir danışmanlık, hem de bir rehberlik gerektiren çok yönlü ve çok hassas bir görevdir. Bu görevi yerine getirecek kişilerin gerekli donanım ve becerilere sahip olması gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı da bunun farkında olarak sürekli personelinin donanımını ve becerilerini artırmaya yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu alanda görev yapacak personelinin elinde kendisine rehberlik yapabilecek kılavuz bir kitapçık olan “Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri Rehberi” ile başlayan, sonrasında da alanında uzman birçok akademisyenle sürekli tekrarlanan eğitimler ile personelin yeterliliklerinin artırılmakta olduğu gözlemlenmektedir.

Cezaevi vaizliği normal vaizlikten, herhangi bir öğretmenlikten, sıradan bir rehberlik ve danışmanlıktan çok daha farklı becerileri gerektiren bir meslek olduğundan, bu alanda çalışacak kişilerin kendilerini sürekli geliştirmeleri gerekmektedir. Muhatap olunan mahkûmların profilleri sürekli değişmekte ve çok çeşitlilik arz etmektedir. Cezaevlerinde yürütülecek din hizmetlerinde birebir görüşmeler, birçok konuyu ilgilendiren bilgilendirme ve anlatım, çok farklı konu ve

²⁷³Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapan personeller arasından sınavla seçilen, üst düzey nitelikli görevlilerin yetiştirildiği ve buradan mezun olanların Vaizlik ve Müftülük gibi görevleri yapabilmeleri için özel eğitimlerin yapıldığı İhtisas Merkezleri.

alanla ilgili sorulara verilecek cevaplar, karşılıklı iletişim söz konusudur. Ancak iletişime geçilen kişi normal sıradan birisi değildir. Bunun için hükümlüler, duygu ve düşünceleri tertemiz ve saf kimseler olarak görülmemelidir. Muhatap olunan kişiler özel durumu olan, düşünce tarzları, yaşamı algılayış biçimleri, hayattan beklentileri, davranış biçimi ve tarzları çok farklı olan, bir anı bir anına uymayan, toplumdaki en dezavantajlı gruplardan birisi olduğu unutulmamalıdır. Duygu ve düşünce dünyalarında çok fazla olumsuzluk barındıran, eğitim durumları bir biri ile çok farklı ve genel olarak eğitim seviyesi çok düşük, suç işlemeye yönelik meyilleri çok fazla olan, insanlık olarak toplumun en alt seviyesi diyebileceğimiz dezavantajlı bireylerden oluşmaktadır. Bu yüzden bu gruplara eğitim verecek kişilerin çok daha donanımlı olması, bireysel yeteneklerinin ve kabiliyetlerinin çok yönlü ve çok fazla olması zorunludur. Hele bu iş bir din ve ahlak eğitimi olduğundan, çok daha dikkatli ve hassas olunması gereken bir alan olduğu göz ardı edilmemelidir.

Cezaevi vaizliğini yürüten kimseler insanlarla çok rahat diyaloga geçebilen, muhatabını ikna edebilme kabiliyeti yüksek olan, karşısındaki muhatabı ve o kişinin düşüncelerini tahlil edebilme melekesi gelişmiş, çok sabırlı davranabilen kişilerden olmalıdır. İşini profesyonelce yapan, sürekli pozitif düşünen ve verimli olma gayreti ve çabası içerisinde olan, iletişim becerileri güçlü, girişken bir ruha sahip olan, sorumluluk üstlenmekten kaçınmayan, nerede, nasıl ve ne şekilde davranacağını bilen, espritüel yönü olan birisinin olması çalışmaların verimliliğini de artıracaktır. Cezaevinde görev yapacak din görevlisinin özellikle kıvrak bir zekâyâ sahip olması gerekir. Bu özelliklere sahip olmayan cezaevi vaizleri faydalı olmayacaklarını anladıklarından, bir an önce cezaevlerini bırakıp başka yerlerde çalışma cihetine gitmektedir.

Cezaevlerinde mahkûmların değişim ve dönüşümlerinde en fazla etkili olan unsur, donanımlı cezaevi vaizleridir. Mahkûmların değişim ve dönüşüm süreçleri üzerinde katkısı olan en büyük etken, dini duygu ve düşüncelerdeki değişim ve gelişmelerdir.

Cezaevi vaizliği görevini yürüten görevliler, alanıyla ilgili aldığı eğitim yanında, toplumda dezavantajlı grup olarak kabul edilen hükümlü ve tutukluların iyileştirilmeleri ile ilgili sürekli olarak düzenlenen hizmet içi eğitim seminerleri ile de kendilerini yenilemekte ve gelişim sağlamaktadırlar. Vaizlerin alan bilgileri

yanında psikoloji ve rehberlik alanıyla da ilgili olarak kendilerini geliştirdikleri gözlemlenmiştir. İşini ciddiye alarak yapan ve kurumsal anlamdaki destekler yanında kendini özel olarak da geliştiren ve sürekli yenileyen vaizlerin çok daha fazla etkili oldukları anlaşılmaktadır. Son yıllarda cezaevi vaizlerinin, mahkûmlarla yaptıkları eğitimlerde, sohbet ortamlarında ve birebir görüşmelerinde artan bir memnuniyet durumu söz konusudur. Cezaevi vaizlerine karşı olan bu memnuniyet ziyadesiyle memnuniyet vericidir. Gerek cezaevi idaresi ve personeli gerekse derslere devam eden cezaevlerine girip çıkan ve cezaevlerinde din ve ahlak eğitimlerine devam eden mahkûmlar memnuniyetlerini çok sık bir şekilde dile getirmişlerdir. Yaptığımız görüşmelerde özellikle bire bir olarak yapılan görüşmelerde cezaevi vaizleri ile din ve ahlak eğitimlerinin mahkûmlar üzerindeki olumlu tesirinin oldukça yüksek olduğu dile getirilmiştir. Bu da gösteriyor ki sahada görev yapan, alanında donanımlı ve fedakâr vaizler sayesinde bu çalışmalar çok daha verimli bir şekilde yürütülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLERİN FARKLI ÖZELLİKLERİNE GÖRE DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLER ÜZERİNDE GÖRÜLEBİLEN ETKİLERİ

Cezaevlerinde verilen din ve ahlak eğitiminin mahkum davranışlarına etkisi ile ilgili bilimsel çalışmada, cezaevi vaizi olarak göreve başladıktan sonra, görev yaptığım farklı tipteki²⁷⁴ değişik cezaevlerindeki gözlemlerim, izlenimlerim ve görüşmelerim neticesinde ortaya çıkmıştır. Görev yaptığım cezaevlerinde bir çok farklı suça bulaşmış çok farklı mahkum portresiyle görüşmelerim ve derslerim olmuştur. Cezaevinden çıktıktan sonra bu hükümlülerin cezaevlerinde aldıkları din ve ahlak eğitiminin hayatta işlerine yarayıp yaramadığını, aldıkları eğitimleri dışarı çıkınca ne düzeyde hayatlarına taşıdıklarını görmek amacıyla pek çok mahkum ile görüşmeler yapılmıştır. Cezaevlerindeyken hükümlülere manevi olarak dokunulması, değerlerin farkına vardırılması, değerlerin bilinçli bir şekilde öğretilmesi, din ve ahlak eğitimleri ile bir farkındalık oluşturulması ve doğru bir bakış açısı kazandırılması çok önemlidir. Hükümlülerle iletişim kurmanın yolları aranarak olumsuz davranışlarının farkına varmaları sağlanmalıdır. Çünkü cezaevlerindeyken katıldıkları eğitim ve iyileştirme çalışmaları, cezaevi ve sonrasındaki yaşamlarına çok büyük katkı sağlayacağı göz ardı edilmemelidir. Bu araştırma yapılırken farklı suçlardan hüküm giymiş mahkumlar ile cezaevine girip çıkmış hükümlülerle görüşmeler yapılmaya çalışılmıştır. Yaptığım çalışmalar neticesinde, suça karışmış mahkumların çok büyük bir oranında dini ve ahlaki konulardaki bilgi eksikliğinin olduğu görülmektedir. Görüştüğüm mahkumların neredeyse tamamının suça karışmadan önce, düzenli ve sistemli olarak hiçbir din eğitim almamış oldukları anlaşılmaktadır. Yaptığım araştırmalarda görüşme yaptığım katılımcılardan (10)'un cezaevine girmeden önce diğerlerine göre sistemli sayılabilecek bir din ve ahlak eğitimi aldığı anlaşılmaktadır. Aldığı bu eğitimin de kendisi tarafından ne kadar

²⁷⁴Cezaevleri kendi içerisinde Özel Tip Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumları, Kadın Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, Çocuk ve Gençlik Kapalı Ceza İnfaz Kurumları, Açık Ceza İnfaz Kurumları, Çocuk Eğitim Evleri gibi farklı yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.

davranış kazanmaya yönelik algılandığı ve kendini geliştirici tarzda olduğu ayrı bir araştırma konusudur.

Katılımcılardan (5 ve 50) kendi çabaları ile farklı yerlerden ve kişilerden kendilerini geliştirici nitelikte din ve ahlak eğitimleri aldıkları ve bu eğitimi de yine sistemli bir şekilde herhangi bir okuldan almadıkları görülmektedir. Bu kişilerin (5 ve 50) din ve ahlak eğitimlerini cezaevlerindeyken hüküm giymiş olan başka mahkumlardan öğrendikleri tespit edilmiştir. Özellikle cezaevlerinde belirli bir düzeyde dini bilgisi olan mahkumların istedikten sonra diğer mahkumlar üzerinde etkili oldukları anlaşılmaktadır. Cezaevlerindeki dini bilgisi olan, dini bilinç ve şuurlanması yüksek hükümlülerin diğer mahkumlar üzerindeki etkilerinin olduğu gözlemlenmektedir. Bunda katılımcılardan (5 ve 50) 'nin yaşam tarzlarının ve hayata bakışlarının cezaevindeyken tamamen değişmesi ve bu değişimlerin üzerinde etkili olan hususun cezaevlerinde dini bilinci yüksek olan başka mahkumların tutum ve gayretlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin cezaevindeyken dini duyarlılığı olan hükümlülerin gayretiyle belli bir bilinç düzeyine ulaştıkları, hatalarından pişmanlık duyup tevbe sürecini yaşayarak etkilendikleri, bu etkileşim sonucunda müthiş bir değişim yaşayarak çok bilinçli bir şekilde dini şuurlanmaya ulaştıkları anlaşılmaktadır. Cezaevlerinde gerek derslerde ve gerekse oda sohbetlerinde dini bilgi düzeyi yüksek olan mahkumların ders ortamına olumlu katkı yaparak diğer mahkumlar üzerinde olumlu etkiler yaptıkları görülmektedir. Özellikle ders gruplarında ve koğuş ortamlarında bu türden dini duyarlılık düzeyi yüksek olup ibadetlerine devam eden, dini açıdan donanımlı ve nitelikli mahkumların, sınıftaki mahkumlar ile koğuştaki arkadaşlarının yanında saygınlıklarının yüksek olduğu, dini konularda görüşlerinin önemsendiği ve bir çok konunun onlar tarafından onaylanmasının hükümlülerin dini kabullenme düzeyinde etkili olduğu görülmektedir. Cezaevlerinde uzun süre yatan hükümlülerin de (1, 3, 4, 5, 12, 19, 21, 22, 25, 32, 45, 49, 59, 64) görüşlerinin bunu doğrular nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.

Cezaevlerinde verilecek din ve ahlak bilgisi derslerinde etkili olmak, bir çok hükümlünün dini bilinçlenmelerine yardımcı olmak ve dini içerikli etkinliklere katılımı sağlamak için bu yapıdaki hükümlülerden faydalanmak etkili olacaktır. Dini bilgi birikimi ve sosyalitesi kendi aralarında yüksek olan bazı kişiler üzerinde

saygınlığı oluşmuş hükümlülerin, diğer hükümlüler üzerinde çok daha etkili olabildiği görülmektedir. Çünkü kendileri gibi hüküm giymiş ve sonrasında gerçekten tevbe sürecini yaşayıp geçmişini unutup yeni bir yaşam tarzı geliştirmiş bilinçli bir mahkumun değişimini gören hükümlülerin dine bakışı da farklı olmaktadır. Cezaevlerinde bulunan ve hüküm giymiş bu tür kimseler ile içeri girip çıkmış ve geçmiş hatalarından ders çıkarmış kimselerden faydalanmak, diğer hükümlüler üzerinde ve dışardaki bilinçsizce suç işlemek için fırsat kollayan kişiler üzerinde çok büyük etki yapacaktır. Mahkumlar tarafından kabullenilmiş ve yaşayarak hatalarından tecrübe edinmiş kimselerin bu olumlu durumundan istifade edilmesi, hükümlüleri olduğu kadar dışardaki bir çok bilinçsiz insanın da bilinçlendirilmesinde etkili olacaktır.

Örnekleme grubundaki görüşmelerimiz neticesinde mahkumların dini duyarlılık seviyelerine baktığımızda, bu kişilerin davranışları üzerinde pekçok faktörün etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN MAHKUMUN ÇEVRESİNE YANSIMASI

Suçla bulaşmış kişilerin, suç eylemine karışmasında pek çok etken sayılabilir. Genel anlamda, her toplumda sosyal şartlar, ekonomik durumlar ve manevi yapılar göre suçlar şekillenmektedir.²⁷⁵ Modern zamanlarda teknolojinin hızla gelişmesiyle birlikte insana sunduğu imkânlar da her geçen gün artmaktadır. Teknolojinin olanaklarından oldukça fazla bir şekilde faydalanan organize suç unsurları, hayal edemeyeceğimiz farklılıkta yöntemler kullanarak çok farklı faaliyetlerde bulunmaktadırlar. Ekonomik anlamdaki sıkıntılar, rüşvet, işsizlik, eğitimsizlik, bilinçsiz bir yaşam, hukuki alanlardaki boşluklar, ahlaki yozlaşmalar gibi birden fazla ve oldukça fazla amil tarafından ortaya çıkarılan ve birbirini tetikleyen organize suçlar, insanlığı her geçen gün daha fazla oranda tehdit eder duruma gelmiştir. Suçla karışmış pek çok kişinin bu işi bireysel olarak değil organizeli bir şekilde yapmakta olduğu anlaşılmaktadır. Organize bir şekilde suçla karışan kişilerin uyuşturucudan tutunda kaçakçılığın her çeşidi, insan ticareti, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerinin aklanması, bilişim suçları gibi pek çok alanda faaliyetlerini

²⁷⁵Bilgiç, **Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme**, s.25.

sürdürdükleri görülmektedir. Özellikle organize suçların bütün insanları ve ülkeleri tehdit eder bir tarzda her geçen gün büyümesi, güvenlik yanında sosyal ve ekonomik kalkınmayı da olumsuz etkilediği bir gerçektir. Ülkelerin güvenliği açısından son derece önemli olan terörle mücadelede suç örgütlerinin önüne geçmek son derece gereklidir. Çünkü terörün finansmanı genelde örgütlü suçlardan gelecek para ile sağlanmaktadır. Bu açıdan örgütlü suçlarla mücadele ülkemizin güvenliği açısından da son derece önemlidir. Bu tür suç örgütüne katılmış olan kişilerin dini ve ahlaki konularda eğitilmesi son derece gerekli ve önemlidir. Eğer CİK'ler mahkûmların eğitilerek ıslah edilmesine yönelik çalışmalar yürütmez ise suça karışan kişiler içeride kaldığı süre içerisinde birçok farklı suç çeşidi ve suç işleme yöntem ve tekniklerini de öğrendiklerinden daha profesyonel bir suçlu potansiyeline dönüşebilecek bir yapıya bürünebilmektedir. Ancak farklı alanlarda verilen eğitimler, ıslaha yönelik çalışmalarla, din ve ahlak eğitimleri ile mahkûmlar tanıştırılabilirse pişmanlıkların yaşanmaya başlandığı açık bir şekilde görülebilmektedir. Özellikle cezaevi idaresi ve infaz koruma memurları din ve ahlak eğitimlerine devam eden mahkûmların durumları ile ilgili olarak zaman zaman olumlu geri bildirimlerde bulundukları görülmektedir. Cezaevi vaizi olarak haftalık hazırlanan ders ve katılımcı listelerinden oluşan programı cezaevi müdürüne imzaya götürdüğümde sıklıkla şu ifadelerle karşılaşmaktayım. “Hocam listedeki mahkûmlar bize problem çıkarmıyorlar”, “Hocam listedeki şu hükümlüler daha önce çok sıkıntı çıkarmalarına rağmen din ve ahlak derslerine, Kur'an Kursu eğitimlerine devam etmeye başladıktan sonra düzelmeye başlıyorlar, sıkıntılı bir mahkûm olmayı bırakıyorlar” tarzındaki memnuniyetlerini dile getirdikleri ifadeleri duymak önemli bir durumdur. Yine hükümlüleri bireysel görüşme için ya da Kur'an-ı Kerim ve ya din ve ahlak bilgisi dersi nedeniyle sınıf ortamına getirip götüren infaz koruma memurları ile ara sıra yaptığımız görüşmelerde, “Hocam siz bunlara ne yapıyorsunuz, dersten sonra bunlar kuzu gibi yumuşak huylu uysal bir kişiliğe bürünüyorlar, ele avuca sığmayan, herkese zarar vermeye yatkın olup huysuz bir kişiliği olan filan kişileri ders sonrası tanıyamıyoruz” şeklindeki ifadeleri birçok kez tekrarladıkları görülmektedir.

Örneklem grubu ile yapılan görüşmelerde hükümlülerin tamamına yakını din ve ahlak dersinin kendilerine iyi geldiğini, düzenli olarak derse devam ettiklerinde kendilerindeki değişimi fark ettiklerini ve bu dersleri suç işlemekten önce almış olmaları durumunda cezaevlerine düşmeyeceklerini itiraf ettikleri görülmektedir.

Cezaevlerinde verilen dini ve ahlaki içerikli dersler ile etkinliklerin hükümlüler üzerindeki tesirleri etrafındaki kişiler tarafından da rahatlıkla fark edildiği görülebilmektedir. Katılımcıların tamamına yakını cezaevinde aldıkları dini içerikli eğitimlerden dolayı çevrelerinde bulunan kişiler ile ailelerinin kendilerindeki değişimleri gözlemlediklerini belirtmiş ve bu durumun dine karşı olan ilgilerini de artırdığını dile getirdikleri görülmektedir.

Kendileri ile görüştüğüm hükümlülerden bazıları (3, 4, 15, 22, 25, 26, 31, 32, 37, 39, 40, 48, 53, 56, 59, 64) cezaevinde kendilerinin iyileştirilip eğitilmesine yönelik dini içerikli çalışmaların çok faydalı olduğunu, geç kalmış olmalarına rağmen yine de dini bilgileri öğrenmiş olmalarının kendileri için sevindirici olduğunu söyledikleri görülmektedir.

Cezaevi, hükümlülerin doğru istikameti bulmalarında önemli etkiye sahip unsurlardan birisi olabilmektedir. Bazı hükümlüler (3, 4, 5, 22, 50, 59, 61) cezaevine girmeyi kimsenin istemeyeceğini ancak kendilerinin cezaevine düşmelerine sevindiklerini, cezaevine girmemiş olmaları durumunda bilinçli bir hayat yaşamaktan gafil olacaklarını, cezaevindeyken katıldıkları din ve ahlak derslerinde pek çok yanlışlarının farkına vardıklarını dile getirdikleri, cezaevine düşmüş olmaktan dolayı memnun olduklarını beyan ettikleri görülmektedir.

Cezaevinde kaldıkları süre içerisinde dine yöneldiklerinden dolayı çevreleri tarafından alay konusu olduklarını da söyleyen hükümlüler olmuştur. Katılımcılardan (17, 31, 48) içeri girdikleri ilk yıllarda ruhsal anlamda bir çöküntü yaşadıklarını, bu süreçte etrafındaki kişilerden namaz kılanların daha rahat olduğunu gördüklerini, bu yüzden kendilerini dine verdiklerini dile getirdikleri görülmektedir. Ancak din ve ahlak derslerinden bekledikleri rahatlamayı göremedikleri, bunun sebebinin ise din görevlisiyle iletişim kuramamış olmaları, dini öğrenmek için özel gayret gerektirdiğinden bir süre sonra sıkıldıkları ve çevrelerinde bulunan kişilerin olumsuz sözlerinin de etkisiyle derslere devam etmedikleri anlaşılmaktadır.

Cezaevinde ve girip çıkmış örneklem grubundaki kişiler üzerinde Kur'an Kursu ile din ve ahlak bilgisi eğitiminin manevi etkileri görülmektedir. Cezaevinde sürdürülen dini içerikli çalışmaların cezaevi sürecinde olduğu gibi cezaevi sonrasındaki yaşamlarında çok büyük etki yaptığı, bu faaliyetlere katılanların hayatlarında gözle görülebilir değişim meydana getirdiği, hükümlülerdeki bu

değişimin çevredeki kişilerce de fark edildiği, hükümlülerde dini duyarlılığı artırdığı, iletişim sıkıntısının her zaman dikkat edilmesinin unutulmaması gerektiği ve katılımcılardan çok azının olumsuz görüş belirtmesine rağmen bunun kendilerinden kaynaklandığı sonucuna varılmıştır.

3.3.CEZAEVİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN FARKLI SUÇ GRUPLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Ceza İnfaz Kurumlarında birçok farklı suç türüne bulaşmış oldukça fazla hükümlü bulunmaktadır. Mahkûmların içerisinde cinayet suçunu işleyenler, uyuşturucu suçlarına karışanlar, hırsızlık ve yağma suçlarını işleyenler, cinsel suçları işleyenler, dolandırıcılık suçlarına karışanlar, kumar, fuhuş, tehdit, şantaj, nitelikli dolandırıcılık, gasp, örgütlü suçları işleyenler ve bunun gibi farklı pek çok suç grubunu görmek mümkündür. Suça bulaşan kişilerden özellikle birden fazla suça karışmış olan hükümlüler örgütlü organize suçlar adı altında değerlendirilmektedir. Araştırma yaptığımız İzmir 2 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Ceza İnfaz Kurumu'nda yatan ve cezaevlerinden çıkan mahkûmların bir kısmı da örgütlü organize suç işleyen hükümlüleri de kapsamaktadır. Ancak araştırmamızın üzerinde yoğunlaştığı mahkûm tipini, uzun süre cezaevlerinde farklı suçlardan hüküm giymiş, içlerinde müebbet cezası almış olanların da bulunduğu farklı suç türlerine karışmış hükümlüler oluşturmaktadır.

Araştırmada bir suça bulaştığı için hüküm giyen ve farklı cezaevlerinde kalarak cezalarını çekmiş olan mahkûmların tamamına yakınının birden fazla suça karıştıkları görülmektedir.

Şimdi de din ve ahlak eğitiminin farklı suç gruplarındaki kişiler üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

3.3.1.Cinayet Suçu İşleyenler üzerindeki Etkisi

İslam'a göre insan, yaratılmışların içerisinde en değerlisi ve üstün vasıflarla donatılmış olanıdır.²⁷⁶ İnsan hayatının koruma altına alınması da dinin en temel hedeflerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Kur'an-ı Kerim'de de haksız yere bir cana kıymanın, bütün insanları öldürmüş gibi ağır bir suç işlemiş kabul edildiği, bir insanın hayatını kurtarmanın da bütün insanlara hayat verme gibi yüce ve çok değerli bir davranış olduğu ifade edilmiştir.²⁷⁷

İslam dinine göre cinayet işlemek büyük günahlar arasında kabul edilmiştir. Haksız olarak kasten bir mü'min kişiyi öldürenin, öldürülen kişinin yakınlarının isteği üzerine dünyadayken kısas olarak öldürüleceği,²⁷⁸ pişman olup tövbe etmediği sürece ahirette de ebedi olarak cehennem azabıyla cezalandırılacağı, Allah'ın azabına ve lanetine uğrayacağı belirtilmiştir.²⁷⁹

Türk Ceza Kanununa göre de cinayet suçları kasten adam öldürmenin basit hali²⁸⁰, nitelikli kasten adam öldürmenin ağır hali²⁸¹ ile düzenlenmiştir. Kasten birini öldürme suçu, bir kişinin, bir başka kişiyi bilerek ve isteyerek öldürmesi işidir. Cinayet işleyen kişi, öldürülen kişinin yaşama hakkını elinden almış olmaktadır. Korunan hukuki değer ise yaşama hakkıdır. Bir kişiyi yaşama hakkından mahrum bırakarak can güvenliğini yok etmek, gerek dinen ve gerekse hukuken hiçbir kişinin hakkı değildir. Cinayet suçunu işleyen kişi bilerek ve isteyerek bu eylemi yapmış olmaktadır. Bu eyleminin karşılığında da kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılmaktadır. Ancak tasarlayarak planlı bir cinayet işlenmiş ise bu eylemin karşılığı ağırlaştırılmış müebbet cezası ile cezalandırılmaktadır. İdam cezasının yerine getirilen ağırlaştırılmış müebbet cezası ile cezalandırılmış olan hükümlülerin ise genelde cezalarını tek başına hücrelerde çekmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Cinayet suçu işlediklerinden dolayı hüküm giyip cezalarını çekmiş olan kişilerle (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10) yaptığımız görüşmelerde, bu hükümlülerin din ve ahlak eğitimi almaya başladıktan sonra, işledikleri suçtan dolayı pişmanlıklarının

²⁷⁶ **Tin Suresi** 95/4.

²⁷⁷ **Maide Suresi** 5/32.

²⁷⁸ **Bakara Suresi**2/178; **İsra Suresi**, 17/33.

²⁷⁹ **Nisa Suresi**4/93.

²⁸⁰ TCK, Madde:81.

²⁸¹ TCK, Madde:82.

fazlalaştığını, yaptıkları eylemin neticesinde böyle bir suça bulaşmayı hiç istemediklerini, eğer zamanında din ve ahlak eğitimi almış olmaları durumunda, bu eylemi işlemeyle karşı karşıya gelmeyebileceklerini dile getirdikleri görülmektedir. Görüştüğümüz kişilerin tamamına yakını, işledikleri suçu cehaletten ve bir anlık öfke sonucu gerçekleştirdiklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılar içerisinde cinayet suçunu işleyen başka suçlara karışmış olanlar da görülmektedir. Katılımcılardan (11, 12, 12, 15, 16, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 45, 65) kişilerin başka suçlarla bağlantılı olarak cinayet suçu da işlemiş oldukları anlaşılmaktadır. Görüştüğüm hükümlülerden sadece birisi (5), *“Bu eylemi gerçekleştirmeseydim ben ölmüş olacağımdan bu suçu işledim, ama yine de çok büyük pişmanlık içerisindeyim”* şeklinde duygularını dile getirdiği görülmektedir. Aynı hükümlü daha önce de işlediği bir suçtan dolayı cezaevinde yattığını, cezasını bitirip çıktığını beyan ettiği görülmektedir. Bu katılımcı, cezaevinde kaldığı süre içerisinde dini anlamda çok büyük bir değişim yaşadığını, kendisiyle yüzleşerek hatalarını görme fırsatı yakaladığını, cezaevinde kaldığı koğuştaki bir başka hükümlünün etkisi ve desteği ile tövbe sürecini yaşadığını, dini ve ahlaki konuları öğrendiğini, aileden gelen kulaktan dolma bilgilerle Müslüman olmasına rağmen hiçbir dini konuda yeterli bilgisinin olmadığını dile getirmiştir. Cezaevindeyken dini öğrenmeye yönelik çalışmaları ile dini bilinç ve şuur düzeyinin artmasının etkisiyle birlikte manevi anlamda çok büyük bir değişim yaşadığını, bu değişimin etkisiyle beraber bambaşka bir yaşam tarzına kavuştuğunu, ancak tekrar bir cinayet olayı ile karşı karşıya kaldığı için tekrar cezaevine düştüğünü, bu yüzden uzun bir süre daha cezaevinde yatıp çıktığını dile getirmiştir. Bu süreçte cezaevinde aldığı din ve ahlak eğitimleri ile yaşama tutunduğunu, her şeye rağmen büyük pişmanlık yaşadığını, ömrünün geri kalan süresi içerisinde sürekli olarak tövbe edip affedilebilmenin yollarını aradığını, kulluğunu önemseydiğini, ibadete, duaya yöneldiğini, düzenli olarak okuduğunu, kendini geliştirmeye çalıştığını ve çevresindeki hükümlüleri de dini konularda kendilerini yetiştirip geliştirmeleri için teşvik ettiğini dile getirdiği görülmektedir. Cezaevinde haftalık bir saat olarak planlanan din ve ahlak eğitimini ve dini içerikli konferanslar ile buna benzer etkinlikleri beklediklerini dile getirmiştir. Cinayet suçu işlemiş olan hükümlülerin çoğunluğu (1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 15, 16, 45, 65), öldürdükleri kişilere sürekli dua ettiklerini ve günlük olarak onların ruhuna Kur'an-ı Kerim okuduklarını dile

getirmişlerdir. Bu düşünceye sahip olmalarının nedeni olarak da aldıkları din ve ahlak eğitimlerinin sonucunda, işledikleri eylemin ne kadar kötü bir fiil olduğunu daha iyi kavramış olmalarını, böyle davranmayı önemsediklerinden bunu bir görev olarak kabul ettiklerini dile getirmişlerdir.

Cezaevinde aldıkları din ve ahlak bilgisi eğitimlerinden sonra bazı hükümlülerin (3, 4, 5, 8, 10, 45, 65), İslam dinini daha iyi öğrenebilmek için üniversite sınavlarına girerek iki yıllık İlahiyat Ön Lisans okumaya başladıkları görülmektedir. İlahiyat alanıyla ilgili tercihlerinin sebebi sorulduğunda ise dini zamanında öğrenmemenin bedelini uzun süre cezaevlerinde kalarak ödediklerini, cehaletleri ve öfkelerini kontrol edemediklerinden dolayı büyük günahlardan adam öldürme suçunu işlediklerini belirttikleri ve bu yüzden dini alanda kendilerini geliştirmek istedikleri görülmektedir. Bazı hükümlülerden (4, 5, 10) cezaevinde kaldıkları süre içerisinde diğer mahkûmlar tarafından da dini konularda kendilerine danışıldığını dile getirmişlerdir. Görüşmelerimiz ve gözlemlerimiz neticesinde, bu kişilerin dini konulardaki gayretlerinin de mahkûmlar tarafından fark edildiği, mahkûmlar arasında bu kişilerin saygınlıklarının daha da arttığı ve diğer hükümlüler tarafından takdir edildikleri anlaşılmaktadır. Dini ve ahlaki konularda kendilerini akademik olarak da geliştiren bu kişilerin, diğer hükümlüler üzerindeki etkinliklerinin ve saygınlıklarının arttığı, sözlerinin daha fazla dinlendiği anlaşılmaktadır. Hatta bazı katılımcılın (4, 5 ve 10), dini konularda diğer mahkûmlar tarafından kendilerine danışılıp soru sorulabilecek kişiler olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Cinayet suçu işleyerek cezasını çekmiş olan mahkûmların, dini duyarlılık noktasında diğer kişilere göre daha hassas davrandıkları, işledikleri suçtan dolayı kendilerini affettirebilmenin yolunun pişman olup tövbe ederek dine daha fazla yönelmekle mümkün olacağını bildikleri, ibadetlere ve duaya daha fazla önem vermek suretiyle affedilme ümidi taşıdıkları anlaşılmaktadır. Kendilerinin içine düştükleri durumdan çıkmanın yolu olarak Allah'tan başka kimsenin kendilerini affedemeyeceğini, Allah'ın merhametine sığındıklarını dile getirdikleri görülmektedir.

Örneklem grubu ile yapılan görüşmeler ve izlenimler neticesinde, cinayet suçu işleyen ve bunun cezasını çeken hükümlülerin diğer hükümlülere göre dini

konulara karşı daha ilgili oldukları, kendilerini yetiştirme ve geliştirme konusunda diğer hükümlülere göre çok daha fazla istekli davrandıkları, dini konuları öğrenme ve uygulamaya geçirmede, ibadetlere devamlılıkta, dini konuları konuşma ve yaşantıya dönüştürmede, davranışlarını güzelleştirmede manevi anlamda diğer hükümlülere göre daha bilinçli, istekli ve gayretli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.2.Uyuşturucu Suçluları Üzerindeki Etkisi

Çağımızda bağımlılık denince öncelikli olarak akla gelen, genelde uyuşturucu bağımlılığı olmaktadır. Özellikle büyük kentlerin gelişmemiş mahallelerinde, okulların çevresindeki cafe ve park gibi yerlerde gençleri hedef olarak kabul eden bir takım kişiler ve şebekeler uyuşturucuyla gençleri tuzağa düşürmenin peşindedirler. Birçok aile de ya “benim çocuğum yapmaz” düşüncesiyle uyuşturucu maddelerden habersiz yaşamını sürdürmekte ya da çocuğu bağımlı hale geldikten sonra işin farkına varmaktadır. Her ne kadar devlet, bütün kurumları ile uyuşturucu ile mücadele etse de ailelerin çok daha fazla sorumluluk üstlenerek çocuklarının hal ve hareketlerini kontrol altında tutmaları gerekmektedir.

Uyuşturucu madde ile buluşan gençler, zamanla bağımlı hale gelmektedirler. Bir süre sonra da pek çok genç hem kullanıcı hem de uyuşturucu ticareti ile uğraşan şebekelerin maşası haline gelmektedir. Toplumda torbacı olarak da tabir edilen neredeyse her köşe başında bir şekilde ağını bekleyen birçok uyuşturucu bağımlısı ve satıcısı ile karşılaşmamak mümkün değildir. Bağımlı hale getirilen birçok genç, yaşadığı duygusal sıkıntılar, maddi açıdan yetersiz duruma düşmeleri neticesinde kolay paraya ulaşma yolu olarak uyuşturucu satışını görmektedir. Uyuşturucu satışını bir meslek olarak görüp iş haline getirerek yaşamını sağlamanın yolunu aramaktadır. Bağımlılık kişileri bedenlen, ruhen ve sosyal olarak olumsuz yönde etkilemektedir. Ailelerin çocuklarını koruma altına alarak uyuşturucunun yaşamlarını etkilememesi için çok dikkatli olmaları gerekmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de içki yasağını bildiren maide suresinin 90. ayeti sarhoşluk veren, kişinin aklını ve iradesini yok eden bütün katı, sıvı ve gazlı maddeleri içine almaktadır. Hadis-i Şeriflerde de çoğu haram olanın azının da haram olduğunun vurgulanması, uyuşturucu gibi insana zarar veren maddelerin kullanımının

yasaklanması, dini açıdan kişilerin bu gibi zararlı maddelere yaklaşmamasında önemli bir etkiye sahiptir. Rahatlıkla şunu ifade etmek gerekir ki, ülkemizde, uyuşturucu madde bağımlı sayısının gün geçtikçe artmasına²⁸² rağmen birçok ülkenin çok gerisinde kalmasında, dinin önleyici yönünün olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bunda dinin toplum üzerindeki etkisinin ve yönlendirmelerinin çok büyük katkısı ve önemi vardır.

Her insanın yaşamında bir takım bağımlı olduğu durumlar mevcuttur. Kişinin bağılı olduğu şeyler zaman içerisinde tutkuya dönüşür. Bu durum bir süre sonrasında ise kişiyi bağımlılığa sürükler. Zararlı ve kötü şeylerin bağımlılığı zaman içerisinde insanı, çıkmaza doğru sürükler ve kişiye zarar vermeye başlar. Bir deneme ve süreç sonunda ortaya çıkan uyuşturucu bağımlılığı da kişileri bağımlı hale dönüştürür. Örneklem gruplarıyla yapılan görüşmelerde kötü arkadaşlıklar, manevi noktadaki boşluklar, ergenlik dönemindeki yalnızlık ve bunalımlar, yapabileceği bir mesleğin olmayışı, kısa ve kolay yoldan paraya ulaşma beklentisi, özentisi, gençlik dönemlerindeki rahatlama ve zevk alma isteği, kendini ispat etme yönündeki eğilimler, merak, yalnızlık duygusundan kurtulma ve sosyalleşmek için çevre edinme gibi sebeplerle bireylerin uyuşturucuya yöneldikleri anlaşılmaktadır. Oysa gençlerin, gerçek güç gösterisini, gerçek bir enerjiyi ancak kendine hâkim olmakla ve iradesini kontrol altında tutmakla mümkün olabileceğinin bilincine ulaştırılması gerekmektedir.²⁸³

Uyuşturucu suçundan hüküm giyen örneklem grubunda bulunan bazı katılımcılar (57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66), uyuşturucu ticareti suçu nedeniyle cezalandırıldıkları görülmektedir. Bu kişilerin aynı zamanda dolandırıcılık, gasp, yağma, cebir tehdit, şantaj, şiddet, yaralama, sahte kimlik kullanma gibi suçları da işledikleri, bazı kişilerin (60, 61, 62) nitelikli dolandırıcılık suçunu da işlediği, diğer bazılarının (57 ve 65) yaralama eylemini gerçekleştirdikleri, bir kişinin de (65) aynı zamanda cinayet suçuna karıştığı görülmektedir. Uyuşturucu suçundan dolayı ceza alıp yatan hükümlülerin, bu suçlarının yanında birçok suçu da işledikleri anlaşılmaktadır.

²⁸² 2018 **Türkiye Uyuşturucu Raporu**, www.narkotik.pol.tr>2018

²⁸³ Payot, **İrade Terbiyesi**, s.50.

Uyuşturucu ticareti suçuna karışanların dışındaki katılımcılardan bazılarının da (2, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 40, 41, 42, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56) uyuşturucu ile ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır. Farklı suç grupları arasında bulunan oldukça fazla kişinin uyuşturucuya da bulaşmış olması, suçluların birbirini etkilediği ve suç gruplarının birbirleri ile de bağlantılarının olduğu anlaşılmaktadır.

Uyuşturucu suçundan dolayı ceza alan örneklem grubundaki hükümlülerin cezaevinde iken Din ve Ahlak Bilgisi eğitimlerine devam ettiklerini ve aldıkları eğitimlerin kendilerine iyi geldiğini dile getirdikleri görölmektedir. Ancak yaptığımız görüşmeler ve gözlemlerim neticesinde bu suçu işleyenlerin kişilik özellikleri gereği çok istekli gibi göründükleri, anlık mutluluk peşinde oldukları, uzun süre bu eğitimlere istikrarlı olarak devam edemedikleri anlaşılmıştır. Örneklem grubundaki kişilerin tamamına yakınının (57, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 66) çok istekli gibi görünmelerine rağmen din ve ahlak bilgisi derslerine devam etmede süreklilik göstermedikleri, din ve ahlak bilgisi derslerine katıldıkları dönemlerde de dersin başından sonuna kadar aynı ciddiyet ve hassasiyet içerisinde olmadıkları anlaşılmaktadır. Örneklem grubundaki kişilerden sadece birisinin (63) cezaevinde bulunduğu süre içerisinde din ve ahlak bilgisi derslerine karşı daha duyarlı davrandığı, derslerden verim almak için gayret gösterdiği ve bilinçli bir şekilde derslere devam ettiği anlaşılmaktadır. Bu kişi ile yaptığımız görüşmelerde dini konularda daha hassas davrandığı, cezaevinde aldığı din ve ahlak bilgisi eğitimi sayesinde ciddi bir pişmanlık yaşadığı, tövbe sürecinin neticesinde çok daha farklı bir hayata sahip olduğu, asla bir daha Allah'ın haram kıldığı işlerle işinin olmayacağı, bundan sonraki hayatını daha bilinçli ve şuurlu bir şekilde sürdüreceği ve helal kazanç ile yaşamına devam edeceğine yönelik beyanlarını gözyaşları içerisinde dile getirdiği görölmektedir. Aynı katılımcının günlük yaşamını da ibadetlere göre planladığı, beş vakit namazını kılmak için gayret ettiği anlaşılmaktadır. Cezaevinde aldığı din ve ahlak eğitiminin neticesinde kişideki bu müthiş değişimin arkasında yatan sebebin, gerçek anlamda bir dindarlık boyutunu yakalamış olmasının olduğu anlaşılmaktadır.

Din ve ahlak bilgisi derslerine düzenli olarak devam eden ve cezaevi vaiziyle iletişimini sürdüren hükümlülerin üzerinde dinin etkisinin çok yüksek olduğu görölmektedir. Uyuşturucu suçuna karışanların Allah korkusundan dolayı din

derslerine devam edip kendilerini rahatlatmaya yönelik bir tutum içerisinde oldukları anlaşılmaktadır. Örneklem grubundaki kişilerden birisinin (64) *“Hocam ben çoluk çocuğa asla uyuşturucu satmam. Satan da karşısında beni bulur. Ben uyuşturucuyu sanatçılara satarım. Rızkımı temin için çalışıyorum. Masum çocuklarla işim olmaz.”* şeklinde düşüncelerini ortaya koyduğu görülmektedir. Bu katılımcının kendisini ve vicdanını rahatlatmak için uyuşturucu ticaretini yaparken çoluk çocuğa asla satmadığını, çocuklara uyuşturucu satan kişilerin karşılarında kendisini bulacağını, kendisinin ise sanatçılara sattığını dile getirmesi, içinde bulunduğu çelişkiyi göstermesi açısından önemlidir. Ailesinin rızkını düşündüğü, onlara iyi bir hayat sunmak istediği için bu işi yaptığını, manevi anlamda sürekli namazına devam ettiğini dile getirmesi işin başka bir boyutunu gözler önüne sermektedir. Buna rağmen bu kişinin vicdanının hala ölmediğini gösterdiği ve dinin insanlar tarafından yanlış anlaşılmasından dolayı ayrı bir değerlendirme yapılarak toplumdaki din algısının yeniden sorgulanması gerektiği anlaşılmaktadır.

Uyuşturucu suçuna karışmış olup cezaevinde yatan örneklem grubundaki kişilerden büyük bir kısmı (2, 23, 24, 26, 49, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 65,) ile yapılan görüşmelerde, din ve ahlak bilgisi derslerinde aldıkları eğitimlerin, helal ve haram bilincinin oluşmasında etkili olduğunu beyan ettikleri, ahirette hesap vermekten korktuklarını dile getirdikleri, cezaların da çok artırıldığı için bir daha uyuşturucu işine karışmayacaklarını beyan ettikleri görülmektedir. Bu gruptaki kişilerden bazılarının (19, 21, 25, 27, 40, 57, 64 ve 66) ise din ve ahlak derslerinde yaptıkları suçun ne anlama geldiğini öğrendiklerini ve bir daha aynı hatayı yapmayacaklarını söylemelerine rağmen, bu kişilerle derinlemesine yaptığımız görüşmelerde fırsat ellerine geçince yeniden aynı suçu işleyebilecekleri düşünülmektedir.

Uyuşturucu suçundan dolayı hüküm giymiş olanların genelde genç yaşta bu işin içine girdikleri, coşkulu ama bir o kadar da boş bir hayat yaşadıkları, çevrelerinin dikkatini çekmek için akla hayale gelmeyecek davranışlar sergileyebildikleri, belli bir yaştan sonra hayatı daha doğru algıladıkları, doğruyu ve yanlış daha iyi görmeye başladıkları, neyin güzel neyin yanlış olduğunu daha rahat tartabildikleri, bu düşünceleri üzerinde de cezaevlerinde aldıkları din ve ahlak eğitiminin de etkisinin olduğu düşünülmektedir.

Eğitim insan hayatında çok önemli bir olgudur. Özellikle din ve ahlak eğitimi son derece önemli ve gereklidir. Uyuşturucu suçundan hüküm giymiş mahkûmların neredeyse tamamının, cezaevine girmeden önce düzenli ve sistemli bir şekilde din ve ahlak eğitimi almadıkları, din ve ahlak eğitimiyle ilgili bilgilerinin tamamına yakınının cezaevinde bulundukları süre içerisinde öğrendiklerini, iyi bir aile ortamı görmedikleri, ekonomik düzeyi düşük ve eğitim durumu zayıf ailelerin içerisinde geldikleri anlaşılmaktadır. Düzenli olarak din ve ahlak eğitimi aldıklarında vicdanlarının geliştiği, daha duyarlı davrandıkları, uyuşturucuya ve suç işlemeye karşı daha hassas davranacakları kanaati oluşmuştur.

Uyuşturucu suçlarından hüküm giymiş örneklem grubundaki görüşülen kişilerin tamamı düzgün bir aile içerisinde yetişmemiş olduklarını, iyi bir ortamda düzenli bir din ve ahlak eğitimi almamış olduklarını dile getirdikleri görülmektedir. İyi bir aile ortamından mahrum kaldıkları ve sistemli bir şekilde din ve ahlak eğitimi almamış olmaları nedeniyle neyin niçin doğru ve neyin niçin yanlış olduğu ile ilgili bilinç düzeylerinin oluşmamasının neticesinde birçok suça karıştıklarını itiraf ettikleri görülmektedir. Bu hükümlülerin camiden, iyi arkadaş ortamlarından beslenmedikleri için sonlarının cezaevi olduğunu beyan etmeleri son derece anlamlıdır. Cezaevinde aldıkları din ve ahlak eğitimlerinin kendilerini son derece rahatlattığını, hayatlarına anlam kattığını, daha bilinçli bir hayata sahip olmak için bundan sonra bütün kötülüklerden uzak kalacaklarını dile getirmeleri, din ve ahlak eğitiminin kişilerin suça karışmamaları üzerinde ne kadar önemli etkisinin olduğunu ortaya koymaktadır.

Uyuşturucu ve diğer suçlardan kurtulmak için maddi ve manevi donanım son derece gereklidir. Kişi maddi sağlığını koruduğu gibi, manevi olarak da desteklenmelidir. Uyuşturucu gibi zararlı maddeleri ve bağımlılık yapan şeyleri terk edebilmek için sağlam bir irade ve güçlü bir inanç sahibi olmak kaçınılmazdır. İslam inancı kişiye sıkıntılarının çözümünü haram kılınan maddelerde aramamak gerektiğini söyler, kişinin helal kazanması ve Rabbi ile bağının kurulmasının son derece önemli olduğunu belirtir. Kişi madden ve manen bir sıkıntı içerisine girerse, içinde bir boşluk oluşursa, kurtuluş için tek sığınağı Allah olmalıdır.²⁸⁴

²⁸⁴Ömer Menekşe, **Madde Bağımlılığı**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 2011, s.33.

Katılımcılardan uyuşturucu kullananların cezaevlerinde bulundukları sürede uyuşturucu özelliği olan ilaçları elde etmek için her yolu denediklerini dile getirmeleri üzerinde düşünülüp tedbir alınması gerektiğini dile getirmiş olmaları düşündürücüdür. Cezaevi vaizliği görevini yürütürken görüşülen birçok mahkûmun doktora çıkıp uyuşturucu özelliği olan ilaçları yazdırmak için yoğun çaba sarf ettikleri gözlemlenmiştir. Suçluların eğitilip ıslah edilmesinin önündeki en dikkat çekici engelin uyuşturucu özelliği olan ilaçların kullanımlarının önüne geçilmesi için gayret edilmesi önem arz etmektedir. Çünkü uyuşturucu madde gibi sarhoş etme özelliği olan bu ilaçları kullanan mahkûmların ıslah edilmesi zorlaşmakta olduğu düşünülmektedir.

Örneklem grubu ile yapılan çalışmalar neticesinde uyuşturucu suçuna karışan hükümlülerin dini konularda daha istekli gibi göründükleri, ancak eylemlerinin süreklilik arz etmediği, bu suç grubu hükümlülerinin davranışlarını bütünüyle değiştirmeleri için çok uzun süre din ve ahlak eğitimi ile vicdanlarını geliştirici çalışmaların yapılması gerektiği, cezanın ağırlığının bu suç grubu üzerinde daha fazla etki yaptığı, dini duyarlılık göstermelerine rağmen fırsat ellerine geçince bir kısmının yeniden bu suça meyledebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

3.3.3.Hırsızlık, Gasp ve Yağma Suçu İşleyenlerdeki Etkisi

Başka birisine ait olan bir malın veya eşyanın sahibinin bilgisi dışında gizlice alınması, gasp edilmesi veya yağmalanması, mala ve mülkiyet edinme hakkına karşı işlenen temel suçlardan birisidir. İnsanın alın teri ile ve meşru yollarla kazanç elde edip servet sahibi olması dinimizce de teşvik edilmiştir. Mal güvenliği, İslam'ın temel ilkeleri arasındadır. İslam kişinin emeğini ve mülkiyet edinmesini kutsal kabul etmiş, mal güvenliğini zedeleyecek en ufak bir teşebbüsü dahi cezalandırmıştır.²⁸⁵ Tarihin her devrinde bütün dinlerde ve yasalarda hırsızlık, gasp ve yağma gibi eylemler suç olarak kabul edilirken, İslam dinine göre de bu fiiller, hukuki açıdan da dinen de ahlaki olarak da suç olarak kabul edilip büyük günah olarak görülmüş ve toplumda yüz kızartıcı suç olarak sayılmıştır. Başkasına ait bir eşyayı veya malı gasp

²⁸⁵Süleyman Uludağ, **İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, TDV yayınları, Ankara, 1981, s.194.

edip yağmalayarak hırsızlık yoluyla elde etmek büyük günahlardan katillik, şirk ve zina gibi kabul edilmiştir.²⁸⁶

Toplumsal yapıya büyük zarar veren ve toplumdaki huzurun ve güvenin temelini sarmaya ve yıkmaya yönelik bir eylem olarak kabul edilen gasp, yağma ve hırsızlık suçlarına karşı İslam dini çok önemli tedbirler alarak, çok çetin cezalar öngörmüştür. Kur'an-ı Kerim Maide Suresi 5/38-40. ayetlerinde bu durumu anlatmaktadır. Toplumun huzur ve güveni noktasında Allah'ın böyle bir cezayı öngörmesinin amacı, toplumda hırsızlık, gasp ve yağma gibi suçların en aza indirilmesinin hedeflenmiş olmasıdır.²⁸⁷ İslam'ın amacı birilerini cezalandırmak değil, aksine hırsızlık gibi suçların işlenmesine imkân bırakmayacak önlemleri almak, iktisadi ve sosyal açıdan gelişimi ve dengeyi sağlamak, insanları eğiterek yönlendirip toplumdaki güvenin ve huzurun devamını temin etmektir. Toplumdaki bu huzur ve güven ortamının sağlanmasında, din ve ahlak eğitiminin katkısı son derece önemlidir.

Hırsızlık, gasp ve yağma suçlarına karışmış kişilerin birçoğunun altında yatan nedenlerden biriside kuşkusuz uyuşturucuya da bulaşmış olmaları görülmektedir. Hırsızlık, gasp ve yağma suçlarını işleyenler uyuşturucu maddeleri elde edebilme adına, başka suçları da işleyerek anlık zevkleri ve özgürlükleri pahasına her suçu işlemeye meyilli olabilmektedir. Gerçek özgürlüğü anlık zevklerle yakalamaya çalışırken pek çok kişinin suça sürüklenmeleri kaçınılmaz olmaktadır.²⁸⁸

Hırsızlık, gasp ve yağma suçlarından dolayı hüküm giymiş olup cezaevinde yatıp çıkan mahkûmlarla yapılan görüşmelerde, örneklem grubu olarak seçtiğimiz kişilerin tamamının bu eylemi birçok kez yaptıklarını dile getirdikleri görülmüştür. Örneklem grubundaki katılımcılar (21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30)'ın tamamının, dini ve ahlaki olarak bu suçun bu kadar kötü ve yüz kızartıcı bir suç olduğunun farkında olmadıkları, gaflet içerisinde anlık düşünmenin neticesinde belirtmiş oldukları suçu işledikleri anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (26), "*Hırsızlık*

²⁸⁶Buhari, Ebi Abdullah Muhammed b. İsmail, **Camii's Sahih**, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, Hudud, 70, cilt 4, s.79.

²⁸⁷İbrahim Çalışkan, **İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1989, Cilt:31, sayı:1, s.368.

²⁸⁸Ahmet Erdinçli, **Manevi Değerler Boyutuyla Bağımlılıkla Mücadele Rehberi**, Safa Yayın Dağıtım, İstanbul, 2018, ss.62-64.

suçunun büyük günahlar arasında olduğunu bilmiyordum. Yüz kızartıcı bir suç olarak düşünmediğim için farkında bile olmadım. Hırsızlığı normal bir durum gibi gördüm. Küçükken hırsızlık yaptığımda etrafımdaki bazı kişilerin bunu gülerek karşılaması bana güç veriyordu. Hatta yaptığım hırsızlık becerimle beni övüyorlardı. Bu yüzden hırsızlığı normal bir şey olarak görüyordum. Sonrasında öğrendim ama bir kere alışmışım.” şeklinde düşüncelerini ifade ettiği görülmektedir. Örneklem grubundaki kişilerden (26 ve 30) bu suçu işlemelerinde uzun süre yakalanmadıklarını, bilinçli olarak küçüklükten itibaren ne kadar çok imkâna sahip olurlarsa toplum gözünde saygınlıklarının fazla olacağını düşünerek bu eylemi işlediklerini dile getirdikleri tespit edilmiştir. Hırsızlık suçundan dolayı hüküm giyip cezaevinde yatan kişilerden bazılarının (21, 22, 23, 24, 25, 27, 28) aile yapılarının da çok sıkıntılı olduğu, ailelerinde kendileri dışında suça bulaşp cezaevlerinde yatanların olduğu, iyi bir aile ortamında bulunmadıkları, neredeyse hiç bir şekilde din ve ahlak eğitimi almadıkları, çocukluklarını sokaklarda geçirdikleri, cezaevine düşmeden önce de çok sıkıntılar çektikleri, ailelerinin ekonomik olarak da çok sıkıntı içerisinde olduğu görüşmeler neticesinde anlaşılmıştır.

Yapılan görüşmelerde hırsızlık suçuna karışan katılımcıların büyük bir bölümü yaptıkları eylemin suç olmasını bilmelerine rağmen kolay yoldan para elde etmenin kendilerinin işine geldiğini dile getirmişlerdir. Bazı katılımcılar (21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29) zaman içerisinde bu suça alıştıkları, yeniden suç işlemeyi normal rutin bir şeymiş gibi algıladıklarını, hiçbir suçluluk hissetmediklerini, bu eylemi gerçekleştirdiklerinde anlık olarak büyük haz yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ancak cezaevinde kaldıkları süre içerisinde din ve ahlak bilgisi eğitimlerine katıldıktan sonra yaşamlarında büyük değişiklikler olduğunu, bu eylemin ahlaki açıdan onur kırıcı olduğunu fark ettiklerini, büyük bir pişmanlık yaşayarak kendilerini affettirmenin yolunu aradıklarını belirtmişlerdir. Örneklem grubundaki kişilerden (24), aile olarak bu eylemi sürekli olarak yerine getirdiklerini, kardeşinin de aynı suçtan dolayı cezaevinde olduğunu, hayatlarını böyle sürdürdüklerini, bunun bir yaşam tarzı haline geldiğini, bu eylemi yapmayı bırakmalarının neredeyse imkânsız olduğunu söylediği görülmektedir. Aynı kişi cezaevinde din ve ahlak derslerine devam ettikten sonra zaman zaman kendini sorguladığını, yaptığı işin çirkin bir eylem olduğunun farkında olduğunu dile getirmiştir. Ancak bu eylemi yerine getirdiğinde kendini mutlu hissettiğini, kendisini bu işten kurtarma ihtimalinin

neredeyse imkânsız olduğunu belirtmiştir. Örneklem grubundaki kişilerden bazıları (22, 25, 26, 30), işledikleri suçtan dolayı çok pişmanlık yaşadıkları, böyle bir eylemi asla bir daha işlemeyecekleri, cezaevinden çıktıktan sonra bütün zorluklarına rağmen aynı ortamda bulunmamak için çevrelerini değiştireceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Cezaevinden tahliye olmuş hırsızlık suçuna karışmış kişilerle yaptığımız görüşmelerde çevresini değiştirenlerin olduğu düşünüldüğünde bu suç grubu hükümlülerinin bilinçli hale geldiklerinde çevrelerini değiştirebilecekleri anlaşılmaktadır. Bu kişilerin çevrelerinin baskısına ve suça teşvik etmelerine rağmen bulunduğu ortamı terk edip alın teri ile çalışıp emek harcayarak rızıklarını kazanmak için gayret sarf ettikleri görülmektedir. Örneklem grubundaki kişilerden (22), cezaevinde kaldığı süre içerisinde katıldığı din ve ahlak derslerinde aldığı bilgiler sonucunda tövbe sürecini yaşayarak pişman olduğunu, bir daha asla böyle utanç verici bir suça karışmamak için Allah’a söz verdiğini, cezaevinden çıkınca işlediği suçtan dolayı mağdur ettiği kişileri bulup helalleşeceğini belirtmiştir. Bir katılımcının da (27) cezaevindeyken katıldığı din dersleri sonunda *“Gerekirse ömür boyu cezaevinde kalmaya razıyım, yeter ki bir daha bu suça karışmayayım. Rabbim beni affetsin de ben ömür boyu cezaevinde kalmaya razıyım, dışarı çıkıp aynı suçu işlemek yerine ömrümü dört duvar arasında geçirmeye razıyım”* şeklinde düşündüğünü, cezaevinden çıktıktan sonra da bir daha bu suçu işlememek için çok gayret sarf ettiğini, yaşadığı bütün zorluklara rağmen bir daha bu suça yönelmediğini dile getirmiş olması, din ve ahlak eğitiminin mahkûm üzerindeki etkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

Katılımcılardan (25) işlediği suçtan dolayı çok pişman olduğunu, aynı ders sayesinde öğrendiği bilgilerle tövbe sürecini yaşadığını, nasuh bir şekilde tövbe ettiğini, cezaevindeyken katıldığı peygamberimizin hayatı ile ilgili yarışmada birinci olduğunda çok mahcubiyet yaşadığını, aynı şekilde yanlış davranışlara devam ettiğinde *“Ahirette peygamberimin yüzüne nasıl bakarım”* düşüncesiyle kendine geldiğini ve asla bir daha bu eylemi işlemeyeceğini beyan etmiştir.

Hırsızlık suçunu işleyen örneklem grubunun dışında diğer katılımcılardan bazılarının (6, 7, 8, 9, 19, 20, 60, 66) başka suçlar yanında hırsızlık suçuna da karıştığı anlaşılmaktadır. Bunlardan (6 ve 9)’ un bu suça asla karışmayacaklarına dair verdikleri sözden dolayı çok hassas davrandıkları, din dersinde öğrendikleri bilgiler sayesinde pişmanlık yaşadıkları, dışarı çıktıktan sonra da çevrelerini

değiştirecekleri, helal kazanca dikkat edeceklerine yönelik düşünce ve duygularını ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan (29), cezaevinde katıldığı din derslerinin kendisinde bu davranışı bıraktıracak bir etki yapmadığını, yaşamının ve helal para kazanmanın imkânsız olduğunu, hayatındaki sıkıntılardan kurtulmak için din derslerine devam ettiğini, ancak bu derslerin bir sihirli değnek beklentisi içerisinde olduğu için beklentisini karşılamadığını, bu eylemi bıraktım demekle bırakamayacağını dile getirdiği görülmektedir.

Cezaevine girmiş olan örneklem grubundaki görüştüğümüz kişilerden hırsızlık suçundan hüküm giymiş olan mahkûmların, bu eylemle ilgili dini ve ahlaki bilgi düzeylerinin cezaevlerindeki din ve ahlak eğitimleri ile artırıldığı, derslere ve görüşmelere katılan hükümlülerin zaman içerisinde daha bilinçli hale gelerek bu eylemlerden dolayı pişmanlık yaşadıkları ve bundan sonraki hayatlarında bu tür yüz kızartıcı suçlardan uzak duracakları, işledikleri eylemlerden dolayı vicdanen rahatsızlık duydukları görülmektedir. Özellikle ahiret ve hesap boyutunda kul hakkı meselesinden dolayı kendilerini vicdanen sıkıntıda hissettikleri, cezaevlerinde verilen din ve ahlak eğitimlerinin hırsızlık, gasp ve yağma suçu işleyenler üzerinde çok iyi bir tesir oluşturduğu görülmektedir. Fakat bütün bunlara rağmen bu kişilerin gerekli mesleki becerilerle de desteklenerek infaz sonrası yaşamlarını sürdürürken bu tür eylemlere tekrar dönmeleri için birçok farklı kurumun desteğine ihtiyaç vardır. Özellikle manevi destek ile bilinç düzeylerinin yüksek tutulması ve manevi olarak motivasyon sağlanması önemlidir. Hırsızlık suçundan dolayı hüküm giyenlerin dine karşı daha ilgili gibi görünmesine rağmen bazı dini ritüelleri yerine getirirken diğer bazı suçları da işlemeye devam etmeleri bir çelişki olarak görülmektedir.

Din ve ahlak eğitimleriyle belirli bir düzeye ulaşan bu suç grubunun ıslahında, din ve ahlak eğitiminin etkisinin daha fazla olacağı kanaati oluşmuştur.

3.3.4.Cinsel Suçlular Üzerindeki Etkisi

Cinsiyet, yeryüzündeki canlıların üreyip çoğalması için Allah tarafından verilmiş, insanın davranışlarını etkileyen, insan tabiatının en köklü ve ayrılmaz bir

özelliğidir.²⁸⁹ Cinsellik kavramının iyi anlaşılması cinsel suçlara karşı bakışımızı ve cinsel suça karışanlarla mücadele etmemizdeki yaklaşımımızı da etkileyecektir.

Son yıllarda ülkemizde cinsel suçlarla ilgili orantısız olarak ciddi bir artış olduğu göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Bu artışın nedenleri ile ilgili gerek halk arasında yazılı ve görsel basında ve gerekse sosyal medyada çok farklı ve çeşitli fikirler üretilmektedir. Bu suça karışmış bireylerle ilgili söylenenler bir tarafa, bu suçluların iyileştirilerek yeniden topluma kazandırılmasında izlenecek yolun tespiti meselenin çözümü için gereklidir. Cinsellik, fitri bir konu olmasına rağmen toplumumuzda bir tabu olarak kabul edildiği, birçok insanın konusunun bile açılmasını ayıp ve günah olarak gördüğü ve bu yüzden de konuşulmasından şiddetle kaçındığı konuların başında gelmektedir. Modern zamanlarda eskiye oranla daha fazla tartışılan ve gündeme getirilen bir konu olmasına rağmen cinsellikle ilgili zaman zaman ahlaki ölçüleri zorlayan, edepten yoksun cinsellik çıkışları ve gösterileri de olmuştur. Cinsel dürtülerin kontrolünde geleneksel anlayışın etkisiyle toplumsal olarak başarılı olunmuş olsa da bireysel özgürlükler kapsamında medyada, internette, yazılı ve görsel medyada sıklıkla gündeme getirilmenin etkisi ile evlilik öncesi nikâhsız birliktelikler ve cinsel deneyimler gün geçtikçe toplumda cinsellik yaşının aşağılara çekilmesine, toplum gözünde de ulu orta her türlü cinsellik tecrübelerinin paylaşılması ve çoğalarak yaygınlaşması normal bir durummuş gibi görülmeye başlamasına sebep olmuştur. Günden güne normalmiş gibi görünen bu durum, pek çok sapkınlığı da beraberinde getirmiştir. Alenileşince toplum için normal olarak görülmeye başlanan birçok sapkınlıklar pek çok kişi tarafından da yaşanmaya başlamıştır. Özellikle özgürlük adı altında hiçbir sınır tanımadan fütursuzca yaşanan cinsel deneyimlerin medyada normal bir durum gibi afişe edilmesi yeni yetişen birçok genç üzerinde etkisini göstermiş, yeni pek çok ruhsal hastalıkların da ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Cinsel suç oranlarının gün geçtikçe toplumun her kesiminde yaygınlaşarak artması, toplum açısından son derece sıkıntılı bir durumdur. Cinsel sapkınlıklar ve cinsel suçlarla mücadele edebilmek için bu sapkınlığın temelinde yatan nedenleri iyi analiz etmek gerekmektedir.

²⁸⁹ Ali Bardakoğlu, **İlmihal II, İslam ve Toplum**, DİB yayınları, Ankara, 2006, s.123.

İnsanın yaşamında ve neslinin devamında Allah'ın insana verdiği şehvet, insanın kabiliyetlerinden birisidir.²⁹⁰ İnsanın karşı cinsten birine karşı ilgi duyması,²⁹¹ gönlünün istediği, arzu duyduğu şeylere karşı meylederek yönelmesi son derece doğaldır. İnsanın bütün davranışlarını şekillendiren ve bir gayeye yönlendiren şey duygularıdır. Bu duyguların doğru bir şekilde eğitilerek kontrol altında tutulması gerekir.²⁹² Bir insanda gelişim döneminden itibaren cinsel ihtiyacın meşru yollardan karşılanması gerekir. Karşılanmadığı durumlarda kişinin bünyesinde bazı problemler oluşturacağı gibi, hayatında da uyumsuzluklar meydana getirecektir. Cinsel ihtiyacın meşru bir yoldan giderilmesi, ruhsal açıdan da önemlidir. Çünkü şehvetin beden ve ruh gelişimi yanında, şahsiyetin oluşumunda ve kişiliğin şekillenmesinde etkisi vardır.²⁹³ Cinsel saldırı ve cinsel şiddetin temelinde yatan sebeplerden birisi de şehvetin sağlıklı olarak doğru bir şekilde kullanılmamasıdır.

İslam dini eşler arasındaki ilişkinin ruhi açıdan önemine dikkat çekerek, cinsellik duygusunun Allah'ın bir nimeti olduğuna vurgu yapmaktadır.²⁹⁴ Bununla birlikte insan varlığının devamını sağlayan ve fitri olan cinsellik ihtiyacının tamamen insana egemen olmasını da istememektedir. Böyle bir durumun heva gibi saptırıcı bir durum olduğunu söylemektedir.²⁹⁵

Unutulmamalıdır ki cinsellik en doğal ihtiyaçlardan birisidir. Bu ihtiyacın helal olan meşru yollardan karşılanması hiçbir sıkıntı oluşturmaz. Fakat doğal olmayan yollardan giderilmeye çalışılırsa cinsel sapkınlıkların ortaya çıkmasına sebep olur. Bu sapkınlıklar da bireysel ve toplumsal açıdan birçok problemi de beraberinde getirir.

Sağlıklı bir cinsellik kişinin yaşamında son derece önemlidir. Cinsel deneyimler sağlıklı ve meşru yollardan olursa başarı getirir, meşru yollardan olmazsa birçok sorun üretir.²⁹⁶ Freud, sapık yetişkinlerde görülen cinsel sapıtmaların genelinin altında, çocukluk dönemindeki uğramış olduğu sözde cinsel olmayan

²⁹⁰Şükrü Bilgiç, **Cinsel Suçlulara Peygamberi Müdahale**, İşrak Yayınları, İstanbul, 2018, s.26.

²⁹¹Fırat Erdoğan, **Bir Eğitim Programı Olarak Cinsiyet Eğitimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 3, İzmir, 1986, s.25.

²⁹²Hayati Aydın, **Kur'an'da İnsan Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999, s.58.

²⁹³Bilgiç, **Cinsel Suçlulara Peygamberi Müdahale**, s.27.

²⁹⁴**Rum Suresi**, 30/21.

²⁹⁵**Nisa Suresi**, 4/27; **Meryem Suresi**, 19/59.

²⁹⁶Sigmund Freud, **Cinsellik Üzerine**, çev. Hasan İlhan, Alter yayıncılık, Ankara, 2013, s.13.

etkilerin yattığını dile getirmiştir.²⁹⁷ Freud, zalimce davranış ile cinsel dürtülerin birbiri ile bağlantılı olduğunu, her acının içerisinde bir haz boyutunun bulunduğunu, psişik eğilimlerin de sapıklığı ortaya çıkardığını söylemiştir.²⁹⁸

Cinsel suçlar yaş, renk, ırk, kültür, inanç gözetmeksizin bütün toplumlarda ortaya çıkabilir. Bu suçlar toplum tarafından tasvip edilmeyen çirkin ve günah olarak kabul edilen hoş olmayan bir davranış olarak görülmektedir. Cinsellik ihtiyacı meşru yollardan tatmin edilmez ise bireysel ve toplumsal açıdan çok ciddi bir problem oluşturur. Bu sorun hayatın birçok alanında kişiyi ve toplumu etkileyen sıkıntılar da doğurur.²⁹⁹

Cinsel suçluların çoğunluğunun anneleriyle problemli olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Hayatta annenin boşluğunu hiçbir şey dolduramamaktadır. Anneden yoksunluğun ya da anne sevgisinden mahrum kalmanın ezikliği, ruhsal açıdan da olumsuz davranışlar sergilemesine zemin hazırlamaktadır. Her ruhsal sıkıntı başka problemlerin de çıkmasını tetiklemektedir. Annenin sevgi, şefkat ve merhametinden yeterli düzeyde beslenmemiş olan kişilerde, bu doyumsuzluk cinsel sapma olarak da kendini gösterebilmektedir. Cinsel suç grubu ile yapılan çalışmalarda bu sapkın davranışın arka planında pek çok problem olmasına rağmen temelde sevgisizlik ve ilgisizlikten uzak bir hayatın etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Cinsel suçlara karıştığı için cezaevinde yatan hükümlülerin genelde iradelerine hâkim olamayan kimseler oldukları görülmektedir. Suça karışan kişiler aynı zamanda birden fazla suçu da işleme potansiyeline sahiptir. Cinsel suçlarla ilgili seçtiğimiz örneklem grubundaki kişilerin tamamının (11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20) aynı zamanda başka suçları da işledikleri görülmektedir. Cinsel suça karışmış hükümlülerin tamamının sistemli bir şekilde din ve ahlak eğitimi almadıkları, dini konularda yeterli düzeyde bilgi sahibi olmadıkları, ailelerinin küçük yaşlarda kulaktan dolma sözlerle kendilerine bir şeyler söyledikleri, ancak neyi niçin, nasıl ve ne şekilde yapmaları gerektiğine dair hiçbir bilgiye sahip olmadıkları, en basit dini konuları bile cezaevinde bulundukları süre içerisinde din ve ahlak bilgisi derslerindeki eğitimler ile aldıkları anlaşılmaktadır.

²⁹⁷Freud, **Cinsellik Üzerine**, s.91.

²⁹⁸Freud, **Cinsellik Üzerine**, ss.21-23.

²⁹⁹Tuna Erdem, **Cinsellik Muamması**, Metin yayınları, İstanbul, 2012, s.39.

Cinsel suça karışmış hükümlülerden bazılarının (13, 15, 16, 20) küçük yaşlarda kendilerinin de bir şekilde taciz edildikleri, ailelerinden baskı ve şiddet gördükleri, sürekli olarak hakaret ve aşağılanmaya maruz kaldıkları kanaati oluşmuştur. Örneklem grubunda bulunan bir kişinin (15), çocuk yaştan itibaren sürekli olarak aşağılanmasının, itilip kakılmasının, babası ve etrafındaki herkes tarafından aşırı derecede rencide edilmesinin, bu hükümlüyü kişiliksiz birisine dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. Çevrenin bu tutum ve davranışlarının etkisi ile de hayatını berbat ettiği, işlediği suçun altında yaşadıklarından dolayı ailesinin kendisini terk etmesinin de etkili olduğu, küçük yaşlarda cinsel anlamda başından geçen sıkıntıların bir intikamı olarak da cinsel sapıklık yaşamış olabileceği düşünülmektedir.

Cinsel sorunların çözümünde, İslam dininin ortaya koyduğu tedbirlerden faydalanılmalıdır. Cinsel suçlara karışan mahkûmların iyileştirilerek ıslah edilmesinde din ve ahlak eğitiminden faydalanmak kaçınılmazdır. Cezaevinde kaldıkları süre içerisinde cinsel suça karışan hükümlülerin din ve ahlak eğitimlerine devam etmelerindeki en büyük etkenin, işledikleri suçtan dolayı toplum tarafından kabullenilmemelerinin önüne geçebilmeye yönelik düşüncelerinin yattığı düşünülmektedir. Din ve ahlak dersleri ile dini içerikli programlara katılma isteklerinin altında yatan asıl etken, kabullenilmek duygusu olduğu anlaşılmaktadır. Dini konularda çok ilgili ve istekli gibi görünmelerine rağmen, yeterli düzeyde pişmanlık yaşamadıkları, işledikleri günah ve suçlardan dolayı arınma, kendini yenileme ve yeniden temiz bir bireye dönüşme konusunda yeterli düzeyde gayret göstermedikleri anlaşılmaktadır. Din ve ahlak bilgisi ile ilgili derslere çok katılmak istediklerini söylemelerine rağmen aynı özveri ile devam etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu suç grubundaki hükümlülerin din derslerine katılıyor görünerek dışarıya karşı bir saygınlık kazanma istekleri olduğu kanaatine varılmıştır.

Örneklem grubundaki görüştüğümüz cinsel suç grubundaki hükümlülerin bir kısmının (12, 13, 14, 18) din ve ahlak eğitimlerine hiç ilgi duymadıkları, (12 ve 17)'nin din görevlisine karşı daha duyarlı davrandığı, diğer hükümlülerden (11, 15, 16, 19, 20) 'nin gerçek anlamda din ve ahlak eğitimine karşı ilgiliymiş gibi gözüküp yeterli düzeyde ilgi ve alaka göstermedikleri, (17)'nin ise dini bilgilerle ilgili yeterli düzeyde donanıma sahipmiş görüldüğü, gerçek anlamda ise yeterli düzeyde bilgi

sahibi olmadığı, ancak dini bilgileri öğrenme noktasında biraz daha fazla gayret içerisinde olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Ayrıca katılımcılar arasında bulunan (34 ve 36)'nın da cinsel suça karıştığı anlaşılmaktadır.

Bu suç grubundaki katılımcılarla görüşüldüğünde, kendilerini çok mağdur gösterdikleri, aslında dini bütün insanmış gibi davrandıkları, dini konularda çok az duydukları konuları çok iyi öğrenmiş gibi bilinçlilik taslayarak anlatma cihetine gittikleri, derinlemesine yapılan görüşmelerde ise kendilerini de söylediklerine inandırdıkları, yalan söyleme becerilerinin çok gelişmiş olduğu, dini konulardaki samimiymiş gibi görünmelerinin gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir.

Örnekleme grubundaki katılımcılar ile yapılan görüşmelerde bu suç grubundakilerin din ve ahlak dersleri eğitimine karşıda duyarsız davrandıkları, derslere devamlılık göstermede çok da özverili olmadıkları, çevrelerinde bulunan kişilere karşı saygınlık kazanmak için derslere katıldıkları, çocukluklarından itibaren düzenli olarak sistemli din ve ahlak eğitimi almadıkları anlaşılmaktadır. Din ve ahlak eğitiminin bu tür suç grubu üzerinde etkili olabilmesi için derslere devamlılık olması gerektiği ancak bu suç grubunun yeterince bu derslere ilgi göstermedikleri anlaşılmaktadır. Din ve ahlak dersleri ile dini içerikli faaliyetlere karşı ilgiliymiş gibi gözükenden de dini içerikli etkinlik ve faaliyetleri kendilerinin değiştiğini ispat etmeye yönelik bir kılıf olarak kullandıkları düşünülmektedir.

3.3.5.Dolandırıcılık Suçu İşleyenlerdeki Etkisi

Dolandırıcılık, suç çeşitlerinden birisi olup aldatma amacıyla yapılan kasıtlı her türlü eylemi kapsar. Dolandırıcılık suçu failin hileli davranışlarla bir kişiyi aldatması, mağdurun ya da başkasının zararına olarak kendisine ya da başkasına fayda sağlamasıyla oluşan bir suç çeşididir. (TCK Madde 157) Nitelikli dolandırıcılık suçu ise suçun belli dini, sosyal, mesleki, teknolojik araçların veya kamu kurum ve kuruluşlarının araç olarak kullanılması sonucu işlenmesidir.(TCK Madde 158) Dolandırıcılık suçunun oluşması için haksız bir çıkar elde edilmesi gerekir.

Nitelikli dolandırıcılık suçunda birçok şeyin istismar edilmesi söz konusudur. Dolandırıcıların en kutsal değerleri bile çok rahatlıkla istismar aracı olarak

kullandıkları görülmüştür. Dinin istismar edilmesi, kişinin içinde bulunduğu zor durumun istismarı, kişinin algılama yeteneğinin zayıflığını fırsata çevirerek faydalanılması, kamu kurum ve kuruluşlarının araç olarak öne sürülerek milletin güvenini kullanarak istismar edilmesi, farklı birçok değer istismar edilerek dolandırılma aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Dolandırıcılık suçu işleyen hükümlülerin birçok suçu da işlediklerinden dolayı suç vasfı değişerek nitelikli dolandırıcılığa dönüşmüştür. Nitelikli dolandırıcılık suçuna karışanların, çek, senet, mala zarar verme, güveni kötüye kullanma, hırsızlık, gasp/yağma, uyuşturucu ticareti, suç örgütüne üyelik gibi birçok suç çeşidiyle de bağlantılı oldukları görülmektedir.

Dolandırıcılık ve nitelikli dolandırıcılık suçlarına karışan kişilerin cezaevinde bulundukları süre içerisinde dini konularda daha ilgili görüldükleri düşünülmektedir. Örneklem grubundaki katılımcılardan (21, 26, 27, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 57, 61, 62, 63, 64)'ün dolandırıcılık ve nitelikli dolandırıcılık suçlarından hüküm giydikleri, bu kişilerin hemen hemen tamamına yakınının din ve ahlak derslerine karşı ilgili oldukları anlaşılmıştır. Bu suç grubundan hüküm giyenlerin dindarlık düzeyleri diğer suç grubundaki hükümlülere oranla daha yüksek gözükmemektedir. Dini ritüelleri yerine getirme konusunda daha gayretli oldukları, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı büyük bir kısmının öğrenmiş oldukları, çok az bir kısmının da Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrenme noktasında gayret gösterdikleri anlaşılmıştır. Bu suç grubundaki hükümlülerin yaptıkları eylemin suç olması konusunda bilgi sahibi olmalarına rağmen dindarlıkla uyuşmadığı noktasında yeterli bilinç düzeyinde olmadıkları düşünülmektedir. Dolandırıcılık eyleminin ahlaki olarak doğru olmadığı konusunda çok da üzerinde düşünmedikleri kanaati oluşmuştur. Bu suçtan dolayı hüküm giyenlerin, bu eylemi yapmaları ile dini konulardaki hassasiyetler arasında bir bağ kurmadıkları düşünülmektedir.

Dolandırıcılık ve nitelikli dolandırıcılık suçlarından dolayı hüküm giyenlerin genelinin ibadetlerle ilgili görevlerini yerine getirmede gayret ettikleri görülmektedir. Örneklem grubundaki katılımcıların (21, 26, 27, 37, 38, 39, 42, 46, 47, 49, 51, 61, 63) düzenli bir şekilde namazlarını kıldıkları, (40, 44, 45, 48, 50, 53, 57, 62) düzenli bir şekilde olmasa da günde en az bir vakit namaz ibadetlerini yerine getirdikleri, (41, 43) ün ise hiç namaz kılmadığı anlaşılmıştır.

Dolandırıcılık suçundan dolayı hüküm giyenlerin tamamına yakınının her gün düzenli olarak dua ettikleri, dine ve dini değerlere karşı çok saygılı davrandıkları, (21, 27, 37, 38, 39, 42, 46, 49, 51, 61, 63)'un düzenli olarak Kur'an-ı Kerim'i arapça metninden okudukları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (37)"*Hocam biz ibadetlerimize çok düşkünüz. Zenginler fakir fukaraya karşı çok merhametsizler. Biz zenginleri bulup onların mallarından birazını alıp ihtiyaç sahiplerine dağıtıyoruz. Bir nevi sosyal bir sevap kazanıyoruz. Zenginlerinde sevap kazanmasına sebep olurken fakirlerinde duasını alıyoruz.*" şeklinde bir ifadede bulunduğu görülmektedir.

Bu suç grubundan cezaevinde kalan katılımcıların tamamına yakınının dine ve dini değerlere karşı çok duyarlı davrandıkları anlaşılmaktadır. Kutsala karşı yapılacak en ufak bir saldırı karşısında en kuvvetli savunucusu olabilmektedir. Din ve dini değerlere karşı yapılacak en ufak bir saldırı karşısında çok hassas oldukları ve onları savunmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayacakları, bu konuda gözü kara davranacakları düşünülmektedir.

Dolandırıcılık suçlarından dolayı hüküm giymiş olanların diğer mahkûm grubuna göre dini konulara karşı çok daha istekli oldukları, din ve ahlak bilgisi dersleri ile dini içerikli programları asla kaçırmadıkları anlaşılmaktadır. Düzenlenecek bütün dini ve ahlaki içerikli programlara karşı örneklem grubunun tamamına yakınının (21, 25, 26, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 57, 61, 62, 63) ilgi göstermekte oldukları, yapılan bütün etkinliklere katıldıkları anlaşılmaktadır. Ancak katılımcılardan (41 ve 43)'ün hasım durumları nedeniyle bu etkinliklere katılmak istemelerine rağmen katılamadıkları anlaşılmıştır.

Görüşmeler neticesinde suç grupları arasında dini duyarlılık ve ahlaki gelişim noktasında en fazla gayret gösteren, işledikleri suçtan dolayı pişmanlık duyup bir daha bu eylemi işlemeyeceğine dair düşüncelerini dile getirenlerin dolandırıcılık suçuna karışanlar olduğu, din ve ahlak eğitimleri ile dini ve ahlaki içerikli eğitimlerin en fazla olumlu katkı yaptığı suç grubunun dolandırıcılık eylemlerine karışan hükümlüler olduğu düşünülmektedir.

Bu grup katılımcıların dini ve ahlaki konularda çok duyarlı davranmalarına rağmen güveni kötüye kullanma ve mala zarar verme eylemlerini işleme konusunda suç işlemeye daha yatkın oldukları düşünülmektedir.

3.3.6.Namus Cinayeti Suçu İşleyenlerdeki Etkisi

Dünyanın pek çok yerinde namus söz konusu olduğunda en ağır şekilde cinayetle sonuçlanan bir şiddet eylemini görmek mümkündür. Namus cinayetleri de, özellikle ülkemizde çok sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Ülkelerin kültürel özellikleri ile değer anlayışlarının bir sonucu olarak sıklıkla namus ve töre cinayetleriyle karşılaşmaktadır. Dünyanın birçok yerinde namus adı altında kadınlar çok kolay öldürülmektedir. Pek çok kadın namus cinayetlerine kurban giderken, toplumdaki namus anlayışının çok farklı boyutlarda algılandığı bir vakıadır. Toplumdaki namus algısı, pek çok cinayetin de sebebini oluşturmaktadır. Namus konusunda uygun davranışlar sergilemeyen birçok kadın çok kolaylıkla namus cinayetine kurban verilebilmektedir. Değerlerin çok fazla tahribata uğramadığı, geleneksel aile yapılarının güçlü olarak korunduğu toplumlarda, insanlar davranışlarını namus anlayışına göre şekillendirebilmektedirler.

Ülkemizde namus cinayetleri biraz da ataerkil bir toplum yapısının ürünü olarak karşımıza çıkarken, son yıllardaki namus cinayetlerinde, feminist söylemlerle toplumun değerlerine ve örflerine karşı umursamazca davranan bazı kadınların da bu tutumlarının kışkırtıcı bir unsur olduğu dikkatlerden kaçmamaktadır.

Araştırmamızın örneklem grubu içerisindeki (31, 32, 33, 34, 35, 36) 'nın namus cinayeti nedeniyle hüküm giydikleri görülmektedir. Namus cinayeti nedeniyle suça bulaşmış olan bu kişilerin bulundukları çevrenin ve aile yapılarının dinin ve geleneğin otoritesine göre şekillendikleri, kültürel ortamın ortaya koyduğu bakış açısının oldukça etkili olduğu ve toplum tarafından hissedildiği görülmektedir. Özellikle geleneksel aile yapılarındaki hayata ve kadına bakış tarzından kaynaklanan bir takım yanlış anlayışlar, dini duyguları güçlü insanları dahi çok kolaylıkla bir cinayet işlemeye sevk edebilmektedir.

Örneklem grubumuzdaki hükümlülerin namus cinayetine karışmalarının öncesinde dini konulara karşı hassas oldukları, bunlardan bazısının (31, 32, 33, 35) İbadetlerini hiç aksatmadıkları görülmekle birlikte bilgi düzeylerinin çok zayıf olduğu anlaşılmaktadır. Bu suç grubu hükümlülerinin suça karışmadan önce sistemli bir şekilde din ve ahlak eğitimi almadıkları görülmüştür. Örneklem grubundaki hükümlülerden (34, 36)'nın ise dini bilgi birikimlerinin hiç olmadığı gibi dine karşı

da hiç ilgi ve alakalarının olmadığı, düzenli bir şekilde dini görevlerini yerine getirmedikleri anlaşılmaktadır.

Örneklem grubundaki (34, 35 ve 36) namus cinayeti yanında başka suçlara da karıştıkları anlaşılmaktadır. Bu katılımcılarla derinlemesine yapılan görüşmelerde (34 ve 36)'nın cinsel suça da karıştıkları tespit edilmektedir.

Katılımcılardan bazısının (31, 32, 33, 35) cezaevinde bulundukları sürede dini ve ahlaki içerikli programlara katılımda çok istekli oldukları ve devamlı olarak din ve ahlak eğitimlerine katıldıkları, aldıkları eğitimler neticesinde farkındalıklarının arttığı ve bu tür bir suça karışmış olmaktan dolayı büyük pişmanlık yaşadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (34 ve 36) dine karşı ilgili gibi gözükmelerine rağmen din ve ahlak eğitimlerine düzenli bir şekilde devam etmedikleri, bu durumun sebebinin de ailede örflerin canlı olarak yaşamasına rağmen inanç konusunda aile fertlerinin görüşleri ve yaşantılarının çok zayıf oluşunun etkili olduğu görülmektedir. Katılımcıların arasındaki bu suça karışanların üzerinde dine ve dindarlara karşı olumsuz bakış açısına sahip olmaları ve çocukluk dönemindeki arkadaş çevresiyle kurulan yanlış dostlukların etkili olduğu düşünülmektedir.

Namus cinayetine karışmış olan katılımcılardan bir kısmının (31, 32, 33) başka bir suça bulaşmadıkları anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (34, 35, 36)'nın namus cinayeti yanında kaçırmaya, tehdit, zorlama ve hürriyetten mahrum bırakma, birden fazla yaralama gibi eylemlerinin de olduğu anlaşılmaktadır. Ancak buna rağmen işlemiş oldukları suç nedeniyle pişmanlık yaşadıkları anlaşılmaktadır.

Namus cinayetinden hüküm giyen mahkûmların din ve ahlak derslerine karşı yoğun ilgi gösterdikleri, dini öğrenmek için gayret ettikleri, işledikleri suçtan dolayı pişmanlıklarını sıklıkla dile getirdikleri, cehaletten, aile ve toplumun baskısından dolayı böyle bir suçu işlediklerini, aslında bir başkasına zarar verme, öldürme gibi bir eylemi asla yapma ihtimali olmayan kişiler olduklarını dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcıların din ve ahlak bilgisi derslerine devam ederek öğrendikleri bilgiler sayesinde cehaletin ve yaptıkları suç eyleminin çok büyük zararını gördüklerini dile getirdikleri anlaşılmaktadır. “Kaderimiz böyleymiş yapacak bir şeyimiz yok” diyerek durumu kabullendiklerini, ancak bir kişinin hayatına kast etmiş olmanın verdiği huzursuzluğu ve pişmanlığı yoğun olarak yaşadıklarını, böyle bir suç işlemeyi asla istemediklerini sık sık dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (35) *“Çok cahilce davrandım. Düğün günümde eşim olacak kişinin yanlışını gördüm. Gerdek gecesi ihanetin bedelini ödedi. Namus başka bir şeye benzemez. Ama yine de yapmasaydım iyi olacakmış. Cehaletten, insanlar ne der düşüncesinden, aile ve çevre baskısından dolayı böyle bir suç işledim. Allah beni affetsin.”* şeklinde düşüncesini ve pişmanlığını dile getirdiği görülmektedir.

Başlangıçta işledikleri suçtan dolayı pişmanlık duymayan (34, 36), ancak zamanla din ve ahlak bilgisi dersleriyle daha farklı bir bakış açısı kazandıklarını, yaptıkları eylemin çok kötü bir şey olduğunu ve bundan dolayı pişmanlık yaşadıklarını dile getirdikleri görülmektedir. Ancak bu kişilerle yapılan derinlemesine görüşmelerde cinsel anlamda da suça karıştıkları kanaati oluşmuştur. Diğerlerine göre dini ve ahlaki konulardaki sıkıntılı durumun nedenlerden birisinin cinsel suça karışmış olmaları olduğu düşünülmektedir.

Örneklem grubundaki katılımcılardan (33), *“Hocam her gün öldürdüğüm kişinin ruhuna Kur'an okuyorum. Yaptığı yanlıştan dolayı Allah'ın kendisini affetmesi için sürekli dua ediyorum. Onun adına memleketimde hayır yapıyorum, lokma döktürüyorum, Allah beni de affetsin başımıza bunlar gelmese iyi idi. Ancak başka da çaremiz yoktu. Bende büyük bir günah işledim. Sürekli olarak Rabbimden kendi affımı da gözyaşları içerisinde istiyorum. Cezaevinde üstü kapalı bir mezarın içinde yaşıyoruz. Çok pişmanım”* şeklindeki ifadelerle düşüncelerini ve duygularını ortaya koydukları anlaşılmaktadır.

Namus cinayetine karışan hükümlülerin bir kısmının (31, 32, 33, 35) dini konularda daha duyarlı ve hassas oldukları, din ve ahlak bilgisi derslerine devam ederek bilgi ve anlayış düzeylerini geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu suç grubundakilerin (31, 32, 33, 34, 35, 36) din ve ahlak dersleriyle farkındalıklarının geliştiği, işledikleri suçtan dolayı pişmanlık yaşadıkları, din ve ahlak bilgisi dersleri ile dini ve ahlaki içerikli programlar sayesinde yaptıkları eylemin ne kadar büyük suç olduğunun farkına vardıkları ve işledikleri suçun pişmanlığını yoğun bir şekilde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Din ve ahlak bilgisi derslerinin bu suç grubunun davranışlarının düzelmesi ve pişmanlık yaşamaları üzerinde çok büyük bir etki yaptığı, işledikleri suçtan dolayı pişmanlık duydukları, diğer suçlulara göre cezalarını çekerken isyankar olmadıkları, daha teslimiyetçi bir yapıları olduğu düşünülmektedir.

3.3.7.Çıkar Amaçlı Organize Suç İşleyenler Üzerindeki Etkisi

Organize suç kavramı, örgütlü suçları içine alan bir suç türüdür. Mafya tipi yapılanma olarak da anılandırılan, eylemlerinde baskı, cebir, şiddet ve tehdit içeren suç örgütlerini ifade etmektedir. Bazı suçlar işlenirken örgüt birlikteliği gerektirdiğinden, birçok örgüt, suç işlemek amacı güdölerek kurulan birer araç niteliği taşımaktadır.

Organize suç örgütü tabiri karmaşık bir yapıyı ifade eder. Organize suçluluk ve mafya tipi suç anlayışı, sadece haksız kazanç elde etme peşinde değildir. Aynı zamanda bir güç oluşturmaya da hedeflemektedir. Bu gücü oluşturabilmek için önüne gelen legal ya da illegal bütün kuvvetleri ve yapıları hâkimiyet kurma adına düşman olarak görmektedir. Güç oluşturup hâkimiyet kurmalarına ve bu uğurda elde edecekleri rantı engellemeye yönelik ne ve kim varsa düşman olarak görülüp, bunların mücadele edilecek düşman kategorisine dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

Ülkemizde hukuk dışı yapılanmalara ve kanunların gösterdiği yollar dışına çıkmaya doğru eğilimli suç örgütleri ile karşılaşılabilir. Bu eğilim, organize olarak işlenen suçların nedenleri arasında görülmektedir. Organize suç örgütlerinin illegal alandan çıkarak legal alana geçmek için çeşitli şirketler, holdingler, vakıf ve dernek gibi yapılar kurarak meşruiyet kazanma yoluna gittikleri de görülmektedir. Organize suçları, legal yapılar olarak gösterdikleri, bu yapılar adı altında suç işlemeye devam ettikleri Emniyet Genel Müdürlüğü Organize Suçlar Şube Müdürlüğünün raporlarından da anlaşılmaktadır.³⁰⁰

Organize suç örgütlerinin güçlenmesi, toplumda varlığını sürdürmesi, adalet sisteminin zayıflamasına, rüşvet, yolsuzluk, baskı, cebir, şiddet, gasp ve dolandırıcılık gibi eylemlerin artmasına, toplumda devlete ve hukuk sistemine güvenin yok olmasına, sosyal yapının çözülmesine sebebiyet vermektedir. Devletin bütün kurumlarıyla bu tür suç örgütlerinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak özellikle son yıllarda suç örgütlerinin üstüne yoğun bir şekilde kararlılıkla gitmesi çok önemlidir. Toplumsal anlamda da organize suçlarla top yekûn bilinçlenme ve mücadele etmek, suçun önlenmesinde son derece önemlidir.³⁰¹

³⁰⁰[www.egm.gov.tr/kom/organize/tanitim\(11.06.2019\)](http://www.egm.gov.tr/kom/organize/tanitim(11.06.2019))

³⁰¹[www.egm.gov.tr/kom/organize/tanitim\(12.06.2019\)](http://www.egm.gov.tr/kom/organize/tanitim(12.06.2019))

Organize suç örgütü kurmadan dolayı hüküm giyen kişiler akrabalık, hemşericilik, cezaevlerinde daha önce birlikte olduğu koğuş arkadaşlığı gibi nedenlerle bir araya gelip güç oluşturup suç işleme yoluna gitmekte oldukları anlaşılmaktadır. Organize suç örgütlerinin daha çok bir lider etrafında toplanarak onun direktifleri doğrultusunda suç işledikleri görülmektedir. Suç örgütü lideri ne kadar güç oluşturduysa en fazla mensubu toplama imkânına kavuştuğu düşünülmektedir. Organize suçlarda liderin etkisinin artması tamamen oluşturduğu güçle orantılıdır.

Organize suç örgütleri liderlerinin, toplum tarafından sempatik görülebilecek ve kahraman gibi algılanacak bir imaj oluşturma gayreti içine girdikleri anlaşılmaktadır. Bunun için de toplumsal sorumluluk projelerinde yer almak için yoğun çaba sarf ettikleri, doğal afetlerde zarar gören kişilerin ihtiyaçlarının giderilmesinde aktif oldukları, öğrencilere burs vermek, fakir, kimsesiz ve yaşlılara yardımlar götürmek, erzak kolileri dağıtmak gibi faaliyetlerde bulundukları görülmektedir.

Organize suç örgütü liderleri kendilerini bir iş adamı gibi göstererek de imaj oluşturmaya çalıştıkları, bir halk kahramanı olarak görülmelerini sağlayacak çalışmaları da ihmal etmedikleri, bunun içinde medyayı profesyonelce kullandıkları görülmektedir. Sosyal açıdan bakıldığında, mafya tarzı tavırların toplum tarafından tebessümle karşılanması ve benimsenmesi, meşru gibi görülmesi ya da gösterilmesi ciddi anlamda bir yıkım olarak düşünülmektedir. Özellikle okullarda akran grupları arasında liderlik vasıflarıyla sivrilmiş bir takım öğrencilerin, mafyavari tavırlar içerisine girmeleri, onlar gibi giyinip onlar gibi konuşmaya çalışması, mafya gibi hareket etmeleri, zaman zaman güce başvurmaları, şiddete karşı eğilim göstermeleri, derin yapılara karşı ilgi duymaları, gelecek açısından son derece kaygı verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Çıkar amaçlı organize suçlardan hüküm giyen kişilerin tamamına yakını (9, 10, 17, 18, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55) diğer katılımcılara göre kendilerinin önemli bir adammış imajı oluşturma ve bunu gösterme çabaları içerisinde oldukları görülmektedir. Dini konularda da çok hassas davranan, bilinçli bir şekilde hareket eden, din ve değerlerle ilgili en ufak bir yanlış

asla kabul etmeyen, bunun için her şeyi göze alan bir yapıda oldukları anlaşılmaktadır. Bu suç grubu hükümlüleri giyim kuşama, konuşma üslubuna son derece dikkat ettikleri, kendilerini ağırdan sattıkları, ağır abi süsü verdikleri görülmektedir. Din ve mukaddesat söz konusu olduğunda kendilerini hemen belli ettikleri görülmektedir.

Organize suç grubu içerisinde yer alan hükümlülerin cezaevinde bulundukları sürede din ve ahlak derslerine karşı son derece saygılı oldukları, derslere gelirken çok özenli davrandıkları, dini ve ahlaki içerikli programları kaçırmamak için gayret ettikleri anlaşılmaktadır. Dini öğrenme ve yaşantıya dökme konusunda ise aynı oranda gayret içerisine girmedikleri düşünülmektedir. Din ve ahlak bilgisi derslerine devam eden bu suç grubu hükümlülerin tamamına yakınının din ve ahlak derslerini ilgi ile dinlerken, sorumluluklarını yerine getirme ve geri dönüşüm konusunda hükümlülerden bazılarının (9, 10, 38, 39, 42, 49, 51, 53, 54, 56) özenli davrandıkları anlaşılmaktadır.

Cezaevinde bulundukları süre içerisinde dini içerikli bütün programlara katılmaya özen gösterdikleri, aldığı din ve ahlak eğitiminin davranışlarını sorgulamada ve gözden geçirmede etkili olduğu, çevrelerindeki hükümlüleri dini içerikli faaliyetlere katılmaları için teşvik ettikleri görülmektedir.

Bu suç grubu hükümlülerinin bir kısmının dini konularda çok hassas oldukları, dini vecibeleri yerine getirme konusunda çok hassas davrandıkları, ancak hükümlülerin bir kısmının da dine ve kutsala karşı çok saygılı olmalarına rağmen dini vecibeleri ve sorumlulukları yerine getirme konusunda aynı hassasiyeti göstermedikleri, ahlaki konularda, dinin haram ve helal konularında çok da bilinçli ve duyarlı davranmadıkları, ancak davranışlarıyla dinle çok ilgili oldukları izlenimi verdikleri, kendi aralarında birbirleri ile çekişme içerisinde oldukları, vicdanen acımasızca davrandıkları, fırsat bulunca güç oluşturma eğilimi gösterdikleri düşünülmektedir.

3.4.DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE HÜKÜMLÜ DAVRANIŞLARINA ETKİLERİ

3.4.1.Din ve Ahlak Eğitiminin Yaş Faktörüne Göre Hükümlülerin Davranışlarına Etkisi

Farklı suçlardan dolayı hüküm giymiş olan örneklem grubundaki mahkûmların yaşlarına göre dindarlık durumları ile din ve ahlak bilgisi derslerine katılımları ve hükümlülerin yaş durumları dikkate alınarak, din ve ahlak bilgisi eğitiminin hükümlü davranışlarına etkisi değerlendirilmeye çalışılacaktır. Görüştüğümüz katılımcıların yaşlarına göre din ve ahlak bilgisi derslerine ve dini içerikli faaliyetlere karşı ilgilerinin ne durumda olduğu, yaş durumları dikkate alındığında hükümlüler üzerinde din ve ahlak eğitiminin etkisinin ne düzeyde olduğunu tespit etmeye yönelik görüşmeler yapılmıştır.

Katılımcıların yaş durumları göz önünde bulundurulduğunda, hüküm giydiği suçu işlediklerinde örneklem grubunun tamamının reşit durumda oldukları anlaşılmaktadır. Belli bir yaş düzeyine ulaşmış olmalarına rağmen dini bilgi düzeylerinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir. Özellikle dinin en temel konuları olan inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularda bilgileri yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Değişik suçlardan dolayı hüküm giymiş bulunan örneklem grubundaki görüştüğümüz katılımcıların (1, 2, 3, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 35, 36, 39, 40, 41, 43, 51, 57, 63, 65) yaşları yükseldikçe din ve ahlak bilgisi eğitimlerine karşı daha duyarlı davrandıkları anlaşılmaktadır. Mahkûmların cezaevine ilk girdiklerinde ne yapacaklarını şaşırıp duaya yöneldikleri, bir süre sonrasında ise henüz hüküm giymedikleri için dine ve dini konulara gerekli hassasiyeti göstermedikleri, mahkemenin yaklaştığı dönemlerde ise dine karşı meyillerinin fazlaştığı görülmektedir. Hüküm giydikten sonra cezaya alışma sürecinde pek çok şeye karşı bir boşlama yaşadıkları gibi dini konulardan da uzak durdukları, ancak zamanla belirli olgunluğa ulaştıktan sonra, dini konulara karşı daha duyarlı davrandıkları anlaşılmaktadır.

Örneklem grubu içerisinde bulunan katılımcılardan bir kısmı (4, 11, 19, 22, 23, 24, 25, 38, 52, 58, 59) cezaevine girdikleri dönemde yaşlarının henüz küçük olduğu, din ve ahlak konuları ile ilgili yeterli düzeyde ilgilenmedikleri, dini konularla

ilgili hiçbir farkındalıklarının olmadığı görülmektedir. Hükümlülerin belirli bir yaşa geldiklerinde, özellikle ceza alıp uzun süre cezaevinde kalacaklarının bilincini kavramaya başladıktan sonra, dini konulara karşı ilgilerinin artmaya başladığı görülmektedir.

Yaş ilerledikçe uzun süre cezaevinde kalan kişi için, dine sığınma fikrinin daha da arttığını dile getiren katılımcılardan (1, 5, 7, 8, 9, 13, 26, 27, 31, 32, 36, 39, 43, 51, 61), cezaevinden çıkma ümidi kesilince ve uzun süre cezaevinde kalmak zorunda olduklarının farkına vardıkları andan itibaren yapılacak başka bir şey kalmadığını, bu yüzden dini konulara meylin artmaya başladığını dile getirdikleri görülmektedir. Bu konuda bir hükümlü (32) *“Yaşım bu kadar ilerlemeden önce, hayatın amacına yönelik hiç fikir yürütmedim. Fakat yıllar geçtikçe ölüm fikri bende bazı şeyleri sorgulamama ve yaptığım suçun karşılığında nasıl bir hale düştüğümü idrak etmeme yönelik sorgulamaların başlamasına sebep oldu.”* şeklinde duygularını ifade ettiği görülmektedir. Cezaevinde kaldığı süre içerisinde aldığı din ve ahlak bilgisi eğitiminin doğru düşünüp güzel kararlar vermesine katkı yaptığını, din ve ahlak eğitimi derslerine devam etmesi sayesinde bunalıma girmekten kurtulduklarını, aldıkları eğitim sayesinde ömürlerinin en verimli dönemini bilinçsizce geçirmediklerini, dine yönelmemeleri durumunda daha fazla suça karışma durumuyla karşı karşıya kalabileceklerini dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan bazıları (2, 3, 5, 9, 10, 21, 22, 25, 27, 37, 38, 42, 58) din eğitimi almalarının ve Kur'an-ı Kerimi öğrenmelerinin kendilerine çok büyük katkı sağladığını, işledikleri suçları bir daha yapmama bilinci kazandırdığını, cezaevindeyken bu eğitimlere yönelmelerinin cezaevi sonrasında tekrar suça karışmalarını engellediğini dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (6), gençlik dönemlerinde aklının başında olmadığını, istediği gibi davrandığını, menfaati için her yolu kendisine mubah gördüğünü, bu yüzden pek çok kez suça karıştığını, cezaevinde kaldığı süre içerisinde annesini kaybettiğinde bazı şeyleri sorgulamaya başladığını, annesini çok üzdüğünden kadının kahrından öldüğünü düşündüğü için vicdanen rahatsızlık duyduğunu, işlediği suçlardan dolayı pişmanlık yaşadığını dile getirdiği görülmektedir. Cezaevine girmiş olmasının kendisine çok şey kazandırdığını, hatalarıyla yüzleşmesinde din ve ahlak eğitiminin çok etkili olduğunu, yaş ilerledikçe ayaklarının yere basmaya başladığını, ölümden,

hesap vermekten ve cehenneme gitmekten çok korktuğunu, bu korkunun kendisini daha çok ibadete yönelttiğini dile getirdiği görülmektedir.

Yine bir başka katılımcı (42) çocukluğundan itibaren sorumluluklarını yerine getirmediğini, ailesinin sürekli ahını aldığını, hiçbir şeye önem vermediğini, sadece yaşamasına baktığını, keyfi için her yolu meşru gördüğünü, cezaevinde bulunduğu süre içerisinde din görevlisinin olumlu yaklaşımları sayesinde dini sevmeye başladığını, bilgi eksikliğini giderince ibadet etme gereği duyduğunu, kendisini sorgulamaya başladığını dile getirdiği görülmektedir. Uzun süre cezaevinde kalan suçluların, belli bir zamandan sonra dine yönelirse kurtulabileceğini, aksi takdirde ya tamamen yüzşüzleşerek hiçbir şeyi kafaya takmayacağını ya da kafayı yiyeceğini dile getiren bir başka katılımcı (37) devam ettiği din ve ahlak derslerinin kendisine hayatı ve yaşantısını sorgulaması gerektiğini öğrettiğini, içeri düşünce yalnız başına kaldığını, dostlarının hepsinin kendisini terk etmesinin yıkımını yaşadığını, hayatın anlamsızlığı üzerine düşündüğünü fakat içerisinden çıkamadığı için din ve ahlak derslerine katıldığını, derslerdeki sohbetlerden sonra doğru düşünmeye başladığını, dini konuları öğrenme isteğinin arttığını, zamanla cezaevinde de çok uzun süre kalacağından sığınacağı başka bir kimse olmadığı için dine karşı daha fazla ilgi duymaya başladığını dile getirdiği görülmektedir.

Genç yaşta cezaevine giren ve cezaevinde kaldığı süre içerisinde dini bilgileri öğrenme gereği duyan hükümlülerden birisi (4), *“Cezaevine girmeden önce din adına kulaktan duyduğum çok az bilgi vardı. Hayata dair hiçbir amacım ve beklentim yoktu. Sadece günümü yaşıyordum. Günlük çalışıp günlük yaşıyordum. Ölüm sonrasına yönelik hiçbir bilinçli eylemim yoktu. Cezaevinde kendimi boşlukta buldum. Din derslerine ve Kur’an Kursuna öylesine katıldım ama zamanla hayatımın anlamı oldu.”* şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir. Bu hükümlü hayatında dini olan neredeyse hiçbir şey olmadığını, cezaevine girdikten bir süre sonra kendini boşlukta hissettiğini, önceleri sırf vakit geçsin diye cezaevindeki dini bilgiler ve Kur’an Kerim Kursu eğitimine devam ettiğini, zaman içerisinde öğrendikçe kendini geliştirdiğini, hayatın amacına yönelik sorgulamalar yapmaya başladığını, farkındalığının geliştikçe dine ve ilme karşı merak saldıığını, öğrenme isteğini geliştirmeye çalıştığını, öğrendikçe geliştiğini ve kendisindeki eksiklikleri gidermeye gayret ettiğini, Kur’an-ı Kerim’i anlamaya yönelik okumalar yaptığını, ibadetlere daha fazla zaman ayırdığını, düzenli bir

şekilde namaz kılmaya başladığını, işlediği suçlardan dolayı pişmanlık yaşadığını ve dindarlık düzeyinin arttığını dile getirdiği görülmektedir.

Cezaevlerinde hüküm giyen mahkumların yaş durumları arttıkça dini ve ahlaki konulara karşı daha fazla ilgi göstermeye başladıkları anlaşılmaktadır. Görüşme yapılan örneklem grubundaki katılımcılar içerisindeki bazılarının (1, 6, 7, 17, 26, 32, 36, 39, 43, 51, 57) dini konulara ilgilerinin belli bir yaştan sonra daha ciddi olarak arttığı görülmektedir. Genç yaştaki bazı hükümlülerin dini ve ahlaki konularla ilgilerinin daha yüzeysel olduğu görülmektedir. Örneklem grubu içerisindeki bazılarının (11, 19, 20, 22, 23, 24, 52, 58, 59) yaş durumu diğer mahkumlara göre daha düşük olan katılımcıların dini konulara ve ibadetlere karşı ilgilerinin ve tutumlarının daha zayıf olduğu düşünülmektedir.

Görüşülen hükümlülerden bazıları yaş ilerleyinceye kadar dini konuları çok önemsemediklerini, belli bir yaşa geldikten sonra insanın daha fazla ölüm ve sonrasını düşünmeye başladığını, ibadetleri öğrenme gayreti içerisinde girdiklerini dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Görüşmelerimde genç hükümlüler arasında dini bilinçlenmenin etkisiyle dine yönelip ahlakını geliştirenler olmasına rağmen yaş durumlarına göre yaşı ilerlemiş olanların yaşı düşük olan hükümlülere göre daha fazla dini duyarlılık gösterdiği kanaati oluşmaktadır.

Hükümlülerin yaşları yükseldikçe din ve ahlak bilgisi dersi ile dini ve ahlaki konularla ilgili faaliyetlere karşı ilgilerinin arttığını, dini konuları öğrenmekle birlikte ibadet etme alışkanlıklarında da artış olduğu anlaşılmaktadır. Hükümlülerin yaşlarının ilerlemesiyle birlikte cezaevlerinde aldıkları din ve ahlak eğitimi sayesinde daha bilinçli hale geldikleri ve böylece hayatlarındaki hataları sorgulamaya başladıkları, dini bilgilenme isteklerinin yaşlılıkla beraber arttığı, bilinçlenme düzeyi arttıkça da farkındalıklarının geliştiği, yaş ilerledikçe yaşamı ve amacını sorgulamaya başladıkları, yalnızlık düşüncesi ağır basınca ölüm, hesap verme bilinci ve cehennem fikrinin daha fazla etkili olduğu düşünülmektedir. Belirli bir yaştan sonra hükümlülerin ibadet etme alışkanlıklarının geliştiği, dine yönelmede yaş faktörünün etkisi olmakla beraber genç yaşta da hükümlülerin dini bilgi ve manevi bilinç düzeyi arttıkça dine karşı ilgilerinin de arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.2.Din ve Ahlak Eğitiminin Cezaevinde Kalış Süresine Göre Hükümlü Davranışlarına Etkisi

Hükümlülerin cezaevlerinde kalış süreleri dikkate alındığında tamamına yakınının 10 yılın üstünde cezaevinde kaldıkları görülmektedir. Uzun süre cezaevinde kalan kişilerin cezaevine girdikleri ve henüz hüküm giymemiş oldukları ilk dönemlerde dine karşı daha ilgili oldukları, mahkeme tarihi yaklaştığında dine ve duaya karşı daha fazla bir yönelişin gözlemlendiği ancak hüküm giydikten sonra, mahkûmların büyük çoğunluğunun dine karşı ilgisiz kaldığı düşünülmektedir.

Uzun süre cezaevlerinde kalan hükümlülerin hayata tutunmadaki sıkıntıları da bir başka problemidir. Yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük çoğunluğu (1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 21, 26, 27, 30, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 55, 56, 58, 59, 62, 63, 65), uzun süre cezaevinde ceza çekiyor olmanın kendilerini sıkıntıya sürüklediğini, günlerin yatmakla bitmediğini, eğer ilgilenecek bir meşguliyet bulunmaması durumunda kişinin sıkıntılı bir duruma düşerek bunalımına sebep olduğunu ifade etmektedirler. Görüştüğümüz katılımcılardan bazıları (1, 4, 6, 7, 8, 9, 12, 14, 15, 17, 18, 22, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 34, 37, 38, 40, 41, 42, 46, 49, 52, 56, 58, 59, 66) hüküm giyince uzun süre cezaevinde kalacak olmalarından dolayı kendilerine zarar verdikleri, vücutlarını jiletledikleri, dövme yaptırarak kendilerini rahatlatmaya çalıştıkları görülmüştür. Hükümlülerden bazıları (2, 3, 5, 9, 10, 21, 22, 25, 35, 37, 38, 39, 42, 49, 56, 58, 59, 65) Allah inancı sayesinde kendilerine daha büyük zararlar vermekten kurtulduklarını, cezaevinde aldıkları din ve ahlak eğitiminin hayata tutunmalarında çok büyük katkısı ve desteğinin olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Uzun süre cezaevinde kalmış olan katılımcılardan (37) *“Uzun süre cezaevinde kalmak ciddi sıkıntılı bir durumdur. İnsan meşguliyetler bulamazsa dört duvar arasında kafayı yer. Din ve ahlak bilgisi dersleri ile dinin insan hayatındaki gerekliliğini ve insan hayatındaki boşluğu doldurduğunu yaşayarak öğrendim. Bu kadar uzun ceza yatacak birisi için günlük ibadetleri düzenli bir şekilde yerine getirmek kişiye güç vermektedir. İnsan sığınılacak bir limana her zaman ihtiyaç duyulmaktadır.”* şeklinde duygularını ifade ettiği gözlemlenmiştir. Yine müebbet cezası yatan hükümlülerden (1) *“Eğer ibadetler olmasa insan bunalıma girer. Günlük beş vakit namaz, her namaz için önceden hazırlık yapmak, abdest alıp namaz vaktine göre yaşantını şekillendirmek, geçmeyen zamanın kolaylıkla geçmesini sağlıyor. Namaza*

göre günümü planlayarak bunalıma girmekten kurtuluyorum. Din ve ahlak bilgisi derslerinde öğrendiğim bilgileri tekrarlayarak, duaları ezberleyerek vaktimi güzel bir şekilde değerlendirmiş oluyorum” sözleriyle kendince zamanı verimli bir şekilde kullandığını ifade ettiği anlaşılmaktadır.

Cezaevinde kalış süreleri arttıkça, sürekli aynı ortamda kalmanın getirdiği stresli durum hükümlülerde öfke, kızgınlık, tahammül edememe ve saldırganlık gibi yanlış bazı davranışların da ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Çok uzun süredir cezaevinde kalan ve ağırlaştırılmış müebbet cezası yatan hükümlülerden görüştüğümüz katılımcılar (2, 3, 7, 10, 11, 12, 13, 15, 19, 21, 28, 29, 35, 38, 41, 45, 49, 55, 56, 65) uzun süre aynı ortamda kalmalarının sinirlerini gerdiğini, küçük ve basit bir şeye karşı bile tahammüllerinin kalmadığını, sürekli aynı kişilerin yüzünü gördüklerinden bir süre sonra oda arkadaşının bile yaptıklarının göze battığını, aynı ortamda kaldığı kardeşine bile tahammül edemediklerini dile getirdikleri görülmektedir. Aynı katılımcıların cezaevinde verilen din ve ahlak bilgisi dersleri ile Kur'an-ı Kerim derslerinin kendileri için nefes alma fırsatı olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan uzun süre müebbet cezası yatmış olan hükümlülerden birisi (45), ” *Hocam içeride kalan adamlara çok güvenmeyin, ne zaman ne şekilde davranacağımız hiç belli olmaz. Bizim bir anımız bir anımıza benzemez, her an bir değişim yaşayarak farklı bir tavır sergileyebiliriz. Uzun süre içeride kaldığımızdan bizi bunalıma düşmekten, kendimize ve başkalarına zarar vermekten koruyan tek şey, dinle ilgilenmek olmuştur. Kur'an dersleri ve dini sohbetlerle biraz rahatlayıp kendimize geliyoruz, bu dersler bizi yumuşatıyor, rahat ceza yatmamızı sağlıyor.*” şeklinde düşüncelerini dile getirmiştir.

Karıştığı suçtan dolayı uzun süreli ceza yatmış, ancak dışarıda ailesi ve çocuğu olan hükümlülerin durumu da ciddi anlamda problem oluşturduğu düşünülmektedir. Sürekli aklı dışarıda olduğundan, cezaevinde sıkıntı çektikleri anlaşılmaktadır. Ailesi ile ilgili kaygıları, çocuğuyla ilgili endişeleri, maddi ve manevi birçok imkânını kaybetmesi, hükümlünün sürekli olarak düşüncelere dalmasına, zaman zaman öfke patlaması yaşamasına, olur olmaz en ufak şeylere bile sinirlenip kendisine ve çevresine zarar vermesine sebebiyet verdiği anlaşılmaktadır. Hükümlülerden bazıları (1, 5, 7, 8, 10, 17, 23, 26, 28, 29, 32, 35, 42, 45, 49, 53, 60, 64) içeride kaldıkları süre içerisinde özellikle dışarıdaki aileleri ile ilgili durumların kendilerini düşündürdüğünü, bunalıma girmekten korktuklarını, sıkıntılı anlarında

haftada bir saat katıldıkları din dersi sayesinde kafalarını dağıttıklarını, derslere devam ettiklerinde bir haftalık motivasyon sağladıklarını, Kur'an-ı Kerim ve din derslerinin kendileri için çok önemli olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Bazı katılımcılarla (3, 9, 11, 14, 15, 19, 20, 22, 23, 25, 27, 31, 36, 38, 41, 42, 46, 49, 52, 54, 56, 58, 61, 64, 66) yaptığımız görüşmelerde maddi sıkıntıların da kendilerini en çok düşündüren konuların başında geldiğini, cezaevinde kalış süresi arttıkça problemin daha da büyüdüğünü, bu süreçte içeride suç işleyip ceza almamak için din ve ahlak derslerinin kendilerine destek olduğunu belirttikleri görülmektedir. Problemlerinden dolayı bunaldıkları durumlarda ve sıkıntılarında dolayı içinden çıkılmaz bir hal aldıklarında din derslerinin kendileri için büyük bir fırsat olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan birisi (27) *“Problemlerimden dolayı kafayı yemek üzere olduğum zamanlarda psikolojik sorunlarımla başa çıkabilmek için din hocası ile görüş talep ediyorum. En sıkıntılı anlarımda manevi rehberlik çok işime yarıyor. Görüşme yaptığımda bir süre bu durum beni idare ediyor. Ne zaman bunalıma girmeye başlasam problemlerimle baş edemediğimde kurum vaizi ile görüşüyorum. En sıkıntılı anlarımda hep imdadıma yetişiyor”* şeklinde düşüncelerini dile getirdiği görülmüştür. Yine bir başka hükümlü (45), *“Müebbet cezası yatıyordum. Çok zorda kaldığımda kurum vaizi ile görüşmek bana iyi geliyordu. Görüşmeden sonra kendimi hafiflemiş olarak hissediyordum. Kafama takılan sorulara cevaplar aldığımda bu beni uzun süre idare ediyordu. Maneviyatım güçlü olduğunda hiçbir şey umurumda olmuyordu”* şeklinde kendini ifade ederek cezaevlerindeki manevi rehberlik çalışmalarının uzun süre ceza yatan hükümlüler için ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir.

Cezaevinde uzun süre kalanların en sıkıntılı anlarında çareyi maneviyatta aradıkları, din ve ahlak derslerinin kendilerine motivasyon sağladığı, dini konularda kendilerini geliştirdikçe ve dinle ilgili etkinliklere katıldıkça daha rahat ceza yattıkları, din ve ahlak dersine devam eden ve manevi rehberlik desteği alan hükümlülerin rahatladıkları, ibadetlerine devam edenlerin vakitlerini daha rahat geçirdikleri kanaati oluşmuştur.

3.5. KATILIMCILARIN CEZAEVLERİNDE YÜRÜTÜLEN DİN EĞİTİMİ, AHLAKİ GELİŞİM VE MANEVİ REHBERLİK ÇALIŞMALARI İLE İLGİLİ DÜŞÜNCELERİ

Bu bölümde örneklem grubu ile yapılan görüşme verilerinin doğrultusunda hükümlülerin ceza infaz kurumlarında kaldıkları süredeki yürütülen din eğitimi, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik çalışmalarına bakışı incelenmeye çalışılmıştır. Bunun için çeşitli suç grubundan ve farklı yaş aralıklarına sahip hüküm giymiş mahkûmların cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimlerine, dini içerikli programlara ve manevi rehberlik çalışmalarına bakışları ile bu konu hakkındaki düşünceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

İnsanın gelişiminde birçok etken önemli bir yere sahiptir. Belli suçları işleyerek cezaevine düşmüş hükümlülerinde hayatlarında etkili olan pek çok husus vardır. Cezaevlerinde yürütülen dini içerikli maneviyatı güçlendirici çalışmalar da, hükümlünün gelişiminde, değişiminde ve hatalarını fark etmesinde son derece etkili olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle hüküm giymiş ve uzun süre cezaevlerinde kalan kişiler için manevi destek son derece gereklidir. Kişilerin özgüvenlerinin gelişmesi ve yeniden sevilen bir birey olmalarında maneviyat son derece önemlidir. Çünkü din, insan doğasının sevgiye duyulan ihtiyacını karşılamada etkili bir olgudur.³⁰² Bu açıdan cezaevlerinde sürdürülen ve hükümlülerin hayatına anlam katmadaki etkisi çok önemli olan bir olgu ile ilgili mahkûmların düşünceleri de önemsenmelidir.

Bu konularla ilgili düşüncelerini öğrenmeye çalıştığımız katılımcıların tamamı, ceza infaz kurumlarında yürütülen din eğitimi, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik çalışmaları ile ilgili olumlu görüşlerini belirtmişlerdir. Bu eğitimlerin içeride ceza yatan bir hükümlü için çok gerekli olduğunu, cezaevi yaşamında en büyük destek ve faydanın bu eğitimler sayesinde elde edilebildiğini, dört duvar arasında yaşamlarını sürdüren hükümlünün, bir nebze olsun sosyalleşmesinde bu eğitimlerin gerekli olduğunu, bir mahkûmun cezaevinde en fazla ihtiyaç duyduğu şeyler arasında dinin ilk sıralardaki yerini alacağını dile getirdikleri anlaşılmaktadır. Cezaevindeki birisi için dinin olmazsa olmaz olarak görüldüğünü ifade ederek düşüncelerini dile getirdikleri görülmektedir.

³⁰²Öznur Özdoğan, *İsimsiz Hayatlar*, Lotus yayınları, 2. baskı Ankara, 2007 s.186.

Katılımcılardan (21), cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak dersleri ile manevi rehberlik desteğinin cezaevlerinde bulunanlar için çok önemli olduğunu, (37), cezaevindeyken hayattan hiçbir umudunun kalmadığı bir dönemde dini bilgileri ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmeye başladıktan sonra yaşama ümidinin belirdiğini, (54), cezaevindeyken bu eğitim çalışmalarına katılmak için programda belirtilen vaktin gelmesini iple çektiğini, yoğunluktan dolayı memurların kendilerini sınıftan çıkarmak için beş on dakika gecikseler buna bile tahammül edemeyecek hale geldiklerini, bunun bile bu çalışmaların hükümlü için ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaya yeteceği şeklinde düşüncelerini dile getirmiş olduklarını, (59), bu çalışmaların kendilerini sosyalleştirdiğini, hayata tutunacak bir dal olarak gördüklerini ve dinin kendileri için huzur veren bir değer olduğunu dile getirdikleri anlaşılmaktadır.

Özellikle ceza infaz kurumlarında bu çalışmaların yapılması, hükümlü açısından çok ayrı ve önemli bir anlam ifade etmektedir. Temel inançlarla ilgili konuları öğrenmede, değerlerle ilgili bilgi ve bakış açılarının şekillenmesinde, hayatı değerlendirmede bu eğitimlere cezaevlerinde son derece ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Manevi olarak hükümlünün en çok ihtiyaç duyduğu şey, yaşama tutunmada özgüvenini kaybetmemektir. Bunu sağlayacak olan da dini içerikli destek çalışmalarının varlığıdır. Hükümlülerin zihinsel anlamdaki rahatsızlıklardan korunmasında ruhsal yıkımlar yaşamamalarında tükenmişlik ve işe yaramazlık düşüncelerinin ortaya çıkmamasın da etkili olduğu düşünülmektedir. Bu eğitimlerin, hükümlüleri koruduğu ve iyileşmelerinde yadsınamayacak bir katkı sağladığı düşünülmektedir.

Katılımcılar, cezaevlerinde bulundukları süre içerisinde dinin ortaya koyduğu değerlerin kendileri için çok önemli olduğunu, dinin, dünya hayatına ve yaşamda karşılaşılan problemler ve sıkıntılarla ilgili değerlendirmelerinin kendileri için çok anlamlı geldiğini, dinin hayata dair bakış açısının yaşamlarına anlam kattığını ve hayata tutunmalarını sağladığını düşündüklerinden bu çalışmaları çok önemsedikleri görülmektedir.

Kendileriyle görüştüğümüz örneklem grubundaki bütün katılımcıların, ceza infaz kurumlarında bulundukları zamanda yürütülen din eğitimi, ahlaki gelişim ve

manevi rehberlik çalışmaları ile ilgili olumlu düşündüklerini, yokluğunu düşünmek bile istemediklerini, hiçbir hükümlünün olumsuz görüş beyan etmediğini, hükümlü için bu çalışmaların varlığının bile gözlerindeki heyecandan anlaşıldığı sonucuna ulaşılmaktadır.

3.6. HÜKÜMLÜLERİN DİNİ BİLGİ DÜZEYLERİ

Bilgi insan için çok önemlidir. İnsanın geçici bir süreliğine geldiği şu kısacık dünya hayatındaki yaşantısı, ebedi ahiret hayatındaki yerini ve konumunu belirleyecektir. Bunun için insanoğlunun dini bilgiye ihtiyacı vardır ve bu bir zorunluluktur. Çünkü din, fert ve toplum için bir ihtiyaçtır. İnsan dünyaya geldikten sonra kendisini koruyacak, ihtiyaçlarını giderecek bir şeyler arar ve ilk çocukluk döneminden itibaren çevreyi anlamak ve anlamlandırmak ister. Her birey içinde bulunduğu ve yetiştiği toplumun sosyo-kültürel durumuna göre, hayatı algılar ve anlamlandırır. İnsan hayatının gençlik dönemlerinde dini duygular biraz geri plana düşmüş olmasına rağmen belli yaştan sonra yeniden güçlenerek devam eder. Özellikle varlık, kâinat, yaratılış, ölüm ve sonrası, hayat ve hayatın amacı, yaratıcı fikri, kötülük problemi ve kaynağı, cereyan eden olaylar gibi soruların cevabını bulmaya yönelik zihnini meşgul eden sorulara anlamlı cevaplar bulabilmesi için en fazla dini bilgiye ihtiyaç duymaktadır. Her ne kadar bilim ve tekniğin ilerlemesiyle beraber insanın dine ihtiyacının kalmayacağını ve dinin ömrünü tamamladığını iddia eden pozitivist düşünce sahibi Aauguste Comte, Durkheim ve Karl Marx gibi düşünürler olsa da insanoğlu, tarihin her döneminde karşılaştığı problemleri çözmek, anlam veremediği ve içinden çıkamadığı olayları açıklığa kavuşturmak için dine ve dini bilgiye her zaman ihtiyaç duyacaktır. İnanmak fitri bir ihtiyaç olduğundan doğru dini bilgiye ulaşmak son derece zaruridir. Doğru dini bilgiye ulaşılmaz ise dinin anlaşılması üzerine ortaya çıkan bazı sapkın anlayış ve düşünceler kişiyi daha çok çıkmaza sürükleyecektir.

İnanma ihtiyacı ve bir dine inanmak insanın, insan olarak varlık sebeplerindendir. İnsanın her iki hayatta da mutluluğunu hedefleyen ilahi bir olgu olan din, insanın gerçek mutluluğunu sağlayacak yegâne unsurdur. Din, insanın hayatını anlamlandırır ve çözemediği soruları ve baş edemediği sorunları çözmek

için katkıda bulunur. İnsanın taşkınlıklarını kontrol etmek, kişiyi zihnen ve fikren olgunlaştırmak, hayat yolunda tutum ve davranışlarında ölçülü ve dengeli bir şekilde davranmasının yolunu açmak, kişinin cevap bulamadığı soruları cevaplandırmak, insanın yaratıcıyla, kâinatla ve diğer insanlarla ilişkilerini düzenlemek, insana sorumluluklar yükleyerek hayatına anlam katmak dinin insana sağladığı güzelliklerdir. Din, insanın aciz ve çaresiz kaldığı durumlarda yüce bir güce yönelme, inanma, bağlanma, sığınma ve yardım isteme ihtiyacı duyduğunda, bu isteklerine cevap verecek bir hakikattir.³⁰³ İnsan hayatına bu kadar etki eden dinin en güzel bir şekilde öğrenilmesi gerekir. Kuşkusuz böyle bir olgunun doğru kaynaklardan öğrenilerek doğru bilgiye ulaşılması da son derece önemlidir.

Hükümlülerin cezaevine girmeden önce din eğitimi alıp almadıkları, cezaevinde ne kadar din eğitimi aldıkları, din eğitimi aldılar ise bu bilgileri nereden, ne şekilde ve ne kadar aldıklarının tespit edilmesi önemlidir. Örneklem grubundaki katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde cezaevine girmeden önce düzenli ve sistemli sayılabilecek bir şekilde din ve ahlak eğitimi aldıklarını belirtenler (2, 5, 32, 55, 59) olmuştur. Bu kişilerin de aldıkları eğitimleri biraz sorguladığımızda, katılımcılardan (5)'in Kur'an Kursu'nda hafızlık yapıp İmam Hatip Lisesini bitirmiş olduğu, (2 ve 59)'un Kur'an Kursu'nda bir yıl eğitim alıp İmam Hatip Orta Okuluna devam ettikleri ve orta okulu bitirmeden de okulu terk ettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılardan (32, 55)'in ise gayri resmi olarak medrese diye tabir edilen ve eğitimin ne şekilde verildiği, pedagojik olarak uygun olup olmadığı belli olmayan yerlerde iki yıl kadar eğitim aldıkları tespit edilmiştir. Bunlar dışındaki hüküm giyip cezalarını çekmiş olan katılımcıların düzenli sayılabilecek dini bilgi alt yapısının olmadığı anlaşılmıştır.

Örneklem grubundaki katılımcıların büyük bir kısmı (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 63, 65, 66) çok fazla bir şey öğrenememiş olmalarına rağmen çocukluk dönemlerinde yazları camiye gittiklerini söyledikleri görülmektedir. Bunlar içerisinde çok az hükümlü (2, 5, 10, 13, 21, 32, 35, 39, 55, 56, 59, 60) yazları düzenli olarak camiye devam ettiklerini dile

³⁰³Lütfi Şentürk, Seyfettin Yazıcı, **İslam İlmihali**, DİB yayınları, 12.Baskı, Ankara, 2005, ss.9-11.

getirmişlerdir. Bazıları da (6, 12, 15, 18, 29, 34, 36, 41, 43, 46, 52, 61, 64) hiçbir şekilde yaz dönemlerinde de olsa din eğitimi almadıklarını belirttikleri anlaşılmaktadır.

Din ve ahlak eğitiminin sevdirilerek verilmesi çok önemlidir. Yüce rabbimiz Kur'an-ı Kerim'de *“Ey peygamber sen onlara Allah'ın lütfettiği sevgi ve merhamet duygusu sayesinde yumuşak ve iyi davrandın, eğer onlara karşı kırıncı ve kaba davranmış olsaydın etrafından dağılıp bırakır giderlerdi”*³⁰⁴ uyarısı, din ve ahlak eğitimin de nasıl bir üslup kullanılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Görüştüğüm katılımcılardan bir kısmı (3, 7, 8, 16, 25, 31, 37, 40, 42, 49, 56) yaz dönemlerinde çok az süre gittikleri camiye devam etmemelerinin sebebi olarak cami görevlisinin sopa kullanmasının kendilerini korkuttuğunu ve bu yüzden devam etmediklerini beyan ettikleri görülmektedir. Camiye hiç devam etmeyenlerden bazıları (15, 34, 62) dayak yeme korkusu ile hiç camiye gitmediklerini dile getirdikleri tespit edilmiştir.

Katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde özellikle bazı yörelerdeki köylerde biraz din bilgisi olan yaşlı kimseler içerisinde çocukları eğitmek için çaba harcayan kimselerin de olduğu anlaşılmaktadır. Örneklem grubu içerisinde bulunan katılımcılardan (13, 14, 20, 21, 28, 35, 39, 51, 53, 66) köylerinde bulunan ve dini bilgileri olan bu yaşlı kişilerden küçüklüklerin de din eğitimi aldıkları tespit edilmiştir.

İnsanın ilk eğitimini aldığı yer aile ortamıdır. Her anne babanın sorumluluklarından birisi de çocuklarını güzel bir şekilde terbiye ederek yetiştirmektir. Hemen hemen her anne baba da bildiklerini bir şekilde çocuğuna aktarmak için gayret etmektedir. Örneklem grubu ile yaptığımız görüşmelerde hemen hemen bütün katılımcılar dinle ilgili helal, haram, cennet, cehennem, namaz, oruç, dua, melek, Azrail, kıyamet, ölüm ve zebaniler gibi kavramlar ile dualarla ilgili bildikleri dua ve sureleri temelde ailelerinden duyduklarını dile getirmişlerdir.

Katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde cezaevlerinin birçok hükümlü için dini bilgileri ve Kur'an-ı Kerim okumayı öğrendikleri yer olduğu görülmektedir. Medrese-i Yusufiyye olarak kabul edilen cezaevleri, birçok kişinin hayata bakışının değişmesine sebep olduğu anlaşılmaktadır. Örneklem grubundaki görüştüğümüz hükümlülerin dini bilgi birikimlerinin cezaevlerinde bulundukları dönemde devam

³⁰⁴ Âl-i İmrân Suresi, 3/159.

ettikleri din ve ahlak bilgisi derslerinden, cezaevi din görevlisi vaiz hoca ile yaptıkları sohbetlerden öğrendikleri bilgilerle şekillendiği görülmektedir. Görüştüğümüz katılımcılardan (38) *“Hocam cezaevinde katıldığım dini sohbetlerle iyi ki cezaevine düşmüşüm. Yoksa dinimi öğrenmeden, yığınla günah yükünü yüklenerek dünyadan giderdim. Dışarıda olup günah bataklığına saplanmaktansa, cezaevinde ölünceye kadar yaşamaya razıyım. Yeter ki imansız bir şekilde dünyadan gitmeyeyim diye çok düşündüm”* diyerek duygularını ifade etmesi son derece anlamlı olduğu gibi din ve ahlak bilgisinin hükümlü üzerindeki etkilerini görmek açısından çok daha önemlidir. Cezaevlerinde bulundukları süre içerisinde din ve ahlak eğitimi ile ilgili düşüncelerini ve duygularını buna benzer ifadelerle dile getiren başka katılımcılarda (4, 5, 9, 10, 25, 37, 42, 45, 50, 59) olmuştur.

Görüşmeler neticesinde hükümlülerin tamamına yakınının sistemli ve düzenli bir şekilde din eğitimi almadıkları, dini bilgi düzeylerinin yok denecek kadar düşük olduğu, çok az kişinin de aldıklarını dile getirdikleri din ve ahlak eğitiminin dinin inanç esasları ile duaların ezberlenmesinden başka bir şey olmadığı, örneklem grubu içerisindeki katılımcıların dinle ilgili akıllarına gelen ilk bilgilerinin ailelerinden öğrendikleri kulaktan dolma bilgiler olduğu, yaz dönemlerinde camilerden din eğitimi aldıklarını dile getirenlerin de hatırı sayılır hiçbir bilgi edinmedikleri anlaşılmaktadır. Cezaevine girip çıkmış olan hükümlülerin din ve ahlak bilgisi ile ilgili bilgilerini, Kur'an-ı Kerim okumayı, ezberledikleri namaz duaları ile namaz surelerini cezaevinde devam ettikleri derslerde öğrenmiş oldukları sonucuna varılmıştır.

3.7. HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE ALDIKLARI DİNİ BİLGİLER EĞİTİMİNİN HAYATLARINA KATKISI

Günümüzde insanların ve toplumların geçmiş dönemlere oranla çok daha fazla değer bunalımı yaşadıkları görülmektedir. Bu durum insan hayatında çok olumsuz bir meseledir. Herkes için anlamlı olan evrensel değerler etrafında buluşulamaz ise suç işleme oranlarında bir azalma görülmediği gibi yeni suç çeşitlerinin artarak çoğalmasına da sebep olacaktır. Bu yüzden suç işleyen kişileri sadece belirli cezaları vererek hapsedmekle suçun önüne geçmek mümkün değildir.

Aynı zamanda suç işlemeyi azaltmaya yönelik köklü çözümler de aranmalıdır. İnsanların değerlerle buluşturulması ve dinin insan üzerindeki yadsınamaz etkisinden istifade edilmesi, sorunları kökten çözme bile çok büyük katkısının olacağında şüphe yoktur.

Modern zamanlarda, suç sosyolojisi ile ilgili çalışmalarda, suç ve suçluya verilecek cezalar kadar, suçluların iyileştirilmesi, tekrar suç işlemesinin önüne geçilerek sosyal hayata kazandırılmaları gerektiği ile ilgili çalışmalar gündemdeki yoğunluğunu korumaktadır. Çağımızdaki adalet anlayışında insanın yaşatılması çok önemli bir değer olarak görülmekte ve insanın hayatının devamı için çalışmalar yürütülmektedir. Suça karışmış kişilerin suç olan davranışlarından vazgeçirerek yeniden sosyal hayata kazandırmaya yönelik çalışmalara daha fazla önem verdikleri görülmektedir.³⁰⁵ Bu bağlamda gerek cezaevlerinde ve gerekse denetimli serbestliklerde hükümlü ve yükümlülerin bilinçlendirilerek iyileştirilmeleri ve yeniden suça karışmamaları için bir dizi eğitici çalışmalar, meslek edindirmeye yönelik kurslar tertip edilmektedir.

Cezaevlerinde uzun süre kalmış olan hükümlülere yönelik yaptığımız bu çalışmada, hükümlülerin cezaevlerinde kaldıkları zaman içerisinde ne kadar süre din ve ahlak bilgisi eğitimi ile manevi rehberlik desteği aldıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Burada amaç, bu çalışmalara hükümlülerin düzenli olarak ne kadar katıldıklarını tespit ederek, dinin hükümlü davranışları üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak hedeflenmektedir.

Görüştüğümüz örneklem grubundaki katılımcılardan bazıları (6, 13, 17, 18, 23, 26, 30, 53, 61, 62) en az bir yıl süre ile cezaevlerinde din ve ahlak eğitimi aldıklarını ve Kur'an Kursu faaliyetlerine katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılardan (7, 10, 28, 40, 41, 43, 49, 50, 60, 63, 64) en az iki yıl din ve ahlak eğitimleri aldıklarını ve Kur'an Kursu faaliyetlerine katıldıklarını dile getirmişlerdir. Katılımcılardan (1, 4, 11, 22, 35, 46, 58, 59, 65) en az üç yıl bu faaliyetlere katıldıklarını söylemişlerdir. Katılımcılardan (3, 15, 16, 19, 24, 32, 54, 56) yaklaşık dört yıl, katılımcılardan (4, 12, 14, 29, 31, 36, 39, 45, 48, 57) yaklaşık olarak beş yıl, katılımcılardan (8, 20, 21, 27, 34, 44, 47, 64) yaklaşık altı yıl, katılımcılardan (25, 33, 37, 38, 42, 51, 52) ise yedi yıla yakın eğitimlere katıldıklarını, (7, 43, 55, 58)

³⁰⁵Bilgiç, **Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme**, ss.21-22.

sekiz yıl devam ettiklerini, (9, 25, 46, 50, 52) ise dokuz yıl süreyle katıldıklarını beyan ettikleri görülmüştür.

Eğitim uzun süreli sabırla devam edilmesi gereken bir faaliyettir. Örneklem grubunda görüştüğümüz hükümlülerin uzun süre din ve ahlak eğitimlerine devam edenlerin Kur'an-ı Kerim okumayı da öğrendikleri görülmektedir. Yine bu eğitimlere uzun süre devam edenlerin tutum ve davranışlarında bu eğitimlerin etkisinin hissedildiği, dini vecibeleri yerine getirmede gayret ettikleri, hayatın amacını daha bilinçli olarak algıladıkları, cezaevinde uzun süredir kaldıkları halde sorun çıkarmadan daha rahat bir şekilde cezalarını yattıkları anlaşılmıştır.

Cezaevi vaizi olarak görev yaptığım CİK'lerde, cezaevi müdürleri ve görevli memurlarla yaptığımız sohbetlerde, dini faaliyetlere katılan hükümlülerin çok daha uyumlu davrandıklarını, cezaevinde sıkıntı yaşamadıkları mahkûmların dini faaliyetlere katılan hükümlüler olduğunu, dini içerikli faaliyetlere ve din derslerine devam edenlerin bu çalışmalara katıldıktan sonraki süreçteki tutum ve davranışlarının çok açık bir şekilde fark edildiğini dile getirdikleri, en problemli hükümlünün bile vaizle görüşükten sonraki birkaç günlük sürede daha az problem çıkardığını dile getirdikleri ifade edilmiştir.

Cezaevinde uzun süredir kalan mahkûmlar ve tahliye olmuş hükümlülerle yapılan görüşmelerde cezaevlerinde sürdürülen din ve ahlak eğitimlerine devam eden hükümlülerin davranışlarında gözle görülür bir değişim olduğu, din ve ahlak eğitimlerine katılmayan diğer hükümlülere göre çok daha sorunsuz bir şekilde cezalarını yattıkları, cezaevindeki hükümlüler arasında da daha saygın konumda görüldükleri, cezaevi yönetimince de takdir edildikleri, dini bilgi ve bilinçlenme düzeyi arttıkça ahlaken daha fazla olgunlaştıkları, aldıkları eğitimle kazandıkları inanç ve teslimiyet sayesinde ceza yatmalarının daha kolay olduğu sonucuna ulaşıldığı görülmektedir.

3.8.HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE DİNLE İLİŞKİSİ VE DİNDEN BEKLENTİLERİ

Din, hayatın her boyutunda insan için bir ihtiyaçtır ve vazgeçemeyeceği bir gerekliliktir.³⁰⁶ Dinin varlığının asıl amacı da kişiyi, ruhen, ahlaken ve vicdanen olgun bir kişiliğe ulaştırmaktır.³⁰⁷ Din, insanın yaratılış gayesine uygun bir hayat sürdürmesi, yaratıcıyla, kâinatla ve diğer insanlarla ilişkisinin ne şekilde olacağını düzenleyen, insanın görev ve sorumluluklarını belirleyen kurallar boyutuyla da bir gerekliliktir. İnsanın fıtratına uygun düşen bir özellik olmasından dolayı da, insanın kendi öz varlığından kaynaklanan durumlara uyum sağlayacağı bir hayat için dinin ortaya koyduğu hayat ölçülerine daha çok ihtiyaç hissedilmektedir.

İnsanın doğal olarak doğuştan fitri olarak getirdiği din duygusu, insana her dönemde ve her yerde üstün bir güce sığınma duygusu, yüce bir varlığa güvenme gereği duyması, o varlıktan yardım ve destek beklentisi sadece din duygusu tarafından sağlanabilecek bir durumdur.³⁰⁸ İnsan, ruh ve bedenden oluşmuş yapısı nedeniyle dine ihtiyaç hisseder. Bedeni ihtiyaçlarının giderilmesi için gerekenleri yerine getirmek bir zorunluluk olduğu gibi, manevi açıdan sağlıklı olabilmek için de ruhun ihtiyaç duyduğu şeylerin giderilmesini gerektirir. Manen ruhun ihtiyaçlarını karşılayacak olan en önemli olgu da bir değer olan dindir. Hayat, bütün insanlara başarılı olmaları konusunda bütün görevleri, sorumlulukları ve mecburiyetleri üstlenmesi için zorlamaktadır. Bunun için de zihnen ve bedenlen varlığımızın isteklerini yerine getirmemiz için ne gerekiyorsa yapmamızı öğütlemektedir. Tam da bunun sağlanması için bütün herkes, insan doğasının en ince, en gerekli ve en derin ihtiyaçlarının karşılanmasını görmezlikten gelme hakkına sahip değildir.³⁰⁹

İnsan doğasının en tabii ihtiyacı olan dine cezaevindeki mahkûmların daha fazla ihtiyaç hissettikleri görülmektedir. Örneklem grubuyla yapılan görüşmelerde katılımcıların büyük bir çoğunluğu (1, 2, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 12, 21, 22, 23, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 35, 37, 38, 40, 41, 42, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 58, 59, 61, 62, 63,

³⁰⁶Ömer Faruk Harman, **İlmihal I**, TDV Yayınları, 21.Baskı, Ankara, 2013, s.6.

³⁰⁷Şentürk, Yazıcı, **İslam İlmihali**, s.9.

³⁰⁸Harman, **İlmihal I**, s.7.

³⁰⁹Carrel, **Dua**, s.31.

64) sadece cezaevinde değil, hayatın her alanında insanın dine ihtiyacı olduğunu dile getirmişlerdir.

Cezaevine ilk kez girdiklerinde içine düştükleri sıkıntılı durum nedeniyle boşluğa düşmekten kurtulmak için dine daha fazla ihtiyaç hissettiklerini dile getiren katılımcılardan bazıları (5, 8, 9, 10, 21, 22, 31, 32, 33, 37, 38, 42, 49, 50, 51, 54, 55, 56, 59) Allah’a olan inancı nedeniyle kafayı yemediklerini, inançları sayesinde hayata tutunduklarını, din ve ahlak eğitimleri ve cezaevi vaiziyle yaptığı görüşmeler sayesinde aklını kaybetmediklerini dile getirmişlerdir. Katılımcılardan (45), işlediği suçların çok fazla olduğunu, cezaevinden bir daha asla çıkışının olmayacağını düşündüğünü, hayatının geri kalan kısmını özgürlüklerden yoksun dört duvar arasında geçireceğini bildiğinden çok sıkıntılı bir süreç yaşadığını dile getirmiştir. Aynı katılımcı bu süreçte “*manevi destek almasaydım hayatta kalma ihtimalim olmazdı*” diyerek cezaevindeki süreçte dine ne kadar çok ihtiyaç hissettiğini dile getirmiştir. Cezaevine girmiş bir başka katılımcı (65), cezaevinde amaçsız bir hayatın çekilemeyeceğini, dine çok fazla ihtiyaç duyduğunu, cezaevinde aldığı nefesin bile çekilmez olduğunu söyleyerek, manevi destek alması sayesinde nefes almaya devam ettiğini dile getirmiştir. Katılımcılardan bir diğeri (5), “*Vaizle görüşmek için haftalık ders saatini bekliyoruz. Ağırlaştırılmış müebbet cezası yatan birisi olarak din dersinin dışında katılabileğim etkinlik görmüyorum. Bu yüzden haftalık bir saatlik dersin vaktinin gelmesini büyük bir arzu ve iştiaak ile bekliyorum*” şeklinde duygu ve düşüncelerini dile getirmiştir.

Katılımcılardan görüştüğümüz bir başka hükümlü de (42), uzun süre cezaevinde kalan birisi olarak, cezaevi gibi sıkıntılı bir ortamda hayatta kalmanın, fiziksel ve ruhsal açıdan çöküntüye uğramamanın kolay olmadığını, cezaevinde bulunduğu günlerde dine çok ihtiyaç hissettiğini, en çok daraldığı anlarda, bunalıma düştüğü durumlarda, sıkıntılı durumdan kurtulmak için çok fazla uğraşmasına rağmen, baş edemediği durumlarda din görevlisi hocadan destek alarak, bu süreci atlattığını, Allah’a sığınarak gözyaşları içinde yardım istediğini belirtmiştir.

Örneklem grubu içerisinde kendileri ile görüşülen dini duyarlılık noktasında kendilerini zayıf ve güçsüz hisseden katılımcılardan bazıları (6, 8, 18, 23, 24, 31, 34, 41) cezaevinde özgürlüklerinin kısıtlandığını düşündüklerini ve dört duvar arasında yaşayamayacaklarını düşünerek çok sıkıntı çektiklerini, en zor anlarında Allah’a

sığındıklarında içlerinin ferahladığını, dinin kazandırdığı inanç sayesinde sabrederek sıkıntılarından kurtulma azmi kazandıklarını, zor durumlarla baş edebilme melekesini elde ettiklerini, rahatlamak için dine yönelip Allah'a sığınma gereği duyduklarını, düşünmeden işledikleri suçların karşılığında kadere suç atarken bile, ne büyük isyan içine düştüklerini anlamalarını sağladığı için dini bilginin çok işlerine yaradığını dile getirerek bir mahkûm için dinin öyle yabana atılacak bir şey olmadığını dile getirdikleri görülmektedir.

Cezaevinde bir meşguliyeti olmayan insan için vakti geçirmek oldukça zor bir iştir. Günün belli saatleri dışında gökyüzünden başka bir yerin dahi görülemediği bir mekân da, ömrün sürekli aynı ortamda monoton bir şekilde devam etmesi ciddi anlamda can sıkıcı ve bunaltıcı bir durumdur. Cezaevinde uzun süre kalacak bir hükümlünün bu sıkıcı durumdan kurtulması için mutlaka sığınıp rahatlayacağı, kendisini suçlamaktan kurtulup bir çıkış noktası yakalaması için meşgul olacağı anlamlı bir şeylerin olması kaçınılmazdır. Bunun içinde bir mahkûm için dinden başka gerçek huzuru yakalayabileceği başka bir meşguliyet bulmak çok zordur. Kendileri ile görüştüğümüz katılımcılardan (9, 12, 16, 21, 23, 29, 36, 37, 42, 48, 54, 57, 64) çaresiz kaldıkları bu durumda dine çok ihtiyaç duyduklarını, dualar sayesinde sıkıntılı durumlarda biraz olsun ferahladıklarını, acı çektikleri zamanlarda Allah'a sığınarak yardım beklediklerini dile getirerek inanma ihtiyacı hissettiklerini, gerçek dostlara daha fazla ihtiyaç duydukları cezaevlerinde insan aradığını bulamayınca, içlerine kapanmanın yoğun olarak yaşandığı dönemlerde dinin kendileri için sığınılacak liman olduğunu belirtmişlerdir.

Görüşmeler neticesinde dinin asıl cezaevlerindeki hükümlüler için çok daha elzem olduğu, çaresizlik içinde kıvranan nice hükümlünün hayata umutla tutunmasında dinin fazlasıyla gerekli olduğu, pek çok suç işlemiş merhametsiz insanların yeniden merhamet duygularını kazanmalarında etkili olabilecek en önemli gerçekliğin din olduğu, yalnızlığın, çaresizliğin, kimsesizliğin, pek çok şeyden yoksunluğun, hüküm giyilen cezaların ağırlığının kişi için dayanılmaz olduğu durumlarda, dinin hükümlüler için dayanak olarak çok işe yaradığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.9. HÜKÜMLÜLERİN ÖĞRENMEK İSTEDİKLERİ DİNİ KONULAR

Bir medeniyet bilgiyi temele alırsa gelişip yükselebilir.³¹⁰ İslam medeniyetinin de temelinde bilgi vardır. İslam dini, bilgiyi önemseydiğini ilk ayetten itibaren ortaya koymaktadır. İslam'ın hayat anlayışının temelinde dini değerlerin yanında ilmi değerlere de ne kadar önem verildiği görülür. Kur'an ve sünnetin ortaya koyduğu hayat veren ölçüler arasında her türlü ilmin öğrenilmesine dair teşvikler son derece dinamik bir yapı oluşturmuştur.

Bir müslümanın dininin gereklerini öğrenmesi, dinin inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konularında asgari düzeyde bilgi sahibi olması bir zorunluluktur. Cezaevlerinde de İslam dininin esaslarının öğretilmesi önem arz etmektedir. İslam'ın belirlenen esaslarının öğretilmesindeki ilmi teşvik edici üslup da hiçbir beşeri sistemin ulaşamayacağı bir motivasyonu görmek ve takdir etmek, bilim adına son derece önemlidir.

CİK'lerde bulunan hükümlü ve tutukluların dini ve ahlaki konularda bilgi edinmesi, manevi olarak desteklenerek yeniden topluma kazandırılmaları sürecinde hükümlülere katkı sağlayacak olan din ve ahlak bilgisi dersi, Kur'an-ı Kerim öğretimi, manevi rehberlik desteği, dini ve ahlaki içerikli konferanslar, özel gün ve gecelerle ilgili düzenlenen dini içerikli sosyal etkinlikler, oda ziyaretleri ve o ziyaretlerde yapılan dini konularla ilgili sohbetler ile soru cevap şeklinde devam eden koğuş sohbetleri, hükümlülerin dini bilgi düzeylerini geliştirmeye yönelik çalışmalardan bir kısmıdır.

Cezaevlerinde hükümlülerin sordukları sorulara baktığımız zaman en çok öğrenmeyi istedikleri konularla ilgili bir kanaat sahibi olmak mümkündür. Diyanet İşleri Başkanlığının cezaevlerinde sıkça sorulan sorularla ilgili hazırladığı bir kitapçık da bu konuda bizi desteklemektedir.³¹¹ Mahkûmların en çok sorduğu soruların “*Ahlak, kader, tövbe, affetme, kul hakkı, abdest, gusül, namaz, cuma namazı, oruç, boşanma, dine göre işlenen suçlar ve cezaları, katl, zina, haram para, rüya, cinler, nazar*” gibi farklı sorular olduğu anlaşılmaktadır.³¹²

³¹⁰Şakir Gözütok, **İslam'ın Altın Çağında İlim**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012, s.19.

³¹¹ DİB yayınları arasında çıkan halk kitapları kategorisinde değerlendirilen ve 2014 yılında yayımlanmış olan “**Cezaevlerinde Sıkça Sorulan Sorular**” isimli kitap hükümlülerin en çok öğrenmeyi istedikleri konular hakkında fikir vermektedir.

³¹²DİB, **Cezaevlerinde Sıkça Sorulan Sorular**, DİB yayınları, İstanbul, 2014, s.8.

Örneklem grubundaki katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde cezaevinde daha çok inanç, ibadet, ahlak, Kur'an-ı Kerim öğretimi, Kur'an-ı Kerim'in içeriği, tecvitli Kur'an okumak için tecvit konuları, temel insani değerlerle ilgili konular, Hadis, kaza ve kader, rüya yorumları, tövbe, cennet ve cehennem, kabir hayatı, ahiret, sırat, hesap, kul hakkı, büyük günahlar ve cezaları, nazar, karabasan, şeytan, cin ve büyü gibi konularla ilgili bilgiler edinmek istediklerini dile getirdikleri tespit edilmiştir.

Hükümlülerin ihtiyaç duyduğu hususlardan birisi de kendilerini rahatlatacak, içinde bulundukları sıkıcı durumdan bir nebze olsun uzaklaşmalarını sağlayacak bilgiler olduğu da görülmektedir. Cezaevinde uzun süre kalan ve kendisiyle görüştüğümüz katılımcılardan (26), kendilerine faydalı olacak şeyleri öğrenmek istediğini, insanların bunalıma girmelerini engelleyecek, hayata tutunmalarına destek olup motive edecek, özgürlüklerini ve onurlarını kaybetmelerinin ruhlarında oluşturduğu ıstırapı giderecek, zaman zaman dayanılmaz bir hal alan bu hayattan kendilerini uzaklaştırıp rahatlatacak bilgilere ihtiyaç hissettiklerini, bu yüzden bunları sağlayacak bilgileri öğrenmek istedikleri anlaşılmaktadır. Hükümlülerin cezaevinde kaldıkları dönemde her şeyden vazgeçtikleri anlarda kendilerini hayata bağlayacak bilgileri öğrenmek istedikleri, öğrenmek istedikleri asıl bilginin, hayat veren şeyler olduğunu vurguladıkları görülmektedir.

Cezaevindeki yaşam bir şeyler öğrenip gelişmek isteyenler için de fırsat olabilir. Dışardaki hayatta bulunmayan vakti, cezaevinde bulmak ziyadesiyle mümkündür. Çünkü içeride insanın meşgul olabileceği, çözüme kavuşturma imkânı olduğu meseleler neredeyse yok gibidir. Boşluğa düşmemek, daha fazla düşünceye dalıp içine kapanmamak için vakti güzel şeylerle değerlendirmek gerekir. Katılımcılardan bir kısmı (2, 3, 4, 5, 9, 10, 21, 25, 36, 41, 42, 50, 54, 61, 65) içeride bulundukları dönemde insanın vakti çok iyi değerlendirerek kendilerini geliştirme imkânı olduğunu söyleyerek, bunun bir fırsat olduğunu, bu yüzden dinin temel konularını ve dini ilimleri öğrenmek için oldukça yoğun okumalar yaptıklarını dile getirmişlerdir. Yine görüştüğümüz hükümlülerden bazıları (5, 9, 42) cezaevinde kendilerini ilme verdiklerini, dini alanda yeterli bir seviyeye ulaşmak için ilahiyat ön lisans eğitimi aldıklarını, örgün öğretime gitme imkânları olmadığı için 4 yıllık dini yükseköğrenime devam etmelerine rağmen fırsat bulamadıklarını dile getirdikleri

görülmektedir. Bu kişiler cezaevi vaiziyle de sık sık bir araya gelme konusunda çok gayretli oldukları, dini içerikli ilimlerle ilgili okumaları, cezaevi vaiziyle paylaştıkları anlaşılmaktadır.

İnsanlar genelde hayata daha faydacı olarak yaklaşırlar. İlgileri, yöneldikleri alanlar, meşguliyetleri genelde kendi kazanımlarına, menfaat ve çıkarlarına göre şekillenir. Kendileriyle görüştüğümüz hükümlülerden büyük bir kısmı da bu konuda en çok ihtiyaç duyacakları, kendilerini rahatlatacağını ümit ettikleri duaları öğrenmek istediklerini dile getirdikleri görülmektedir. Hükümlülerden bazıları (1, 6, 11, 15, 18, 28, 33, 44, 46, 48, 52, 57, 60, 61, 64) cezaevinde bulundukları süre içerisinde dualarının kabul olması için hangi duaları etmeleri gerektiğini, cezaevinden çıkabilmek için hangi duayı ne kadar okuması gerektiğini merak ettiğini ve hep bir umutla dualara sarıldıklarını beyan ettikleri anlaşılmaktadır.

Örneklem grubundaki katılımcıların dini konularda en çok merak edip öğrenmek istediği konuları öncelik sırasına koyduğumuzda, kafalarına takılan sorulara cevap aramakla yetinmek istedikleri, dini konuları öğrenmek isteyenlerin daha çok günlük yaşamda pratikte işlerine yarayacak bilgilerle ilgili konulara karşı daha istekli davrandıkları, namaz duaları ve kendilerini koruyacak dualar ile dileklerinin yerine gelmesinde katkısı olacak duaları öğrenme merakı içerisinde oldukları, dini bilgilerle ilgili çok da doğru bilgilerinin olmadığı, bazı hükümlülerin de kendilerini geliştirmek için ciddi çalışmalar yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

3.10.HÜKÜMLÜLERİN CEZAEVİNDE ALDIKLARI DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HAYATA TUTUNMALARINA ETKİSİ

İnsanlar, kendi varlığına şekil veren güçleri, genel olarak kendi dışında aramaya daha yatkındırlar.³¹³ Başarılarının veya başarısızlıklarının, suçlarının ya da başına gelen sıkıntıların nedenlerini hep kendi dışındaki birilerinde aramaya çalışır. Kendini haklı çıkarmak içinde sürekli mazeretler üretirken bir yandan da kendisini sıkıntılardan kurtaracak bir sihirli değnek arar durur. Cezaevindeki hükümlülerinde içinde bulundukları durumdan ötürü sıklıkla aradıkları o sihirli değnek, din ve dinin etkisi olmaktadır.

³¹³Hoffer, **Kesin İnançlılar** , s.5.

Michel Foucault, *Hapishanenin Doğuşu* isimli eserinde, adaletin cezalandırıcı tarafının, ilk zamanlarda insan bedenine uygulandığını, insanlığın gelişim serüveninde ise beden yerine ruhun cezalandırılmaya başlandığını ifade etmektedir. Fakat günümüzde ise cezalandırma, insan ruhunu doğru istikamete ulaştırmaktan daha çok, yaşanan dünyanın güzelliklerinden mahrum bırakmak şeklinde uygulanmakta olduğunu söylemektedir. Foucault, suçlar ve kabahatler ismi altında tamamen yasalar tarafından düzenlenen hukuki objeler ile içgüdülerin, tutkuların, insan hayatındaki anormalliklerin, insanın sakarlıklarının, uyumsuz davranışlarının, çevre ile kalıtımın etkilerinin de yargılanmakta olduğunu dile getirmektedir.³¹⁴

İnsan hayatının geçtiği çevrenin, suçun oluşmasında etkisi oldukça fazladır. Din ve ahlaki değerlerin etkisinin olduğu çevrede insanların suça karışma olasılığı daha düşüktür. Çünkü din, kişinin ahlaklı olarak, kimseye kötülük yapmadan ve zarar vermeden yaşaması gerektiğini söylemektedir. Yine Kur'an-ı Kerim'de, insana hayat verecek şeylere çağırdığı zaman, Allah ve resulüne icabet etmek gerektiğinin belirtilmiş olması,³¹⁵ dinin insana kazandırdıklarının hayat veren hususlar olduğunu hatırlatmaktadır.

İnsan, inancı sayesinde hayata daha sağlam tutunur. Örneklem grubundaki görüştüğümüz katılımcıların tamamı, inançlarının olmaması halinde daha isyankâr olacaklarını, daha fazla suç işleyebileceklerini, günahla sınır tanımama ihtimallerinin fazla olacağını, işlenen suçlar ve karşılığında alınan cezalar nedeniyle akli dengenin bozulmamasının mümkün olmadığını belirtmişlerdir. Katılımcılardan (60), işlediği suçlardan dolayı Allah'ın kendisini affetmesinin mümkün olmadığını düşündüğünü, cezaevinde bulunduğu sürede, din ve ahlak derslerine devam ederken Allah'ın kullarına karşı çok merhamet sahibi olduğu ile ilgili doğru bilgileri öğrendiğini, Kur'an-ı Kerim'deki "*Günahlarından pişmanlık duyup tövbe eden, inanıp salih ameller işleyen ve istikamet üzere doğru yolda olanları mutlaka affedeceğim*"³¹⁶ anlamındaki ayeti öğrendikten sonra, yeniden umutlandığını, bunun inancını artırdığını, yanlışlarından pişmanlık duyduğunu ve kendisine dikkat etmeye çalıştığını dile getirdiği görülmektedir.

³¹⁴Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, ss.50-52.

³¹⁵ *Enfal Suresi*, 8/24.

³¹⁶ *Tâhâ Suresi*, 20/82.

Doğru dini bilgi sahibi olmak, dinin insan yaşamındaki etkisi açısından çok önemlidir. Hata yapan insan, aynı hatada ısrar ediyorsa, fitri olan saf özelliklerinin farkında olmadığından ya da kullanamadığındandır. Kendi özündeki doğuştan getirdiği temiz duygular insanı yanlış yöne sevk etmez. Görüştüğümüz örneklem grubundaki katılımcılardan bazıları (3, 4, 5, 8, 10, 19, 22, 24, 25, 29, 37, 40, 42, 49, 53, 59, 61, 66) özleri itibariyle temiz olduklarını, zaman içerisinde günah işlediklerini, hata yapmaya başladıktan sonra tekrar hata yapmaya devam ettikleri için bir süre sonra yanlışlarla dolu bir yaşamı doğru zannettiklerini dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan bazıları (1, 7, 10, 26, 32, 40, 50, 53, 58, 61, 65) cezaevinde dini inançlarının olmaması durumunda insanın akli dengesini kaybedebileceğini, insanın inançları sayesinde intihar ya da kahrından dolayı ölmekten kurtulduğunu, inanç, ibadet, Allah bilinci, ahiret hayatına dair bilgileri sayesinde canlı kalabildiklerini, insanın boş kalınca yanlış düşüncelere ve davranışlara yöneldiğini dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan bazıları da (11, 14, 16, 26, 30, 33, 48, 52, 58, 63) bu dersler sayesinde huzur bulduklarını, dersler de olmasa sıkıntıdan patlayacak duruma geldiklerini, dışarda farkına varamadıkları, birçok şeyin cezaevindeyken gerekli olduğunu anladıklarını, din ve ahlak derslerine devam ederek bilmeleri gereken birçok konuyu cezaevindeyken öğrendiklerini dile getirdikleri görülmektedir. Katılımcılardan (4) din ve ahlak dersleri ile manevi rehberlik çalışmaları sayesinde insan olmanın farkına vardığını, saçma sapan düşüncelerden kurtulduğunu, din ve ahlak eğitimi derslerinde öğrendiği konular ile hayatı daha güzel yaşamaya çalıştığını beyan etmiştir. Görüştüğümüz katılımcılardan (54), *“Sürekli hata yapmaktan kalbimin tamamen katılaştığını hissediyordum. Ne zaman ki cezaevinde manevi rehberlik çalışmaları ile tanıştım, hayatımda bazı şeyleri sorgulamaya başladım. Hissetmeyen kalbimin sızladığını fark ettim. Mantıklı düşünerek kendimi ve davranışlarımı sorguladım. Din hocasının desteği ve öğrettikleri bilgiler ile Allah’ın merhametinin farkına vardım.”* derken katılımcılardan (58) *“Gafilete düştüğümde din dersi benim için yeniden silkinip kendime gelmem için fırsata dönüşmektedir. Artık kendimi tanıyorum, hatalarımın farkındayım, pişmanlık yaşıyorum, birçok kişi ile helalleşmek için ne yapabilirim onları düşünüyorum. Ben ki birçok insanın hakkına girmiş, günah bataklığı içerisinde yüzerken cezaevindeyken aldığım manevi destek bana umut oldu. Rabbimi çok seviyorum. Öğrendikçe ve yaşadıkça geliyorum”* diyerek hayatındaki değişimi ortaya koyduğu tespit edilmektedir.

Bazı hükümlülerin dine bakışlarında problem olduğu da gözlemlenmektedir. Görüşme yaptığım katılımcılardan (24), kendisinin keyfine düşkün olduğunu, dine ve dincilere düşman olduğunu, beşeri sistemle dinin bazı hususlarının çeliştiğini, Allah'ın merhametli olduğunu söylemesine rağmen cehenneme atacağını söylemesinin bir çelişki olduğunu, herkese rızık verdiğini söylemesine rağmen açlıktan sıkıntı çeken insanların olduğunu ve kendisinin de aç kalmamak için suç işlediğini ve bu yüzden cezaevinde olduğunu, dindarım deyip merhametsiz insanları görünce Allah'ın adaletini ertelemesine anlam veremediğini dile getiren hükümlünün, dini konularda yeterince doğru bilgi sahibi olmadığı kanaatine ulaşılmıştır. Cezaevinde 4 yıla yakın ara ara derslere devam ettiğini, ama dinin kendisi için çok da rahat bir hayat sunmadığını, dünyada bir takım ibadetleri yapacaksın diye zorlamasının kendisine zor geldiğini, emir ve yasakların kendisine göre olmadığını dile getiren düşüncelere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcıyla derinlemesine yaptığımız görüşmelerin neticesinde, çocukluk döneminde yaşadığı ailedeki baskıcı tutumun, zaman zaman şiddetle kazandırılmaya çalışılan davranışların, zorla yerine getirilen dini vecibelerin olduğu düşünülmektedir.

Hükümlülerin çocukluk dönemlerinde ailelerinden aldıkları baskıcı, şiddet içeren ve zorlayıcı din ve ahlak eğitimi verme gayretlerinin hem çocuk hem de din eğitimi açısından sıkıntı oluşturacağı göz ardı edilmemelidir. Baskıyı azaltıcı, şiddet içermeyen, sevgi temelli bir din ve ahlak eğitiminin olumlu davranış geliştirmede etkili olacağı, baskıcı, zorlayıcı ve şiddet içeren din ve ahlak eğitiminin olumlu davranışlar geliştirmeyeceği gibi nefreti de tetikleyeceği unutulmamalıdır. Aile okul işbirliğine dayalı sevdirecek yapılacak din ve ahlak eğitimi kişi üzerinde olumlu etki yapacaktır. Bu yüzden ailede, okulda, toplumda eğitim yoluyla din ve ahlak eğitimi verilirken daha hassas davranmak gerektiği unutulmamalıdır.

Örneklem grubu ile yapılan görüşmelerde, katılımcıların tamamına yakınının cezaevi sürecinde katıldıkları din ve ahlak eğitiminde öğrendikleri bilgiler sayesinde hayata tutunmaya çalıştıkları, içlerindeki sıkıntıyı ve boşluğu bu dersler sayesinde doldurdukları, din ve ahlak derslerinde aldıkları eğitimlerin hükümlülerin bilinçlenmesine destek olduğu, manevi rehberlik çalışmalarının hükümlülerin hayata tutunmasında katkı yaptığı, doğru bilgiyle tanışan ve dini bilinç düzeyi yükselen hükümlülerin hayatın amacını anlamaya başladığı ve bu amaca yönelik yaşam şeklini

de değiştirmek için çabaladıkları, cezaevlerinde sürdürülen dini içerikli çalışmaların hükümlünün hayata tutunmasına destek olduğu, dini içerikli etkinliklerden faydalanan hükümlülerin daha sorunsuz ve rahat bir şekilde cezalarını çektikleri anlaşılmaktadır.

3.11. CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EğİTİMİNİN VERİMLİLİğİNİN ARTIRILMASI İÇİN YAPILABİLECEKLER

İnsan fitratından gelen saflık ve doğallıkla vicdanının sesini dinlemeli ve fitr yaşamalıdır. İnsanın doğal fitratı görmezden gelinirse, pek çok meşakkat ve emekle yetiştirilmeye çalışılan insanların davranışlarında sapmaların olması da kaçınılmazdır. İnsan fitratı ile inatlaşmanın sonucu pek çok sapkın davranışın da görülmesine sebebiyet verilmiş olur. Akıl her durumda makul olanın peşinde gitmek gerektiğini söyler. İnsan en kötü ve acı anılarını, bireylerin ve toplumların aklını kullanmadıkları zamanlarda yaşar. İnatla yanlışta ısrar etmek, düşüncesizce davranmayı sürdürmek cehalettir. İnat akıllı bir insanın sürdüreceği bir durum değildir. Çağımız insanları doğruya karşı inatla algılarını kapadıklarından, çok daha rahat suça karışabilmektedir. Bu durum da çoğu zaman normal bir şeymiş gibi algılanabilmektedir. İnsanların değişime karşı olan bu tutumlarını kırmanın yolu, etkili yöntemler kullanarak farkındalık oluşturmaktır. Verimliliği artırmanın yolu da bu farkındalığın oluşturulmasından geçmektedir. Cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimlerinin verimliliğini artırmanın yollarını da aramak bir zorunluluktur.

Örneklem grubu ile yaptığımız çalışmalarda bu verimliliğin artırılması için neler yapılacağı üzerinde durulmuştur. Katılımcıların tamamı cezaevlerindeyken din ve ahlak eğitimine ayrılan zamanın kendileri için yeterli olmadığını, haftalık bir saatlik bir çalışmanın kendilerine yetmediğini, haftalık ders saatlerinin artırılması gerektiğini dile getirdikleri görülmektedir. Görüştüğümüz katılımcılardan bazıları (8, 22, 25, 32, 33, 40, 41, 49, 53, 54, 58, 59, 61, 62, 65) zel gün ve gecelerde yapılan programlara, dini, ahlaki içerikli konferanslar ile değerler eğitimine yönelik yapılan etkinliklere cezaevindeki mahkûmların tamamının katılamadıklarını, hükümlünün üzerinde olumlu düşünceler ve davranışlar geliştirmesi muhtemel olan bu etkinliklere katılımın cezaevi tipine göre değiştiği, herkesin katılımının sağlanması çok

gerekli olduğu belirtilmiştir. Cezaevi tipine göre yüksek güvenlikli cezaevlerinde en fazla 10'ar kişilik gruplar halinde, diğer cezaevlerinde ise belirli odalardan belli sayıda kişinin etkinliklere çıkarıldığından hükümlülerin çok büyük bir oranının bu etkinliklerden istifade edemediği dile getirilmiştir.

Cezaevlerinde yapılan din ve ahlak bilgisi ders müfredatının içerik yönüyle yenilenmesi faydalı olacaktır. Görüşme yapılan katılımcılardan (5, 10, 22, 30, 35, 42, 50, 59, 61, 63) programın içerik olarak zayıf kaldığını, islam dininin en önemli ve öncelikli konusunun iman olduğunu, tevhit inancına yönelik yeterli düzeyde bilgiye yer verilmediğini, tevhit konusunun daha ayrıntılı olarak bütün yönleri ile müfredatta olmasının derslerin amacına yönelik verimliliği ve bilinçlenmeyi artıracığını dile getirdikleri görülmektedir. Görüştiğimiz katılımcılardan (1, 3, 9, 12, 17, 19, 28, 37, 39, 45, 49, 56, 64, 65) günümüzde dinin herkes tarafından tam olarak öğrenilip bilinmediğinden, insanın kendi durumunu fark edemediğini, hayatın amacını tam olarak kavrayamadığını, dünya hayatı ve ahiret hayatının ciddiyetinin farkına varamadıklarını dile getirdikleri görülmektedir. Dini içerikli eğitimlerde ayet ve hadislere daha fazla yer verilerek onların üzerinden gidilmesinin daha faydalı olacağı, sahabe hayatından seçilmiş bazı örneklerle dini kıssa ve hikâyelere daha fazla yer verilmesinin faydalı olacağı, hükümlülerin hikâye ve fıkralara karşı daha dikkatli oldukları, karşılıklı soru cevap ve tartışmalarla daha iyi ve bilinçli bir eğitim yapılmış olacağı düşüncelerinin dile getirildiği anlaşılmaktadır.

Örneklem grubundaki görüştiğimiz katılımcılardan (2, 4, 5, 10, 21, 22, 43, 46, 50, 55, 59, 60, 62, 65) ders gruplarının yaş ve seviyeye göre düzenlenmesi gerektiğini, hükümlüler arasında dini bilgi düzeylerinde çok farklılık olduğunu, durumu iyi olanların basit konularda sıkıldığını, durumu zayıf olanların da bazı konular konuşulurken seviye farkından dolayı anlamakta zorluk çektiklerini, verimliliği artırmak için seviye gruplarına ayrılmasının uygun olacağını dile getirdikleri görülmektedir.

Bazı katılımcılar (3, 4, 21, 44, 50, 59, 61, 63) bireysel görüşmelere daha fazla ağırlık verilerek, belirli bir bilinç düzeyine ulaşp farkındalık oluştuktan sonra sınıfça ders yapmanın daha verimli olacağını, sınıf olarak derse başladığında dersin ciddiyetini ve önemini kavramamış olan hükümlülerin çok istifade edemeyeceğini dile getirdikleri görülmektedir. Ayrıca insanın yanlışlıklarının farkına varabilmesi

için daha sık yapılacak bireysel görüşmelerle hatalarının farkına vardırılmasının, hayatı algılamada olumlu bakış açısı kazandırılmasının çok daha elzem olduğunu dile getirdikleri görülmektedir.

Hükümlülerden (2, 11, 18, 29, 35, 42, 46, 49, 52, 53, 54, 61, 62, 63, 65) odalarda ders ortamı olmadığı, daha çok dini içerikli sohbetlerin edildiği, derslerin mutlaka sınıf ortamında sürdürülmesinin gerektiği, bireysel görüşmelerde verilen manevi rehberlik desteğinin çok önemli olduğu ve faydalandıklarını, aynı görüşmelerin cezaevlerindeki bütün hükümlülerle bireysel olarak birer defa yapılmasının çok faydalı olacağını, dini içerikli yapılan çalışmaların bütün hükümlülere ulaştırılıp anlatılmasının gerekli olduğunu dile getirdikleri görülmektedir.

Netice itibariyle çalışma yürüttüğümüz örneklem grubundaki katılımcıların din ve ahlak derslerine ayrılan zamanı yeterli görmedikleri, haftada bir gün ve bir saat yerine en azından 2 gün ve 2 saat olmasının daha faydalı olacağı, müfredatın içerik olarak yeterli olmadığı, dersin işlenişiyle ilgili sıkıntıların olduğu, içerik, sunum, usul ve yöntemsel problemlerin giderilmesi ile verimliliğin daha da artacağı, hükümlüler için bireysel görüşmelere daha fazla yer verilerek farkındalığın geliştirilmesi gerektiği, ders gruplarının oluşturulurken suç ve hasım durumlarına bakıldığı gibi hükümlülerin seviyelerinin de tespit edilmesi gerektiği, derslerin mutlaka sınıf ortamlarında işlenmesinin daha verimli olacağı, manevi olarak rehberlik çalışmalarının cezaevi şartlarında mahkûmların daha fazla işine yarayacağı ve bütün hükümlülerle manevi rehberlik çalışmaları hakkında tanıtıcı rehberlik sunumları yapılmasının bir ihtiyaç olduğu ve grup çalışması şeklinde belli konuların gruplar halinde işlenmesinin verimliliği artıracığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.12. CEZAEVLERİNDE GÖREV YAPAN DİN GÖREVLİLERİNE BAKIŞ VE BEKLENTİ

Diyanet İşleri Başkanlığının din hizmeti sunduğu önemli sahalardan birisi de kuşkusuz cezaevlerindeki çalışmalarıdır. Cezaevlerinde sunulan manevi destek çalışmaları, hükümlülerin rehabilite edilmesi açısından son derece gereklidir.

Hükümlülerin durumları değerlendirildiğinde, din ve ahlak eğitimi çalışmalarının katkısının oldukça yüksek olduğu anlaşılmaktadır.

Cezaevlerinde hükümlülere yönelik yürütülen din ve ahlak bilgisi eğitimleri ve manevi rehberlik desteğinin sunulmasında görev yapacak kişilerin nitelik ve donanımları son derece önemlidir. Çünkü cezaevlerinde hükümlülerin ıslahına yönelik yapılan çalışmalarda görev almak, oldukça riskli ve sıkıntılı bir durum olabilir. Bu açıdan cezaevlerinde görev yapacak din görevlisinin cezaevi işleyişini bilmesi, hükümlülerin psikolojik ve sosyal durumlar ile içinde bulundukları ruhsal yapıyı tanınması, hükümlü ile iletişim kurma teknik ve yöntemlerine sahip olması, cezaevi idaresi ve personeliyle iletişim kurma becerilerini kazanmış olması, mesleki yeterlilik ve donanımlarını geliştirmesi ve güncellemesi önemlidir.

Cezaevinde görev yapan din görevlisinin din ve ahlak derslerinde konuyu işlemesi, hükümlülerin yalnızlığını ve acılarını paylaşarak onlarla dertleşmesi, cezaevi ortamında ceza yatarken onların içinde bulundukları boşluk ve sıkıntıyı giderip hayata tutunmalarına katkı sunması, dezavantajlı bir gruba yaşam koçluğu yaparak nasihatlerde bulunması güçlü bir beceri ve donanım gerektirmektedir.

Cezaevine yatan ve cezaevine girip çıkmış olan katılımcılarla yaptığımız görüşmelerde hükümlülerden çok büyük bir kısmının cezaevinde din hizmetlerini sunan görevlilerden memnuniyetini dile getirdikleri görülmektedir.

Hükümlülerin tamamına yakını cezaevinde din hizmeti sunan din görevlilerinden yeterli desteği gördüklerini, kendi problemleriyle daha fazla ilgilenmelerini, sıkıntıları ile ilgili zaman zaman cezaevi idaresine bilgi vermelerinin kendilerini daha fazla mutlu edeceğini, kendilerini unutmamalarını, haftalık bir saatlik görüşmeyi çok önemsediklerini ve o dersi ya da görüşmeyi ümitle beklediklerini ifade ettikleri anlaşılmaktadır.

Görüştüğümüz katılımcılardan (4, 5, 22, 39, 40, 42, 48, 53, 54, 59, 61, 62, 64) psikolojik sorunlarında bile, ruhsal anlamda rahatlamak için din görevlisinin kendileri için öncelikli geldiğini söylemeleri son derece dikkat çekici olduğu göz ardı edilmemelidir.

Katılımcılardan (1, 3, 4, 7, 8, 15, 16, 20, 28, 40, 44, 52, 58, 61, 65) eskiden cehaletten dolayı suç işlediklerini, suç işlerken insana yakışmayacak şekilde davrandıklarını, fakat kendilerinin çok zayıf ve çaresiz olduklarını, kendileri için

manevi desteğin çok önemli olduğu bilinip öyle davranılırsa hatalarından dönüp pişman olmalarının çok daha kolay olacağından önemli olduğunun bilinmesi gerektiğini, güzel muamele edilmesinin hükümlünün dini faaliyetlere katılmasını sağlayacağını belirterek bunun önemini dile getirdikleri anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan (59), uzun bir süre farklı cezaevlerinde kaldığını, din görevlilerinin hükümlüye bir şeyler vermek için gayret ettiğini, ancak bazı görevlilerin yüzeysel olarak konuları anlatıp geçmesinin hükümlü ile hoca arasındaki iletişimin kopmasına da sebep olduğunu, din hizmeti sunan görevlinin “bir insanı daha kurtarayım” şeklindeki yaklaşımının hükümlü tarafından önemsendiğini belirtmiş olduğu anlaşılmaktadır. Katılımcılardan (4) mahkûmla diyalog kurabilen, hükümlünün seviyesine inebilen ve onlarla duygudaşlık yapabilen din görevlilerinin çok daha başarılı olduğunu dile getirdiği görülmektedir.

Katılımcılardan (37), çok uzun süre cezaevinde kaldığını, birçok cezaevi dolaştığını, cezaevlerinde kaldığı süre içinde din görevlilerinin kendilerine hayat aşıladığını, dini vecibelerini yerine getirmelerinde çok yardımcı olduklarını, işledikleri suçlardan dolayı insanların kendi yüzlerine bile bakmayacağı ve nefret edecekleri durumları olmasına rağmen, din görevlisi hocaların merhametli ve anlayışlı yaklaşımları ile kendilerine rehberlik yapmasının bedelinin hiçbir şeyle ödenemeyeceğini, bütün hatalarına rağmen hocalar tarafından önemsenip ilgi görmüş olmanın kendilerini daha da mahcup ettiğini, işledikleri suçlardan dolayı kendilerinden ve insanlıklarından utandıklarını ve Allah’a karşı mahcubiyetlerinin arttığını belirtmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan (2, 4, 7, 8, 13, 19, 28, 38, 43, 52, 60, 62), din görevlilerinin kendilerine arkadaş gibi yaklaşarak davranmalarının, insan yerine koyulmalarının kendilerine çok büyük katkısı olduğunu, meslek bilgisinin yanında maneviyatı güçlü hocaların kendilerini çok etkilediğini, hocaların güzel örnekler sergileyerek kendilerine yaklaşmasından dolayı davranışlarını düzelterek kendileri ile yüzleşip yaşantılarındaki günahlardan dolayı pişmanlık yaşadıklarını dile getirdikleri görülmektedir.

Din görevlisinin hükümlü ile yürüteceği çalışmalarda ne olursa olsun çok sabırlı ve merhametli davranması, karşısındaki kişiyi suçlu olmasına rağmen bir birey olarak görmesi son derece önemlidir. Görüştüğümüz katılımcılardan (13)

“Cezaevine girince çok bunalmıştım. İçim içime sığmıyordu. Kafayı yemek üzere olduğum bir dönemde koğuşumuza gelen bir hocanın sohbeti ile içim rahatlamıştı. Bir süre kendisi ile sohbetler ettik. Bir yıl kadar derslere ve sohbetlere devam ettim. Zamanla başka bir hapis haneye naklim yapılırca orada da din görevlisi ile görüşmek isteğimi belittim. Ancak görüştüğüm din görevlisi bana karşı çok acımasızca ve suçlayıcı bir tavırla yaklaştı. Suçu işlerken iyiydi de cezayı çekerken mi zorlanıyorsun, bırak bu ayakları adam ol da tövbe edip namaz kıl şeklindeki yaklaşımı yeni yeni ilgi duyduğum ve kendimi sorgulamaya başladığım süreci bitirmemi sağladı. O günden sonra dinle ilgili hiçbir faaliyete katılmadım.” şeklindeki ifadeleri ile olumsuz bir örnek olarak yaşadıklarını böyle dile getirdiği görülmektedir.

Cezaevinde görevli vaizlerle ilgili düşünceleri tespit etmeye yönelik yapılan görüşmeler neticesinde, cezaevlerinde kalmış olan hükümlülerin genelinin cezaevinde din hizmeti sunan görevlilerden memnun oldukları anlaşılmaktadır. Din görevlisinin yaklaşım tarzının, mesleki bilgisinin, iletişim becerilerinin yeterli oluşunun ve donanımlı olmasının hükümlüye faydalı olduğu görülmektedir. Din görevlilerinin hükümlülere yaşam koçluğu yaptıkları ve manevi olarak destekleyerek rehberlik ettikleri, din görevlilerinin yaklaşım usullerinin hükümlüler tarafından takdir edildiği ve hükümlülere örnek oldukları görülmektedir. Din görevlilerinin mahkûmları asla yalnız başlarına bırakmamaları gerektiği, onlarla kurulan duygusal bağın hükümlü üzerinde çok olumlu etkileri olduğu anlaşılmaktadır.

3.13. CEZAEVLERİNDE VERİLEN DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLERİN DİNİ YAŞANTISINA KATKISI

İnsan kendi yaşamını yeniden planlayıp tasarlama imkânını kullanmaz ise, başkalarının kurguladıkları ve istedikleri hayatın bir parçası olur. Dünyayı çıkarlarına göre kurgulayanlar, maalesef pek çok kişinin dezavantajlı bir duruma düşmesine sebep olmaktadır. İnsan için yaşamın ne anlama geldiğinin farkında olmayan ve hayatı hoyratça, bilinçsiz bir şekilde tüketen bir nesil, karşılaştığı zorluklar ve problemlerle başa çıkamayacak bir duruma gelir. Bu bilinç düzeyinin sağlanması

ancak iyi bir değer aktarımı ile mümkündür. Değerlerin en iyi şekilde aktarılması için de din ve ahlak eğitimine ihtiyaç vardır.

İnsanoğlu, karşısına çıkan zorluklar ve sorunlarla baş edebilmek için anlam arayışında dünyayı ve hayatı doğru olarak algılamak zorundadır. Hayatın doğru olarak algılanması bir bilinçlenme meselesidir. Bu bilinçlenmeyi sağlayabilmek için dinin, ahlakın ve değerlerin öneminin kavranması lazımdır. Çünkü küresel dünya, kişisel tutum ve ahlakımız üzerinde eşi ve benzeri görölmemiş bir baskı yaratırken, insanın şuursuzca amaçsız bir yaşam sürmesi düşünölemez. Teknoloji insan hayatında birçok gelişmeyle yaşamı kolaylaştırırsa da insana dair pek çok tehdit ve tehlikenin de ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. İnsanın bu durumda savrulmalar yaşamaması için doğru bir bakış açısıyla hayatı anlamlandırması gerekir.

Hükümlölere cezaevinde aldıkları manevi destek, din ve ahlak eğitimlerinin kendilerinin üzerinde ne gibi etkileri olduğu sorulduğunda, katılımcılardan (2, 3, 4, 5, 22, 25, 30, 40, 42, 50, 52, 53, 55, 61, 62, 65) cezaevinde aldıkları din ve ahlak eğitiminin kendilerini daha uyumlu bireye dönüştürdüğünü, başkaları ile daha iyi geçinmenin yollarını gösterdiğini, kimseye zarar vermeden yaşamayı öğrettiğini, derse katıldıktan sonra 4-5 gün üzerlerinde dinin etkisinin devam ettiğini, daha enerjik ve canlı olarak kalmalarını sağladığını belirtmiş oldukları tespit edilmiştir. Görüştüğümüz katılımcılardan (8, 11, 14, 16, 22, 31, 36, 38, 39, 40, 47, 55, 63, 64) cezaevinde katıldıkları din ve ahlak eğitimi sayesinde dünyalarının değiştiğini, hayata bakışlarında doğru bir yaşam tarzını elde etmelerinde çok büyük katkısı olduğunu, helal ve haram karşısında daha duyarlı davranmalarını sağladığını dile getirdikleri görölmektedir.

Görüşölen katılımcılardan (23), cezaevindeyken sürekli huzursuzluk yaşadığını, kaygılarının olduğunu, her şeye karşı şüphe eden bir bakış açısına sahip olduğundan kimseye güvenemediğini dile getirmiştir. Din ve ahlak derslerine katılmaya başladıktan sonra hayatına huzur geldiğini, insanlara karşı bakışında olumlu bir gelişme olduğunu, ailesi ve arkadaşlarıyla arasının düzeldiğini, dini konuları öğrendikçe ve arkadaşlarıyla dini konularda konuşabildike muhabbet ortamının oluştuğunu ve bundan dolayı mutlu olduğunu, hayatının düzene girdiğini dile getirmiş olduğu görölmektedir.

Kendisiyle görüşülen katılımcılardan (42), dünyalık yaşadığını, cezaevindeyken din ve ahlak eğitimi almaya başladıktan sonra hayatının düzene girdiğini, anlamlı bir hayat yaşamının keyfini sürdüğünü, çevresine de faydalı olmaya gayret ettiğini ve arkadaşlarının yanlış anlayışlarını fark edip onları en güzel bir üslupla düzeltmeleri için yaptığı katkının en büyük kazanımı olduğunu ifade ettiği görülmektedir.

Katılımcılardan (3, 4, 10, 19, 26, 28, 38, 39, 35, 42, 45, 48, 50, 53, 54, 57, 60, 61, 64), dinin kendilerini motive ettiğini ve iyi geldiğini, cezaevinde kaldıkları süre içinde, cezaevi gibi kapalı bir ortamda kendilerine biraz olsun huzurla yaşamayı sağladığını, insanın sorumluluklarını bilmesinin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu, hele cezaevi gibi ortamlarda insanlara bakışlarının, davranışlarını kontrol edip şekillendirmenin üzerinde katkısının olduğunu dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (28), çok geçimsiz birisi olmasına rağmen, cezaevindeyken din ve ahlak dersleri sayesinde kimseyi incitmemeyi öğrendiğini, kendisine haddini bilmesi gerektiğini öğrettiğini, her şeyin hesabını vereceği bilincini kazandırarak daha kontrollü davranışlar sergilemesini sağladığını dile getirdiği anlaşılmaktadır.

Uzun süre cezaevinde kaldığını ve kalan ömrünün büyük bir bölümünün de muhtemelen cezaevinde geçeceğini düşünüp, aldığı cezaların yatmakla bitmesinin mümkün olmadığını düşünen katılımcılardan (5), cezaevindeyken katıldığı din ve ahlak derslerinin kendisini rahatlattığını söylediği görülmektedir. Cezaevinde manevi destek aldığı dönemlerde çok rahat bir şekilde ceza yattığını, din derslerinin içindeki sıkıntıları giderip relaks olmasını sağladığını, bu yüzden manevi destek ve ruhsal açıdan rahatlamak için din ve ahlak derslerini iple çektiğini belirttiği görülmektedir. Bu destekleri almamış olması halinde, cezaevinin kendisi için çekilmez bir yer olarak zihninde kalacağını, manevi destek sayesinde daha rahat bir hayat sürdüğünü dile getirdiği görülmektedir.

Katılımcılardan (49) inancı olmaması durumunda isyankar birisi olabileceğini, daha fazla günaha girebileceğini, dini doğru bir şekilde öğrenmesinin cezaevi süresince kendisine katkı yaptığını dile getirdiği görülmektedir. Bilmeden din adına pek çok yanlışlar da yaptığını, ama aldığı din ve ahlak eğitimleri ile daha doğru bir bakış açısı ve yaşantıya sahip olduğunu söylediği anlaşılmaktadır.

Katılımcılardan (10) “*Dinimi bilmediğim için çok gülünç yanlışlıklar yaptım. Loto oynarken bile besmele çekiyordum. Haramları işlerken Allah’ın adıyla başlamanın ne kadar yanlış olduğunu cezaevinde fark ettim. İçki içerken, kumar oynarken, hırsızlık yaparken, birilerini dolandırırken bile besmele çekmek ne kadar cahilceymiş. Batıl inançlarla dolu bir inanç dünyam varmış*” şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Allah’ın haram kıldığı bir işi bile yaparken besmele çekmeyi ihmal etmediğini, haram işlerken bile besmelesiz iş yapmadığını, bunun bile ne kadar cahilce olduğunu anlamış olmasının çok önemli olduğunu, keşke suça bulaşıp cezaevine girip çıkmadan önce bu bilgilere sahip olsaydık diyerek hayıflandığı görülmektedir.

Din ve ahlak eğitiminin öğrenilmesi ile beraber ibadet görevlerinin de yerine getirilmesi kişinin suça meylini önleyeceği, dini bilinçlenme arttıkça suça karışma olayının azalacağı anlaşılmaktadır.

Örneklem grubu ile yapılan görüşmelerden anlaşılan, hükümlülerin cezaevinde kaldıkları süre içerisinde din ve ahlak bilgisi dersleri ile manevi destek çalışmalarından oldukça memnun oldukları, cezaevine girmeden önce bu eğitimi almadıklarından dolayı ailelerine sitemde bulundukları, dinin manevi etkisini gördükçe ve yaşadıkça huzur bulup çok mutlu oldukları, hayatta yaşadıkları savrulmaların sebebinin bilinçsizlik ve cehalet olduğu, iyi bir aile ortamı ve güzel bir çevrede yetişmenin düzgün yaşantı üzerinde etkili olduğu, iyi bir din ve ahlak bilgisi eğitiminin kişinin yaşantısına çok büyük değer katacağı sonucuna ulaşılmıştır.

3.14. CEZAEVLERİNDEKİ MANEVİ DESTEK ÇALIŞMALARI İLE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN HÜKÜMLÜLER İÇİN ANLAMI: DİN EĞİTİMİ UMUT İLİŞKİSİ

Cezaevinde verilen din ve ahlak eğitiminin hükümlüye manevi anlamda destek sağladığı görülmektedir. İnsanın hayatında karşılaştığı bütün olumsuz durumlara rağmen hayata tutunması son derece önemlidir. Cezaevinde bulunan ve uzun süre hüküm giymiş bir mahkûmun hayata umutla bakması kolay değildir. Hükümlünün içerisine düştüğü bu olumsuz durumu kabullenip her şeye rağmen hayata umutla bakmasını sağlayacak en ufak bir desteğe her zaman ihtiyaç duyulur. Burada cezaevinde verilen din ve ahlak eğitiminin uzun süre içeride kalan hükümlüye umut olup olmadığı, hükümlünün hayatına katkısı ve hükümlü için, din

eğitiminin anlamı üzerinde yapılan görüşmelerde alınan sonuçlar üzerinde durulacaktır. Örneklem grubu ile yapılan görüşmeler neticesinde, din ve ahlak eğitiminin hükümlünün mutlu olmasını sağladığı, yaşadığı bütün zor durumlara rağmen hayata umutla bakmasına katkı yaptığı anlaşılmaktadır. Hükümlülerin dindarlık düzeyleri ve bilinç seviyeleri arttıkça yaşamın zorluklarına rağmen ümitlerini yitirmedikleri görülmektedir.

Örneklem grubu ile yapılan görüşmelerde, katılımcıların tamamı, din ve ahlak eğitiminin kendileri için bir katkı sağladığını, en zor anlarda ümitle yeniden hayata sarılmalarında destek olduğunu dile getirdikleri görülmektedir. Özellikle dua etmenin ümitsizliği azalttığı ve hükümlünün umut düzeyini yükselttiği anlaşılmaktadır. Hükümlülerle yapılan görüşmelerde katılımcıların tamamına yakını, hüküm giydikten sonra yaşamını cezaevinde geçireceğinin kesinleşmesinin kendilerini bunalıma sürüklediğini, ilk günlerde yaşama hevesini tamamen ortadan kaldırdığını ve umutsuz bir vakaya dönüştürdüğünü dile getirdikleri görülmektedir. Ancak zamanla her şeye rağmen insanın bu zor durumdan çıkış yolunun bulunması için arama süreçleri başladığını, bu süreçte aldığı din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik desteğinin mahkûmlar için çok önemli olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Örneklem grubundaki katılımcılardan (1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 31, 32, 37, 38, 39, 40, 35, 49, 66), uzun süre ömürlerinin cezaevinde geçeceğini anladıktan sonra, yaşadıkları bunalımlı durumdan aldıkları manevi destekle Allah'a sığınarak kurtulduklarını, zaman zaman umutsuzluğa kapılmalarına rağmen Allah'tan başka sığınabilecekleri hiç kimsenin olmadığını anlamanın ve herkesin kendilerini terk etmesine rağmen Allah'ın kendilerini terk etmeyeceğini bilmenin hükümlü için ümit verici olduğunu dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (65), cezaevindeyken uzun süreli ceza almasının kesinleşmesi üzerine bunalıma girdiğini, bu durumdan kurtulmasını sağlayan şeyin, din ve ahlak eğitimleri ile bilinçlenmesi, kendini dine vermesi ve böylece kafasının rahatladığını görmesi ile mümkün olduğunu dile getirdiği görülmektedir. Ahirette affedilme ümidi belirdikçe, geleceğe umutla baktığını ve bu dünyada çekilen cezanın ağır gelmediğini ifade etmiştir.

Katılımcılardan (48) çok daraldığı zamanlarda, bütün kapılar yüzüne kapanmasına rağmen Allah'ın insanı gördüğünü ve anladığını bilmenin kişiye güven

verdiğini, herkesin kınamasına rağmen gözyaşları içerisinde pişmanlık duyarak Allah'a yönelip af dileyebileceğini bilmesinin umutla yarınlar bakmasını sağladığını, aldığı din ve ahlak eğitimleri ile umudunun arttığını söylediği görülmektedir.

Hükümlülerde Allah inancı arttıkça affedilecek olmaktan dolayı umutların da arttığı görülmektedir. Allah'a güven arttıkça onun merhametine olan güven ve umudun da arttığı gözlenmektedir. Katılımcılardan (5), umudun yok olduğu yerde yaşamanın da anlamının kalmadığını, bütün günahlarına rağmen Allah'ın merhametini bilmek, manevi destekle öğrendiği en zor anlarında bile insanın içini serinleten umut ışığının varlığının kişiye huzur verdiğini, Allah'a sığınabileceğini bilmenin kendini ümit var kıldığını belirttiği görülmektedir.

Katılımcılardan (37), *“İşlediğim bir suçtan dolayı hayatım karardı. Herkes günahımızı yüzümüze çarpıyor, cehennemlik olduğum hatırlatılıyordu. Bir gün benimle görüşmek isteyen hocaya Allah'a olan umudumu yok edersen hiç görüşmeyelim dedim. Günahkâr olmama rağmen Allah'ın merhametine olan güvenimle hayata umutla bakıyorum.”* şeklinde düşüncelerini ifade ettiği, inancı sayesinde umudunu yitirmediğini dile getirdiği görülmektedir.

Dini inanç düzeyi yükseldikçe, hayata ve yaşamaya dair umutsuzlukların azaldığı görülmektedir. Görüşülen katılımcılardan (6, 12, 18, 23, 29, 34, 43, 44, 51, 57, 65) dini vecibelerini yerine getirmemelerine rağmen, çaresizlik içine düştüklerinde bile insanın, ümidini dinde arayabileceklerini öğrenmenin kendilerini motive ettiğini, dara düştükleri anlarda duaya yöneldiklerini, dinin kendilerine umut ve motivasyon sağladığını dile getirdikleri anlaşılmaktadır.

Hükümlülerin kader inancıyla ilgili düşüncelerin arkasına da sığındıkları görülmektedir. Kendileri ile görüştüğümüz katılımcıların tamamına yakını *“zaten ben bunu bir şekilde yaşayacaktım, benim başıma bu nasıl olsa gelecekti. Kaderimde var olan bir şeyi değiştirebilmem ya da engelleyebilmem mümkün değildir”* şeklindeki düşünceler ile hayata ve geleceklerine dair umutsuzluklarını azaltma gayreti içerisine girdikleri görülmektedir.

Hükümlülerin ahiret inancı arttıkça, dua etme bilinci geliştikçe umutla ilgili beklentilerinin yükseldiği, dünyadaki adalet anlayışının yanlışlığının arkasına sığınarak ahiretteki adalet duygusuna güvendikleri ve bunun da umutlarını artırdığı görülmektedir. Görüşülen katılımcılardan (3, 9, 14, 25, 26, 30, 32, 37, 40, 44, 49, 58,

61, 62, 66) ahiret hayatına inandıklarını, dünyada aldıkları cezaların çok ağır olsa da gerçek adaletin ahirette olacağına dair düşünceye sahip oldukları, Allah'ın adaleti sayesinde yaşadıkları sıkıntıların karşılığını alacaklarını düşündükleri görülmektedir.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler neticesinde, uzun süre cezaevinde kalan hükümlülerin aldıkları din ve ahlak bilgisi eğitimi ile bilinç seviyelerinin yükseldiği, manevi desteğin kazandırdığı bilinçle, hükümlülerin dini inanç düzeyleri ve dini bilinçlenme seviyeleri yükseldikçe af olacaklarına dair umutlarının arttığı görülmektedir. Allah inancının olduğu yerde hükümlünün hayata bağlanma umudunun ve yaşama azminin yükseldiği, bu düşüncenin kişiyi daha sakin, huzurlu ve güçlü kıldığı ve ümitsizliğini yok ettiği anlaşılmaktadır. Dua ettikçe umutlarının yükseldiği, sıkıntılı ve bunalımlı durumlarda yönelebilecekleri bir merciinin olmasının ümitlerini artırdığı, umutlarını yitirdikleri durumlarda sığınabilecekleri, dua edebilecekleri ve dertlerini söylediklerinde duyacağına inandıkları Allah'a durumlarını sunabilme imkânlarının olmasının hayata, af olmaya, ahirete dair umutlarını artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

3.15. CEZAEVLERİNDE SÜRDÜRÜLEN MANEVİ DESTEK ÇALIŞMALARI İLE DİN VE AHLAK EĞİTİMİNİN SUÇ TEVBE İLİŞKİSİNDE HÜKÜMLÜLERİN MANEVİ OLARAK ARINMALARINA KATKISI

Tövbe etme değerini anlayan hükümlü, Allah'ın sonsuz affetme ve sevgisi ile kendisini de affedeceğine inanınca, kendinin güçlü olduğunu görecektir. Hükümlüler Allah'ın sunduğu bu imkân ile kendilerinin O'na olan yakınlığını çok daha fazla hissedecektir. Tövbe gibi büyük bir güçten istifade etmek, hükümlülerin en çok ihtiyaç duyacakları bir durumdur. Hükümlülerin, tövbenin yeniden bir doğuş ve hayata yeniden bir başlangıç olduğunu anlayınca rahatladıkları görülmektedir. İnsanın hata yapmaya müsait olarak yaratıldığını bilen kişi, hatasını anlayıp yaptığı yanlışlardan pişmanlık duyarsa, bir daha işlememek üzere de tövbe ederse,

sonrasında hayatını güzel işler yaparak geçirme gayreti içinde olursa kazanır. Çünkü Allah, yapılan kötülükleri iyiliğe dönüştüreceğini söylemektedir.³¹⁷

Hükümlülerin tövbe sürecini yaşamalarının temelinde, istiğfar ederek tövbeyi istemelerinin yattığı görülmektedir. İstiğfar eden hükümlülerin, günahlarını Allah'a itiraf ederek kendilerini Allah'a arz ettikleri, kendi hatalarını kınayarak yaptıklarından pişmanlık duydukları görülmektedir.

Aslında tevbe, kul ile Allah arasında sürekli var olan ve bu iletişimi canlı tutan bir mekanizmadır. Allah ile kul arasındaki bu ilişkinin sürekli olarak canlı tutularak korunmasının, hükümlülerin arınmasında çok önemli olduğu görülmektedir. Allah'ın affedici oluşunun, insanın yaptığı hataları silmeye yeteceğine inanan hükümlülerin, bu süreci, bir halden başka bir duruma dönüşmek için fırsat gördükleri anlaşılmaktadır.

Örneklem grubu içerisindeki katılımcılara, cezaevlerinde aldıkları din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik desteğinin, tövbeyi yaşayarak suçluluklarından arınmalarında destek olup olmadığı sorulduğunda, katılımcıların tamamının cezaevlerinde aldıkları din eğitimi sayesinde rahatladıklarını, Allah'ın merhametini dini öğrendikçe anladıklarını, tövbe ederek arınabileceklerini bilmenin çok işlerine yaradığını dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (2, 4, 7, 16, 22, 25, 26, 30, 32, 33, 37, 39, 40, 45, 50, 52, 59, 61, 62, 63, 64, 67) bu dünyada ceza çekerek hatalarının bedelini ödediklerini, tövbe ederek arınmalarının neticesinde de ahirette cezalarının kalmayacağını aldıkları din ve ahlak eğitimindeki bilgiler sayesinde öğrendiklerini dile getirdikleri görülmektedir. Daha önceden sistemli bir şekilde din ve ahlak eğitimi almamış olduklarından dolayı üzüntülerini beyan eden bazı katılımcılar (3, 8, 15, 19, 21, 44, 51, 65, 69) dini öğrenmenin kendilerine yaptıkları hataları fark ettirdiğini söyledikleri görülmektedir. Hatalarından arınmak için tövbe edebileceklerini bilmediklerinden kendilerini boşluğa bıraktıklarını, “keşke daha önceden dini öğrenmiş olsaydık hata üstüne hata yapmazdık” dediklerini dile getirdikleri görülmektedir.

³¹⁷Furkan Suresi, 25/70.

Katılımcılardan (7), Allah'ın merhametine güvendiğini, aksi takdirde iflah olmasının mümkün olmadığını, tövbe ederek yaptıklarından utanması sayesinde arındığını söylediği anlaşılmaktadır.

Bazı hükümlülerin tekrar suç işleriz korkusuyla tövbe etmediklerini söylemeleri, dinle ilgili bilgilerinin eksik veya yanlış olmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Görüşülen hükümlülerden (18, 24, 44, 49, 60), işledikleri suçlardan pişmanlık duyduklarını, ancak tekrar suç işlerim endişesiyle tövbe etmediklerini, işledikleri suçların çokluğu ve büyüklüğü nedeniyle Allah'ın kendilerini affetmesinin mümkün olmadığına inandıklarını söyledikleri görülmektedir.

Katılımcılardan (34), *“Çok günah işledim. Allah'ın beni affetmesi mümkün değil ve kesin cehennemliğim diye düşünüyordum. Aldığım din eğitimi sayesinde affedilebileceğime inandım. Fakat benim kendimi tam olarak değiştirmem imkânsız. Buna rağmen iyilikler yapıyorum. Allah'ımın rahmetinden ümidimi kesmedim. Tövbe ile kurtulabileceğimi biliyorum”* şeklinde düşüncelerini ifade ettiği görülmektedir.

Tövbe sürecini yaşayan hükümlülerden (2, 4, 5, 9, 10, 21, 22, 23, 25, 37, 38, 42, 50, 54, 55, 65) dini konulardaki bilinçlenmelerinin din ve ahlak dersleri ile birebir yaptıkları görüşmelerdeki manevi destek çalışmaları sayesinde olduğunu, insanın bilinçli bir şekilde dinini öğrenmesiyle tövbe edip Allah'ın merhametine sığınmanın çok önemli olduğunu, dini öğrendikçe daha hassas davrandıklarını, bir daha suç işlememek için kendilerine söz verip daha çok dikkatli olduklarını açıkladıkları anlaşılmaktadır. Hatta katılımcılardan (4) cezaevinde katıldığı din eğitiminin sağladığı bu bilinçlenme sonrasında odasında beslediği kuşa verdiği suyu ve yemi Allah rızasını gözeterek sadaka niyetiyle verdiğini, eskiden kuşun aç ya da susuz kalmasının hiç umurunda bile olmadığını, fakat şimdi bütün varlıklara karşı merhametli davranmasının kendine de merhamet edileceği anlamına geldiğini dile getirerek tövbe sürecini yaşadıktan sonra kendindeki değişime inanmadığını söylediği görülmektedir. Katılımcılardan (37), işlediği büyük günahlardan dolayı pişmanlık yaşamaya, din eğitimi aldıktan sonra çok daha fazla önem vermeye başladığını, Allah'tan her gün af dileyerek motive olduğunu, tövbe etmekle arındığına inandığını beyan ettiği görülmektedir.

Görüşmeler sonucunda katılımcıların büyük çoğunluğunun tövbe ederek arınacaklarına inandıkları düşünülmektedir. Katılımcıların suçlarının çok olmasından dolayı Allah'ın kendilerini affetmesinin mümkün olmadığını düşündükleri, aldıkları

eğitim sayesinde tövbe sürecini yaşadıkları anlaşılmaktadır. Tövbe sürecini yaşayan hükümlülerin arındıklarına inandıkları, bazı hükümlülerin tekrar suç işleriz endişesiyle tövbe etmedikleri, diğer mahkûmların tövbe sürecini yaşadıkları görülmektedir. Hükümlülerin bilinç düzeyleri yükseldikçe tövbe sürecini daha farklı yaşadıkları ve arınmayı umdukları, işledikleri suçun cezasını fazlasıyla çektikleri ve tövbe ettiklerinden dolayı kendilerini arınmış gördükleri görülmektedir. Bazı hükümlülerin cezalarını bu dünyada çektiklerinden ahirete cezalarının kalmayacağına inandıkları düşüncesine sahip oldukları kanaatine ulaşmıştır.

3.16. HÜKÜMLÜLERİN PİŞMANLIKLARI VE YAPTIĞI EYLEMİ VİCDANEN MEŞRULAŞTIRMASI

İnsan fitratı yanlış kolaylıkla kabullenmez. Nasıl ki vücuda bir haram girerse vücut onu tepkiyle dışarı atmak için uğraşırsa, fitrat da yapılan yanlış kolaylıkla kabullenmez. İnsan yaptığı hatalardan dolayı vicdanen rahatsızlık duyar. Bazen bu rahatlatma kişinin yaptığı yanlış meşrulaştırmaya yönelik olabilir ve kişi vicdanen rahatlamak için çaba göstermeye yönelebilir.

Örneklem grubu içerisindeki katılımcılarla yapılan görüşmelerde, hayatlarındaki pişmanlıkları ve hüküm giydikleri suçtan dolayı vicdanlarını rahatlatmak için yargılamaya konu olan eylemi meşru gösterip göstermedikleri anlaşılmaya çalışılmıştır.

Örneklem grubu içindeki hükümlülerin tamamı, hayatlarında işledikleri birçok suçun pişmanlığını yaşadıklarını söylemişlerdir. Ancak örneklem grubu içindeki hiçbir katılımcının, hüküm giymelerine sebep olan eylemi meşrulaştırmaya yönelik vicdanen rahatlatma yoluna gitmedikleri anlaşılmaktadır. En büyük pişmanlıklarını cezaevine düşmelerine neden olan şeylerin olduğunu dile getirip, işledikleri suçları keşke işlemeseydik dediklerini itiraf ettikleri gözlemlenmiştir. Özellikle suça karışmalarına sebep olan kötü alışkanlıklar ve arkadaş çevresi ile olan ilişkilerinden dolayı pişmanlık duyduklarını, hayatın anlamı ve amacına yönelik gerekli özveride bulunmadıklarından pek çok yanlışın farkına bile varamadıklarını, büyük yanlış yapmalarına rağmen doğru işler yaptıklarına inandıklarını dile getirdikleri görülmektedir.

Görüşülen katılımcılardan büyük çoğunluğu (2, 3, 4, 5, 7, 9, 11, 16, 20, 24, 25, 26, 29, 30, 32, 35, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 49, 52, 53, 54, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66) saflığının, iyi niyetinin, insanlara güvenmenin ve merhametli olmanın bedelini ödediklerini belirttikleri görülmektedir. Bu katılımcılardan (2, 5, 38, 42, 58)'in gerçekten iyi niyet kurbanı oldukları, diğerlerinin ise iyi niyetli olmalarına rağmen yaptıkları hataların iyi niyetle açıklanmasının mümkün olmadığı yapılan görüşmelerin neticesinde anlaşılmıştır.

Katılımcılardan (10, 13, 31, 37, 44, 48, 64, 66) en fazla pişmanlık duydukları hususun günahları olduğunu, ailelerini üzmelerinin kötü bir şey olduğunu geç fark ettiklerini, iyi niyetlerinin kullanılmasının ne kadar kişiyi çaresiz bıraktığını, önem verdikleri şeylerin anlık mutlulukları olduğunu anladıklarında iş işten geçmiş olduğunu fark ettiklerini dile getirdikleri görülmektedir.

Katılımcıların tamamının geçmiş yaşantılarında aile hayatına önem vermediklerini, aile büyüklerinin sözlerini dinlemediklerini, iyi bir din eğitimi almamış olduklarından dolayı pişmanlıklar yaşadıklarını dile getirdikleri görülmektedir. Allah'ın her şeyi nasip etmesine rağmen kıymetini bilemedikleri için çok pişman olduklarını, çocuklarının büyüme dönemlerinde yanlarında olamamanın verdiği acıdan dolayı hep kahrolduklarını, ani bir öfkenin kurbanı olduklarından iradeye hükmedememenin acısını yaşadıklarını söyledikleri görülmektedir. Eldeki nimetlerle yetinmek yerine doyumsuzluğun ve aç gözlülüğün cezasını çektiklerini, Allah'ın razı olduğu bir hayatı yaşamamanın neticesinde cezaevine düşmenin pişmanlığını yaşadıklarını söyledikleri anlaşılmaktadır. Günahın her çeşidini işlediği için kendisinden utanılacak davranışlar sergilemiş olmalarının pişmanlığını yaşamamanın çok zor olduğunu dile getirdikleri görülmektedir.

Hükümlülerden birisi (60) geçmişte yaptığı yanlışların pişmanlığını yaşadığı için yaptığı her işin kuralına baktığını, yapacağı eylemin fetvasını sorduğunu, bir daha tehlikeli bir şey yapıp pişmanlık duymak istemediğini beyan etmiştir.

Bazı katılımcıların (2, 7, 25, 26, 41, 47, 48, 51, 55, 56, 58, 63, 65, 66) cezaevinden çıktıktan sonra evden işe, işten camiye, camiden eve gidip gelerek kötü ortamlardan ve kötü arkadaş çevresinden uzaklaşıp aynı hataları yapmamak için gayret sarf edeceklerini beyan ettikleri görülmektedir. Bu katılımcıların ailelerine önem verecekleri, helal kazanmaya ve helal yemeye dikkat edecekleri, haram kazanç

ve haram yemekten dolayı cezaevine girmiş olmanın pişmanlığını yaşadıkları, içki ve kumar gibi zararlı alışkanlıklarından dolayı pişmanlıklarını dile getirdikleri görülmektedir.

Hükümlülerin geçmişte suç işlemiş olmalarının pişmanlığını yaşadıkları, keşke yapmasaydık dedikleri pek çok yanlışlarının olduğu, ana babaları ile ailelerini üzmelerinin verdiği sıkıntıdan dolayı üzüldükleri anlaşılmaktadır. Allah'ı geç tanıdıkları ve dini zamanında öğrenmemiş olmanın kendilerini sıkıntıya düşürmesinden pişmanlık duydukları düşünülmektedir. Geçmiş ömürlerini heba ettikleri, bağımlılık yapan zararlı alışkanlıkların pişmanlığını yaşadıkları, yanlış yollara meyletmenin bedelini ödedikleri, zamanı verimli kullanmadıkları için kendilerini ve ailelerini üzdükleri, hüküm giymelerine sebep olan eylemi vicdanlarını rahatlatmak için meşru göstermedikleri sonucuna ulaşılmıştır.

SONUÇ

Bu araştırmada dezavantajlı gruplar içerisinde en sıkıntılılarından birisi olan hükümlülere yönelik sürdürülen din ve ahlak eğitiminin, cezaevi ve sonrası hayatlarında mahkûmların davranışları üzerindeki etkisi araştırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte cezaevlerinde din eğitimine duyulan ihtiyaç, din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik çalışmalarının mahkûmun hayata tutunmasındaki etkisi görülmek istenmiştir. Cezaevindeki bir mahkûm için din ve ahlak eğitiminin ne anlam ifade ettiği, hükümlü için umut olup olmadığı, cezaevinde aldığı din ve ahlak eğitiminin mahkûmun tövbe sürecini yaşamasındaki katkısı, mahkûmun hayatında yaşadığı pişmanlıklar ile hüküm giyilen suçtan dolayı vicdanını rahatlatmaya yönelik yargılamaya konu olan eylemi meşru görüp görmediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Cezaevinde verilen din ve ahlak eğitiminde usul ve yöntem sorunları ile cezaevinde din ve ahlak eğitiminde karşılaşılan sorunlar üzerinde durulmuştur.

Araştırmanın giriş kısmında, araştırmanın konusu, amacı, önemi, yöntemi, sınırlılıkları, alanla ilgili yapılan çalışmaların kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Birinci bölümde araştırmayla ilgili olduğu düşünülen kavramlar açıklanmış, din, ahlak, din ahlak ilişkisi, dezavantajlı gruplarda din ahlak eğitimi ve cezaevlerindeki din ve ahlak eğitiminin tarihçesi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde cezaevlerinde din ve ahlak eğitimine duyulan ihtiyaç, mahkûmlardaki din algısı, din eğitiminde empatik yaklaşımın mahkûm üzerindeki etkileri, tövbe, dua, umut arasındaki ilişki, saldırganlık ve şiddet ile din ve ahlak eğitimi arasındaki ilişki üzerinde durulmuştur. Cezaevlerinde verilen din ve ahlak içerikli eğitimlere yer verilmiş ve cezaevlerinde görev yapan görevlilerin nitelikleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde ise, cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimi ile bağlantılı olarak, cezaevinden çıkmış hükümlülerle yapılan görüşmeler, araştırmacının cezaevinde verdiği derslerle ilgili çalışmalarda gözlem ve deneyimlerden elde edilen bulgular ile yorumlara yer verilmiştir.

Bu çalışmamızda, İslam'ın ilk döneminden günümüze gelinceye kadar cezaevlerinin geçirdiği değişimi, cezalandırmadaki asıl amacın ceza çektirmek ile beraber hükümlünün iyileştirilerek yeniden topluma kazandırılması için yapılan çalışmaları, ülkemizde ki cezaevlerinde yürütülen dini içerikli faaliyetlerin tarihi

seyrini ile gelişimini, bugünkü sistemli hale ulaşması için gösterilen gayret ve çabayı anlama imkânı bulduk.

Araştırmada ulaşılan sonuçları şöyle özetlemek mümkündür:

Hüküm giyerek cezaevine giren bir mahkûm için din ve ahlak eğitimi ile din hizmetlerini yürüten din görevlisiyle görüşme imkânı, başka bir alternatifi olmayan hükümlü için en büyük sığınma ve teselli olmaktadır.

Suçla karışmış hükümlülerin cezaevine düşmeden önceki yaşamlarına göre cezaevlerinde daha fazla dindarlaştığı görülmektedir. Hükümlülerin cezaevlerinde dindarlık düzeylerinin yükselmiş olacağına dair düşünceler, mahkûmların pek çok imkânlarının ve özgürlük alanlarının kısıtlanmasının bir sonucu olduğu değerlendirilmektedir. Bir hükümlünün dine yönelmesi, faaliyet alanının kısıtlanması, içeride meşgul olacağı iş ve imkânların olmayışı ile ilişkilidir. CİK'lerde hükümlülerin yönelebilecekleri en somut ve getirisi olan alan, din olduğundan ibadetlere yönelmiş oldukları unutulmamalıdır. Kadere isyan edilmesi veya teslim olunması, yaratıcıya isyan edilmesi ya da sığınılması arasında yapılacak bir tercih bireyi rahatlatacağı için tercihi sığınmaya yönelik olacaktır. Dolayısıyla hükümlülerin haz alacakları davranışlar, elemenden kaçacakları davranışlar göz önüne getirildiğinde dışarıya göre imkânların kısıtlı olduğu bir yaşamın hükümlülerin dine yönelmelerinde daha akıllıca bir durum olacağı unutulmamalıdır.³¹⁸ Burada hükümlülerde görülen tutum ve davranış değişikliklerini tek bir sebebe indirgemek, farklı değişkenleri görmemek doğru bir değerlendirme olmayacaktır.

Hüküm giymiş kimselerin cezaevine girmeden önce ağırlıklı olarak yöneldiği alanların olmayışı, bir takım yanlışlar yapma imkânı bulamadıkları, vakitlerini geçirdikleri bağımlı oldukları tercihler ellerinde olmadığından seküler anlayışla yapılan etkinlikler, mahkûm üzerinde geçici etki bırakabilmektedir. Ancak manevi açıdan hükümlü geliştirilirse, dini telkinler ve tavsiyeler mahkûmun iç dünyasına nüfuz etmektedir. Yüzeysel ve usulen yapılan çalışmalar hükümlü üzerinde kalıcı etki yapmamaktadır. Hayatında ibadetlere yer vermemiş mahkûm, din ve ahlak eğitimlerinin etkisi ile ibadete yönelip kendini rahatlatabilmektedir.

³¹⁸ Adem Gürler, **Din ve Suç, Hükümlüler Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 2010, s.136.

Din ve ahlak olgusunun etkin olarak bulunduğu şartlarda ve ortamlarda hükümlünün hayata entegre olup kurallara uymasını sağlamada din ve ahlak eğitimi son derece etkili olmaktadır. Çünkü din, kişi ve toplum üzerinde oluşturduğu etki gibi mahkûmun da dünyasında çok büyük etkiye sahiptir.

Cezaevindeki hükümlülerin tamamına yakınının dini bilgi seviyesinin çok düşük olduğu, din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik desteğini alan hükümlünün hayata bakışında ve davranışlarında çok büyük değişiklikler olduğu gözlemlenmektedir.

Hükümlülerin büyük çoğunluğunun eğitim düzeyinin düşük olduğu, suç işlemede eğitim seviyesinin düşük olmasının yanında ailelerinin eğitim düzeyinin de düşük olmasının etkisinin olduğu anlaşılmaktadır.

Ailede aldığı kulaktan dolma bilgileri de baskı, şiddet ve zorlama ile aldığını söyleyen hükümlülerin sonraki yaşantılarda dine karşı bir soğukluk meydana getirdiği, hatta bazı durumlarda bunun nefrete yol açtığı düşünülmektedir.

Hükümlülerin küçük yaşlardan itibaren ailelerinin yanında yanlış usullerle aldıkları din ve ahlak eğitiminin olumsuz örnekleride görülmektedir. Bu yüzden ailede verilen din eğitiminde aile ve okul işbirliğine önem verilmelidir. Baskıyı azaltıcı, şiddeti çağrıştıracak bütün tutum ve davranışlarından uzak, okul aile işbirliğine dayalı, sevgi temelli bir din eğitimi verilmesi gelişim açısından son derece gerekli ve önemlidir. Ailede, toplumda ve okulda sevgiyi esas alan bir yaklaşımla din ve ahlak eğitimi verilirse kişinin davranışlarına olumlu katkı yaptığı görülecektir.

Radikalize ve terörize olmuş kimseler ile yanlış yerlerden yanlış dini bilgilerle beslenen kişiler suç işlemeye daha yatkın hale gelebilmektedir.

Görüşmelerde mahkûmların din eğitiminde kullandığı söylemler ile davranışları arasındaki tutarsızlıklar da göze çarpmaktadır. Konuşurken hayatını değiştireceğini söyleyen hükümlü, bir süre sonra bunu eyleme dönüştüreceğinde isteksiz davranabilmektedir. Örneğin namaz, oruç, dua, tövbe süreçlerinde başlangıçta çok istekli olmasına rağmen zamanla bu yaşantılarını sürdüremedikleri görülmektedir.

Cezaevlerindeki mahkûmların sevgi ve şefkatten son derece mahrum oldukları, suç işlemelerinin temelinde yatan sebeplerden birisinin de, sevgi ve şefkat noksanlığı olduğu anlaşılmaktadır.

Cezaevindeki hükümlülerin içini rahatlatmaya yönelik olarak din ve ahlak eğitimine ihtiyaç duydukları anlaşılmaktadır. Çünkü cezaevi şartlarında ömrünün büyük bir kısmını geçiren hükümlü, sıkıntılı durumdan kendisini kurtaracak ve rahatlatacak bir yol bulmak için dinin sağladığı iç huzuru ve rahatlığı elde etmek istemektedir.

Mahkûmların suç işlemelerinde en önemli etkenlerin eğitimsizlik, aile yapılarının çok düzgün olmayışı, birbirini etkileyen kötü arkadaş çevresi, dini ve ahlaki bilgilerden yoksunluk ve ekonomik sıkıntılar gibi etkenlerin olduğu görülmektedir.

Suça karışıp cezaevine düşen mahkûm, cezaevinin şartları ve kısıtlı imkânları ile özgürlüğünün elden gitmesi sonrasında zor şartların getirdiği durumlarda pişmanlıklar yaşayabilmektedir. Ancak zor şartlarda ve zor zamanlarda duyulan bu pişmanlık, kalıcı olmayabilmektedir. Zamanla cezaevinde içinde bulunduğu duruma alışan mahkûm, eski olumsuz davranışları işlemeye devam edebilmektedir. Din ve ahlak eğitimi ile değerler kazanıldıktan sonra duyulan pişmanlık suç tekrarını büyük oranda önlemektedir. Hükümlünün dini bilinçlenme düzeyi arttıkça, suça karışma oranı azalmaktadır.

Suç işlemeyi alışkanlık haline getirmiş olan hükümlülerin, yerleşmiş olan yanlış alışkanlık ve davranışlarından kolaylıkla kurtulması mümkün gözükmemektedir. İlk görüşmelerde çok istekli görülen mahkûmlar zamanla cezaevi şartlarına uyum sağladıklarında dini konulara ilgisiz kaldıkları, çok umutsuz olduğu görülen mahkûmların ise din ve ahlak eğitimlerine uzun süre devam ettikten sonra, bu eğitimlerde öğrendiği bilgilerin sayesinde umutsuzluk ve bunalımlarından kısmen kurtulduğu görülmektedir. Mahkûmun aldığı din ve ahlak eğitimi hayata tutunmasında olumlu katkı sağlamaktadır.

Cezaevine giren hükümlülerin çok büyük kısmı dini konularda yeterli bilgiye sahip değildir. Dinle ilgili bildikleri, kulaktan dolma bir şekilde ailelerinden ve çevrelerindeki kişilerden öğrendikleri çok kısıtlı ve sıkıntılı bilgilerdir. Dinin en basit konuları olan abdest, gusül, namaz, oruç gibi konularda bile yeterli bilgileri olmadığı, bu konulardaki eksikliklerini cezaevlerindeki sürdürülen din ve ahlak derslerinde öğrendikleri bilgilerle gidermişlerdir.

Hükümlülerin tamamına yakını işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık duymaktadır. Hüküm giydikleri suçtan dolayı vicdanlarını rahatlatmaya yönelik suç meşru gösterme çabası içerisine girmemişlerdir.

Hükümlüler, cezaevlerinde sürdürülen manevi rehberlik, din ve ahlak bilgisi dersleri ile dini içerikli yapılan etkinliklerden dolayı memnun gözükmektedir. Ancak bu dersler için ayrılan zamanın azlığından dert yanmakta ve süreyi yetersiz bulmaktadırlar. Cezaevlerinde bulundukları sürede hükümlüler, dinin inanç, ibadet, ahlak, fıkıh konuları ile peygamberimizin hayatı ve hadislerini, tecvitle Kur'an-ı Kerim okumayı ve Kur'an'ın içeriğini öğrenmek istemektedirler.

Hükümlülerin cezaevinde aldıkları din ve ahlak eğitimlerinin tövbe sürecini yaşayıp manevi olarak arınmalarında büyük katkısı olduğu, din ve ahlak eğitimleri sayesinde kendilerini ve davranışlarını sorgulayıp pişmanlık duymalarında ve tövbe etmelerinde çok büyük katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Cezaevlerinde görev yapan görevlilerin niteliklerinin ve donanımlarının iyi bir seviyede olduğu anlaşılmaktadır. Din ve ahlak eğitimleri sayesinde pek çok mahkûmun davranışlarında ve yaşantısında olumlu değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Cezaevlerinde sürekli olarak din ve ahlak eğitimi çalışmalarına katılan hükümlülerin kendilerini sorgulamaya başladıkları, yaptıkları yanlışlar ve işledikleri suçlardan dolayı pişmanlık yaşadıkları, ibadetlerini düzenli bir şekilde yerine getirmeye özen gösterdikleri, dini konularda araştırma ve okumalar yapıp kendilerini geliştirme gayreti içerisine girdikleri, içinde bulundukları sıkıcı ve bunalımlı durumdan kurtularak yaşama daha fazla umutla tutundukları, içinde bulundukları zor şartlara rağmen hayata tutunmaya gayret ettikleri, negatif kurgulardan kurtularak daha pozitif düşünmeye başladıkları, yanlış kader anlayışından doğru kader bilincine ulaştıkları, kendilerini, ailelerini, çevrelerindeki kişileri ve yaşadığı çevreyi sorgulamaya başladıkları anlaşılmaktadır.

Cezaevlerinde yürütülen din ve ahlak eğitimi ile manevi rehberlik desteği, hükümlülerin davranışlarını olumlu olarak değiştirmesinde etkili olmaktadır. Hükümlüyle bireysel olarak yapılan görüşmelerde hayatın amacı ve anlamı, kâinat, evren ve insanın varoluş sebebi, ahiret, hesap verme bilinci, ölüm ve sonrası, anlamlı bir yaşam, irade eğitimi ve tövbe sürecinin yaşanması gibi konuların mahkûmun bilinçlenmesinde etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Uzun süreli olarak cezaevinde kalıp din ve ahlak eğitimleri ile manevi olarak arınma sürecini yaşamış olan, kendisini dini konularda yetiştirerek belli dini bilgi birikimi ve donanımlarına sahip hükümlülerden istifade etmek diğer hükümlüler için de bir model olabilir. Kendileriyle aynı süreçleri yaşamış ve içlerinden birisinin dini telkinleri hükümlüler tarafından çok daha anlamlı bulunabilir.

Cezaevlerinde yürütülen manevi rehberlik, din ve ahlak dersleri ile bu eğitimleri veren cezaevi vaizlerinin hükümlülerin ıslahında çok büyük etkisi vardır. Ancak hükümlünün ıslahında din ve ahlak eğitimi tek başına mutlak anlamda yeterli görülmemelidir. Din ve ahlak eğitimi, hükümlünün iyileşmesinde katkı yapan etkenlerden biridir ancak her derde deva demek mümkün değildir. Din ve ahlak eğitiminin tek başına süper bir güç olarak görülmesi de doğru değildir.

Cezaevlerinde din ve ahlak dersini olumsuz yönde etkileyen faktörler de olduğu görülmektedir. Cezaevi yönetiminin tutumunun, baş memurluğun anlayışının, derslerin isteğe bağlı oluşunun, derslerin sınıf ortamı yerine odalarda işlenişinin, ders araç ve gereçlerinin yeterli düzeyde sağlanmamasının, hükümlülerin takip edebileceği mahkûmlara yönelik özel hazırlanmış ortak bir ders kitabının olmayışının, cezaevinde görev yapan bazı din görevlilerinin iletişim becerilerinin zayıf oluşunun, din ve ahlak derslerine katılan hükümlülerin bu davranışlarının ödüllendirilmeyişinin din ve ahlak eğitimini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarına göre cezaevlerinde sürdürülen dini içerikli çalışmaların verimliliğini yükseltmek, din ve ahlak eğitiminin mahkûm davranışları üzerindeki etkisini artırmak için yapılabilecek öneriler şöyle sıralanabilir:

- 1 Cezaevlerinde yatan mahkûmlar, hüküm giymiş ve ceza yatan kimselerdir. Cezaevlerinde hükümlülere bakış, davranış ve konuşmalarla yeniden ceza uygulamasına gitmek adil değildir.
- 2 Cezaevlerinde din ve ahlak eğitimlerinin daha faydalı olabilmesi için bu çalışmaların bir ıslah niteliği taşıdığı, bu yüzden bütün hükümlülerin bu çalışmalardan haberdar edilip tamamının istifade etmesine fırsat verilmelidir. Özellikle hükümlülerle bireysel görüşmelerin teşvik edilerek yapılabilmesi sağlanmalıdır.

- 3 Diyanet işleri Başkanlığı tarafından hükümlülerin ihtiyacına uygun ders kitabı hazırlanıp hükümlüler ile cezaevi idare ve görevlilerin nezdinde olumlu bir imajın oluşması sağlanmalıdır.
- 4 Cezaevlerinde yürütülen ders müfredatı acilen güncellenmelidir.
- 5 Hükümlüler için cezaevlerinde yürütülen dini içerikli çalışma ve programlar için ortak bir broşür hazırlanıp her hükümlüye ulaştırılması son derece önemli ve elzemdir.
- 6 Hükümlülerden hayatında çok büyük değişim yaşayanların hikâyelerinden oluşan bir kitap çalışması yapılarak diğer mahkûmların istifadesine sunulmalıdır.
- 7 Cezaevinde haftalık Cuma hutbeleri çoğaltılarak isteyen odalara ulaştırılması sağlanmalıdır.
- 8 Mahkûmların doğru dini bilgiler edinmesinde ulaşabilecekleri kaynaklar arasındaki Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı yayınları çoğaltılmalıdır. Her hükümlüye biraz teferruatlı bir şekilde hazırlanmış açıklamalı bir Kur'an-ı Kerim meali, temel dini bilgileri içeren ilmihal tarzı bir kitap, kısa duaları ve dini pratikleri içeren, mahkûmun anlayacağı seviyede bir kitap hazırlanıp paket halinde sunulmalıdır.
- 9 Hükümlülerin ıslahına yönelik dini bilinç düzeylerini artırıcı, dini duyguları harekete geçirecek kitapların listesi oluşturularak, hükümlülerin okuması için tavsiye edilecek bir liste sunulmalıdır.
- 10 Hükümlülerin ıslahına yönelik grup çalışması şeklinde temel konuları içeren bir paket program hazırlanarak hükümlülerin bu programı almaları sağlanmalıdır.
- 11 Ağırlaştırılmış hüküm giyen mahkûmların 10'ar kişilik gruplar halinde derse ve etkinlik programlarına katılabilmeleri sağlanmalıdır.
- 12 Cezaevlerinde mahkûmların ıslahının önündeki en büyük engellerden birisi uyuşturucu özelliği olan hapların mahkûmlar tarafından kullanılmasıdır. Bu tür hapların cezaevlerinde mahkûmlara verilmesinin önüne geçilmeli ve yasaklanmalıdır. Bu konu Adalet Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı arasındaki görüşmelerde acil bir şekilde çözülmelidir.

- 13 Cezaevlerinde TV kanallarından birisi film kanalı olarak kullanılmaktadır. Bu film kanallarında günün belli saatlerinde diğer yayınların olmadığı sadece bu kanalda verilen yayınların gösterimde olduğu bir zaman dilimi oluşturularak 15 Temmuz, Çanakkale, Sarıkamış, Kurtuluş Savaşı gibi milli duyguları uyandırıcı, hükümlülerin bilincini artırıcı belgeseller ile Diyanet İşleri Başkanlığının Özel gün ve geceler için belirli dönemlerde hazırladığı kısa filmlerin gösterilmesi faydalı olacaktır.
- 14 Davranışlarında iyileşme gösteren ve dini içerikli programlara katılan hükümlüler mutlaka ödüllendirilmelidir.
- 15 İyileşme gösteren hükümlülerin, diğer mahkûmların odasından alınarak belirli odalarda toplanması uygun olacaktır.
- 16 Hükümlülerin değerlerin gerçek anlamlarıyla tanıştırılması, manevi destekle kendilerine gelmeleri için yaşam koçluğu tarzında manevi destek sunulması son derece önemlidir.
- 17 Hükümlü ailelerine açık görüş haftalarında bekleme salonunda 15'er dakikalık dini içerikli sunumlar yapılması faydalı olacaktır.
- 18 Hükümlüler hapishaneyi sadece ceza yattıkları yer olarak görmemelidir. Aynı zamanda ceza çekmenin yanında eğitimle iyileşip ıslah oldukları bir yer olarak görmelerini sağlayacak çalışmalar yapılmalıdır. Bunun için her hükümlünün alması gereken belirli konuları içeren paket programlar, grup terapileri, tövbe sürecini yaşayabilecekleri grup çalışmaları olmalı ve hükümlünün bu paket programlara katılımı sağlanmalıdır.
- 19 Cezaevlerinde açılan halk eğitim kursları arasına hat, tezhip, ebru gibi kurslar da ilave edilerek hükümlünün duygusal anlamda da bir sanatla meşgul olması sağlanmalı ve iyileşmesi için bu tür etkinlikler teşvik edilmelidir. Bunlara katılanlar taltif edilmelidir.
- 20 Cezaevi personelinin de motivasyona ve bilinçlenmeye ihtiyacı vardır. Ayrıca zaman zaman hükümlülerin iyileştirilme çalışmalarının gerekliliği ve önemine yönelik personele seminerler düzenlenmesi faydalı olacaktır. Bu tür çalışmaların önemsenmesi konusunda bir bilinç oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında **Hükümlü ve Tutukluların Dini ve Ahlaki Gelişimlerini Sağlamaya Yönelik İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2011.

Adalet Bakanlığı, 46/1 Nolu Genç ve Yetişkin Tutuklu ve Hükümlülerin Eğitim ve İyileştirilme İşlemleri ve Diğer Hükümlere Dair **Genelge**.

Adalet Bakanlığı, **50.yıl**, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara, 1973.

Adalet Bakanlığı, 50.yıl, Yarı Açık Cezaevi Matbaası, Ankara, 1973, s.161. Ayrıca 2001 Tarihli Adalet Bakanlığı(AB)- Diyanet İşleri Başkanlığı(DİB) İşbirliği Protokolü; AB, Din ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı; AB, 46/1 Nolu Genç ve Yetişkin **Hükümlü ve Tutukluların Eğitim ve iyileştirilme İşlemleri** ve Diğer Hükümlere Dair Genelge.

Adalet Bakanlığı, Ceza İnfaz Kurumları ile Tevkifevlerinin Yönetilmesine ve Cezaların nasıl infaz edileceğine dair Tüzük, Madde.36/A

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2011.

Akseki, Ahmed Hamdi. **Cezaevlerinde Verilecek Va'zlar I**, Örnek Matbaası, Ankara, 1950.

Akseki, Ahmet Hamdi. **İslam Dini**, Nur yayınları, Ankara, 1993.

Ali Bardakoğlu, “Çalışma Hayatı”, **İlmihal II, İslam ve Toplum**, (Heyet), DİB yayınları, Ankara, 2006.

Altunkaya, Hatice. **Ceza İnfaz Kurumlarında Değerler Eğitiminin Öğretmen, Hükümlü-Tutuklu Görüşleri Doğrultusunda Değerlendirilmesi**, Atatürk Araştırma Merkezi, Eğitimde Gelecek Arayışları: Dünden Bugüne Türkiye’de Beceri, Ahlak ve Değerler Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, cilt II, 16-18 Nisan 2015, Bartın.

Arı, Ramazan, Ömer Üre, Hasan Yılmaz. **Gelişim ve Öğrenme Psikoloji (Eğitimin Psikolojik Temelleri)**, Mikro Yayınları, 2.Baskı, Konya,1999.

Arıcı, Müstakim. **Din ve Hayat Dergisi**, TDV Yayınları Matbaası, sayı 3, yıl 2009, İstanbul, ss.85-87.

Aydın, Hayati. **Kur’an’da İnsan Psikolojisi**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1999.

Aydın, Mehmet S. **Din Felsefesi**, Selçuk Yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1994.

Ayhan, Halis. **Türkiye’de Din Eğitimi**, Dem Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2014.

Bacanlı, Hasan. **Eğitim Psikolojisi**, Pegem Asal yayıncılık, Ankara, 2007.

Bardakoğlu, Ali. **İslam’ın ışığında Müslümanlığımızla Yüzleşme**, Kuramer yay..3.baskı, İstanbul, 2017.

Bardakoğlu, Ali. **TDV İslam Ansiklopedisi, Hapis maddesi**, cilt 16, İstanbul, 1997. ss.54-64.

Barutçugil, İsmet. **Eğitiminin Eğitimi**, Kariyer yayıncılık, İstanbul, 2002.

Batar, Yusuf. **Empatik Din Eğitimi**, Elips Kitap, İstanbul, 2011.

Baygeldi, Merve Reyhan. **Türkiye’de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması- Mevcut Durum ve Öneriler**, SETA, İstanbul, Nisan 2018 Sayı:234.

Bayraktutar, Muammer. “**Suç Önlmede Dini ve Ahlaki Değerlerin Rolü**”, 7-8 Ekim 2011, Suç Önlme Sempozyumu Bildirisi, Bursa.

Bekiroğlu, Abdülkadir. **Manevi Destek Hizmetleri- Ceza İnfaz Kurumları Örneği**, (Diyanet İşleri Uzmanlık Tezi), Ankara, 2016.

Bilgiç, Şükrü. **Cinsel Suçlara Peygamberi Müdahale**, İşrak Yayınları, İstanbul, 2018.

Bilgiç, Şükrü. **Hapsedilme, İyileştirme ve Yeniden Suç İşleme**, Vadi Yayınları, 1.Baskı, Ankara, 2012.

Bilgin, Beyza, Mualla Selçuk, **Din Öğretimi, Özel Öğretim Yöntemleri**, Gün yayıncılık, 2.baskı, İstanbul, 1999.

Bilgin, Beyza. **Din Eğitiminin Genel Eğitimdeki Yeri**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt 24, sayı 1, Ankara, 1981.ss.469-483.

Buhari, Ebi Abdullah Muhammed b. İsmail, **Camiu’s Sahih**, Çağrı yayınları, İstanbul, 1992, Hudud 70, cilt IV.

Bulut, Aytekin. **Din Eğitimin’de Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık**, DİB Yayınları, Ankara, 2004.

Bulut, Mehmet. **Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Yaygın Din Eğitimindeki Yeri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayımlanmamış doktora tezi), Ankara, 1997.

Carrel, Alexis. **Dua**, çev. M.Alper Yücetürk, Yağmur Yayınevi, İstanbul, 2001.

Carrel, Alexis. **İnsan Denen Meçhul**, Türkçesi: Ömer Durmaz, Hayat yayınları, İstanbul, 2005.

Cebeci, Suat. **Dini Danışma ve Rehberlik**, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

Celal Türer, “İslam’da Ahlak”, **Ahlakım-Temel İslam Bilgileri**, (Ed. Mehmet Emin Özafşar, Recai Doğan), DİB Yayınları, 10.baskı, Ankara, 2013.

Cüceloğlu, Doğan. **İçimizdeki Çocuk**, Remzi Kitabevi, 15.basım, İstanbul, 1997.

Cüceloğlu, Doğan. **İnsan ve Davranışı**, Remzi Kitapevi, 6.basım, İstanbul, 1996.

Çalışkan, İbrahim. **İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1989, Cilt:31, sayı:1, s.367-397.

Çelikkaya, Hasan. **Eğitim Bilimlerine Giriş - Eğitimcilik ve Öğretmenlik**, Nobel yayınları, 7.baskı, Ankara, 2014.

Çelikkaya, Hasan. **Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi**, Nobel yay., 7.baskı, Ankara, 2014.

Çınar, Fatih. **Ceza İnfaz Kurumlarında Din**, Hitit Ün. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2016, c.15, sayı:29, ss.131-149.

Demir, Abdullah. “**Ceza İnfaz Kurumlarında Din Eğitimi**”, Diyanet İlmi Dergi, cilt 45, sayı:4, Ankara, 2009, ss.60-67.

Demirel, Fatmagül. **Kastamonu Hapishaneleri, Üsküdar’a Kadar Kastamonu**, YKY yayınevi, İstanbul, 2008.

Demirel, Fatmagül. **Osmanlı Hapishanesinin Gardiyanları**, Hukuk ve Adalet Dergisi, Yıl 2008, Sayı 9, ss.257-263.

Deniz, Gürbüz. **Varlık ve Anlam Boyutuyla İnsan**, DİB yayınları, Ankara, 2015.

DİB Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, **2017 yılı Din Hizmetleri Faaliyet Raporu**, Ankara, 2017, ss.52-54.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2016.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı Arasındaki **Manevi Rehberlik hizmetlerinin yürütülmesine yönelik İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2015.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Sağlık Bakanlığı Arasında **Hastanelerde Manevi Destek Sunmaya Yönelik İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2015.

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Yeşilay Cemiyeti Arasındaki **İşbirliği Protokolü**, Ankara, 2014.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Cezaevlerinde Sıkça Sorulan Sorular**, DİB yayınları, İstanbul, 2014.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an Yolu Meali**, (Haz. Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş), DİB Yayınları, Ankara, 2013.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Kur'an Yolu Meali**, (Hazırlayanlar: Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrııcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş), DİB Yayınları, 4.baskı, Ankara, 2015.

Diyanet İşleri Başkanlığı, **Türkiye’de Dini Hayat Araştırması**, Ankara, 2014.

Doğuhan Murat, Yücel, **Eğitim psikolojisi**, 25 Şubat 2014, [http://www.dmy.info/egitim psikolojisi/ogrenme-nedir/](http://www.dmy.info/egitim-psikolojisi/ogrenme-nedir/) (01.05.2019).

Dökmen, Üstün. **İletişim Çatışmaları ve Empati**, Remzi kitapevi, 45.basım, İstanbul, 2016.

El-Halife, Abdullah H.M. **İslam’da Suç Eğilimine Karşı Koruyucu Bir Mekanizma Olarak Dindarlık**, İslami Sosyal Bilimler Dergisi, İnkılap Yayınevi, cilt.2, Sayı.2, İstanbul, 1994.

Erdem, Tuna. **Cinsellik Muamması**, Metin yayınları, İstanbul, 2012.

Erdinçli, Ahmet. **Manevi Değerler Boyutuyla Bağımlılıkla Mücadele Rehberi**, Safa Yayın Dağıtım, İstanbul, 2018.

Erdoğan, Bilal. **Duvarların Ardında Koşulsuz Aşk**, Düşün Yayıncılık, 1.Baskı, İstanbul, 2015.

Erdoğan, Fırat. **Bir Eğitim Programı Olarak Cinsiyet Eğitimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 3, İzmir, 1986, ss.153-201.

Eren, Mustafa. **Kapatılmanın Patolojisi-Osmanlı’dan Günümüze Hapishanenin Tarihi**, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2014.

Ergun, Mustafa. **Eğitim Sosyolojisine Giriş, Eğitim ve Toplum**, Ocak Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 1994.

Erturhan, Sabri. **İslam Hukukunda Suçla Mücadele Yöntemleri**, İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sayı 9, Konya, 2007.

Ertürk, Selahattin. **Eğitimde “Program” Geliştirme**, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, 1994.

Ertürk, Selahattin. **Eğitimde Program Geliştirme**, Seçkin yayıncılık, Ankara, 2013.

Fazlur Rahman. **Ana Konularıyla Kur'an**, Çev. Alparslan Açıkgenç, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2011.

Fidan, Nurettin, Münire Erden, **Eğitime Giriş**, Meteksan, Ankara, 1994.

Foucault, Michel. **Hapishanenin Doğuşu**, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Kitapevi, Ankara, 1992.

Freud, Sigmund. **Cinsellik Üzerine**, çev. Hasan İlhan, Alter yayıncılık, Ankara, 2013.

Fromm, Erich. **Hürriyetten Kaçış**, çev. Ayla Yörükân, Tur yayınları, 3.baskı, İstanbul, 1982.

Fromm, Erich. **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, çev. Yurdanur Salman, Nalân İçten, Payel yayınevi, 3.baskı, İstanbul, 1982.

Gazâli, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed Tûsi. **İhyâ-u Ulumi'd- Din**, Ter. Ahmed Serdaroğlu, Bedir yayınevi, cilt.3, İstanbul, 2002.

Geçtan, Engin. **İnsan Olmak**, Metis yayınları, İstanbul, 2002.

Giddens, Anthony. **Sosyoloji: Eleştirel Bir Yaklaşım**, çev. M. Ruhi Esengül, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, 3.Baskı, İstanbul, 1994.

Giddens, Antony. **Sosyoloji**, çev. Cemal Güzel, Ayraç yayınevi, Ankara, 2000.

Görgülü, Ülfet. **Hayatın Tekrarı Yok**, DİB Yayınları, Ankara, 2017.

Gözütok, Şakir. **İslam'ın Altın Çağında İlim**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2012.

Gültekin, Yıldız. **Osmanlı Devletinde Hapishane Islahatı**, Marmara Üniversitesi, Türkiyât Araştırmaları Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

Hamidullah, Muhammed. **İslam'a Giriş**, çev. Cemal Aydın, TDV Yayınları, Ankara, 2007.

Hañçerlioğlu, Orhan. **Felsefe Sözlüğü**, Remzi kitabevi, 3.baskı, İstanbul, 1975.

Hañçerlioğlu, Orhan. **Ruhbilim Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1993.

Harari, YuvalNoah. **21.Yüzyıl için 21 Ders**, Türkçesi: Selin Sıral, Kolektif Kitap, 2.Baskı, İstanbul, 2018.

Harlak, Hacer. **Önyargılar- Psikososyal Bir İnceleme**, Sistem yayıncılık, İstanbul, 2000.

Harun Işık, Abdullah Demir, **Ceza İnfaz Kurumları Din Hizmetleri Rehberi**, DİB Yayınları, Ankara, 2012.

Hoffer, Eric. **Kesin İnançlılar - Kitle Hareketlerinin Anatomisi**, Çev. Erkıl Günur, İm Yayın tasarım, 7.Baskı, İstanbul, 1998.

Hökelekli, Hayati. **Çocuk, Genç, Aile Psikolojisi ve Din**, Dem Yayınları, İstanbul, 2009.

Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**, TDV yayınları, 13.Baskı, Ankara, 2017.

Hökelekli, Hayati. **Din Psikolojisi**, TDV Yayınları, 13.Baskı, Ankara,2017.

Işık, Harun. “**Ceza İnfaz Kurumlarında Din Hizmetleri**” Uluslararası Sosyal Hizmetler Dergisi, vol.3, pp.250-263.

Işık, Harun. **Cezaevlerinde Din**, Laçin Yayınları, Kayseri, 2009.

İbn-i Abidin, Muhammed Emin. **Redd’ül Muhtar**, çev. Ahmed Davutoğlu, Şamil Yayınları, İstanbul, 2017.

İğde, İsrail. **Mahkûmları Suça Yönelten Faktörler ve Din anlayışları Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

İsmail Karagöz (Ed.), **Dini Kavramlar Sözlüğü**, DİB yayınları, 3.Baskı, Ankara, 2007.

İşler, Sıdıka. **Hükümlü ve Tutukluların Sahip oldukları Değerlerin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi**, Değerler Eğitimi Dergisi, cilt 13, No:29, İstanbul, 2015, ss. 471-494.

Karademir, Kemal. **Suçluların Topluma Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997.

Karan, Cuma. **Cezaevlerinde Din Hizmetleri ve Mahkûmlarla İletişim Dili**, Diyanet İlmi Dergi, cilt.49, sayı:1 2013, ss.107-122.

Kaya, Talha. **Cezaevi Vaizliği**, 1.Din Hizmetleri Sempozyumu, (3-4 Kasım 2007), DİB Yayınları, cilt 2, Ankara, 2008, ss.156-163.

Kızmaz, Zahir. **Din ve Suç: Cezaevinde Hükümlü Bulunan Bazı Suçluların Dindarlık Durumları**, Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, Eylül 2010, Sayı 16.

Kızmaz, Zeki. **Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, yıl. 2007, sayı,17, ss.44-69.

Kimter, Nurten. **Dini İnanç, İbadet ve Dua'nın Umutsuzlukla İlişkisi Üzerine Bir Araştırma**, Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, (Ed. Hayati Hökelekli), Dem Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2015.

Komisyon, Milli Eğitim Bakanlığı, **Örnekleriyle Türkçe Sözlük I**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2002.

König, Rene. **Günümüz Sosyolojisi**, çev. Battal İnaldı, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994.

Kurt, İhsan. **Yetişkin Eğitimi**, Akçağ Yayınları, 3.baskı, Ankara, 2014.

Mayo, Peter. **Gramsci, Freire ve Yetişkin Eğitimi**, çev. Ahmet Duman, Ütopya yayınları, Ankara, 2011.

Menekşe, Ömer. **Madde Bağımlılığı**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınları, Ankara, 2011.

Mustafa Çağrııcı, “Din” **İslam’da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi**, (Ed. İbrahim Kâfi Dönmez), İFAV yayınları, İstanbul, 2006.

Mustafa Köylü ve diğerleri, **Din Eğitimi**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, (Ed. Mustafa Köylü, Nurullah Altaş), 2.baskı, Ankara,2012.

Okçabol, Rıfat. **Halk Eğitimi**, Ütopya yayınevi, 3.baskı, Ankara, 2006.

Onur, Bekir. **Gelişim Psikolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara, 1974.

Ömer Faruk Harman, “Din ve Mahiyeti”, **İlmihal I, İman ve İbadetler**, (Heyet), TDV Yayınları, 21.Baskı, Ankara, 2013.

Öner, Necati. **Stres ve Dini İnanç**, TDV yayınları, Ankara, 1989.

Özdemir, Şuayip. “Türkiye’de cezaevlerinde Din Eğitimi Uygulamasının Geçirdiği Aşamalar”, Din Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi, sayı.2, cilt 2, İstanbul 2002, ss.65-70.

Özdemir, Şuayip. **Cezaevlerinde Din Eğitimi**, Arı Sanat yayınevi, 1.Baskı, İstanbul, 2006.

Özdemir, Şuayip. **Cezaevlerinde Din Eğitiminin Temel Problemlerine Genel Bir Bakış**, Değerler Eğitimi Dergisi, Değerler Eğitimi Merkezi, Yıl:2005, cilt 3, sayı 9.

Özdoğan, Öznur. **İsimsiz Hayatlar: Manevi ve Psikolojik Yaklaşımla Arınma ve Öze Dönüş**, Lotus Yay. 2.Baskı, Ankara, 2007.

Payot, Jules. **İrade Terbiyesi**, çev. Hakan Alp, Ediz yayınevi, 4.baskı, İstanbul, 2019.

Pazarlı, Osman. **Din Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, 3.baskı, İstanbul, 1982.

Pehlivan, Ahmet. **Suç Engellemede Din Eğitiminin Rolü**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 1997.

Peker, Hüseyin. **Din psikolojisi**, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2012.

Peker, Hüseyin. **Suçlularda Dini Davranışlar**, (Yayımlanmamış Doçentlik Tezi), Samsun, 1987.

Peker, Hüseyin. **Suçlularda Dini Davranışlar**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı.4, Samsun, 1990.

Russell, Bertrand. **Eğitim Üzerine**, çev. Şebnem Duran, İlya İzmir yayınevi, İzmir, 2005.

Selçuk, Mualla. **Çocuğun Eğitiminde Dini Motifler**, TDV yayınları, Ankara, 2009.

Suyutî, Celaleddin. **Câmiu's-Sağîr**, Tercüme. Hüseyin Yıldız, Hasan Yıldız, Zekeriyya Yıldız, Ocak yayıncılık, Cilt.3, İstanbul, 2013.

Süleyman Uludağ, “Din, İnsan ve Toplum”, **İslam’a Giriş, Temel Esaslar**, (Ed. Süleyman Uludağ), DİB Yayınları, Ankara, 2008.

Şen, Ömer. **Osmanlı’da Mahkûm Olmak, Avrupalaşma Sürecinde Hapishaneler**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2007.

Şentürk, Lütfi, Seyfettin Yazıcı, **İslam İlmihali**, DİB yayınları, 12.Baskı, Ankara, 2005.

Şirin, Turgay. **Dini Danışma ve Rehberlik**, Mim Akademi Yayınları, İstanbul, 2014.

Tolstoy, Leo Nikolayeviç. **Din Nedir**, çev. Murat Çiftkaya, Kaknüs yayınları, 4.Baskı, İstanbul, 1998.

Topçu, Nurettin. **İsyan Ahlakı**, Dergâh yay. Türkçesi: Mustafa Kök, Musa Doğan, 22.baskı, İstanbul, 2017.

Topçu, Nurettin. **Türkiye'nin Maarif Davası**, Haz. Ezel Erverdi- İsmail Kara, Dergâh Yay. 3.baskı, İstanbul, 1997.

Tosun, Cemal. **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegemakademi yay., 5.baskı, Ankara, 2011.

Tosun, Cemal. **Din ve Kimlik**, TDV yayınları, Ankara, 2006.

Türkdoğan, Elçin, **Alıkonulma Yerlerinin İzlenmesi Mülteci ve Sığınmacıların Alıkonulma Yerleri İzleme Kılavuzu**, (Haz. Elçin Türkdoğan, Hülya Üçpınar, Orçun Ulusoy), Türkiye İnsan Hakları Vakfı Yayınları, Ankara, 2011.

Twenge, Jean M. **Ben Nesli**, Türkçesi: Esra Öztürk, Kaknüs Yayınları, 3.baskı, İstanbul, 2013.

Uludağ, Süleyman. **İslam'da Emir ve Yasakların Hikmeti**, TDV yayınları, Ankara, 1981.

www.cte.adalet.gov.tr/menudekiler/istatistikler (08.06.2019)

www.egm.gov.tr/kom/organize/tanitim (11.06.2019)

Yahşi Yazıcıoğlu, Samiye Erdoğan, **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Detay Yayıncılık, Ankara, 2014, ss.33-37.

Yıldız, Mualla. **Suçta Sürüklenen Ergenlerin Ceza İnfaz Kurumlarındaki Din Hizmetlerine Katılımları ile İlgili Faktörler**, Jasss 2422, No:29, ss.201-216, Ankara, 2014.

10.02.2011 tarihli Adalet Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı arasında **Tutuklu ve Hükümlülerin Dini ve Ahlaki Gelişimini Sağlamaya Yönelik Protokol**.

2001 tarihli Adalet Bakanlığı- Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 4/B-2.

2011 tarihli Adalet Bakanlığı-Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 3.

2011 tarihli Adalet Bakanlığı-Diyanet İşleri Başkanlığı **İşbirliği Protokolü**, Madde 5/B-2.

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında **Kanun**, madde 104, 5402 Sayılı Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu, Tertip 5, sayı.25881, Kabul Tarihi. 03.07.2005, Resmi Gazete Tarihi.20.07.2005.

5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, (Madde 9.)

EKLER

Ek 1: Cezaevinden Çıkmış Hükümlülerden Görüşme Yapılan Katılımcıların Listesi

MAHKUM NO	CİNSİYET	YAŞ	SUÇ DURUMU	KAÇ YIL KALDI	KAÇ SAAT GÖRÜŞTÜ	EĞİTİM DURUMU	CİK KAÇ YIL DİN VE AHLAK EĞİTİMİ ALDI
1	Erkek	59	Cinayet, Yaralama, Öldürme, Tehdit	20	3	Ortaokul	3
2	Erkek	51	Cinayet, Yaralama, Öldürme, Tehdit, Uyuşturucu	21	3	İlkokul	7
3	Erkek	49	Cinayet, Yaralama, Öldürme, Tehdit	20	2	İlkokul	4
4	Erkek	47	Cinayet, Yaralama, Öldürme, Tehdit	20	2	Ortaokul	5
5	Erkek	52	Cinayet, Yaralama, Öldürme, Tehdit, Sahte Kimlik	22	3	Ön Lisans	7
6	Erkek	48	Cinayet, Yaralama, Cebir, Tehdit Hırsızlık	21	1	İlkokul	1
7	Erkek	56	Cinayet, Yaralama, Cebir, Tehdit Hırsızlık	21	1	İlkokul	2
8	Erkek	56	Cinayet, Yaralama, Cebir, Tehdit Hırsızlık	21	2	Lise	6
9	Erkek	54	Cinayet, Yaralama, Tehdit, Hırsızlık, Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üyelik	21	2	Ön Lisans	9
10	Erkek	47	Cinayet, Gasp, Tehdit, Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak	19	1	Lise	2
11	Erkek	44	Cinsel, Cinayet	21	1	İlkokul	3
12	Erkek	51	Cinsel, Cinayet	21	1	İlkokul	5
13	Erkek	56	Cinsel, Cinayet	21	1	Okur yazar	3

14	Erkek	43	Cinsel, Çocuk İstismarı, Tecavüz, Hırsızlık	16	2	İlkokul	5
15	Erkek	48	Cinsel, Çocuk İstismarı, Tecavüz, Cinayet	21	3	Okur yazar	4
16	Erkek	47	Cinsel, Çocuk İstismarı, Tecavüz, Cinayet	21	2	İlkokul	4
17	Erkek	54	Cinsel, Fuhuş, Kadın Ticareti	12	3	Lise	1
18	Erkek	49	Cinsel, Fuhuş, Kadın Ticareti	12	3	Lise	1
19	Erkek	39	Cinsel, Gasp, Şantaj, Hırsızlık, Tecavüz, Uyuşturucu	17	3	İlkokul	4
20	Erkek	42	Cinsel, Tecavüz, Hırsızlık	13	3	İlkokul	6
21	Erkek	47	Hırsızlık, Gasp, Dolandırıcılık, Uyuşturucu, Yaralama	16	3	İlkokul	6
22	Erkek	36	Hırsızlık, Gasp, Hakaret, Tehdit	9	3	İlkokul	3
23	Erkek	39	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Uyuşturucu, Tehdit	13	1	İlkokul	1
24	Erkek	32	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Uyuşturucu, Tehdit	13	2	İlkokul	4
25	Erkek	46	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Uyuşturucu, Tehdit	13	3	Ortaokul	9
26	Erkek	67	Hırsızlık, Uyuşturucu, Dolandırıcılık, Kumar, Tehdit	14	3	İlkokul	1
27	Erkek	58	Hırsızlık, Uyuşturucu, Dolandırıcılık, Kumar, Tehdit, Sahte Kimlik	15	3	İlkokul	6
28	Erkek	48	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Yaralama	13	3	İlkokul	2
29	Erkek	51	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Yaralama	13	3	İlkokul	5
30	Erkek	53	Hırsızlık, Gasp, Yağma, Yaralama, Tehdit	14	3	İlkokul	1
31	Erkek	61	Namus Cinayeti	14	3	İlkokul	5
32	Erkek	68	Namus Cinayeti	14	2	İlkokul	7

33	Erkek	52	Namus Cinayeti	14	2	İlkokul	8
34	Erkek	42	Namus Cinayeti, Tehdit, Cinsel, Hürriyetten Mahrum Bırakma	17	2	İlkokul	6
35	Erkek	56	Namus Cinayeti, Birden Fazla Yaralama, Tehdit	17	1	Ortaokul	3
36	Erkek	59	Namus Cinayeti, Cinsel, Zorlama	15	1	İlkokul	5
37	Erkek	48	Nitelikli dolandırıcılık, Çek, Senet	12	3	Ortaokul	7
38	Erkek	43	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Suç Örgütüne Üyelik, Güveni Kötüye Kullanma	13	3	Lise	7
39	Erkek	72	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Suç Örgütüne Üyelik, Güveni Kötüye Kullanma	13	3	İlkokul	5
40	Erkek	52	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Uyuşturucu, Suç Örgütüne Üyelik, Güveni Kötüye Kullanma	15	2	Lise	2
41	Erkek	58	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Uyuşturucu, Suç Örgütüne Üyelik, Güveni Kötüye Kullanma	15	3	Ortaokul	2
42	Erkek	46	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Uyuşturucu, Suç Örgütüne Üyelik, Güveni Kötüye Kullanma	15	3	Ön Lisans	7
43	Erkek	76	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Suç Örgütüne Üyelik, Hırsızlık	14	2	Ortaokul	2
44	Erkek	47	Nitelikli Dolandırıcılık, Uyuşturucu, Yaralama, Cinayet	14	1	İlkokul	6
45	Erkek	52	Nitelikli Dolandırıcılık, Çete, Çek, Senet, Uyuşturucu, Suç Örgütüne	23	2	İlkokul	5
46	Erkek	48	Nitelikli Dolandırıcılık, Yaralama, Tehdit, Gasp	13	3	İlkokul	3
47	Erkek	46	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye	14	1	İlkokul	6

			Olmak, Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık, Tehdit				
48	Erkek	49	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık, Tehdit	15	2	İlkokul	5
49	Erkek	45	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık, Tehdit	14	3	İlkokul	2
50	Erkek	49	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık, Tehdit	14	2	Lise	2
51	Erkek	68	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık, Tehdit	15	3	İlkokul	7
52	Erkek	39	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu Ticareti, Torbacı	13	2	İlkokul	7
53	Erkek	49	Çıkar Amaçlı Suç Örgütü Kurmak, Uyuşturucu, Gasp, şantaj, Tehdit, Dolandırıcılık	17	1	İlkokul	1
54	Erkek	50	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Uyuşturucu, Gasp, şantaj, Tehdit	15	2	İlkokul	4
55	Erkek	51	Çıkar Amaçlı Suç Örgütüne Üye Olmak, Cinayet, Tehdit, Yaralama	19	1	İlkokul	8
56	Erkek	46	Çıkar Amaçlı Suç Örgütü Kurmak, Uyuşturucu, Tehdit, şantaj, Hürriyetten Mahrum Bırak	18	1	Lise	4
57	Erkek	61	Uyuşturucu Ticareti, Dolandırıcılık, Cebir, Yaralama	17	1	İlkokul	5
58	Erkek	39	Uyuşturucu, Gasp, Cebir, Tehdit	12	1	Ortaokul	3
59	Erkek	37	Uyuşturucu, Gasp, Cebir, Tehdit	12	1	Ortaokul	3

60	Erkek	48	Uyuşturucu ,Gasp,Tehdit, şantaj, Hırsızlık, Sahte Kimlik	13	2	Ortaokul	2
61	Erkek	46	Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık	7	1	İlkokul	3
62	Erkek	49	Uyuşturucu, Nitelikli Dolandırıcılık	7	1	İlkokul	3
63	Erkek	38	Uyuşturucu Ticareti, Nitelikli Dolandırıcılık	11	1	İlkokul	2
64	Erkek	45	Uyuşturucu Ticareti, Tehdit, Cebir, şantaj, Dolandırıcılık	14	2	Ortaokul	2
65	Erkek	54	Uyuşturucu Ticareti,Yaralama, Cinayet	21	1	Ortaokul	3
66	Erkek	42	Uyuşturucu, Hırsızlık, Gasp, Yağma, Cebir, şiddet	13	2	İlkokul	3

Ek 2: Mülakat Soruları

- 1 Yaşınız?
- 2 Kaç yıl cezaevinde kaldınız?
- 3 Ceza İnfaz Kurumlarında yürütülen din eğitimi, ahlaki gelişim ve manevi rehberlik çalışmalarının gerçekleştirilmesi hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 4 Cezaevine girmeden önce din eğimi aldınız mı? Aldınız ise nereden ve nasıl aldınız?
- 5 Cezaevinde ne kadar süre manevi rehberlik, din ve ahlak eğitimi aldınız?
- 6 Cezaevinde dine ihtiyaç duydunuz mu? Sebepleri nelerdir?
- 7 Dinin hangi konularını öğrenmek istiyorsunuz?
- 8 Dinden beklentiniz nedir?
- 9 Cezaevinde aldığınız din ve ahlak eğitiminin sizin hayata tutunmanızda etkisi var mıdır? Varsa nelerdir?
- 10 Cezaevlerinde din ve ahlak eğitimi nasıl verilirse sizce daha faydalı olabilir?
- 11 Cezaevinde görev yapan din görevlisi ile ilgili görüşleriniz nedir?
- 12 Cezaevinde aldığınız din ve ahlak eğitiminin sizin üzerinizde ne gibi etkileri vardır?
- 13 Manevi rehberlik noktasında cezaevi vaizlerinden beklentiniz nedir?
- 14 Cezaevinde verilen din eğitimini nasıl görüyorsunuz?
- 15 Din eğitiminde size verilen din ve ahlak eğitiminin içeriğini nasıl buluyorsunuz?
- 16 Cezaevinde katıldığınız din ve ahlak eğitimi sizin için umut oluyor mu?
- 17 Aldığınız din ve ahlak eğitimleri suç-tövbe ilişkisinde arınmanıza katkı yapıyor mu?
- 18 Cezaevinde din, sizin için ne anlam ifade ediyor?
- 19 Aldığınız din ve ahlak eğitimi davranışlarınızı nasıl etkiliyor?
- 20 Hayatınızla ilgili pişmanlıklarınız var mıdır? Varsa nelerdir?
- 21 Hüküm giydiğiniz suçtan dolayı vicdanınızı rahatlatmak için, yargılamaya konu olan eylemi meşru gösterdiğiniz oldu mu?
- 22 Cezaevinde din ve ahlak eğitimi ile ilgili karşılaştığınız sorunlar nelerdir?

Ek 3: Etik Kurulu Raporu

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
HUKUK MÜŞAVİRLİĞİ

05 Mart 2019

Sayı : 87347630/640-1242
Konu : Gazi PEHLİVAN hakkında.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : a)24.01.2019 tarih ve 57485104-302-15-06/786 sayılı yazınız.

b)Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulunun 13.02.2019 tarihli toplantısında alınan 2 nolu karar.

İlgi (a)'da kayıtlı yazınız ile Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulunca değerlendirilmek üzere Yüksek Lisans öğrencisi Gazi PEHLİVAN'nın tez çalışması gönderilmiş olup Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulunca yapılan incelemede ilgi (b)'de kayıtlı karar uyarınca;

"-Tutuklu ve hükümlüye sorulacak soruların ayrı ayrı değerlendirilmesinin uygun olacağına ve bu çerçevede tezin adının tekrar ele alınmasının isabetli olacağına,

-9. numaralı sorunun tekrar gözden geçirilerek "var mıdır? Varsa nelerdir?" şeklinde düzeltilmesinin uygun olacağına,

-13. ve 14. soruların Kişisel Verilerin Korunması Kanunu Kapsamında yeniden değerlendirilmesine,

-20. soruda "sizin" şeklinde ifade edilmesine,

-22. sorunun "var mıdır? Varsa nelerdir?" şeklinde sorulmasının uygun olacağına,

-23. sorunun Türkçeye dikkat edilerek yazım hatalarının düzeltilmesine; "Hüküm giydiğiniz suçtan dolayı vicdanınızı rahatlatmak için yargılamaya konu eylemi meşru gösterdiğiniz oldu mu?" (sadece mahkumlara sorulabilecek soru) şeklinde sorulmasının uygun olacağına," karar verilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Dr. Saip TIRYAKIOĞLU
Genel Sekreter

Ek 4: Araştırma İzni

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 69421317-204.04-E.322/106375
Konu : Gazi PEHLIVAN'ın Araştırma Talebi

04/07/2019

İZMİR CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞINA

İlgi : 27/06/2019 tarihli ve 2019/5306 sayılı yazınız.

Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Yüksek Lisans Öğrencisi aynı zamanda İzmir 2 Nolu F Tipi Yüksek Güvenlikli Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Cezaevi Valisi olan Gazi Pehlivan'ın "Cezaevlerinde Verilen Din ve Ahlak Eğitiminin Mahkum Davranışlarına Etkisi (İzmir Örneği)" konulu araştırma kapsamında İzmir 2 Nolu F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda Din ve Ahlak Derslerine devam eden sadece adli hükümlüler ile görüşme ve anket uygulama talebini içerir ilgi yazı incelendi.

Söz konusu araştırma talebi; İzmir 2 Nolu F Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumunda, 31 Temmuz 2019 tarihine kadar, kurumun belirleyeceği gün ve saatlerde, **araştırmanın bizzat araştırmacı tarafından ve mesai aksatılmaksızın yapılması**, çalışmaya katılacak hükümlü ve tutukluların bilgilendirilmesi ve bilgilendirilme onam formu doldurulması, araştırma konusuyla sınırlı kalınması, ses kaydı ve görüntü alınmaması, kurum işleyişinin aksatılmaması, ek listede belirtilen yapılandırılmış anket sorularının uygulanması, çalışma sonucunun iki örneği ile CD'sinin, araştırmayı yapacak kişi tarafından Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğüne gönderilmesi, araştırma sonucunun Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün izni olmaksızın yazılı ve görsel basın organları ile paylaşılmaması koşullarıyla uygun görülmüştür.

Gereği ile ilgili kişiye bu yönde bilgi verilmesini rica ederim.

Nami Kemal VAROL
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Araştırmalar Mahallesi Ağah Efendi Caddesi No:70/1 Altındağ/ ANKARA
Eğitim ve İyileştirme Stratejileri Bürosu Telefon No:(0 312) 507 0403-463
İnternet Adres: www.ete.adalet.gov.tr

Bilgi için: Elçin ÇAKAR TERZİOĞLU
Şube Müdürü
Telefon No: (0 312) 507 0 509

UYAP Bilişim Sistemindeki bu dokümanın linki: <http://velutdas.uyap.gov.tr/adreslensuz> Ij3HgUr - sZsSzTd - jVg0Dv2 - rVwrtW= ile erişebilirsiniz.